T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

ESKİ TÜRK DİLİ BİLİM DALI

ESKİ UYGUR HUKUK VESİKALARININ SÖZ DİZİMİ

(DOKTORA TEZİ)

Nazmi ŞEN

BURSA - 2022

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

ESKİ TÜRK DİLİ BİLİM DALI

ESKİ UYGUR HUKUK VESİKALARININ SÖZ DİZİMİ

DOKTORA TEZİ

Nazmi ŞEN

https://orcid.org/0000-0002-2548-916X

Danışman:

Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ

BURSA - 2022

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Eski Türk Dili Bilim Dalı'nda 711841001 numaralı Nazmi ŞEN'in hazırladığı "Eski Uygur Hukuk Vesikalarının Söz Dizimi" konulu Doktora ile ilgili tez savunma sınavı, … günü … saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının …….. (başarılı/başarısız) olduğuna ……. (oy birliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye
(Tez Danışmanı, Sınav Komisyon Başkanı)
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Üye

Üye

Tarih

Yemin Metni

Doktora tezi olarak sunduğum "Eski Uygur Hukuk Vesikalarının Söz Dizimi" başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Nazmi ŞEN

Öğrenci No: 711841001

Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

Programı: Türk Dili ve Edebiyatı

Tezin Türü ☐ Yüksek Lisans / ☐ Doktora / ☐ Sanatta Yeterlilik

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tez Başlığı / Konusu: Eski Uygur Hukuk Vesikalarının Söz Dizimi
Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam ….. sayfalık kısmına ilişkin, … tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % …..'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kaynakça hariç
2- Alıntılar hariç
3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı:	Nazmi ŞEN
Öğrenci No:	711841001
Anabilim Dalı:	Türk Dili ve Edebiyatı
Programı:	Doktora
Statüsü:	☐ Y.Lisans ☒ Doktora

Danışman

Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ

Tarih:

ÖZET

Yazar adı soyadı	**Nazmi ŞEN**
Üniversite	**Bursa Uludağ Üniversitesi**
Enstitü	**Sosyal Bilimler Enstitüsü**
Anabilim dalı	**Türk Dili ve Edebiyatı**
Bilim dalı	**Eski Türk Dili**
Tezin niteliği	**Doktora**
Mezuniyet tarihi	**……/……/20….**
Tez danışmanı	**Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ**

ESKİ UYGUR HUKUK VESİKALARININ SÖZ DİZİMİ

Eski Uygur Türkçesiyle yazılmış Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nın söz dizimi incelemesini içeren bu çalışma "Kavramların İşaretlenmesi", "İsim ve Fiil Tabanları" ve "Kavram İlişkileri" olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır.

"Kavram İlişkileri"ne hazırlık niteliğinde olan "Kavramların İşaretlenmesi" bölümünde kök, köken ve gövde hâlindeki ögelerle birden fazla anlam ögesiyle kurulmuş genel anlamlı ögeler ve kişi, boy, kavim, millet, devlet, yer adları dikkatlere sunulmuştur.

"İsim ve Fiil Tabanları" bölümünde ise isimler; teklik, çokluk, genellik, fiiller; olumluluk, olumsuzluk, genellik özelliklerine göre incelenmiştir.

Çalışmanın "Kavram İlişkileri" bölümü "Çekimli Yapılar", "Belirtili Tamlamalar" ve "Cümle" başlıklarından oluşmaktadır. "Çekimli Yapılar" bölümünde isim ve fiil işletimi, "Belirtili Tamlamalar" bölümünde belirtili isim ve sıfat tamlamaları, "Cümle" bölümünde ise cümlenin ögeleri, cümlelerin ve cümle kalıplarının (192 farklı kalıpla yapılmış 916 cümle) kendi grupları ve genel toplam içindeki sıklık değerleri detaylı bir biçimde sunulmuştur.

Çalışmanın sonunda söz dizimi incelemesinin yapıldığı Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nın translitere edilmiş hâli, vesikaların Türkiye Türkçesine aktarımları ve konuyla ilgili detaylı bir kaynakçaya yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Eski Uygur Hukuk Vesikaları, Eski Uygur Türkçesi, Eski Türk Dili, söz dizimi.

ABSTRACT

Name & surname	**Nazmi ŞEN**
University	**Bursa Uludağ University**
Institute	**Institute of Social Sciences**
Field	**Turkish Language and Literature**
Subfield	**Old Turkic Language**
Degree awarded	**PhD**
Date of degree awarded	**……/……/20….**
Supervisor	**Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ**

THE SYNTAX OF OLD UYGHUR LAW DOCUMENTS

This study, which includes the syntax analysis of Old Uyghur Law Documents written in Old Uyghur Turkic, consists of three main parts: "Determination of Concepts", "Nominal and Verbal Bases" and "Conceptual Relations".

In the "Conceptual Relations" section, which is a preparation for the "Determination of Concepts", the root, radical and stem, signification of terms with multiple significance elements and the names of people, clan, tribes, nation, state, place are presented to attention.

In the section "Nominal and Verbal Bases", nouns are examined according to the characteristics of singular, plural, generality, verbs; affirmation, negation, generality.

The "Conceptual Relations" section of the study consists of the headings "Inflectional Structures", "Definite Determinative Groups" and "Sentence". In the section "Inflectional Structures" presents nominal and verbal inflections; in the section"Definite Determinative Groups" definite noun and definite adjective determinative groups and in the section "Sentence" the agents of sentence, their groups of sentences and sentence forms (916 sentences made with 192 different forms) and the frequency analysis in the general total in detail.

At the end of the study, the transliterated version of the Old Uyghur Law Documents, where the syntax analysis was conducted, the translation of the documents into Turkish and a detailed bibliography on the subject were included.

Keywords: Old Uyghur Law Documents, Old Uyghur Turkic, Old Turkic Language, syntax.

ÖN SÖZ

Eski Uygur Hukuk Vesikaları din dışı konularda yazılmış Uygur eserleri içerisinde değerlendirilmektedir. Dönemin Türk sayı sistemi, tarih anlayışı, söz varlığı, hukuk ve tarım terimleri, yaşayış ve inanış sistemi, sosyal, kültürel ve ekonomik durumu hakkında önemli bilgiler içeren vesikaların söz dizimini inceleyerek vesikaların barındırdıkları dışında Eski Uygur Türkçesi ile kurulmuş cümlelerin sınırlarını, ögelerin diziliş sıklığını ve bunların arasındaki kavram ilişkilerinin zenginliğini ortaya koymak amaçlanmıştır.

Dilin bir dizge olduğu anlayışından yola çıkılarak söz dizimsel ilişkinin hangi şekillerde göründüğü tespit edilirken sadece şekle bağlı kalınmayıp anlam da incelemenin önemli bileşenlerinden kabul edilmiştir.

Çalışma hazırlanırken Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ'ın "Orhun Yazıtlarının Söz Dizimi" ve Prof. Dr. Semra ALYILMAZ'ın "Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesinin Uygurcasının Söz Dizimi" adlı tezleri örnek alınmıştır. Bu bakımdan "Eski Uygur Hukuk Vesikalarının Söz Dizimi" çalışması anılan tezlere çok şey borçludur.

Prof. Dr. Efrasiyap GEMALMAZ'ın Türkolojiye kazandırdığı söz dizimsel inceleme yöntemiyle hazırlanmış Prof. Dr. Osman MERT'in "Hamdullah Subhi`nin 'Dağyolu 2' Adlı Eserinde Söz Dizimi", Prof. Dr. Muhsine BÖREKÇİ'nin "Atatürk'ün 'Nutuk' unda Söz Dizimi", Prof. Dr. Funda KARA'nın "Namık Kemal'in Mektuplarında Söz Dizimi", Prof. Dr. Muharrem DAŞDEMİR'in "Dedem Korkut Kitabı'nın Söz Dizimi" adlı kıymetli tez çalışmalarının yol gösterici olduğunu belirtmek isterim.

Tez çalışmasının kapak bölümlerinde sadece bir isim yazsa da çalışmanın arka planında maddi ve manevi destekleriyle bu çalışmanın ortaya çıkmasına katkı sunan birçok kişi ve kuruluş bulunmaktadır.

Eski Türk dili, Türkçe öğretimi, Türk mitolojisi, Türk tarihi, Türk dünyası, Türk edebiyatı, felsefe, sosyoloji ve adını sayamadığım nice bilimsel alanların dışında, hayatın her alanıyla ilgili fikirlerini ve öğretilerini öğrenme şerefine eriştiğim ve öğrenmeye devam edeceğim değerli hocam, danışmanım, yol göstericim Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmalarıyla bu tezin ortaya çıkmasında büyük payı olan kıymetli hocam Prof. Dr. Semra ALYILMAZ'a; doktora sürecim boyunca gerek verdikleri aydınlatıcı dersler gerekse yeterlik ve tez izleme jüri üyeliklerinde bulunarak sundukları kıymetli önerilerle her zaman yanımda olan hocalarım Prof. Dr. Hatice ŞAHİN'e, Prof. Dr. Kerime ÜSTÜNOVA'ya, Doç. Dr. Şükrü BAŞTÜRK'e, Prof. Dr. Osman MERT'e, Prof. Dr. Hülya SAVRAN'a; Bursa Uludağ Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyelerine; üyesi olmaktan onur duyduğum Uluslararası TEKE Derneği ve TEKE Akademi'nin değerli mensuplarına; Uluslararası TEKE Dergisi'nin ve BUGU Dil ve Eğitim Dergisi'nin emekçilerine; kurumum Balıkesir Üniversitesi TÖMER'in kıymetli hocalarına; enerjisini ve desteğini esirgemeyen Bursa Uludağ Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Araştırma Görevlileri Burcu KAYA ÇAKI ve Kadriye HOCAOĞLU ALAGÖZ'e; tez çalışmasını inceleyen ve önerileriyle çalışmaya yeni boyutlar kazandıran lisansüstü yol arkadaşlarım Dicle TEBEROĞLU, Fidan DOĞRU ve İsmail EMİRŞAH'a; tüm eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi destekleriyle beni hep bir adım öteye ulaştıran sevgili aileme; zor zamanlarda olaylara hep dolu tarafından bakarak beni yönlendiren ve çalışmadaki grafiklerin ortaya çıkmasına büyük bir katkı sağlayan hayat yoldaşım Hatice BURKAY ŞEN'e; tez çalışmasını hemen hemen yarıladığımda dünyaya "Merhaba" diyen ve ona ayırmam gereken zamanın bir kısmını bana hediye eden kızım Umay'a teşekkürü borç bilirim.

Nazmi ŞEN

Balıkesir 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **İV**

ABSTRACT ..... **V**

ÖN SÖZ ..... **Vİ**

İÇİNDEKİLER ..... **Vİİİ**

TABLOLAR ..... **XXİİ**

RESİMLER LİSTESİ ..... **XXİİİ**

KISALTMALAR ..... **XXİV**

METİNLERLE İLGİLİ KISALTMALAR ..... **XXVİ**

DİL BİLGİSİYLE İLGİLİ İŞARETLER ..... **XXVİİ**

GİRİŞ **1**

1. TURFAN UYGURLARI 2
2. ESKİ UYGUR HUKUK VESİKALARI 3
3. YÖNTEM 11

BİRİNCİ BÖLÜM **12**

1. KAVRAMLARIN İŞARETLENMESİ **12**

1.1. KÖK VEYA KÖKEN HÂLİNDEKİ ÖGELER 12

1.1.1. Eski Türkçenin Bilinen İşlek Kurallarıyla Daha Küçük Anlamlı ve Görevli Parçalara Ayrılamayan Dil Ögeleri 12

1.1.2. Başka Dil ve Lehçelerden Alınmış Dil Ögeleri 13

1.2. GÖVDE HÂLİNDEKİ ÖGELER 14

1.2.1. Fiilden Fiil Yapım Ekleri 15

1. /-mA-/ 15
2. /-d-/ 16
3. /-°l-/ 16
4. /-°r-/ 16
5. /-GUr-/ 17

6. /-tUr-/ 17
7. /-°ş-/ 17
8. /-°t-/ 18
9. /-°z-/ 18
1.2.2. İsimden Fiil Yapım Ekleri 18
1. /+A-/ 18
2. /+lA-/ 19
1.2.3. Fiilden İsim Yapım Ekleri 19
1. /-A/ 19
2. /-°G/ 20
3. /-I/ 20
4. /-GUçI (</-GU+ÇI/) 21
5. /-k/ 21
6. /-l/ 21
1.2.4. İsimden İsim Yapım Ekleri 22
1. /+°nç/ 22
2. /+lIK/ 22
3. /+çI/ 23
4. /+nti/ 23
5. /+dAş/ 24
6. /+GU/ (</+AGU/) 24
7. /+sIz/ 24
1.3. BİRDEN FAZLA ANLAM ÖGESİYLE KURULMUŞ GENEL ANLAMLI ÖGELER 24
1.3.1. Belirtisiz İsim Tamlamaları 25
1.3.2. Niteleme Sıfatları + İsimden Kurulu Tamlamalar 25
1.3.3. Zarf + Fiilden Kurulu Tamlamalar 26
1.3.4. Nesne + Fiilden Kurulu Tamlamalar 26
1.3.5. Tekrarlar 26
1.4. KİŞİ, BOY, KAVİM, MİLLET, DEVLET, YER ADLARI 27
1.4.1. Kişi Adları 28
1.4.1.1. Türkçe Kişi Adları 28
1.4.1.2. Yabancı Kişi Adları 29

1.4.2. Boy, Kavim, Millet, Devlet Adları 29
1.4.3. Yer Adları 30
İKİNCİ BÖLÜM 31
2. İSİM VE FİİL TABANLARI 31
2.1. İSİMLERDE GENELLİK, TEKLİK, ÇOKLUK KATEGORİLERİ 31
2.1.1. İsimlerde Genellik Kategorisi 31
2.1.2. İsimlerde Teklik Kategorisi 32
2.1.3. İsimlerde Çokluk Kategorisi 32
2.1.3.1. Eklerle (Morfolojik Usûlle) Çokluk Yapımı 33
1. /+°n/ 33
2. /+lAr/ 33
3. /+°t/ 34
4. /+°z/ 34
2.1.3.2. Semantik Usûlle Çokluk Yapımı 34
2.1.3.3. Kelime veya Kelime Gruplarıyla (Sentaktik Usûlle) Çokluk Yapımı 35
2.2. FİİLLERDE GENELLİK, OLUMLULUK, OLUMSUZLUK KATEGORİLERİ 35
2.2.1. Fiillerde Genellik Kategorisi 35
2.2.2. Fiillerde Olumluluk Kategorisi 36
2.2.3. Fiillerde Olumsuzluk Kategorisi 36
2.2.3.1. Olumsuzluk Eki Alarak Olumsuzluk Bildiren Fiiller 36
2.2.3.2. Herhangi Bir Olumsuzluk Eki Almadan Olumsuzluk Bildiren (Bünyesinde Olumsuzluk Anlamı Taşıyan) Fiiller 37
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 38
3. KAVRAM İLİŞKİLERİ 38
3.1. AD VE FİİL İŞLETİMLERİ 38
3.1.1. Ad İşletimi 38
3.1.1.1. İyelik Kategorisi 38
1. Teklik 38
1.1. /+°m/ (I. Teklik Şahıs İyelik Eki) 38
1.2. /+ŋ/ (II. Teklik Şahıs İyelik Eki) 39

1.3. /+Ø/ (III. Teklik Şahıs İyelik Eki) 39
2. Çokluk 39
2.1. /+mIz/ (I. Çokluk Şahıs İyelik Eki) 39
2.2. /+ŋız/ (II. Çokluk Şahıs İyelik Eki) 40
2.3. /+Ø/ (III. Çokluk Şahıs İyelik Eki) 40
3.1.1.2. Hâl / Durum Kategorisi 40
3.1.1.2.1. Özne Hâli 41
1. /+Ø/ 41
3.1.1.2.2. Nesne Hâli 42
1. /+Ø/ 42
2. /+°G/ 42
3. /+nI/ 43
3.1.1.2.3. Yerde Bulunma Hâli 43
1. /+TA/ 43
2. /+üze/ 44
3.1.1.2.4. Zamanda Bulunma Hâli 44
1. /+Ø/ 45
2. /+KA/ 45
3. /+TA/ 46
4. /+üze/ 46
3.1.1.2.5. Ayrılma Hâli 46
1. /+TA basa/ 46
2. /+TIn/ 47
3.1.1.2.6. Birliktelik-Beraberlik Hâli 47
1. /+birle/ 47
2. /+bile/ 47
3. /+birleki/ 48
3.1.1.2.7. Hedef Hâli 48
1. /+Ø/ 48
2. /+KA/ 48
3. /+gA/ 49
4. /+rA/ 50

3.1.1.2.8. Sebep Hâli 50
1. /+üçün/ 50
3.1.1.2.9. Görelik Hâli 51
1. /+çA/ 51
2. /+birle/ 51
3.1.1.2.10. Nasıllık Hâli 52
1. /+çA/ 52
2. /+sIz/ 52
3.1.1.2.11. Nicelik Hâli 52
1. /+kata/ 53
3.1.1.2.12. Sınırlandırma Hâli 53
1. /+tegi/ 53
2. /+ulam/ 54
3.1.1.2.13. Benzetme hâli 54
1. /+çA/ 54
3.1.1.3. Aitlik Kategorisi 54
1. /+DA+KI/ 54
3.1.1.4. Seslenme Kategorisi 55
3.1.1.5. Belirten Kategorisi 55
1. /+Ø/ 56
2. /+(n)Iŋ/ 56
3.1.1.6. Belirtilen Kategorisi 57
1. /+(s)I/ 57
2. /+Ø/ 57
3.1.1.7. Belirtili Tamlamalar 58
3.1.1.7.1. Belirtili İsim Tamlamaları 58
3.1.1.7.1.1. (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirten isim + Belirten Eki + (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirtilen İsim + Belirtilen Eki + İyelik Eki 59
3.1.1.7.1.2. (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirten İsim + Ø + Belirten Eki + (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirtilen İsim + Belirtilen Eki + İyelik eki 59
3.1.1.7.1.3. (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirten İsim + Belirten Eki + (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirtilen İsim + Ø + Ø 60

3.1.1.7.1.4. Ø + Ø (Sıfatlarıyla Birlikte)Belirtilen İsim + Belirtilen Eki + İyelik Eki 60
3.1.1.7.2. Belirtili Sıfat Tamlamaları 61
3.1.1.7.2.1. İşaret Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim 62
3.1.1.7.2.2. Aitlik Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim 63
1. Aitlik Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim 63
2. Aitlik Sıfatı + Ø 63
3.1.1.7.2.3. Soru Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim 63
3.1.1.7.2.4. Sayı Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim 64
1. Asıl Sayı Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim 66
1.1. Asıl Sayı Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim 66
2.1. Asıl sayı sıfatı + Ø 67
2. Sıra Sayı Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim 67
2.1. Sıra Sayı Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim 67
2.2. Sıra Sayı Sıfatı + Ø 68
3.1.1.7.2.5. Belirsizlik Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim 68
3.1.1.4.2.6. Belirtme Sıfat-Fiili + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim 68
1. Belirtme sıfat-fiili + Sıfatlarıyla Birlikte) İsim 69
2. Belirtme Sıfat-Fiili / Sıfat-Fiil grubu + Ø 69
3. Eksiltili Belirtme Sıfat-Fiili / Sıfat-Fiil Grubu + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim 69
3.1.1.8. Edatlar 70
3.1.1.8.1. Çekim Edatları 70
1. /+TIn artuķ/ 70
2. /+TIn berü/ 70
3. bile / birle / birleki 70
5. teg 71
6. /+KA tegi/ 71
7. üçün 71
8. üze 72
9. yene 72
10. taķı 72
11. /+DIn soŋra/ 72

12. apam birök 72
13. birle 73
3.1.1.8.2. Kuvvetlendirme Edatları 73
1. oḳ 73
2. yene 73
3. yme 73
4. me 74
3.1.1.8.3. Cümle Sonu Eki / Edatları 74
1. /+gıl/ 74
2. /+ol/ 74
3.1.2. Fiil İşletimi 74
3.1.2.1. İsim-Fiiller 75
1. /-GAlI/ 75
3.1.2.2. Sıfat-Fiiller (Partisipler) 75
3.1.2.2.1. Geçmiş Zaman Sıfat-Fiilleri 76
1. /-TI/ (</-T+I/) 76
2. /-mIş/ 76
3.1.2.2.2. Geniş zaman Sıfat-Fiilleri 78
1. /-(y)°r/ 78
2. /-mAz/ (< /-mA-z/) 79
3.1.2.2.3. Gelecek Zaman Sıfat-Fiilleri 80
1. /-TAçI/ 80
2. /-GAy/ 80
3.1.2.3. Zarf-Fiiller (Gerundiumlar) 81
3.1.2.3.1. Durum Zarf-Fiilleri 81
1. /-I/ 81
2. /-mATIn/ 81
3. /-mAyIn/ 82
4. /-°p/ 82
3.1.2.3.2. Zaman Zarf-Fiilleri 83
1. /-GInçA/ 83
2. /-mIşTA/ 84

3.1.2.3.3. Sebep Zarf-Fiilleri 84
1. /-mIş üçün/ 84
2. /-yUk üçün/ 84
3. /-mIştA/ 85
3.1.2.3.4. Hedef Zarf-Fiilleri 85
1. /-gAlI/ 85
3.1.2.3.5. Şart Zarf-Fiilleri 85
1. /-sAr/ 85
3.1.2.3.6. Kuvvetlendirme Zarf-Fiilleri 86
1. /-A/ 86
2. /-I/ 87
3.2. CÜMLE 87
3.2.1. Cümlenin Ögeleri 87
3.2.1.1. Özne 88
3.2.1.1.1. Yapıları Bakımından Özneler 88
3.2.1.1.1.1. Cins Adlarından Oluşan Özneler 89
3.2.1.1.1.2. Özel Adlardan Oluşan Özneler 89
1. Kişi Adlarından Oluşan Özneler 89
2. Niteleme Sıfatı + İsimden Kurulu Tamlamalardan Oluşan Özneler 90
3.2.1.1.3. Belirtili İsim Tamlamalarından Oluşan Özneler 90
1. (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirten İsim + Belirten Eki + (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirtilen İsim + Belirtilen Eki + İyelik Eki Kuruluşundan Oluşan Özneler 90
2. (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirten İsim + Ø + Belirten Eki + (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirtilen İsim+Belirtilen Eki + İyelik Eki Kuruluşundan Oluşan Özneler 91
3. Ø + Ø + (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirtilen İsim + Belirtilen Eki + İyelik Eki Kuruluşundan Oluşan Özneler 91
3.2.1.1.4. Belirtili Sıfat Tamlamalarından Oluşan Özneler 92
1. İşaret Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim Kuruluşundan Oluşan Özneler 92
2. Aitlik sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim Kuruluşundan Oluşan Özneler 92
2.1. Aitlik sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim Kuruluşundan Oluşan Özneler 92
2.2. Aitlik sıfatı + Ø Kuruluşundan Oluşan Özneler 92
3. Sayı Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim Kuruluşundan Oluşan Özneler 93

3.1. Asıl Sayı Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim Kuruluşundan Oluşan Özneler 93
3.2. Belirsizlik Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim Kuruluşundan Oluşan Özneler 93
3.2.1.1.5. Belirtme Sıfat-fiili + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim Kuruluşundan Oluşan Özneler 93
1. Belirtme Sıfat-Fiili + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim Kuruluşundan Oluşan Özneler 93
2. Eksiltili Belirtme Sıfat-Fiili / Sıfat-Fiil Grubu + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim Kuruluşundan Oluşan Özneler 93
3.2.1.1.6. Zamirlerden Oluşan Özneler 94
1. Şahıs Zamirlerinden Oluşan Özneler 94
1.1. Şahıs Zamirlerinden Oluşan Özneler 94
1.2. İşaretsiz {Ø} Şahıs Zamirlerinden Oluşan Özneler 94
3.2.1.1.2. Anlamları Bakımından Özneler 95
1. Açıklamalı Özne 95
2. Pekiştirilmiş Özne 96
3.2.1.2. Yüklem 96
3.2.1.2.1. Tümleçleriyle Birlikte Yüklem Fiil 96
3.2.1.2.1.1 Yüklem Fiil 97
1. Yüklem fiil (yüklem ismi (Yİ) + ek fiil (EF) yapıları) 97
1.1. Cins Adı + EF Kuruluşundan Oluşan YF 97
2. Fiilden Yapılan Yüklem İsmi + EF Kuruluşundan Oluşan YF 98
3.2.1.2.1.2. Tümleçler 98
1. Belirtili Nesneler 99
1.1. Cins Adı + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler 99
1.2. Özel Ad + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler 99
1.3. Niteleme Sıfatı + İsim + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler 100

1.4. Belirtili İsim Tamlaması + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Nesneler 100
1.4.1. (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirten İsim + Belirten Eki + (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirtilen İsim + Belirtilen Eki + İyelik Eki + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler 100
1.4.2. (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirten İsim + Ø + (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirtilen İsim + Belirtilen Eki + İyelik Eki + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler 101
1.4.3. Ø + Ø + (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirtilen İsim + Belirtilen Eki + İyelik Eki + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler 101
1.5. Belirtili Sıfat Tamlaması + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler 102
1.5.1. İşaret Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler 102
1.5.2. Aitlik Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler 102
1.5.3. Sayı Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler 103
1.5.3.1. Asıl Sayı Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler 103
1.5.4. Belirsizlik Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler 104
1.5.5. Belirtme Sıfat-Fiili/Sıfat-Fiil Grubu + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler 104
2. Seslenme Tümleçleri 105
3. Zaman Tümleçleri 105
3.1. Zaman Anlamlı Cins İsmi + Zamanda Bulunma Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Zaman Tümleçleri 105
3.2. Belirtili İsim Tamlaması + Zamanda Bulunma Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Zaman Tümleçleri 105

3.2.1. (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirten İsim + Ø (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirtilen İsim + Belirtilen Eki + İyelik Eki + Zamanda Bulunma Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Zaman Tümleçleri 105
3.3. Belirtili Sıfat Tamlaması + Zamanda Bulunma Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Zaman Tümleçleri 106
3.3.1. Sayı Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim + Zamanda Bulunma Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Zaman Tümleçleri 106
3.3.1.1. Asıl Sayı Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim + Zamanda Bulunma Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Zaman Tümleçleri 106
3.3. Zamir + Zamanda Bulunma Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Zaman Tümleçleri 107
4. Zarf-Fiil Gruplarından Oluşan Zaman Tümleçleri 107
4. Şart Tümleçleri 108
5. Yer Tümleçleri 109
5.1. Özel Ad + Mekânda / Yerde Bulunma Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Yer Tümleçleri 109
5.2. Belirtili İsim Tamlaması + Mekânda / Yerde Bulunma Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Yer Tümleçleri 109
5.2.1. (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirten İsim + Ø (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirtilen İsim + Belirtilen Eki + İyelik Eki + Mekânda / Yerde Bulunma Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Yer Tümleçleri 109
5.3. Belirtili Sıfat Tamlaması + Mekânda / Yerde Bulunma Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Yer Tümleçleri 110
5.3.1. İşaret Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim + Mekânda / Yerde Bulunma Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Yer Tümleçleri 110
6. Ayrılma Tümleçleri 110
6..1. Özel Ad + Ayrılma Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Ayrılma Tümleçleri 110
6.2. Cins Adı + Ayrılma Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Ayrılma Tümleçleri 111
7. Durum Tümleçleri 111

7.1. Belirtili Sıfat Tamlaması + Durum Bildiren Ek Kuruluşundan Oluşan Durum Tümleçleri 112
7.1.1. Sayı Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte İsim) + Durum Bildiren Ek Kuruluşundan Oluşan Durum Tümleçleri 112
7.1.2. Zarf-Fiil Gruplarından Oluşan Durum Tümleçleri 112
8. Sebep Tümleçleri 112
8.1. Zarf-Fiil Gruplarından Oluşan Sebep Tümleçleri 112
8.2. Ad + Sebep Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Sebep Tümleçleri 113
9. Hedef Tümleçleri 113
9.1. Özel Ad + Hedef Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Hedef Tümleçleri 113
9.2. Belirtili Sıfat Tamlaması + Hedef Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Hedef Tümleçleri 114
9.3. Zarf- Fiil Gruplarından Oluşan Hedef Tümleçleri 114
10. Birliktelik-Beraberlik Tümleçleri 115
11. Görelik Tümleçleri 115
12. Miktar Tümleçleri 116
3.2.1.2.2. Kip / Kip Kategorisi 116
3.2.1.2.2.1. Bildirme Kipi (+er-ür > … > … > + Ø-Ø) 117
3.2.1.2.2.2. Hikâye Kipi (+er-ti > + ir > ti > + i-di + Ø-dI) 117
3.2.1.2.2.3. Şart Kipi (+er-ser > + i-ser >… >… > + i-se > Ø-se) 118
3.2.1.2.3. Şahıs Ekleri 119
3.2.1.2.3.1. Şahıs Zamiri Kökenli Şahıs Ekleri 119
1. /men/ (I. tekil şahıs için) 119
2. /+Ø/ (III. tekil şahıs için) 119
3. /+biz/ (I. çoğul şahıs için) 120
4. /+lAr/ (III. çoğul şahıs için) 120
3.2.1.2.3.2. Diğer Şahıs Ekleri 120
1. İyelik Eki Kökenli Şahıs Ekleri 121
1.1. /+m/ (I. tekil şahıs için) 121
1.2. /+Ø/ (III. tekil şahıs için) 121
1.3. /+mIz/ (I. çoğul şahıs için) 122

2. Diğer Özel Yapılar 122
2.1. Emir Şekli Üzerine Getirilen Şahıs Ekleri 122
2.1.1. Dolaylı Emir Şekli Üzerine Getirilen Şahıs Ekleri 122
2.1.2. Dolaysız Emir Üzerine Getirilen Şahıs Ekleri 123
2.2. İstek Şekli Üzerine Getirilen Şahıs Ekleri 123
3.2.2. ÖGELERİN DİZİLİŞİ BAKIMINDAN CÜMLELER / CÜMLE KALIPLARI 124
3.2.2.1. Özne (Ö) ile Başlayan Cümleler / Cümle Kalıpları 124
3.2.2.2. İşaretsiz Özne [Ö] ile Başlayan Cümleler / Cümle Kalıpları 130
3.2.2.3. Nesne (N) ile Başlayan Cümleler / Cümle Kalıpları 139
3.2.2.4. Zaman Tümleci (ZnT) ile Başlayan Cümleler / Cümle Kalıpları 142
3.2.2.5. Yer Tümleci (YT) ile Başlayan Cümleler / Cümle Kalıpları 152
3.2.2.6. Sebep Tümleci (SbpT) ile Başlayan Cümleler / Cümle Kalıpları 153
3.2.2.7. Şart Tümleci (ŞT) ile Başlayan Cümleler / Cümle Kalıpları 154
3.2.2.8. Durum Tümleci (DuT) ile Başlayan Cümleler / Cümle Kalıpları 159
3.2.2.9. Hedef Tümleci ile Başlayan Cümleler / Cümle Kalıpları 160
3.2.3. CÜMLE KALIPLARI VE KULLANIM ORANLARI 161
3.2.3.1. Özne (Ö) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları 162
3.2.3.2. İşaretsiz Özne [Ö] ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları 164
3.2.3.3. Nesne (N) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları 167
3.2.3.4. Zaman Tümleci (ZnT) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları 168
3.2.3.5. Yer Tümleci (YT) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları 171
3.2.3.6. Sebep Tümleci (SbpT) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları 172
3.2.3.7. Şart Tümleci (ŞT) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları 173
3.2.3.8. Durum Tümleci (DuT) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları 175
3.2.3.9. Hedef Tümleci (HdfT) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları 176

SONUÇ VE ÖNERİLER.....177

KAYNAKLAR 181

ESKİ UYGUR HUKUK VESİKALARINA AİT METİNLER 192

EKLER.....369

ÖZ GEÇMİŞ.....384

TABLOLAR

Tablo 1: Özne (Ö) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları.....162

Tablo 2: İşaretsiz Özne [Ö] ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları.....164

Tablo 3: Nesne (N) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları 167

Tablo 4: Zaman Tümleci (ZnT) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları.168

Tablo 5: Yer Tümleci (YT) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları.....171

Tablo 6: Sebep Tümleci (SbpT) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları 172

Tablo 7: Şart Tümleci (ŞT) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları.....173

Tablo 8: Durum Tümleci (DuT) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları 175

Tablo 9: Hedef tümleci (HdfT) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları..176

Tablo 10: Eski Uygur Hukuk Vesikaları'ndaki Cümle Kalıplarının Toplam Cümle Kalıbı Sayısı İçindeki Yüzdeleri 178

Tablo 11: Cümle Kalıplarına Göre Belirlenmiş Cümle Sayılarının Toplam Cümle Sayısı İçindeki Dağılımı 179

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1: Arazi satış belgesi (Sa 04) 369

Resim 2: Arazi satış belgesi (Sa 10) 370

Resim 3: Arazi satış belgesi (Sa 21) 371

Resim 4: Takas belgesi (Ex 03) 372

Resim 5: Kiralama belgesi (RH 04) 373

Resim 6: Kiralama belgesi (RH 05) 374

Resim 7: Kiralama belgesi (RH 11) 375

Resim 8: Ödünç alma belgesi (Lo 06) 376

Resim 9: Ödünç alma belgesi (Lo 13) 377

Resim 10: Vasiyet belgesi (Wp 01) 378

Resim 11: Karışık belgeler: Kölelerin beylerinin izinlerini almadan evlenmesi ile ilgili belge (Mi 02) 379

Resim 12: Karışık belgeler: Adaş olan üç kişi ile ilgili belge (Mi 09). 380

Resim 13: Karışık belgeler: Satın alınan araziye vergi gelmesi ile ilgili belge (Mi 22) 381

Resim 14: Karışık belgeler: Üzüm bağı satışı ile ilgili bir mektup (Mi 23) 382

Resim 15: Karışık belgeler: Satış anlaşması ile ilgili belge (Mi 26) 383

KISALTMALAR

AyT: ayrılma tümleci

BBT: birliktelik-beraberlik tümleci

bk.: bakınız

BliN: belirtili nesne

CBE: cümle başı edatı

CSE: cümle sonu eki / edatı

Çin.: Çince

DuT: durum tümleci

EF: ek-fiil

F/f: fiil

ffye: fiilden fiil yapım eki

fiye: fiilden isim yapım eki

GrT: görelik tümleci

HdfT: hedef tümleci

ifye: isimden fiil yapım eki

iiye: isimden isim yapım eki

kp: kip / kipi

MT: miktar tümleci

Moğ.: Moğolca

N: nesne

Ö: özne

[Ö]: işaretsiz özne

SbpT: sebep tümleci

San.: Sanskritçe

ST: Seslenme tümleci

STT: Standart Türkiye Türkçesi

ş: şahıs eki

ŞT: şart tümleci

T: tümleç

VsT: vasıta tümleci

Y: yüklem

YF: yüklem-fiil

Yİ: yüklem ismi

YlT: yönelme tümleci

YT: yer tümleci

ZnT: zaman tümleci

METİNLERLE İLGİLİ KISALTMALAR

Ad: evlat edinme

Clark: Introduction to the Uyghur Civil Document of East Turkestan (13th-14th cc.)

Em: azat etme

Ex: değiştirme

Lo: ödünç alma

Mi: karışık belgeler

Pl: rehin verme

RH: kiralama

Sa: satış

Sayit-Yüsüp: Qedimki Uyğur Yeziqidiki Vesiqiler

SUK: Sammlung uigurischer Kontrakte

U: Uigurische Texte

Usp: Uigurische Sprachdenkmäler

Wp: vasiyet

DİL BİLGİSİYLE İLGİLİ İŞARETLER

° : a, e, ı, i, u, ü

Ø : işaretsiz biçim birim

+ : isim soylu öge

- : fiil soylu öge

(…) : x (y): x'in kapsamında y vardır

< : x<y : y, x'ten eskidir

= : eşittir

/ : ve, veya

~ : x~y : x'de y'de geçerlidir

… / ..: eksiktir

GİRİŞ

İnsanın amaçları doğrultusunda ihtiyaç duyduğu birçok araç vardır. Bu araçları edinme veya üretme yoluyla var eden insanoğlunun iletişim kurmada kullandığı en temel araç dildir[1]. Dil; "başta insanın, kendisini dayanışmaya mecbur hissettiği hemcinsleri olmak üzere, bu şekilde başka canlıları ya da canlı sayılabilecek varlıkları da amaçları doğrultusunda kullanmasını sağlayan birer iletişim aracıdır" (Gemalmaz, 2010, s. 226).

Yalnız insana ait bir eylem olan kaydetme / biriktirme ve aktarma sözlü veya yazılı olarak gerçekleştirilmektedir. Sözlü kültür dinamik özellik gösterirken yazılı kültür ürünleri ise donmuş biçimdedir. Türklerin, çoğu millete göre zengin ve eski bir yazılı kültürü olduğundan geçmişten günümüze birçok farklı yerde ve belgede yazılı eserler bırakmışlardır. Kaya üstü tasvirlerden başlayarak, dikili, damgalı ve tasvirli taşlar, kurganlar, mezarlar, mezarlıklar ve türbeler, heykeller ve heykelcikler, ibadet yerleri ve dinî ziyaret alanları, şehir kalıntıları ve mimarlık eserleri, kullanım ve süs eşyaları, yazılı eserler vb. eski Türk dili, kültürü, tarihi, sosyal yaşamı, ekonomisi, coğrafyası hakkında önemli bilgiler içermektedir.

Yazılı eserler yukarıda anılan bilgileri en fazla içeren materyallerdir. Günümüzde eski Türklerin kendi ürettikleri alfabeleriyle (Köktürk alfabesi) oluşturdukları Köktürk Harfli Yazıtlar, Asya'dan Avrupa'ya kadar uzanan Türk yazı sistemine, diline ve kültürüne ait bütünün parçalarından birini oluşturur (Alyılmaz, 2015, s. 176). II. Türk Kağanlığı Dönemin'de oluşturulan taşa yazılı eserlerden sonra bu dönemin devamı niteliğindeki Ötüken Uygur Kağanlığı Dönemi'nde[2] de "taşa yazma" geleneğinin devam ettiği gözlemlenir. Ötüken Uygur Kağanlığı'nın yıkılmasından sonra Uygurlar ve özellikle Turfan Uygurları hakkında bilgiler aşağıda dikkatlere sunulmuştur.

---

[1] Dil kavramı; jestleri, mimikleri, beden duruşlarını, ıslıkları, el işaretlerini, yazıları, matematiksel dili, parogramlama (ya da bilgisayar) dilini ve benzerlerini kapsamaktadır (Fischer, 2015, s. 1).

[2] Ötüken Uygur Kağanlığı Dönemi hakkında detaylı bilgi için *bk.* Cengiz Alyılmaz (2015). *İpek Yolu kavşağının ölümsüzlük eserleri*. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları; Osman Mert(2009). *Ötüken Uygur Dönemi Yazıtlarından Tes-Tariat-Şine Us*. Ankara: Belen Yayıncılık; Mehmet Ölmez (2018). *Uygur Kağanlığı Yazıtları*. Ankara: BilgeSu Yayıncılık; Erhan Aydın (2011). *Uygur Kağanlığı Yazıtları*. Konya: Kömen Yayınları; Kürşat Yıldırım (2021).*Uygur Kağanlığı.* İstanbul: Selenge Yayınları.

1. TURFAN UYGURLARI

Haklarında en eski bilgilerin MÖ 176 ve 43 yıllarına tarihlendirildiği (Esin, 1978, s. 14) Uygurlar, beşinci yüzyılın ikinci yarısından sonra Töleslerin bir kabilesi olarak görülür (Eberhard, 1942, s. 74; Ögel, 1951, s. 48; Emet, 2002, s. 233).

II. Türk Kağanlığı'nın zayıflamasıyla kağanlığın egemenliği altında yaşayan Uygurlar[3], Basmıl ve Karluklar ile birleşip kağanlığa son verirler. Basmıl ve Karlukların hâkimiyet altına alınmasıyla Ötüken Uygur Devleti kurulur. Kutluk Bilge Köl Kağan önderliğinde Uygurlar, geniş topraklara sahip olmuştur. Daha sonra Moyun Çor ve Bögü Kağan[4] baba ve atalarının politikalarını devam ettirmiştir.

Bögü Kağan'ın öldürülmesinden sonraki dönem kağanlık için iç karışıklıklar dönemidir. Nitekim 839 yılına gelindiğinde hem iklimsel felaketlerin hem de kötü yönetim sonucu Ötüken Uygur Kağanlığı Kırgızlar tarafından yıkılmıştır. Yıkıldıktan sonra Uygurların bazıları Karluklara sığınırken, bir bölümü Tibet ve Doğu Türkistan (Koço, Beş Balık, Turfan) bölgesine göç etmiştir (Taşağıl, 2021, s. 134: Golden, 2017, s. 177).

Türk tarihinde çok önemli bir yere sahip Turfan Uygur Devleti o coğrafyada (Doğu Türkistan) yaşayan topluluklarla göç eden Uygurların kaynaşmasıyla kurulmuştur. Turfan Uygur Devleti kendisinden önceki bozkır Türk devletlerinden, hâkimiyetlerini genişletme düşüncesi olmaması, başta Çin olmak üzere komşu devlet ve topluluklarla barışçıl bir politika izlemesi ve ticarete önem vermesi gibi yönlerden ayrılmıştır. Bunun sonucunda da Turfan Uygur Devleti'nde özellikle ekonomi ve kültür üst seviyededir. Bu gelişimde daha önceki Türk Kağanlığı'nın ve Ötüken Uygur Devleti'nin ulaştığı uygarlığın Turfan'a[5] miras olarak kalmasının etkisi göz ardı edilemez (Almas, 2013, s. 97).

---

[3] Uygurların Köktürkler ve onların egemenliği altındaki diğer boylarla mücadelesi Tariat ve Şine Us Yazıtları'nda anlatılmıştır. Detaylı bilgi için *bk*. Osman Mert (2009). *Ötüken Uygur Dönemi yazıtlarından Tes, Tariat-Şine-Us*, Ankara: Belen Yayıncılık, 17.

[4] Önce başlatılan politikalar gereği Çin'e yardım eden Bögü Kağan'ın, bir isyan için Çin'e gittiğinde Mani rahipleriyle tanışması Türk kültür tarihi için önemli bir olaydır. Rahiplerle Uygur ülkesine dönen Bögü Kağan'ın Manihaizmi devlet dini olarak kabul etmesi yeni dinin gereği olarak şehir ve tarım kültürünü geliştirken; dinamik olan Uygur yönetimini ve yerleşik hayatı seçen halkı pasivize etmiştir (Mert, 200, s. 26).

[5]Çalışmada vesikaların meydana getirildiği dönem ve devlet için Turfan Uygur Devleti adlandırılması uygun görülmüştür. Ancak vesikalarda bu bölge Turfan'ın da eski adı olan Koço şeklinde geçmektedir.

Turfan bölgesinin ikliminin çiftçilik için uygun olması tarımın gelişmesini; geniş meraların varlığı at, sığır, deve, koyun gibi hayvanların yetiştirilmesini; gelişmiş tarım ve hayvancılığın sonucunda zanaatın yaygınlaşmasını ve barışçıl politikanın uygulanması komşu devletlerle ticaret yapmayı sağlamıştır. Vesikalara bakıldığında Turfan Uygurlarının sosyal refah düzeylerinin oldukça yüksek olduğu ve şehirler, manastırlar, ambarlar ve evler inşa ettikleri görülmektedir[6].

Türk dili ve tarihi için önem arz eden Turfan Uygur Devleti Dönemi yaklaşık beş asır sürmüştür. 850-1125 yılları arasında 285 yıl bağımsız olan devlet kalan 210 yılını yarı bağımsız bir hanlık olarak sürdürmüştür (Almas, 2013, s. 391). Özellikle Karahanlı ve Moğol Devletleti'nin yönetim yapısında ve devletin işleyiş düzeninde Turfan Uygurlarının etkisi ve rolü büyüktür.

Gelişmiş refah düzeyi beraberinde sanat, edebiyat ve ticaret alanlarında önemli kişilerin yetişmesini, önemli eserler ve belgeler oluşturulmasını getirmiştir. İki ana başlıkta toplanan (dinî çevrede oluşturulmuş Uygur eserleri ve din dışı konularda yazılmış Uygur eserleri) Eski Uygur Edebiyatı'nın din dışı konularda yazılmış Uygur eserleri başlığının büyük bir kısmını Eski Uygur Hukuk Vesikaları oluşturmaktadır. Aşağıdaki başlıkta Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nın özellikleri dikkatlere sunulmuştur.

2. ESKİ UYGUR HUKUK VESİKALARI

Eski Uygur Türkçesi Dönemi, Türkçenin tarihî devirlerine bakıldığında oluşturulan eserlerin hacmiyle ve çeşitliliğiyle ön plana çıkmaktadır. 19. yüzyıldan itibaren eski Uygur kentlerine yapılan ilmî seyahatler sonucunda birçok eser ve belge dünyanın çeşitli ülkelerine götürülerek incelenip yayımlanmıştır. Yayımlanan eserler araştırmacılar tarafından şöyle gruplandırılmıştır: Budist çevreye ait Uygur eserleri, Manihaist çevreye ait Uygur eserleri, Hristiyan çevreye ait Uygur eserleri, İslamî çevreye

---

Nitekim Kâşgarlı Mahmud'un eşsiz eseri *Dîvânu Lugâti't-Türk'*te Koço ile ilgili "Uygur vilayetindeki beş şehirden biri; Uygurlarca ülkenin tamamının adı" şeklinde bir kayıt bulunmaktadır (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2015, s. 24).

[6] Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda şehircilik ile ilgili *alaçu* (barınak), *balık* (kent), *ev bark* (ev bark), *kidin* (pazar), *açıg* (depo), *agılık* (hazine), *köprüg* (köprü), *virhar* (manastır) vb. gibi adlar bulunması bu alandaki gelişimi göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Şehir ve yerleşik yaşam ile ilgili daha detaylı bilgi için *bk.* Uğur Uzunkaya (2014). Uygur sivil belgelerinden hareketle Uygurlarda yerleşik yaşam ve bununla ilgili söz varlığına dair. *Türkbilig, 27,* 41.58.

ait Uygur eserleri, din dışı konuları içeren Uygur eserleri (Tezcan, 1978, s. 271-323; Ercilasun, 2004, s. 242-263; Alyılmaz, 2015, s. 182-216).

Din dışı konuları içeren Uygur eserlerinin içerisinde özel mektuplar, hukuk belgeleri, gök bilim, takvim ve yıldız falı üzerine metinler, büyü kitapları, sağlık bilgisi üzerine metinler, atasözleri ve duvar yazıları bulunmaktadır.

20. yüzyıl başlarında Fin, Rus, İngiliz, Alman, Japon, Fransız ve Çinli araştırmacıların Doğu Türkistan bölgesine düzenlediği araştırma ve arkeoloji gezileri sonucunda sivil belgeler gün yüzüne çıkartılmıştır (Özyetgin, 2014, s. 20). Keşfedilen sivil belge koleksiyonları Berlin, Leningrad, Kyoto, Londra, Paris, Helsinki, Pekin, Urumçi ve İstanbul'da bulunmaktadır (Arat, 1987, s. 13-18; Clark, 1975, s. 51-65).

> Anılan sivil belgeler içerisinde bulunan Eski Uygur Hukuk Vesikaları eski Türk dili ve kültürü için eşsiz kaynaklardır. Evrensel değerler taşıyan vesikalardaki imza ve damgalar adalet sisteminin güvenirliğini artırmıştır. Türk boy ve topluluklarının henüz yazıyı kullanmadıkları dönemlerde taşlara bildirişim amacıyla kazıdığı damgaların yazıyı kullanmaya başladıktan sonra da farklı bir işlevle vesikalarda yer aldığı tespit edilmiştir. Vesikaların kâğıda yazılması eski Türk kültürünün ve medeniyetinin yüksek seviyesini ortaya koymaktadır. Vesikaların yapısı hemen hemen aynıdır ve vesikalarda giriş, gelişme, sonuç bölümleri bulunmaktadır. Vesikalar kendi içerisindeki kalıp sözlerle kendi geleneğini oluşturmuştur. Bir çeşit formel metinler olarak adlandırılabilecek bu belgelerin ifade ettiği kavramların oluşumu için aynı atasözlerindeki gibi 2000-3000 yıllık bir süreye ihtiyaç vardır. Vesikalar diğer Türk devletlerindeki hukuk sisteminin kurulmasında önemli rol oynamıştır (Şen, 2022, s. 2).

Vesikalar, Uygur toplumundaki yerleşik hayatın, tarımın ve ticaretin bir sonucu olarak mülkiyet kavramının oluşmasından dolayı bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır. Özel mülkiyet üzerinde yapılan işlemlerde yani mülkün satışı, kiralanması, takas edilmesi, canlı ise azat edilmesi gibi eylemlerde ortaya çıkabilecek karışıklığı, itirazı veya yanlışı önlemek için tanıkların mührünün ya da damgalarının bulunduğu belgeler hazırlanmıştır. Ayrıca özel mülkler tıpkı şehirler gibi rüzgârdan, bataklıktan ve ayrıca istenmeyen ziyaretlerden koruyan ve mesken bölgesini meydana getiren bir duvarla çevrilidir (Gabain, 1973, s. 77).

Eski Uygur Hukuk Vesikaları birçok araştırmacı tarafından tasnif edilmiştir.[7] Tez çalışmasında N. YAMADA'nın sınıflandırılmasına bağlı kalınmıştır. Eski Uygur Hukuk Vesikaları içeriklerine göre şöyle sınıflandırılmıştır:

Satış (Sa), değiştirme (Ex), kiralama (RH), ödünç alma (Lo), evlat edinme (Ad), rehin verme (PI), azat etme (Em), vasiyetler (WP), karışık belgeler (Mi).

Vesikaların hepsi belli bir düzende yazılmıştır ve giriş, gelişme, sonuç bölümlerine sahiptir. R. R. ARAT tarafından şöyle formülize edilmiştir:

1. Tarih

2. Vesikalarda adları geçen şahıslar

3. Mukavele yapılmasının sebepleri

4. Anlaşmanın mevzuu, mâhiyeti ve mukabilinde verilen bedelin tespiti

5. Bedelin ödeme[8] usûl ve şartları

6. Borçlu meydanda bulunmadığı takdirde, onun yerine geçecek kimselerin tasrihi

7. Mukavele şartlarının korunması ve buna itirazda bulunabilecek kimselerin zikri

8. Anlaşmayı bozmak isteyenlere karşı alınan tedbirler

9. Mukavele yapan taraflar ve şâhitlerin zikri

10. Mukavelenin metnini kaleme alan şahsın zikri

11. Vesikalarda imza ve mühürler (Arat, 1987, s. 533-534).

---

[7] Eski Uygur Hukuk Vesikaları ile ilgili yapılan tasnifler için *bk.* R. R. Arat (1987). *Makaleler*. (haz. Osman Fikri SERTKAYA), Cilt 1 Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü; L. Clark (1975). *Introduction to the Uyghur Civil Document of East Turkestan (13th-14th cc.).* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Indiana: Indiana University; Ö. İzgi (1987). *Uygurlann siyasi ve kültürel tarihi (hukuk vesikalarına göre),* Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları; N. Yamada (1993). *Uigurubun keiyaku monjo shūsei. Sammlung uigurischer Kontrakte*, Haz. Juten Oda, Peter Zieme, Hiroshi Umemura, Takao Moriyasu,Cilt II: Textband.Texte in Transkription und Übersetzung, Bemerkungen, Listen, Bibliographie und Wörterverzeichnis; S.C. Raschmann (2009). *Alttürkische handschriften teil 14, dokumente teil 2*, Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

[8] Vesikalarda ödeme aracı olarak *altun, kümüş, baḳır yastuḳ* (madenî paralar), *böz* (pamuk kumaş), *ḳuanpu* (kumaş), *çav* (kâğıt para), *tavar* (özel anlamda Çin kumaşı) kullanılmıştır.

R. R. ARAT'ın sınıflandırılması sırasıyla şöyle detaylandırılabilir:

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda tarih kaydı: Vesikalarda tarih kaydı 12 hayvanlı Türk takvimine göre yapılmıştır. Belgenin giriş kısmını oluşturan bu bölüm belgeye resmî nitelik kazandırmıştır. Takvimde yer alan on iki hayvan 1. *küskü* (sıçan), 2. *ud* (sığır), 3. *bars* (kaplan), 4. *tavışgan* (tavşan), 5. *luu* (ejderha), 6. *yılan* (yılan), 7. *yunt* (at), 8. *koyn* (koyun) 9. *biçin* (maymun) 10. *takıgu* (tavuk) 11. *it* (köpek) 12. t*oŋuz* (domuz)'dan oluşmaktadır.

Vesikalarda adları geçen şahıslar ve mukavele yapılmasının sebepleri: Vesikalarda tarih belirtildikten sonra adları geçen kişiler ve anlaşma yapılmasının sebepleri açık ve anlaşılır şekilde yazılmıştır. Alıcı, satıcı, kiracı, borçlu veya vasiyet edenlerin isimleri ve muhataplarının isimleri zikredilip sözleşmeye konu olan eylemin amacı belirtildikten sonra ödenecek bedel belirlenmiştir.

takıgu yıl törtünç ay sekiz yaŋıḳa **maŋa liv taypunuŋ oglı kovçuḳa yuŋlaḳlıḳ kümüş k(e)rgek bolup pukiŋ atlı er ḳarabaşımın kiŋsun ayagḳa tegimligke yiti elig s(ı)tır yarmaḳ kümüşke toguru tomlıtu satdım** (Sa 21/1-5).

Anlaşmanın mevzuu, mâhiyeti ve mukabilinde verilen bedelin tespiti ve bedelin ödenmesi: Ödeme araçları ve miktarı vesikanın içeriğine göre değişiklik göstermektedir. Örneğin arazi satışında yerin sınırları ve özellikleri belirtilirken ödünç alma belgesinde gelecek vergilerden kimin sorumlu olacağı yazılmıştır.

Borçlu meydanda bulunmadığı takdirde, onun yerine geçecek kimselerin tasrihi mukavele şartlarının korunması ve buna itirazda bulunabilecek kimselerin zikri: Alıcının veya mal sahibinin mülkiyet hakkı alıcı, kiracı vb. tarafından anlaşmayı bozma ihtimali olan kişiler veya durumları ifade etmesiyle korunmaktadır. Toplumun hukuk sisteminin gelişmişliğini kanıtlamaktadır.

men elik ḳ(a)ya açınıŋ içim inim ḳam ḳad(a)şım çam çarım ḳılmazunlar (Sa 23 / 10-11).

Anlaşmayı bozmak isteyenlere karşı alınan tedbirler: Anılan tedbirler içerisinde ölüm cezası, dayak cezası, para cezası, mal cezası ve yasanın verdiği cezalar[9] bulunmaktadır.

> Genel olarak Uygur hukuk belgelerindeki ceza, uygulamaları; kişisel menfaatlerin zarara uğraması durumunda, maddi zararın faiziyle tazmini ya da devlete ödenen özel tazminatlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ölüm ve dayak gibi daha ağır cezaları, devlete karşı işlenen suçlarda görmekteyiz. Kişinin özellikle mülkiyet haklarıyla ilgili hususlarda, başlangıçta örfi hukuk uygulamalarının geçerli olduğunu daha sonra devletin tekelinde olan ceza uygulamalarının yerleştiğini anlamaktayız. Sözleşmelerdeki bu uygulama farklılıkları, bize bir anlamda Uygur ceza hukukunun gelişim tarihini de yansıtmaktadır (Özyetgin, 2011, s. 356).

Mukavele yapan taraflar ve şâhitlerin zikri mukavelenin metnini kaleme alan şahsın zikri, vesikalarda imza ve mühürler: Anlaşmayı yapan tarafların, tanıkların, varsa yazıcıların adları, imza ve damgalar / mühürler vesikaların sonuç bölümünü oluşturmaktadır. Vesikalara bakıldığında damgasız veya mühürsüz / imzasız bir belgenin bulunmaması anlaşmaların güvenirliğinin en üst seviyede olduğunu kanıtlayan önemli bir ölçüttür.

Eski Uygur Hukuk Vesikaları yukarıda anılan özelliklerinden dolayı çalışmaya konu olarak seçilmiştir. Daha önce vesikalar üzerinde söz dizimi çalışması yapılmamış olması göz önünde bulundurularak bu alana fayda sağlamak amaçlanmıştır. Eski Uygur Hukuk Vesikaları üzerinde daha önce yerli ve yabancı bilim insanları tarafından yapılmış araştırmalardan bazıları aşağıda dikkatlere sunulmuştur:

19. yüzyılın sonu 20. yüzyılın başlarında çeşitli tarihlerde Doğu Türkistan'a düzenlenen ilmî seyahatler neticesinde Eski Uygur Hukuk Vesikaları başta olmak üzere birçok belge gün yüzüne çıkarılmıştır. "*Altuigurische Sprachproben aus Turfan*" adlı makale W. RADLOFF tarafından yayımlanmıştır. İki belgenin bilim dünyasına tanıtıldığı bu çalışma vesikalar ile ilgili ilk bilimsel çalışma olma özelliğine sahiptir.

[9] Uygulanan cezalar ile ilgili detaylı bilgi için *bk.* Melek Özyetgin (2011). Turfan Uygurlarında Ceza Hukuku İle İlgili Uygulamalar. *BELLETEN, 75* (273), 337-360.

"*Uigurische Sprachdenkmäler*"dan önce W. RADLOFF "*Uigurische Schriftstücke, in Text und Übersetzung*" adlı makalesinde bu kez yirmi üç belgenin transliterasyonunu ve Almanca tercümesini vermiştir (Keskin, 2020, s. 64). 1918 yılında W. RADLOFF öldükten sonra öğrencisi S. E. MALOV, "*Uigurische Sprachdenkmäler*" adıyla 128 belge yayımlamıştır. Bu yayın o zamana kadar hukuk vesikalarının derli toplu yayımlandığı ilk eserdir.

Türkiye'de A. CAFEROĞLU 1932'de yayımladığı "*Öz Hukuk Dili*" adlı yazısında bir belgeyi transkribe edip Türkiye Türkçesine aktararak hukukla ilgili söz varlığı hakkında bilgiler vermiştir. Ancak onun Türkiyat Mecmuası'nda yayımlanan "*Uygurlarda Hukuk ve Maliye Istılahları*" adlı makalesi vesikalarla ilgili Türkiye'de yapılmış ilk kapsamlı çalışmadır. Makalede hukuk, vergi ve ekonomi terimleri ayrıntılı olarak incelenmiştir.

R. R. ARAT'ın "*Eski Türk Hukuk Vesikaları*" adlı çalışması Eski Uygur Hukuk Vesikaları ile ilgili aydınlatıcı bilgiler içeren önemli bir makaledir. 7 bölümden oluşan çalışmada hukuk vesikalarında geçen sosyal, kültürel, ekonomik ve gündelik hayat ile ilgili zengin bir terminolojiyi ortaya koymuştur.

L. V. CLARK'ın 1975 yılında "*Introduction to the Uyghur Civil Documents of East Turkestan (l3th-14th cc.)*" adlı Indiana Üniversitesinde tamamladığı doktora tezi 6 bölümden oluşmaktadır. Bu önemli çalışma vesikaların oluşturulduğu siyasi ortam, vesikalar ile yapılmış çalışmalar, vesikaların biçim ve içerik özellikleri, sınıflandırılması, vesikaların stilistik açıdan değerlendirilmesi ve belgelerin bir nevi özetlenerek tanıtılmasından oluşmaktadır.

Ö. İZGİ'nin Eski Uygur Hukuk Vesikaları'ndan yola çıkarak Uygurların (özellikle Turfan Uygurlarının) siyasi ve kültürel tarihini ortaya koyduğu *"Uygurların Siyasi ve Kültürel Tarihi (Hukuk Vesikalarına Göre)*" adlı eseri dikkate değerdir.

N. YAMADA Eski Uygur Hukuk Vesikaları alanında çok özel bir isimdir. 1960'lı yıllardan itibaren ölümüne kadar yaptığı çalışmalar Juten ODA, Peter ZIEME, Hiroshi UMEMURA ve Takao MORIYASU tarafından "*Sammlung uigurischer Kontrakte*" adıyla 1993 yılında 3 cilt olarak yayımlanmıştır. İlk ciltte YAMADA'nın yazdığı makaleler, ikinci ciltte 121 belgenin transliterasyonu ve Japonca ve Almancaya aktarımı, üçüncü ciltte ise metinlerin tıpkıbasımları bulunmaktadır.

P. ZIEME'nin çeşitli dergilerde vesikalarla ilgili yayımladığı makaleleri bulunmaktadır.

Doğu Türkistan'da M. SAYİT ve İ. YÜSÜP tarafından 2000 yılında "*Qedimki Uyğur Yeziqidiki Vesiqiler*" adıyla yayımlanan eser 125 belgenin transkripsiyonunu ve Yeni Uygur Türkçesine aktarımını içermektedir.

Geng SHIMIN tarafından 2006'da *yayınlanan Huihuwen Shehui Jingji Wenshu Yanjiu* "*Uygur Sivil Belgeleri Üzerine Çalışmalar*" adlı eserde 120 civarında belgenin Çinceye aktarımı ve latinize edilmiş hâli bulunmaktadır.

Dai MATSUI tarafından hazırlanan tezlerde vesikalardan yararlanılarak yönetim ve vergiler ele alınmıştır. Ayrıca MATSUI'nin çeşitli dergiler hukuk vesikaları ile ilgili yazıları bulunmaktadır.

S. C. RASCHMANN'ın, 1995 yılında "*Baumwolle im türkischen Zentralasien. Philologische und wirtschaftshistorische Untersuchungen anhand der vorislamischen uigurischen Texte*" adıyla yayımlanan çalışması vesikalardan hareketle pamuğun İslamiyet öncesi Orta Asya'daki durumunu ortaya koymaktadır. Çalışmada 113 vesika bulunmaktadır. Ayrıca RASCHMANN'ın 2007 ve 2009 yıllarında yayınlanan "*Alttürkische Handschriften Teil 13, Dokumente Teil 1; Alttürkische Handschriften Teil 14, Dokumente Teil 2*" adlı sivil belgelerin sınıflandırıldığı katalogları belgelere ulaşmada araştırmacılar için büyük bir kolaylık sağlaması açısından önemlidir.

L. Y. TUGUŞEVA'nın "*Uygurskie delovye dokumenty X–XIV. iz Vostoçnogo Turkestana*" adlı eseri 97 hukuk vesikasını içermektedir. Ayrıca TUGUŞEVA'nın konuyla ilgili dergilerde makaleleri de bulunmaktadır.

O. F. SERTKAYA'nın R. ALİMOV ile 2006 yılında yayınladığı "*Eski Türklerde Para*" adlı eserdeki "Uygurlarda Para" adlı bölümde hukuk vesikalarından hareketle hem sikkelerin hem de eski uygur para belgelerinin metinleri, çevirileri, resimleri yer almaktadır.

A. M. ÖZYETGİN'in 2004 yılında yayınladığı "*Eski Türklerde Vergi, Eski Türk Vergi Terimleri ve Uygur Sivil Belgeleri*" olmak üzere 3 bölümden oluşan eserde eski Türk vergi sistemi vesikalardan örneklerle açıklanmıştır. 2014 yılında yayınlanan "*İslam*

Öncesi Uygurlarda Toprak Hukuku" adlı eserinde ise toprakla ilgili sözleşmeler ve metinleri incelenmiştir.

Bu çalışmaların dışında Eski Uygur Hukuk Vesikaları ile ilgili Türkiye'de hazırlanan bazı tezler aşağıda dikkatlere sunulmuştur:

A. ŞEN'in "*Uigurische Sprachdenkmäler'den Seçme Uygur Hukuk Belgeleri*" tezinde 103 belge transkribe edilerek Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Ö. CİVELEK tarafından hazırlanan "*Dindışı Eski Uygurca Metinlerin Karşılaştırmalı Sözvarlığı*" adlı tezde dindışı metinlerin söz varlığı ortaya konmuştur. İ. ŞİRİN tarafından hazırlanan "*Uygur Sivil Dokümanlarının Söz Varlığı*" adlı tezde hukuk vesikalarına ek olarak *Manichaica, Uigurica, Türkische Turfan Texte, Altun Yaruk* gibi eserlerin söz varlığı dikkatlere sunulmuştur.

2020 yılında B. KESKİN tarafından hazırlanan "*Eski Uygur Türkçesi Hukuk Belgeleri ve Söz Varlığı*" adlı tezde hukuk belgelerinin detaylı özellikleri verildikten sonra söz varlığı incelenmiştir. Ayrıca 500'den fazla belge kendisinden önceki farklı yayınlarla karşılaştırılarak belgelerin transkripsiyonu yapılmış ve Türkiye Türkçesine aktarılmıştır.

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nın söz dizimini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada daha önce Cengiz ALYILMAZ tarafından doktora tezi olarak hazırlanan "*Orhun Yazıtlarının Söz Dizimi*" ve Semra ALYILMAZ tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanan "*Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikayesinin Uygurcasının Söz Dizimi*" adlı eserlerdeki söz dizimi[10] inceleme modeli örnek alınmıştır.

[10] Çoğu söz dizimi çalışmasının aksine bütün dilsel birimlerin incelenerek bunların arasındaki ilişkiyi belirlemeye çalışan bu çalışma belli kuramlara bağlıdır. Kavramların işaretlenmesi ve isim ve fiil tabanları kavram ilişkileri bölümünün girişi niteliğindedir. D. AKSAN'ın işaret ettiği gibi "yapısal dil bilimi, dili bir dizge olarak kabul ettiği için dildeki sözcüklerin birbirleriyle hangi ilişkiler içinde bulundukları, nasıl sıralandıkları, bir dilde kurulması olanaklı bütün tümce tiplerinin saptanması, bu yeni akımın başlıca uğraşısı olmuştur" (Aksan, 2007, s. 29-30).

3. YÖNTEM

Araştırmanın metinlerini "Eski Uygur Hukuk Vesikaları" oluşturmaktadır. N. YAMADA, CLARK, SAYİT-YÜSÜP, MALOV (Usp) tarafından yayınlanan vesikalar içeriklerine göre sınıflandırılmıştır. Anılan yayınlardaki metinler birbiriyle örtüşmektedir. Çalışmada Eski Uygur Hukuk Vesikaları metinlerinin söz dizimi özelliklerinin ortaya konması amaçlandığı için doküman incelemesi yöntemi tercih edilmiştir. Metinlerden alınan anlamlı veya görevli dil ögelerinin örneklendirilmesinde kullanılan cümleler ve Türkiye Türkçesine aktarımları ve cümlelerin sonuna parentez içerisinde önce alındıkları metnin içeriğini belirten kısaltma, metin numarası ve örneğin bulunduğu satır dikkatlere sunulmuştur. Bununla ilgili bir örnek aşağıda belirtilmiştir:

özümte tugmış titso (**Ø**+**Ø** tugmış+**Ø Ø**-**Ø** titso): *(benim) kendimden doğmuş (olan) Titso*

özümte **tugmış titso** atl(ı)g oglumnı çintso şilaḳa üç yıllıḳ tutgug birtim: *Kendimden doğmuş Titso adlı oğlumu Çintso Şila'ya üç yıllık (süreyle) rehin verdim* (Pl 01 / 3-4).

Türkiye Türkçesine aktarımlar hem metin içinde hem de vesikaların tamamının sunulduğu son bölümde italik olarak yazılmıştır. Vesikalarda silinen, yırtılan kısımlardaki okunamayan cümleler çalışmaya dâhil edilmemiştir.

Çalışmanın sonunda ise transliterasyonlu metinler ve Türkiye Türkçesine aktarımları dikkatlere sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAVRAMLARIN İŞARETLENMESİ

Eklemeli bir dil olan Türkçede anlamlı ve görevli parçalara ayrılamayan en küçük anlamlı dil ögelerine kök denir. Yeni kavram işaretleri oluşturmak için kullanılan en yaygın yöntem, görevli dil ögelerini (ekleri) sözcüklerin üzerine getirmektir.

> … Her dilde sürekli olarak kaynak alfabesinde bulunan ve bilgi birikimiyle artmakta olan kavramlar ve ihtiyaç halinde kurulan kavram münasebetleri vardır. O hâlde kaynak alfabe, belirli seviyesinde, **müstakil dil unsurları** (monomes autonomes) ile temsil edilen müstakil kavramları ihtivâ ettiği gibi **vazifeli dil unsurları** (monomes fonctionnels) ile temsil edilen münâsebet kurucu kavramları da ihtiva etmek zorundadır. Dilin müstakil unsurları nisbeten açık bir liste teşkil edip, **kök, köken**, **gövde** veya **gövde şeklinde kelimeler** (lexeme) olarak sözlükte; vazifeli unsurları ise nisbeten kapalı bir liste teşkil ederek ek veya edat (grammeme) olarak dilbilgisinde kod alfabesi kullanılarak **şekil-kelime** (morpheme) hâlinde temsil edilirler (Gemalmaz, 1982, s. 35).

Türkçedeki anılan kavram işaretleme yöntemlerinin birçoğu Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda da yaygın olarak bulunmaktadır. Bu işaretlemeler genel başlıklar altında şöyle değerlendirilmiştir:

1.1. Kök veya Köken Hâlindeki Ögeler

1.1.1. Eski Türkçenin Bilinen İşlek Kurallarıyla Daha Küçük Anlamlı ve Görevli Parçalara Ayrılamayan Dil Ögeleri

Eski Türkçenin bilinen işlek kurallarıyla daha küçük parçalara ayrılamayan dil ögeleri kök olarak adlandırılmaktadır. Kök kavramı, konunun uzmanları tarafından hemen hemen benzer özellikleri belirtilerek tanımlanmıştır.

B. VARDAR kökü "bir sözcük ailesinin çeşitli biçimlerinde yer alan, tarihsel dilbilimin, değişik türevleri açıklamak için yararlandığı, çoğu kez gövdeyle özdeşleşen, sözcükten dilbilgisi ve yapım ögeleri çıkarılarak elde edilen bölüm" olarak tanımlamıştır. (Vardar, 2002, s. 138).

İMER ve diğerlerine göre kök, "bir sözcük biçimde bütün çekimsel ve türetimsel parçalar çıktıktan sonra kalan bölüm" olarak tanımlanmıştır (İmer ve diğerleri, 2011, s. 182).

Kökler, isim ve fiil kökleri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Eski Uygur Hukuk Vesikları içinde yer alan kök hâlindeki bazı kavram işaretlerini şöyle dikkatlere sunmak mümkündür:

beg: *bey*

apam birök erklig **beg** işi yat yalavaç küçin tutup yul(a)yın alayın saḳınsarlar bu ḳ(a)rabaş tengince iki ḳ(a)rabaş birip yulup alzunlar: *Eğer güçlü bey ve nüfuzunu elçi gücünü kullanıp geri almayı düşünürlerse bu köle dengince iki köle verip geri alsınlar.* (Sa 24 / 9-10).

tüz: *aynı, eşit; düz, doğru, kusursuz*

men toynaḳ şilavanti yme ogulum sambodu bile **tüz** ülüşlüg ḳılıp ogullanu altım: *ben Toynak Şilavanti de oğlum Sambodu ile birlikte eşit pay alıp oğlanı (evlat olarak) aldım* (Ad 02 / 5-6-7).

al-: *al-*

it yıl ikinti ay toḳuz yanıḳa men ḳanturmış togrıl kedireke birmiş asıglıg biş satır kümüşüg tükel **al**tım: *Köpek yıl(ının) ikinci ay(ının) dokuz(uncu) gün(ün)de ben Kanturmış Togrul, Kedire'ye verdi(ğim) faizli beş satır gümüşü tamamen aldım* (Mi 06 / 1-2-3).

ti-: *de-, söyle-, düşün-*

men ḳaytsu tutuŋnıŋ titsunı men başlap inim içim ḳam ḳadaşım erklig beg işiniŋ küçin tutup üntürürmen **ti**serler savları yorımazunlar: *Ben Kaytsu Tutun'un kardeşim ağabeyim akrabalarım güçlü bey ve nüfuzunu kullanıp alırım derlerse sözleri geçersiz olsun* (Ad 01 / 10-11-12).

1.1.2. Başka Dil ve Lehçelerden Alınmış Dil Ögeleri

Ödünçleme / alıntılama da kavram işaretleme yollarından birisidir. Eski Türkçe Dönemi'nden başlamak üzere Türkçenin her döneminde alıntı sözcükler görülmektedir (Çoban, 2020, s. 8). Türk boy ve toplulukları tarafından farklı dinlerin benimsenmesiyle

özellikle çeviri eserlerdeki yeni kavramlar için karşılıklar bulunmaya çalışılmıştır. Sivil belgeler olarak sınıflandırılabilecek Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda da Budizm'in etkisiyle Sanskritçeden, politik sebeplerden dolayı Moğolcadan, Çinceden ve ticaret nedeniyle Orta Farsçadan alıntılanan kelimeler bulunmaktadır.

çaḳşaput *(<San. Şikşāpada*): *on ikinci ay* (İzgi, 1987, s. 58).

biçin yıl **çaḳşaput** ay iki yaŋıḳa maŋa tedmilig ḳara buḳa ikegüke ḳarçlıḳ kerek bolup ḳutlug atlıġ ḳatun kişini satıp ḳutlug temürtin yüz elig ḳalın böz aldımız: *Maymun yıl(ının) on iki(nci) ay(ının) iki(nci) gün(ün)de bana Tedmilig (ve) Kara Buka'(ya) ikimize harçlık gerek olup Kutlug adlı kadın köleyi satıp Kutlug Temür'den yüz elli işlenmemiş pamuk kumaş aldık* (Sa 28 / 1-2-3).

yosun *(<Moğ. yosu(n))*: *genel kabul görmüş kanun, gelenek, töre, örf, anane veya alışkanlık, davranış bilgisi, yasa, öğreti, doktrin, dogma, prensip* (Clauson, 1972, s. 975; Doerfer, 1975, s. 408).

törü yargu **yosunı** birle ata yazmış yazuḳḳa tegzün: *Töre ve kanun cezası ile baba(ya karşı) işlenmiş cezaya çarptırılsın* (Ad 03 / 29).

ḳu(a)npu[11] (*<Çin. guān bù, GOÇ. kuan puə̀*): *ödeme aracı*

bu savta ḳayusı agısarbiz üçer yüz bişer otuz **ḳu(a)npu** içre ḳuvpar birüşürbiz: *Bu sözden hangi(miz) dönersek (cayarsak) biz 325'er kuanpu içeriye (hazineye) para cezası veririz* (Sa 03 / 25-26).

1.2. Gövde Hâlindeki Ögeler

Türkçenin eklemeli bir dil olması sebebiyle yeni kavramlar türetmek için isim ve fiil köklerine, içe dönük görev ögeleri (yapım ekleri) getirilerek yeni kavramlar oluşturabilir. İçe dönük görev ögeleri anlam ögelerinden, başka kavramları işaret etmek üzere başka anlam ögeleri oluşturmayı sağlayan ögelerdir (Gemalmaz, 2010, s. 191). Bu ögelerin anlamları olmayıp görev anlamları bulunmaktadır.

[11] Kuanpu ile ilgili detaylı bilgi için *bk.* E. G. Pulleyblank (1991). *Lexicon of reconstructed pronunciation in Early Middle Chinese, Late Middle Chinese, and Early Mandarin*. Vancouver: UBC Press.

Gövde hâlindeki ögeleri 4 grupta incelemek mümkündür:

1. Fiilden fiil yapım ekleri
2. İsimden fiil yapım ekleri
3. Fiilden isim yapım ekleri
4. İsimden isim yapım ekleri

1.2.1. Fiilden Fiil Yapım Ekleri

1. /-mA-/

İşlek bir ektir. Olumsuz fiiller yapmaktadır. Ekin kökeni ve türü konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. TEKİN, ekin müstakil bir kelimeden türediğini ve bu kelimenin Toharca *ma* olumsuzluk edatından ekleştiğini öne sürmüştür (Tekin, 2014, s. 55). GÜLSEVİN, /-mA-/ ekinin vurguyu üzerine almadığını belirterek bu durumu ekin eskiden müstakil bir kelime olmasına bağlamıştır (Gülsevin, 2004, s. 1274). ÜSTÜNOVA, ekin işlev açısından tam bir türetme eki gibi olmadığını bildirmektedir (Üstünova, 2004).

al-**ma-**: *alma-*

kat-ıl-**ma-**: *anlaşma-*

oglum ḳoşaŋ esen ḳaya olar ögey anamız bizke t(e)gir alır biz tip **alma**zun **ḳatıl-ma**zunlar: . *Oğlum Koşan (ve) Esen Kaya onlar "Üvey anamız bize kalır, alırız" diye almasınlar anlaşmasınlar* (Wp 01 / 7-10).

kıl-**ma-**: *kılma-*

men ḳutlug toŋanıŋ içim inim ogulum ḳızım tugmışım ḳadaşım y(e)genim tagayım kim ḳayu kişi ineçike çam . . . **ḳılma**zunlar: *Ben Kutlug Tona'nın ağabeyim, kardeşim, oğlum, kızım, çocuklarım, akrabam, yeğenim, dayım hiçkimse İneçik'e itiraz . . . etmesin* (Mi 01 / 12-15).

bir-**me-**: *verme-*

ol kim künte **birme**ser men kün t(e)ri bile birürmen: *O günde vermezsem günlük kirası ile veririm* (Lo 18 / 9-10).

2. /-d-/

Arkaik bir ektir. İşlek değildir. Kuvvetlendirme işlevi bulunmaktadır.

ko-**d**-: *koy-, bırak-*

ḳıtay buḳaḳa üç tavar munça neselerni san birip bitiglerim algıl tip ḳo**d**up bardım: *Kıtay Buka'ya üç ipekli kumaş "Bunca eşyayı sen verip senetlerimi al." deyip bırakıp gittim* (Mi 19 / 12-13-14).

ı-**d**-: *gönder-*

ud yıl ikinti ay bir yaŋıḳa maŋa büdüs tutuŋa napçikda kidiz k(e)rgek bolup arslan siŋḳur ogulta bir kidiz altı bözke altım birle barmış arḳış yanmışta altı böz birip ı**d**urmen: *Sığır yıl(ının) ikinci ay(ının) ilk gün(ün)de bana Büdüs Tutu'a Napçik'ten keçe g(e)rek olup Arslan Sinkur Ogul'dan bir keçe(yi) altı pamuk kumaş (karşılığında) aldım. Bununla beraber gitmiş (olan) kervan döndüğünde altı pamuk kumaş verip gönderirim* (Lo 06 / 1-5).

3. /-°l-/

Dönüşlü ve edilgen çatılı fiiller yapmaktadır.

üz-**ül**-: *anlaş-*

. . . . . biş şıg . . . . . ḳa yanturup teŋ bolup yene yol togantaḳı y(a)rım eŋiz yirimni ḳayımtuḳa teşgürüşüp üz**ül**üşüp . . . . . timiz: . . . . . *: beş şıg . . . . . a çevirip denk olup yine Yol Togan'daki yarım eniz yerimi Kayımtu'yla değiştirip anlaşıp . . . . . timiz.* (Ex 02 / 1-4).

4. /-°r-/

Ettirgen fiiller yapmaktadır. İşlek bir ektir.

kel-**ür**-: *getir-*

bu arpanı açıgḳa kel**ür**ip birürbiz: *Bu arpayı ambara getirip veririz* (Mi 14 / 6).

teg-**ür**-: *ulaştır-*

bu çaonı ogul tigin yengemizke yaz küz kim kelser teg**ür**üp birürbiz: *Bu çaoyu Ogul Tigin (ve) yengemize yaz güz kim gelirse ulaştırıp veririz.* (Mi 17 / 6-7-8).

ad-**ır-**: *ayır-*

kitin yıŋaḳ sangun ögeniŋ yirni ad**ır**ar: *Batı tarafından Sangun Ögen'in yeri ayırır* (Sa 01 / 8).

5. /-GUr-/

Ettirgen fiiller yapmaktadır.

teş-**gür-**: *değiştir-*

ḳayımtuḳa teş**gür**üşüp üzülüşüp . . . . . timiz: *Kayımtu'yla değiştirip anlaşıp . . . . . timiz.* (Ex 02 / 4).

kö-**gür-**: *getir-*

apam çam çarım ḳılsarlar ulug süüke biş altun yastuḳ aḳa ini tigitlerke birer altun yastuḳ ḳızgut ötünüp iduḳḳutḳa bir altun yastuḳ kö**gür**üp ḳoço balıḳ ayguçıḳa bir kümüş yastuḳ birip agır ḳıy(ı)nḳa tegzünler: *Eğer itiraz ederlerse ulu majesteye beş altın yastuk, ağabey, kardeş prenslere birer altun yastuk, arz edip İdukkut'a bir altun yastuk sunup Koço şehri başdanışmanına bir gümüş yastuk verip ağır cezaya çarptırılsınlar* (Mi 01 / 15-20).

6. /-tUr-/

Ettirgen fiiller yapmaktadır.

kel-**tür-**: *getir-*

taḳı birök beg işiniŋ küç küçek sav kel**tür**üp ayıtsar isteser an tirekke taplamış anıça tenglig ḳ(a)rabaş . . . . . an tirek ḳorsuz bolzun: *Ve eğer bey ve nüfuzunun güçlü sözünü kullanıp sorarlarsa isterlerse An Tirek'e (onun) istediği gibi köle . . . . . An Tirek sorumlu olmasın (zarar görmesin)* (Sa 19 / 13-14-15).

7. /-°ş-/

İşteş fiiller yapmaktadır.

kes-**iş-**: *anlaş-, sonuçlandır-*

bir yastuḳ biş sıtır kümüşke kes**iş**dim(i)z: *Bir yastuk beş satır gümüşe anlaştık* (Sa 5 / 4-5).

bir-**üş-**: *ver-, veriş-*

bu savta ḳayusı agısarbiz üçer yüz bişer otuz ḳunpu içre ḳuvpar bir**üş**ürbiz: *Bu sözden hangimiz dönersek (cayarsak) biz 325'er kuanpu içeriye (hazineye) para cezası veririz* (Sa 03 / 25).

8. /-°t-/

Fiilden ettirgen fiil yapmaktadır.

ay-**ıt-**: *söylet-, sor-*

biz ikigünüŋ içim(i)z inim(i)z ḳam(ı)z ḳadaşım(ı)z adın y(i)me kim ḳayu kişi çam çarım ḳılmazun ay**ıt**mazun istemezünler: *Biz ikimizin ağabeyimiz, kardeşimiz, akrabalarımız başka her kim (varsa) itiraz etmesin sormasın istemesinler* (Sa 06 / 11-12-13).

9. /-°z-/

İşlek bir ek değildir. Fiilden ettirgen fiil yapmaktadır.

tut-**uz-**: *tuttur-, emanet et-, teslim et-*

taş ḳ(a)ra atl(ı)g türk ḳ(a)rabaşımın an tirekke tut**uz**u birdim: *Taş K(a)ra adlı genç kölemi An Tirek'e teslim ettim.* (Sa 19 / 6-7).

1.2.2. İsimden Fiil Yapım Ekleri

1. /+A-/

İşlek bir ek değildir.

ti-l**+e-**: *dile-, iste-, ara-*

küskü yıl aram ay iki y(e)g(i)mike men ḳıt(a)y ḳayanıŋ suŋ . . . atl(ı)g ḳıt(a)y oglanım yaşıp ḳaç künte til**e**p tapış(ı)mtın turur: *Fare yıl(ının) ilk ay(ının) on iki(sin)de ben Kıt(a)y Kaya'nın sun . . . adlı Kıt(a)y kölem kaybolup kaç gün arasam da bulunamamıştır* (Mi 03 / 3).

2. /+lA-/

Fiilden isim yapan bu ekin örnekleri vesikalarda sıklıkla bulunmaktadır.

baş**+la-**: *başla-*

biz tolug(a)ya mısır ulug inç ḳ(a)ya mısır baş**la**p onluḳlar y(i)me bir ḳodmatın tükel sanap altımız: *Biz Tolug(a)ya, Mısır, Ulug, İnç K(a)ya, Mısır'dan başlayıp onluklar bir (tane) koymadan tamamen sayıp aldık.* (Sa 09 / 11-12).

kelin**+le-**: *erkeği evlendir-*

sutbaḳ yme tugmış ogulları birle teŋ tutup kelin**le**p birip edgü asırap ogul törisinçe tutup ḳulyaḳ boyın tolap ünermen kidermen tiser törü yargu yosını birle ata yazmış yazuḳḳa tegzün: . *Sutbak da doğmuş çocukları ile eşit tutup evlendirip verip iyi yetiştirip evlat(lık) yasasına göre davranmasına rağmen kulak boyun dolayıp (arkasını dönüp) "Çekip giderim" derse töre ve kanun cezası ile baba(ya karşı) işlenmiş cezaya çarptırılsın* (Ad 03 / 24-30).

karı**+la-**: *karı ölçü birimini kullanarak ölç-*

bu satıg bözni bitig ḳılmış kün üze men bedrüz bir egsüksüz tükel s(a)n(a)p ḳarı**la**p birdim: *Bu satış (bedeli) pamuk kumaşı anlaşma yapılan günde ben Bedrüz bir eksiksiz tamamen sayıp ölçüp verdim.* (Sa 29 / 7).

ötig**+le-**: *kaydet-, düzenle-*

toŋuz yıl törtünç ay men ḳaraçuḳ agır iglemişte oglumḳa ḳalmış tavarıg **ötig**lep ḳoddum: *Domuz yıl(ının) dördüncü ay(ının) ben Karaçuk ağır hastalığa (tutulduğum için) oğluma kalan malları düzenleyip (vasiyet) bıraktım* (Wp 03 / 2).

1.2.3. Fiilden İsim Yapım Ekleri

1. /-A/

Aslı zarf-fiil eki olup zamanla bu işlevini kaybetmiştir.

yen**-e** (<yan-a): *yine, tekrar*

yene men meŋü bilür men: *Yine ben Mengü sorumlu olurum* (Mi 32 / 15).

2. /-°G/

Fiilden isim veya sıfat yapan işlek bir ektir.

tar-**ıg**: *tarım, tarla*

taḳıgu yıl ikinti ay sekiz y(i)g(i)mike maŋa ilçike tar**ıg** tarıgu yir kergek bolup ḳayımtunıŋ yol togantaḳı yarım eŋiz yirin anuḳḳa tuttum: *Tavuk yıl(ının) ikinci ay(ının) on sekiz(in)de bana İlçi'ye ekin ekecek yer gerek olup Kayımtu'nun Yol Togan'daki yarım anızlık yerini hazırlamak için tuttum* (RH 07 / 1-4).

sat-**ıg**: *satış, fiyat*

bu tavarnıŋ s(a)t**ıg**ı elig tas bözni aram ay içinte birürmen: *Bu hayvanın satış (bedeli) elli kalın pamuk kumaşı ilk ay(ın) içinde veririm* (Lo 16 / 4-5-6).

ar-**ıg**: *duru, temiz*

men bekümiş kuintutın . . . . . toḳuz küri bugday ar**ıg** silig altım: *Ben Bekümiş Kuintu'dan . . . . . dokuz küri temiz buğday aldım* (Lo 17 / 5).

biti-**g**: *kayıt, yazı, belge, senet*

men titsu yme baḫşımḳa köni tapınmadın kideyin tisermen bu biti**g**teki ḳınḳa tegirmen: *Ben Titsu da bahşıma doğru bir şekilde tapınmadan gideyim dersem bu belgedeki cezaya çarptırılırım* (Ad 01 / 18-19-20).

3. /-I/

Aslında zarf-fiil eki olup fonksiyonunu kaybetmiştir.

tak-**ı**: *dahi, daha, ve*

taḳ**ı** birök erklig beg işi küçin tutup alayın yulayın tiserler bu oḳ ögente bu yir tengince iki yir yaratu birip yulup alzun: *Ve eğer güçlü bey (ve) nüfuzunu kullanıp alayım isteyeyim derlerse bu kanalda bu yer dengince iki yer hazırlayarak verip geri alsın* (Sa 06 / 14-15-16).

tüket-**i**: *tamamen*

bitig ḳılmış künte tüket**i** ald(ı)m: *Senet yapılan günde tamamen aldım* (Sa 19 / 6).

4. /-GUçI (</-GU+ÇI/)

İşlek bir ektir.

al-**guçı**: *alıcı*

al**guçı**ḳa birgüçike inçke ayıtıp men pusartu sınġay (ka)ya bitidim: *Alıcıya (ve) satıcıya böyle sorup ben Pusartu Sıngay Kaya yazdım* (Sa 01 / 18).

ay-**guçı**: *danışman, öğretici*

bu bitigteki söztin öŋi bolsar biz ulug suuḳa bir altun yastuḳ aḳa ini tegitler birer kümüş yastuḳ iduḳḳutḳa bir y(a)stuḳ şazın ay**guçı**ḳa bir at ḳızgut ötünüp sözleri yorımazun: . *Bu anlaşmadaki sözden başka davranırsak biz ulu majestelerine bir altun yastuk, ağabey, kardeş prenslere birer gümüş yastuk İdikut'a bir y(a)stuk din öğreticilerine bir at ceza arz edip sözleri geçersiz olsun* (Em 01 / 14-15-16).

bir-**güçi**: *satıcı*

alguçıḳa bir**güçi**ke inçke ayıtıp men pusartu sınġay (ka)ya bitidim: *Alıcıya (ve) satıcıya böyle sorup ben Pusartu Sıngay Kaya yazdım* (Sa 01 / 18).

5. /-k/

Bu ek vesikalarda *tanu-* fiilinin üzerine gelerek tanuk biçimindeki kavram işaretini oluşturmuştur.

tanu-**k**: *tanık, şahit*

tanuḳ yapıg totoḳ **tanuḳ** tolu b(e)g totoḳ **tanuḳ** satg(ı)r yimek **tanuḳ** soŋsuz toyın: *Tanık Yapıg Totok. Tanık Tolu Beg Totok. Tanık Satg(ı)r Yimek. Tanık Sonsuz Toyın* (Sa 04 / 22-23).

6. /-l/

Moğolca ile ortak olup seyrek kullanılan ve fail ismi teşkil eden fiilden isim yapma ekidir (Eraslan, 2012, s. 106).

tüke-l: *tamamen*

bu yüz ḳanpug bitig kılmış künte tükel birdim men adıg tarḳan y(i)me **tükel** aldım: *Bu yüz kuanpuyu anlaşma yapılan günde tamamen verdim. Ben Adıg Tarkan tamamen aldım* (Sa 01 / 6-7).

1.2.4. İsimden İsim Yapım Ekleri

1. /+°nç/

İşlek bir ektir. Asıl sayılardan sıra sayı sıfatı yapmaktadır.

sekiz+**inç**: *sekizinci*

it yıl sekiz**inç** ay yeg(i)rmi altıḳa men muŋsuz ḳ(a)ya turmış temürke bitig birür men: *Köpek yıl(ının) sekizinci ay(ının) on altı(sın)da ben Munsuz K(a)ya Turmış Temür'e senet veririm* (Mi 24 / 1-2).

on+**unç**: *onuncu*

it yıl on**unç** ay sekiz yaŋıḳa men sadınıŋ ortuḳlug adaḳ totoḳtaḳı üç baḳır lalnı men sadı öŋtün kidin satıgḳa yorıp yüz yastuḳḳa kesişdimiz: 1 *Köpek yıl(ının) onuncu ay(ının) sekiz(inci) gün(ün)de ben Sadı'nın Adak Totok ile ortaklı üç bakır yakutu ben Sadı doğudan batıdan (her yerde) satışa çıkarıp yüz yastuğa anlaştık* (Mi 26 / 1).

altı+**nç**: *altıncı*

biçin yıl altı**nç** (ay) yiti yaŋıḳa maŋa şabiḳa yuŋl(a)ḳl(ı)ḳ ḳuanpu k(e)rgek bolup tsinküü ögen üze suv(a)ḳl(ı)g bir şıg sekiz küri urug kirür yirimin basmılḳa toguru tomlıtu satdım: *Maymun yıl(ı), altıncı (ayın) yedinci gün(ün)de bana, Şabi'ye kullanmak için kuanpu gerek olup T(e)sinküü su kanalındaki, sulu (sulanabilen) 1 şıg, 8 kürilik tohum giren (ekilebilen) yerimi Basmıl'a doğrudan sattım* (Sa 04 / 1-4).

2. /+lIK/

İşlek bir ektir.

sıçı+**lık**: *çevrili, sınırlı*

bu tört sıçı**lıḳ** yir üze öküş ḳaya açari yitmiş ḳaya açari erklig bolzun: *Bu dört sınırlı yere Öküş Kaya Açari, Yitmiş Kaya Açari sahip olsun* (Ex 01 / 12-13-14).

agı+**lık**: *hazine*

m(e)niŋ ḳatınlarım tirige ıtmişe başlap evteki ḳatınlarım m(e)niŋ tugmışlarım kim yme ç(a)mlamazunlar ç(a)mlasarlar içgerü agı**lıḳ**ḳa bir altun yastuḳ ḳoço beginge bir at balıḳ beginge bir ud birip agır ḳıy(ı)nḳa tegzün: *B(e)nim eşlerim Tirige ltmişe(den) başlayıp evdeki eşlerim b(e)nim çocuklarım kimse itiraz etmesin. İtiraz ederlerse içeri*

hazineye bir altun yastuk Koço beyine bir at şehir beyine bir sığır verip ağır cezaya çarptırılsın(lar) (Wp 02 / 12-16).

çeçek+**lik**: *çiçek bahçesi*

… üstün çeçek**lik**deki altı şıg yirimni …: *Üst çiçeklikteki altı şıg yerimi* (Mi 28 / 5).

3. /+çI/

İşlek bir ektir. Vesikalarda meslek ismi yapmıştır.

borluḳ**+çı**: *üzüm bağı sahibi, üzümcü*

kalan+**çı**: *kalan vergisini toplayan kişi*

ınal ḳoçtın yüz iki y(a)rım baglıḳ böz alıp bizni bile ḳalan**çı** turını borluḳ**çı** birip biznin burun birgüçi ḳ(a)ra toyın atl(ı)g ḳalançımızını yanturup altımız: *Inal Koç'tan yüz iki y(a)rım bağlı pamuk kumaş alıp biz kalançı Turı'yı bağcı verip bizim önce verilen K(a)ra Toyın adlı vergi toplayan kişiyi geri döndürüp aldık* (Mi 20 / 7-10).

ota+**çı**: *doktor*

tavışgan yıl ç(a)ḥşaput ay altı y(i)g(i)rmike men ota**çı** tayşı kümüşni şiusay taysıtın alıp şiusay tayşı ḳayda barsar b . . . . . birürmen: *Tavşan yıl(ının) on ikinci ay(ının) on altı(sın)da ben doktor Tayşı gümüşü İiusay Tayşı'dan alıp Şiusay Tayşı nereye gitse b . . . . . veririm* (Mi 33 / 1-4).

bediz+**çi**: *ressam, heykeltraş* (Sa 18 / 4).

4. /+nti/

Sadece "iki" sayısına gelerek sıra sayısı yapmıştır.

iki**+nti**: *ikinci*

taḳıgu yıl iki**nti** ay on yaŋıḳa maŋa bay t(e)mürke kepez tarıgu yir kergek bolup t(e)miçiniŋ bu suvtaḳı uturu borluḳın on t(e)ŋ kepez yaḳaḳa tuttum: *Tavuk yıl(ının) ikinci ay(ının) on(uncu) gün(ün)de bana Bay T(e)mür'e pamuk ekecek yer gerek olup T(e)miçi'nin bu suyun karşısındaki bağını on t(e)n pamuk (karşılığında) kiraladım* (RH 04 / 1-5).

5. /+dAş/

İşlek bir ek değildir.

ka+**daş**: *akraba*

men atay tutuŋnuŋ içim inim tugmışım ḳa**daş**ım y(i)genim t(a)gayım kim kimme erser çam çarım ḳılmazunlar: *Ben Atay Tutun'un ağabeyim kardeşim çocuğum akrabam yiğenim dayım her kim olursa itiraz etmesinler* (Sa 24 / 7-8).

6. /+GU/ (</+AGU/)

Bu ek, sayı bildiren sözcüklere gelerek ortaklık ifade etmektedir.

üç+**egü**: *üçlü*

bu nişan biz üçe**gün**iŋ ol: *Bu nişan biz üçümüzündür* (Ex 02 / 14).

ik+**egü**: *ikili*

bu yirke neçe urug batsar ik**egü** teŋ üntürüp tarır biz: *Bu yere ne kadar tohum ekilirse ikimiz eşit yetiştirip biçeriz* (RH 07 / 4-5-6).

7. /+sIz/

İşlek kullanılan eklerdendir. Yokluk ifade etmektedir.

ig**+siz**: *sağlıklı, hastalıksız*

toga+**sız**: *sağlam, sağlıklı*

yüz kidin yorıyur onar çig t(a)mgal(ı)g ḳunpuḳa tegi bir üvge yel(e)ş at üstüni uyaz altını iki arda ig**siz** toga**sız** at bu yüz ḳunpu bir at birle bitig ḳılmış künte tüketi ald(ı)m: *Pazarda geçerli onar çig damgalı kuanpuya kahvrengi hastalıksız at için yüz kuanpuya anlaştık. (Yüz kunapuyu) anlaşma yapılan günde tamamen aldım* (Sa 19 / 3-6).

1.3. Birden Fazla Anlam Ögesiyle Kurulmuş Genel Anlamlı Ögeler

Bir dilde kavramları karşılayabilmek için bazı durumlarda tek bir kavram işareti, söz konusu kavramı tam olarak ifade edemez. Bundan dolayı kavramları karşılamak için birden fazla kavram işareti birlikte kullanılabilir. Birden fazla anlam ögesiyle kurulmuş genel anlamlı ögeler "belirtisiz isim tamlamaları, niteleme sıfatları + isimden kurulu tamlamalar, zarf + fiilden kurulu tamlamalar, nesne + fiilden kurulu tamlamalar ve tekrarlar" şeklinde kategorilere ayrılarak incelenmiştir.

1.3.1. Belirtisiz İsim Tamlamaları

Belirtisiz isim tamlamaları birçok dilde olduğu gibi Türkçede de kavram işaretleme yöntemlerinin en yaygın olarak kullanılanlarındandır.

koyn+Ø yıl+Ø: *koyun yılı*

koyn yıl aram ay on yaŋıḳa men taşıḳ turıḳa bitig birür men: *Koyun yılı(nın) ilk ay(ının) on(uncu) gün(ün)de ben Taşık, Turı'ya senet veririm* (Mi 19 / 1).

ög+Ø+bitig+i: *orijinal belge*

ög bitigi yoḳ bolmış üçün tutup turgu yanut bitig birtimiz: *Orijinal belge kaybolduğu için (orijinal belgenin yerini) tutacak kopya belge verdik* (Mi 18 / 3).

tavışgan+Ø yıl+Ø: *tavşan yılı*

tavışgan yıl aram ay bir yaŋıḳa men aram ḳ(a)ya ḳınısun birle yuŋlaḳlıḳ ço k(e)rgek bolup töküzteki tarıg tarımaḳḳa yirni altmış aḳḳa apamḳa on iki sıtır ço yaḳasın iligte alıp birürmen: *Tavşan yıl(ının) ilk ay(ının) bir(inci) gün(ün)de ben Aram Kaya, Kınısun ile kullanmak için ço gerek olup Töküz'deki ekin ekmek için (olan) yeri Altmış Ak'a dedeme on iki sıtır ço kirasıyla elden alıp veririm* (RH 03 / 1-5).

1.3.2. Niteleme Sıfatları + İsimden Kurulu Tamlamalar

Bu tür tamlamalar niteleme sıfatı + isim yapısından oluşur. Niteleme sıfatı ismin özelliklerini (nasıl olduğunu) belirtir.

tas böz: *işlenmemiş pamuk kumaş*

kayımtutın üç y(a)rım **tas böz** altım: *Kayımtu'dan üç yarım işlenmemiş pamuk kumaş aldım* (Lo 13 / 4-5).

kirür yir: *ekilir yer*

suv(a)ḳlıḳ bir şıg sekiz küri urug **kirür yir**imin basmılḳa toguru tomlıtu satdım: *Sulanabilen bir şıg sekiz küri tohum ekilebilen yerimi Basmıl'a doğrudan sattım* (Sa 04 / 3).

ulug yol: *büyük yol*

tagdın yıŋaḳ **ulug yol** adırar: *Kuzey tarafından büyük yol ayırır* (Sa 04 / 12).

1.3.3. Zarf + Fiilden Kurulu Tamlamalar

Durum, yer, nasıllık, nicelik, yer-yön, ve zaman bildiren zarfların, fiil kök, köken ve gövdeleriyle birlikte kullanılarak sürekli bir ilişki oluşturması sonucunda oluşan bu yapılar birleşik fiil olarak da adlandırılabilir. Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu tamlamaların birçok örneği bulunmaktadır.

bütün bir-: *tam ver-*

bütün birdi: *Tam verdi.* (Lo 12 / 17).

toguru tomlıtu sat-: *doğrudan, dürüstçe sat-*

sodu ögenteki bir aŋız yirin ḳuus t(e)mür baḫşıtın uzun ḳarı bile otuz tas böz iligde alıp **toguru tomlıtu sat**tımız: *Sodu kanalındaki bir anız yeri Kuus Temür Bahşı'dan uzun ölçü ile otuz işlenmemiş pamuk kumaş elden alıp doğrudan sattık* (Sa 09 / 8-9).

1.3.4. Nesne + Fiilden Kurulu Tamlamalar

Nesne + fiilden oluşan birleşik fiillerde olumlu veya olumsuz, geçişli fiil kök, köken ve gövdelerinin, nesnelerle birlikte kullanılarak genel anlamlı bir kavramı karşıladıkları / ifade ettikleri görülür. Bu yapılarda nesneler sürekli anlam ilişkisi kurmaktadır (Alyılmaz, 2017, s. 12).

iş+Ø işlet-: *iş işle-, iş yaptır-*

ev teg yogun **iş işlet**ser men ilnin tutug yaŋınça birürmen: *Evdeki gibi yoğun (çok) iş yaptırırsam ülkenin rehin hukukuna göre veririm* (P1 02 / 7-8).

tarıg+Ø tarı-: *ekin ek-*

tavışgan yıl aram ay bir yaŋıḳa men aram ḳ(a)ya ḳınısun birle yuŋlaḳlıḳ ço k(e)rgek bolup töküzteki **tarıg tarı**maḳḳa yirni altmış aḳḳa apamḳa on iki sıtır ço yaḳasın iligte alıp birürmen: *Tavşan yıl(ının) ilk ay(ının) ilk gün(ün)de ben Aram Kaya, Kınısun ile kullanmak için ço gerek olup Töküz'deki ekin ekmek için (olan) yeri Altmış Ak'a dedeme on iki sıtır ço kirasıyla elden alıp veririm* (RH 03 / 1-5).

1.3.5. Tekrarlar

Eş anlamlı ve zıt anlamlı kavram işaretleri birlikte kullanılarak yeni bir kavramı karşılayabilmektedir. Tekrar grubundan oluşan kavram işaretleri, ifade ettikleri kavrama kuvvetlendirme, belirlilik, süreklilik ve çokluk anlamı katmaktadır (Alyılmaz, 2011, s.

106). Eski Uygur Türkçesi Dönemi'nde tekrar gruplarıyla[12] oluşturulmuş birçok kavram işsareti bulunmaktadır. Özellikle dinî çevrede oluşturulmuş eski Uygur eserlerinde anlatımı canlı tutabilmek için tekrar gruplarından çokça yararlanılmıştır (Şen, 2002, s. 1). Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda da birçok tekrar bulunmakla birlikte bunlardan bazıları aşağıda belirtilmiştir:

yulglı alglı: *geri alma*

ḳam küç ḳılıp **yulglı alglı** saḳınsarlar bu oḳ ögente oḳ yir tengince yir ḳutlug taşḳa yaratu birip alzunlar: *Güçlü bey nüfuzunu kullanıp kam gücünü kullanıp geri almayı düşünürlerse bu su kanalındaki yer dengince yer Kutluk Taş'a hazırlayarak verip geri alsınlar* (Sa 02 / 17-18-19).

çam çarım: *itiraz*

yüzlükümüz kim kim me bolup **çam çarım** ḳılmazun: *Yüzlüğümüz her kim olursa itiraz etmesin* (Sa 28 / 17-18).

alış biriş: *alışveriş*

toŋuz yıl onunç ay altı y(e)g(i)rmike men ozmış togrıl inim basa togrıl bileki **alış biriş** tıltagınta ḳıtay yalavaç alp turmış olar üskinte tişip alım birim üzüşdümüz: *Domuz yıl(ının) onuncu ay(ının) on altı(sın)da ben Ozmış Togrıl kardeşim Basa Togrıl ile alışveriş (yaptığımızdan) dolayı Kıtay Yalavaç (ve) Alp Turmış onlar(ın) huzurunda sözleşip alışveriş yaptık* (Mi 04 / 1-6).

başı taşı: *tamamıyla*

başı taşı birle birür men: *Tamamıyla veririm* (RH 04 / 7).

1.4. Kişi, Boy, Kavim, Millet, Devlet, Yer Adları

Dildeki en önemli kültür göstergeleri olarak kabul edilen özel adlar (Börekçi, 1995, s. 76) vesikalarda önemli bir yer tutmaktadır. Bu kategoride vesikalarda bulunan

[12] Eski Uygur Türkçesindeki tekrarlar ile ilgili detaylı bilgi için *bk.* Saadet Çağatay (1940). Uygurcada hendiadyoinler, *DTCF Yıllık Çalışmalar Dergisi I*, *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları*, 97-144; Mehmet Ölmez (2017). Eski Uygurca ikilemeler üzerine. *TDAY-Belleten LXV/II*, 243-311; Berker Keskin (2021). Eski Uygurca ikilemelere katkılar. *Türkiyat Mecmuası, 31,* 151-175.

Türkçe ve yabancı kaynaklı kişi, boy, kavim, millet, devlet, yer adları dikkatlere sunulmuştur.

1.4.1. Kişi Adları

Vesikalarda geçen kişi adları, o dönemin siyasi ve kültürel hayatına ait bilgileri barındıran önemli ipuçları taşımaktadır. Ayrıca bu özel adların söz dizimi içerisindeki önemi büyüktür.

1.4.1.1. Türkçe Kişi Adları

Eski Uygur Hukuk Vesikaları farklı türlerde anlaşma metinleri olduğu için her belgede anlaşmayı yapan kişilerin, şahitlerin ve yazıcıların isimleri bulunmaktadır.

adıg tarkan

men **adıg tarḳan**nıŋ inim içim kam kadaşım ayıtmazun istemezün: *Ben Adıg Tarkan'ın kardeşim, ağabeyim, akrabalarım, sormasın, sitemesin* (Sa 01 / 11).

alp turmış

yalavaç **alp turmış** olar üskinte tişip alım birim üzüşdümüz: *Yalavaç (ve) Alp Turmış onlar(ın) huzurunda sözleşip alışveriş yaptık* (Mi 04 / 4).

bars buka

tanuḳ **bars buḳa** bu nişan men sadanıŋ ol: *Tanık Bars Buka. Bu nişan ben Sada'nındır* (Sa 10 / 16).

muŋsuz

bu nişan men tanuḳ **muŋsuz**nıŋ ol: *Bu nişan ben tanık Munsuz'undur.* (Sa 28 / 30).

kara temir

ḳara temirniŋ borluḳ adırar: *Kara Temir'in üzüm bağı ayırır* (Sa 10 / 7).

1.4.1.2. Yabancı Kişi Adları

Uygurların Çinlilerle girdiği kültürel alışveriş sonucunda vesikalarda Çince kişi adlarına rastlanmaktadır.

antso (<Çin.)

ud yıl sekizinç ay biş y(i)g(i)rmike men titsu aġam ançuḳ bile aytışıp aġamnıŋ boguzın yigedgli alp bolmışḳa inim **antso**nı tuymışım(ı)z toynaḳ şilavantiḳa süt sevinçi y(i)g(i)rmi s(ı)tır kümüş alıp ogulluḳ birtim(i)z: 1 *Sığır yıl(ının) sekizinci ay(ının) on beş(in)de ben Titsu ağabeyim Ançuk ile konuşup ağabeyimin karnımızı doyurması zorlaştığı için kardeşim Antso'yu akrabamız Toynaḳ Şilavanti'ye süt sevinci (yetiştirme bedeli) yirmi s(ı)tır gümüş alıp evlatlık verdik* (Ad 02 / 1-5).

Çintso Şila (<Çin.)

çintso şilaḳa üç yıllıḳ tutgug birtim: *Çintso Şila'ya üç yıllık rehin verdim* (Pl 01 / 4).

1.4.2. Boy, Kavim, Millet, Devlet Adları

Devletlerin tarihi kadar eski olan bu özel adlar, toplulukların tarihi ve kültürü hakkında birçok bilgiyi yansıtmaktadır. Bu adların bazıları vesikalarda kişi adı veya sıfat göreviyle kullanılmıştır.

kıtay Ø+Ø: *Kıtay*

bu sözke ḳora **ḳıtay** tanuḳ: *Bu söze Kora Kıtay tanık* (Mi 24 / 11).

türk Ø+Ø: *Türk*

bu **türk** ḳ(a)ra baş satıgın ikigü inçe sözleşt(i)m(i)z: *Bu genç köle satışını ikimiz şöyle sözleştik* (Sa 19 / 2).

uygur urug+Ø: *Uygur aile(si)*

uygur urug ḳadaş üksinte sözleşip atamıznıŋ ülüş bitigindekiçe negüsin …: *Uygur ailesi huzurunda anlaşıp babamızın miras belgesine göre neyi …* (Wp 06 /11).

1.4.3. Yer Adları

Yer adları o yerde yaşayan kişiler hakkında, o dönemin sosyal, kültürel hayatı ile ilgili önemli bilgiler verir. Nitekim bu bilgilere erişmek, yer adının anlamını, kökenini araştırmak amacıyla toponimi (yer adları bilimi) kurulmuştur. Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda da yer adları dikkate değerdir. Özellikle satış ve kiralama vesikalarında söz konusu yerler belirtilirken satışa ve kiralamaya konu olan yer adları, kanal ve köprü adları kullanılmıştır.

koço: *Koço, Hoço*

ḳoço kidininde yorır iki uçı kinlig otra yirte tamgalıg yüz ḳanpuḳa üzüşdümüz: *Koço Pazarı'nda geçerli iki ucu bağlı orta yerden damgalı yüz kuanpuya anlaştık* (Sa 01 / 4).

berg togan: *Berk Togan*

berk togantaḳı bir eŋiz yirin anuḳḳa tuttum: *Berk Tgan'daki bir anızlık yeri hazırlayarak tuttum* (RH 09 / 3).

şukü: *Şukü*

mısırnıŋ **şuküt**eki borluḳsın aldım: *Mısır'ın Şukü'deki üzüm bağını aldım* (Mi 2 / 4).

İKİNCİ BÖLÜM

2. İSİM VE FİİL TABANLARI

Kelimelerin çekime girmek üzere aldığı şekle kelime tabanı denmektedir. Vesikalardaki taban hâlindeki ögeler aşağıdaki şekilde sınıflandırılmıştır:

2.1. İsimlerde genellik, teklik, çokluk kategorileri

2.1.1. İsimlerde genellik

2.1.2. İsimlerde teklik

2.1.3. İsimlerde çokluk

2.2. Fiillerde genellik, olumluluk, olumsuzluk kategorileri

2.2.1. Fiillerde genellik

2.2.2. Fiillerde olumluluk

2.2.3. Fiillerde olumsuzluk

2.1. İSİMLERDE GENELLİK, TEKLİK, ÇOKLUK KATEGORİLERİ

2.1.1. İsimlerde Genellik Kategorisi

İsimlerin genel kullanımlarını gösteren bir ek yoktur.

ıgaç+Ø: *ağaç, ağaçlar*

tört **ıgaç** tepsi iki yagaḳ könek bir bedizlig sır könek …: *dört ağaç tabak, iki ceviz kova, bir işlemeli sırlı kova …* (Wp 03 / 6).

kadaş+Ø: *akraba*

uygur urug **ḳadaş** üksinte sözleşip …: *Uygur ailesi (ve) akrabalar huzurunda anlaşıp …* (Wp 06 / 11).

2.1.2. İsimlerde Teklik Kategorisi

İsimlerin tekliklerini gösteren özel bir ek yoktur. İsimlerin teklik şekli işaretsizdir.[13]

bitig+Ø: *belge, vesika*

bitig birür men: *Senet veririm* (Mi 19 / 2).

togluk toŋa+Ø: *Togluk Tonga*

men **togluḳ toŋa** ayıtıp bitidim: *Ben Toglug Tona sorup yazdım* (Lo 29 / 10).

ḳarabaş: *köle*

bu **ḳarabaş** yolınta men yrp togrıl . . . . içim inim tugmışım gadaşım yigenim tagayım kim ḳayu çam çarım ḳılmazunlar: *Bu köle için ben Yrp Togrıl ağabeyim, kardeşim, çocuklarım, kardeşim, yiğenim, dayım hiç kimse itiraz etmesinn* (Sa 22 / 8-9-10).

2.1.3. İsimlerde Çokluk Kategorisi

Çokluk, araştırmacıların büyük bir kısmı tarafından "adların teklikleri karşısındaki durumunu, sayıca birden fazla olduğunu ifade eden dil bilgisi ögesi" olarak dikkatlere sunulmaktadır (Gencan, 1979, s. 149; Edizkun, 1988, s. 107; Hatiboğlu, 1982, s. 36; Koç, 1992, s. 69; Hengirmen, 1999, s. 103; Demir ve Yılmaz, 2010, s. 206; Karaağaç, 2013, s. 253-254; Gemalmaz, 2010, s. 257; Ergin, 1983, s. 220; Korkmaz, 1992, s. 39; Johanson, 2007, s. 97; İlhan, 2009, s. 18; Üstünova, 2008, s. 384).

S. ALYILMAZ' a göre çokluk bütün dünya dillerinde olduğu gibi Türkçede de bir kategorinin adıdır. Ekler / biçim birimler çokluğun kendisi değil; çokluğun ifadesinde/ yapımında kullanılan görevli dil ögeleridirler (Alyılmaz, 2020, s. 189-190). Türkçenin tarihsel gelişimini de dikkate alarak adların çokluk kategorisini üç grupta incelemek mümkündür

[13] C. ALYILMAZ, "**Zamir n'si Eski Bir İyelik Ekinin Kalıntısı Olabilir mi?**" isimli makalesinde Türkçede isimlerin teklik şekillerini gösteren bir **/+n/** biçim biriminin olduğunu, bunun zamanla işaretsiz morfeme dönüştüğünü, şahıs zamirlerinde ve bazı sözcüklerde bu görev ögesinin izlerine rastlandığını ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için *bk.* Alyılmaz, 1999, s. 411.

2.1.3.1. Eklerle (Morfolojik Usûlle) Çokluk Yapımı

Vesikalarda isimlerde çokluk **/+lAr/** ekiyle yapılmıştır. N. İLHAN, *Türk Dilinde Çokluk* adlı eserinde Türkçenin tarihî ve çağdaş lehçe ve ağızlarında çokluk yapımında kullanılan ekleri **/+lAr/** görev elemanı dışında **/+An/, /+TAş/, /+GUn/, /+GIl/, /+K/, /+lIG/, /+mAn/, /+sem/ /+s/, /+ş/, /+t/, /+z/** şeklinde belirlemiştir (İlhan, 2009, s. 94-95). Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda tespit edilen diğer çokluk ekleri (**/+°n/, /+°t/, /+°z/**) bazı kelimelerde bulunmaktadır.

1. /+°n/

İki kelimede tespit edilmiştir.

bod+**un**: *kavimler, halklar*

bodun ḳataşlarımız esene olar üskinte birtim: *yakınlarımdan, akrabalarımız Esen(in) onların huzurunda verdim.* (Wp 01 / 20-21).

ogul+**an**: *oğlanlar*

men özüm **oglanım** aḳa inim onluḳum yuzluḳum kim kimme çam ḳargaşa ḳılmazunlar: *Ben kendim, oğlanım, ağabeyim, kardeşim, onluğum, yüzlüğüm, her kim (olursa) itiraz (etmesinler), kargaşa çıkarmasınlar* (Mi 24 / 8-9-10).

2. /+lAr/

Oldukça işlektir.

bu+**lar**: *bunlar*

men tuyma **bular** inç buḳa arug ikegüniŋ sözinçe bitidim: *Ben Tuyma bunlar İnç Buka (ve) Arug ikisinin sözüne göre yazdım* (Mi 17 / 24).

kişi+**ler**: *kişiler*

men çatır bu bitigdeki atl(ı)g çabışın **kişiler**ke üç ḳada inçge ayıtıp bitigil timişke bitidim: *Ben Çatır bu belgedeki adı geçen kişilere üç defa böyle sorup yaz dendiği için yazdım* (Sa 09 / 23).

ini+**ler**: *kardeşler*

. . . . . mike maŋa b(e)g t(e)mürke yuŋlaḳlıḳ böz kergek bolup ḳıyasudıntın yüz . . . iligte alıp biziŋ şuiküteki aḳa **iniler** birle ki . . . . . i ülüşlüg borluḳta maŋa teger iki ülüş . . . . . ḳıyasudınka togru tomlıtu satdım: . . . . . *bana B(e)g T(e)mür'e kullanmak için pamuk kumaş gerek olup Kıyasudın'dan yüz . . . elden alıp bizim Şuikü'deki ağabey (ve) kardeşler(im) ile . . . . . i hisseli bağdan bana kalan iki hisse . . . . . Kıyasudın'a doğrudan sattım* (Sa 16 / 1-5).

3. /+°t/

Yalnızca iki sözcükte tespit edilmiştir. Bu sözcüklerde /+°t/ ekinin işlevini yitirmesi sebebiyle çokluğu ifade etmek için kendisinden sonra /+°ler/ çokluk eki gelmiştir.

tigi+**t**: *prensler*

tigitlerke birer altun yastuḳ ḳızgut ötünüp iduḳḳutḳa bir altun yastuḳ kögürüp ḳoço balıḳ ayguçıḳa bir kümüş yastuḳ birip agır ḳıy(ı)nḳa tegzünler: *prenslere birer altun yastuk arz edip İdukkut'a bir altun yastuk sunup Koço şehri başdanışmanına bir gümüş yastuk verip ağır cezaya çarptırılsınlar* (Mi 01 / 17-20).

beg+**et**: *beyler*

begetlerke birer ederke yaraşu at ḳızgut birip sözleri yorımazun: *beylere birer eyere yaraşan at ceza ödeyip sözleri geçersiz olsun* (Sa 11 / 20-21).

4. /+°z/

Arkaik bir ektir.

bi+**z**: *biz*

bu t(a)mga **biz** ikegünüŋ ol: *Bu damga biz ikimizindir* (Mi 02 / 17).

2.1.3.2. Semantik Usûlle Çokluk Yapımı

Türkçenin söz varlığı içinde yer alan kök, köken veya gövde hâlindeki bazı (Türkçe veya alıntı) sözcükler çokluk, bolluk, nicelik, fazlalık, topluluk bildiren anlamlar taşırlar. Bu tür sözcüklerin verici ile alıcı arasında mesajın iletilmesi / bilginin aktarılması

sırasında kullanılmasına semantik yolla çokluk yapımı adı verilmektedir (Alyılmaz, 2020).

bodun: *boy, topluluk, halk*

men baçak turmış bitkeçi ilke **bodun**ka üç kaḍa inçge ayıtıp bitidim: *Ben Baçak Turmış (yazıcı) ülkenin halkına üç defa böyle sorup yazdım* (Mi 20 / 19-20-21).

ḳuvrak: *topluluk*

biz bursoŋ **ḳuvrag** . . . . . tutuŋ . . . tükel aldım: *Biz Burson topluluk Tutun tamamen aldım* (Sa 13 / 5-6).

künçit: *susam*

il t(e)mirtin bir küri **künçit** altım: *İl Temir'den bir küri susam aldım* (Lo 28 / 4).

2.1.3.3. Kelime veya Kelime Gruplarıyla (Sentaktik Usûlle) Çokluk Yapımı

Bu tarz çokluk yapımında sayı sıfatlarından ve çokluk anlamı ifade eden kelimelerden yararlanılmıştır.

sayu birer yarım baḳır: *her birer yarım bakır*

sayu birer yarım baḳır kümüş asıg bile köni birürmen: *Her birer yarım bakır gümüş(ü) faizi ile doğru bir şekilde veririm* (Lo 07 / 5-6).

üç yıllık: *üç yıllık*

çintso şilaḳa **üç yıllıḳ** tutgug birtim: *Çintso Şila'ya üç yıllık rehin verdim* (Pl 01 / 4).

2.2. FİİLLERDE GENELLİK, OLUMLULUK, OLUMSUZLUK KATEGORİLERİ

2.2.1. Fiillerde Genellik Kategorisi

Türkçede genellik eki işaretsizdir. Bu sebeple Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda da bulunmamaktadır.

sat-**Ø**-ıg: *satış*

satıgın ince sözleşdimiz: *Satışı (satış bedelini) şöyle konuştuk* (Sa 01 / 3).

tüke-**Ø**-l: *hepsini, tamamını*

tükel sanap altım: *Tamamen sayıp aldım* (Sa 04 / 9).

tanu-**Ø**-k: *tanık, şahit*

bu savda **tanuḳ** içim er: *Bu söze tanık İçim Er.* (Lo 17 / 7).

2.2.2. Fiillerde Olumluluk Kategorisi

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda fiillerin olumlu kullanımlarını gösteren bir ek yoktur. Olumsuz anlam taşımayan her eylemi bu kategoride değerlendirmek mümkündür. Birkaç örneği burada dikkatlere sunmak yerinde olacaktır.

bir-Ø-: *ver-*

apamḳa on iki sıtır ço yaḳasın iligte alıp **bir**ürmen: *Dedeme on iki sıtır ço kirasıyla elden alıp veririm* (RH 03 /4-5).

üleş-Ø-: *paylaş-*

bolmış tüşin teŋ **üleş**ür biz: *Olan ürünü eşit paylaşırız* (RH 07 /6-7).

sat-Ø-: *sat-*

kiŋsun ayagḳa tegimligke yiti elig s(ı)tır yarmaḳ kümüşke toguru tomlıtu **sat**dım: *Saygıdeğer Kinsun'a kırk yedi sıtır yarmak gümüşe doğrudan sattım* (Sa 21 / 4-5).

2.2.3. Fiillerde Olumsuzluk Kategorisi

Harekete ve değişime sahip olan "varlığın" olumlusundan veya olumsuzundan söz etmek mümkündür. Varlığın olumsuzu onun yokluğu iken, hareketin olumsuzuda olumlusu da onun varlığıdır, yani onun gerçekleşmesini gidermez (Karaağaç, 2013, s. 604). Türkçede fiillerin olumsuz şekilleri olumsuzluk ekini alarak ya da bünyesinde olumsuz anlam taşıyan fiillerin cümlede kullanılmasıyla yapılmaktadır.

2.2.3.1. Olumsuzluk Eki Alarak Olumsuzluk Bildiren Fiiller

Fiillere (/-**mA**-/) eki getirilmek suretiyle fiillerin olumsuz tabanları yapılmaktadır.

yorı-**ma-**: *geçerli olma-*

savları **yorıma**zunlar: *Sözleri geçersiz olsun* (Ad 01 / 12).

üntür-**me**-: *çağır-*

üç yıl tükemegınçe **üntürme**z men: *Üç yıl geçmeyinde çağırmam* (Pl 01 / 22-23).

al-**ma**-: *alma-*

oglum ķoşaŋ esen ķaya olar ögey anamız bizke t(e)gir alır biz tip **alma**zun ķatılmazunlar: *Oğlum Koşan (ve) Esen Kaya onlar "Üvey anamız bize kalır, alırız" diye almasınlar anlaşmasınlar* (Wp 01 / 7-10).

2.2.3.2. Herhangi Bir Olumsuzluk Eki Almadan Olumsuzluk Bildiren (Bünyesinde Olumsuzluk Anlamı Taşıyan) Fiiller

agış-: *anlaşmadan vazgeç-*

bu savtın **agış**sarbiz birer yastuķ ķuvar birüşürbiz: *Bu sözden (hangimiz) dönersek birer yastuk para cezası öderiz* (Ad 02 / 14-15).

öl-: *öl-*

iglep ölser yarım t(a)varı **öl**ür: *Hastalanıp ölürse mal(ının) yarısı yok olur* (Pl 01 / 20).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KAVRAM İLİŞKİLERİ

Dildeki biçimbirimler, bağımsız ve bağımlı ya da sözlüksel-görevsel biçimbirimler olarak ikiye ayrılmaktadır (Adalı, 2004, s. 26). Dil, anlamlı dil ögelerinin ve görevli dil ögelerinin bir dizge içerisinde dizilmesiyle oluşan bir olgudur. Bu dizim rastgele bir dizim değildir. Gerçek dünyadaki ilişkilerin dilin dünyasına aktarılması bu görevsel ve sözlüksel değerlerin birbirleriyle olan geçici ilişkileri sonucunda meydana gelmektedir (Şeyda, 2011, s. 89). Dilde var olan kavram ilişkileri, taban hâlindeki öğelere getirilen dışa dönük (bağımlı) elemanlarıyla gerçekleştirilir. Kavramlar arasında kalıcı olmayan bir ilgi kuran bu unsurlar, Türkçede isim ve fiil çekimleri olarak adlandırılır (Kara, 2001, s. 175). Yani bu kuruluşlar sürekli kavram ifadesi taşıyan kuruluşlardan farklı olarak dili kullananların bütünü için değil haberleşenlerin belli bir kesimi için geçerlidir. Dolayısıyla taşıdıkları ifade de genel değil, nisbîdir (Gemalmaz, 1982, s. 135).

3.1. AD VE FİİL İŞLETİMLERİ

3.1.1. Ad İşletimi

3.1.1.1. İyelik Kategorisi

İyelik ismin kendisine tabi olan unsurlarla, kendisinin ilgili bulunduğu kelimelerle münasebetini ifade eden gramer kategorisidir (Ergin, 2013, s. 129). İsimleri ait olan işleviyle sahip olana, belirtilen işleviyle belirtene bağlayan bu ekler, şahıs kavramı da taşır ve şahıslara göre değişir (Börekçi, 2003, s. 63).

1. Teklik

1.1. /+°m/ (I. Teklik Şahıs İyelik Eki)

men adıg tarḳannıŋ ini+**m** içi+**m** kam ḳadaş+**ı**+**m**: *kardeşim, ağabeyim, akrabalarım*

inim içim kam **ḳadaşım** ayıtmazun istemezün: *Ben Adıg Tarkan'ın; kardeşim, ağabeyim, akrabalarım (bir şey) söylemesinler, istemesinler* (Sa 01 / 12).

meniŋ aḳa+**m** ini+**m** urug+u+**m** tugmış+ı+**m** onluḳ+u+**m** yüzlük+ü+**m** alımçı+**m** birimçi+**m**: *benim ağabeyim, kardeşim, akrabam, oğlum, onluğum, yüzlüğüm, alacaklım, vereceklim*

meniŋ aḳam inim urugum tugmışım onluḳum yüzlüküm alımçım birimçim kim kim me bolup çam çarım ḳılsarlar bu men satmış kişike miŋ yıl tümen künke tegi bedrüz erklig bolzun: *benim ağabeyim, kardeşim, akrabam, oğlum, onluğum, yüzlüğüm, alacaklım, vereceklim her kim olursa itiraz etseler benim sattığım köleye bin yıl on bin güne kadar Bedrüz sahip olsun* (Sa 29 / 9-10).

1.2. /+ŋ/ (II. Teklik Şahıs İyelik Eki)

Vesikaların resmî metinler olması nedeniyle II. teklik şahıs iyelik eki kullanılmamıştır.

1.3. /+Ø/ (III. Teklik Şahıs İyelik Eki)

E. GEMALMAZ, Türkçede III. şahıs iyelik ekinin işaretsiz hâl eklerinden önce geldiğinde işaretsiz olduğunu ve bugüne kadar III. şahıs iyelik eki olarak kabul edilen bu ekin belirtilen eki olduğunu kaydetmektedir.

bu yiriniŋ sıçı+sı+**Ø**: *bu yerin sınırı*

bu yiriniŋ **sıçısı** örü yıŋaḳ ögen adırar: *Bu yerin sınırı(nı) kuzey taraf(taki) su kanalı ayırır* (Sa 02/9).

tapmışnıŋ aḳa+sı+**Ø** yigen+i+**Ø** tagay+ı+**Ø**: *Tapmış'ın ağabeyi, yeğeni, dayısı*

bu küntin minçe tapmışnıŋ **aḳası yigeni tagayı** kim kim me çam çarım ḳılmazunlar: *Bu günden itibaren Tapmış'ın ağabeyi, yiğeni, dayısı her kim (olursa) itiraz etmesinler* (Sa 12 / 8-9).

2. Çokluk

2.1. /+mIz/ (I. Çokluk Şahıs İyelik Eki)

içi+Ø+**miz** ini+Ø+**miz** ḳa+Ø+**mız** ḳadaş+Ø+ı+**mız** ogul+Ø+u+**mız** ḳız+Ø+ı+**mız**: *ağabeyimiz, küçük erkek kardeşimiz, akrabamız, oğlumuz, kızımız*

içimiz inimiz ḳamız ḳadaşımız ogulumız ḳızımız ayıtmazun istemezün: *ağabeyimiz, küçük erkek kardeşimiz, akrabamız, oğlumuz, kızımız bir şey söylemesinler (istemesinler)* (Sa 03 / 12-13).

sözler+Ø+i+**miz**: *sözlerimiz*

sözlerimiz yorımazun: *sözlerimiz geçersiz olsun* (Mi 24 / 10-11).

2.2. /+ŋız/ (II. Çokluk Şahıs İyelik Eki)

Vesikaların resmî metinler olması nedeniyle II. çokluk şahıs iyelik eki kullanılmamıştır.

2.3. /+Ø/ (III. Çokluk Şahıs İyelik Eki)

olarnıŋ ögen + **Ø**: *onların su kanalı*

bu yirniŋ sıçısı öŋdün yıŋaḳ b(e)ki baçaḳ **olarnıŋ ögen** küntün yıŋaḳ oḳ turmış tutuŋuŋ yir kidin yıŋaḳ yol tagdın yıŋaḳ bekiniŋ baçaḳnıŋ yir adırar: *Bu yerin sınırı(nı) doğu tarafından Beki (ve) Baçak'ın onların su kanalı, güney tarafından Ok Turmış Tutun'un yer(i), batı tarafından yol, kuzey tarafından Beki'nin (ve) Baçak'ın yeri ayırır* (Sa 07 / 17-20).

3.1.1.2. Hâl / Durum Kategorisi

Dil birbirleriyle sıkı ilişki kuran sözcüklerden oluşan bir dizgedir. Varlıkların birbirleriyle olan hareket ve oluş ilişkileri, dilde bu ilişkileri kurabilecek vazife unsurlarının oluşmasına yol açmıştır (Gemalmaz, 1978, s. 273).

Hâl isimler arasında belirten-belirtilen veya niteleyen-nitelenen, isimlerle yüklem fiil arasında da belirten-belirtilen ilişkisi kurmaya yarayan bir dil bilgisi ulamıdır (Börekçi, 2000).

Yapılan çalışmaya örnek teşkil eden, C. ALYILMAZ'ın "*Orhun Yazıtlarının Söz Dizimi*" isimli eserinde "Hâl ve Hâl Çekimi" başlığı altında şu kategorilere yer verilmiştir: "Belirten Hâli", "Belirtilen Hâli", "Nesne Hâli ("Belirtisiz Nesne Hâli, Belirtili Nesne Hâli")", "Bulunma Hâli ("Zamanda Bulunma Hâli", "Mekânda (Yerde) Bulunma Hâli")", "Ayrılma Hâli", "Çıkışlık Hâli", "Yönelme Hâli", "Birliktelik-Beraberlik Hâli", "Karşılıklılık Hâli", "Hedef Hâli", "Sebep Hâli", "Vasıta Hâli", "Görelik Hâli", "Nasıllık Hâli", "Nicelik Hâli" ("Kesin Değer Hâli", "Yaklaşık Değer Hâli")", "Karşılaştırma Hâli", "Sınırlandırma Hâli", "Benzetme Hâli", "Seslenme Hâli" (Alyılmaz, 1994, s. 50-84).

S. ALYILMAZ "*Türkiye Türkçesinde Bulunma Hâli Kategorisi*" adlı çalışmasında hâl kategorisini şu alt gruplarda değerlendirmiştir:

"Yalın Hâl", "Seslenme Hâli", "Özne Hâli", "Nesne Hâli", "Belirten Hâli", "Belirtilen Hâli", "Bulunma Hâli", "Ayrılma Hâli", "Çıkışlık / Kaynak Hâli", "Yönelme Hâli", "Yaklaşma Hâli", "Birliktelik-Beraberlik Hâli", "Karşıtlık Hâli", "Hedef Hâli", "Sebep Hâli", "Vasıta Hâli", "Görelik Hâli", "Nasıllık Hâli", "Nicelik Hâli", "Karşılaştırma Hâli", "Sınırlandırma Hâli" ve "Benzetme Hâli" (Alyılmaz, 2010, s. 109-110).

O. MERT "*Kutadgu Bilig'de Hâl Kategorisi*" adlı çalışmasında hâl kategorisini şu alt gruplarda incelemiştir: "Seslenme Hâli", "Özne Hâli", "Belirten Hâli", "Belirtilen Hâli", "Nesne Hâli", "Bulunma Hâli", "Ayrılma Hâli", "Birliktelik-Beraberlik Hâli", "Hedef Hâli", "Yönelme Hâli", "Sebep Hâli", "Vasıta Hâli", "Nasıllık Hâli", "Yaklaşma Hâli", "Karşıtlık Hâli", "Görelik Hâli", "Nicelik Hâli", "Benzetme Hâli" ve "Sınırlandırma Hâli" (Mert, 2002).

3.1.1.2.1. Özne Hâli

Özne hâli, cümlede özne görevindeki isim ya da isim soylu kelime veya kelime grubu ile fiil / yüklem fiil arasındaki ilişkiyi sağlar (Mert, 2002, s. 27). Özne hâli vesikalarda işaretsiz **/+Ø/**[14] görev elemanıyla ifade edilmiştir.

1. /+Ø/

Özne görevindeki kavram işareti işletim eki almadan cümlede bulunmaktadır. Yani morfem işaretsizdir.

men taşıḳ+**Ø**: *ben Taşıḳ*

men taşıḳ turıḳa bitig birür men: *ben Taşık, Turık'a vesika (senet) veriyorum* (Mi 19 / 2).

inim ḳaşuḳ evt(e)kiler+**Ø**: *kardeşim Kaşuḳ*

inim ḳaşuḳ evt(e)kiler bile köni birzünler: *kardeşim Kaşuk ve evdekiler doğru bir şekilde versinler* (Lo 28 / 7-8).

[14]E. BOZ öznenin işaretsiz kullanımının yanında /+DAn/, /+A/, /+In/ morfemlerini alabildiğini ifade etmektedir (Boz, 2009).

çamlaguçı kişi+**Ø**: *itiraz eden kişi*

çamlaguçı kişi ḳorlug bolzun: *itiraz eden kişi sorumlu olsun* (Sa 16 / 16).

men inç ḳ(a)ya tumiçi+**Ø**: *ben İnç Kaya Tumiçi*

men inç ḳ(a)ya tumiçi tükel s(a)nap altımız: *ben İnç Ḳaya, Tumiçi tamamen sayıp aldık* (Sa 14 / 8).

toyınçog+**Ø**: *Toyınçog*

bu tört sıçı içinteki yirke miŋ yıl tümen künke tegi **toyınçog** erklig bolzun: *bu dört sınır içindeki yere bin yıl on bin güne dek Toyınçog sahip olsun* (Sa 08 / 12-13).

3.1.1.2.2. Nesne Hâli

Cümlelerde öznenin yaptığı işten etkilenen varlığı bildirir. Özne, yüklemdeki eylemi gerçekleştirendir, nesne ise öznenin gerçekleştirdiği eylemle ilişkisi olandır (Boz, 2007, s. 106). Nesne hâli ad ve ad soylu sözcüklerin üzerine **/+Ø/, /+°G/, /+nI/** getirilerek ifade edilmiştir.

1. /+Ø/

bitig+**Ø**: *senet, vesika*

nişan çizip **bitig** birdim: *Nişan çizip senet verdim* (RH 13 / 16).

iki şıg tarıg+**Ø** üç şıg yür+**Ø**: *iki şıg darı üç şıg tahıl*

iki şıg tarıg üç şıg yür birürmen: *İki şıg darı üç şıg tahıl veririm* (RH 14 / 8-9).

2. /+°G/

bu kuanpu+**g**: *bu kuanpuyu*

bu **kuanpug** bitig ḳılmış kün üze men basmıl tükel birtim: *Bu kuanpuyu senet yapıldığı günde ben Basmıl tamamen verdim* (Sa 04 / 7-8).

böz+**üg**: *pamuk kumaşı*

lükçüŋ kidini yorır **bözüg** tükel altım: *Lükçün Pazarı'nda geçerli pamuk kumaşı eksiksiz aldım* (Mi 16 / 3-4).

kümüş+**üg**: *gümüşü*

bu bir yastuḳ biş sıtır **kümüşüg** bitig ḳılmış kün üze men basa togrıl tükel birtim men: *bu bir yastık beş sıtır gümüşü senet yapıldığı günde ben Basa Togrıl tamamen verdim* (Sa 05 / 5).

3. /+nI/

Vesikalarda işlek kullanılan nesne hâli eklerindendir. Köktürkçe Dönemi'nde sadece şahıs ve işaret zamirleriyle kullanılan bu görev elemanı Eski Uygur Türkçesi Dönemi'nde işleklik kazanarak bütün isimlerle kullanılmıştır.

bitig+**ni**: *vesikayı, senedi*

çao+**nı**: *çaoyu*

bu **bitigni** ḳılmış kün üze bu borluḳ satıgı **çaonı** tükel sanap altım: *Bu senedin yapıldığı günde bu üzüm bağı satış bedeli çaoyu tamamen sayıp aldım* (Sa 11 / 11-12).

böz+**ni**: *pamuk kumaşı*

bu tavarnıŋ s(a)tıgı elig tas **bözni** aram ay içinte birürmen: *bu malın satış bedeli elli işlenmemiş pamuk kumaşı birinci ayın içinde veririm* (Lo 16 / 5-6).

kümüş+**ni**: *gümüşü*

bolmış atl(ı)g ogulumnıŋ biş otuz satır **kümüşni** tükel altım: *Bolmış adlı oğlumun yirmi beş satır gümüş(ün)ü tamamen aldım* (Pl 02 / 11).

3.1.1.2.3. Yerde Bulunma Hâli

Yerde bulunma hâli kategorisi, ad ve ad soylu sözcüklerin üzerlerine gelerek cümlede işin yapıldığı, gerçekleştiği yeri / mekânı bildirir (Alyılmaz, 2010, s. 114). Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda yerde bulunma hâli için **/+TA/** ve **/+üze/** görev elemanları kullanılmıştır.

1. /+TA/

ergen+**te**: *Ergen'de*

ergente bitig birtimiz: *Ergen'de senet verdik* (Mi 17 / 2-3).

ḳazı kitrin+**te**: *Kazı kitrin'de*

ḳazı kitrinte içim ḳançuḳ bile tüz ülüşlüg iç şıg yirim atı ḳutlug taşḳa toguru tomlıtu satt(ı)m: *Kazı Kitrin'de ağabeyim Kançuk ile ortak 3 şıg yerimi adı Kutlug Taşka (olan kişiye) doğrudan sattım* (Sa 02 / 3-4-5).

taydu+**ta**: *Taydu'da*

maŋa turmış tiginke **tayduta** yuŋlaḳlıḳ çao yastuḳ kergek bolup … : *bana Turmış Tigin'e Taydu'da kullanmak için çao yastuk gerek olup …* (Sa 12 / 1-2).

ḳoço kidinin+**de**: *Koço Pazarı'nda*

yir+**te**: *yerde*

ḳoço kidininde yorır iki uçı kinlig otra **yirte** tamgalıg yüz ḳanpuḳa üzüşdümüz: *Koço Pazarı'nda geçerli iki ucu bağlı, orta yerden damgalı yüz kuanpuya anlaştık* (Sa 01 / 4-5).

2. /+üze/

bu ögen +**üze**: *bu su kanalı üzerinde, su kanalında*

beg işi küçin tutup çamlagalı saḳınsar bu **ögen üze** alp taş sangunḳa yir yaratu birzün: *beyin nüfuzunu kullanıp itiraz etmeyi düşünürlerse bu su kanalında Alp Taş Sangun'a bir yer hazırlayıp versin* (Sa 01 / 14-15).

bu yir+**üze**: *bu yerde*

bu **yir üze** ming yıl tümen künke tegi ḳutadmış erklig bolzun: *bu yerde (yere) bin yıl on bin güne dek Kutadmış sahip olsun* (Sa 03 / 9-10).

3.1.1.2.4. Zamanda Bulunma Hâli

Zamanda bulunma hâli kategorisi cümlede eylemin yapıldığı zamanı bildirir. Bu hâli ifade etmek için **/+Ø/**, **/+KA/**, **/+TA/**, **/+üze/** görev elemanları kullanılmıştır.

1. /+Ø/

Zaman anlamlı kavram işaretlerinin bazıları işaretsiz morfemle kullanılmaktadır.

miŋ kün+**Ø**: *bin gün (yıl)*

bu yirke **miŋ kün** tümen künke tegi ḳayyımtu erklig bolzun: *bu yere bin gün (yıl) on bin güne dek Kayımtu sahip olsun* (Ex 02 / 5-6).

2. /+KA/

toŋuz yıl bişinç ay on altı+**ḳa**: *domuz yıl(ının) beşinci ay((ının) on altı(sın)da*

toŋuz yıl bişinç ay on altıḳa maŋa terbişke yuŋ(a)ḳlıḳ çao yastuḳ kergek bolup … : *Domuz yıl(ının) beşinci ay((ının) on altı(sın)da bana Terbiş'e kullanmak için çao yastuk gerek olup …* (Sa 11 / 1-2).

toŋuz yıl üçünç ay altı yeg(i)rmi+**ke**: *domuz yılı(ının) üçüncü ay(ının) yirmi(sin)de*

toŋuz yıl üçünç ay altı yeg(i)rmike maŋa üsineke kepez kerek bolup saurıya şiritin tört taŋ kepez tüşke altım: *Domuz yılı(ının) üçüncü ay(ının) on altı(sın)da bana Üsinek'e pamuk gerek olup Saurıya Şiri'den dört tan pamuk(u) faiziyle aldım* (Lo 29 / 1-2-3).

küskü yıl üçünç ay altı yaŋı**+ḳa**: Fare yıl(ının) *üçüncü ay(ının) altı(ncı) gün(ünde)*

küskü yıl üçünç ay maŋa ozmış togrılḳa yuŋlaḳlıḳ kümüş k(e)rgek bolup öz borluḳumnı basa togrılḳa toguru tomlıtu sattım: *Sıçan yıl(ının) üçüncü ay(ının) alt(ıncı) gün(ün)de bana Ozmış Togrılka kullanmak için gümüş gerek olup kendi üzüm bağımı Basa Togrıl'a doğrudan sattım* (Sa 05 / 1-2-3).

ḳoyn yıl üçünç ay iki otuz+**ḳa**: *Koyun yıl(ının) üçüncü ay(ının) yirmi ikis(in)de*

ḳoyn yıl üçünç ay iki otuzḳa maŋa miŋ t(e)mürke tüşke bor kergek bolup turı baḫşıtın yarım ḳap bor altım: *Koyun yıl(ının) üçüncü ay(ının) yirmi ikis(in)de bana Min Temür'e kullanmak için üzüm gerek olup Turı Bahşı'dan yarım kap üzüm aldım* (Lo 30/1-2-3-4).

3. /+TA/

aram ay+Ø için+**te**: *birinci ayın içinde*

bu tavarnıŋ s(a)tıgı elig tas bözni **aram ay içinte** birürmen: *Bu malın satış (bedeli) elli işlenmemiş pamuk kumaşı birinci ay(ın) içinde vereceğim* (Lo 16 / 4-5-6).

bitig kılmış kün+**te**: *günde*

bu yüz ḳanpug **bitig kılmış künte** tükel birdim: *bu yüz kanpuyu senet yapılan günde tamamen verdim* (Sa 01 / 5-6).

üç yıl+**ta**: *üç yılda*

üç **yılta** bir kürk bile birürmen: *üç yılda bir kürk de veririm* (Pl 01 / 11-12).

4. /+üze/

bitig ḳılmış kün+**üze**: *senet yapılan günde*

bu yir satıgı otuz tas bözni bitig ḳılmış **kün üze** men ḳuus t(e)mür tükel birtim: *Bu yer(in) satış bedeli otuz işlenmemiş pamuk kumaşı senet yapılan günde ben Kuus Temür eksiksiz verdim* (Sa 09 / 9-10-11).

3.1.1.2.5. Ayrılma Hâli

Bu hâl bir yerden, bir şeyden veya bir kimseden uzaklaşmayı bildirmektedir. Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda ayrılma hâlini ifade etmek için **/+TA/** ve /+**TIn**/ görev elemanları kullanılmıştır.

1. /+TA basa/

Köktürkçede sıklıkla kullanılan bu görev elemanı Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda nadir bulunmaktadır.

an+**ta** basa: *ondan sonra*

anta basa aḳa ini ogullarḳa buyanı tegzün: *Ondan sonra büyük, küçük oğullarına sevabı (kutu) ulaşsın* (Em 01 / 2).

2. /+TIn/

ḳuus t(e)mür baḫşı+**tın**: *Kuus T(e)mür Bahşı'dan*

sodu ögenteki bir aŋız yirin ḳuus t(e)mür **baḫşıtın** uzun ḳarı bile otuz tas böz iligde alıp toguru tomlıtu sattımız: *Sodu kanalındaki bir anız(lık) yeri Ḳuus T(e)mür Baḫşı'dan uzun ölçüyle pamuk kumaş(ı) elden alıp doğrudan sattık* (Sa 09 / 8-9).

ineçi+**tin**: *İneçi'den*

toŋuz yıl altınç ay on yaŋıḳa men yrp togrıl kimzun atl(ı)g ḳarabaş s(a)tıgı elig s(ı)tır yarmaḳ kümüşüg **ineçitin** tükel altım: *Domuz yıl(ının) altıncı ay(ının) onunda ben Yrp Togrıl Kimzun adlı köle satış (bedeli) elli sıtır gümüşü İneçi'den tamamen (eksiksiz) aldım* (Sa 22 / 15-16-17).

3.1.1.2.6. Birliktelik-Beraberlik Hâli

Birliktelik-beraberlik hâli eylemin başkasıyla beraber yapıldığını bildirmektedir. Bu hâl **/+birle/**, **/+bile/** ve **/+birleki/** edatlarıyla ifade edilmiştir.

1. /+birle/

edgü **birle**: *Edgü ile, Edgü ile birlikte*

men yrp yanga edgü **birle** tükel altım(ı)z: *ben Yrp Yanga, Edgü ile birlikte tamamen aldık* (Sa 03 / 8).

evtekiler **birle**: *evdekiler ile, evdekiler ile birlikte*

arıg tigin evtekiler **birle** köni birzün: *Arıg Tigin evdekiler ile birlikte doğru bir şekilde versin* (Lo 16 / 8-9-10).

2. /+bile/

evtekiler **bile**: *evdekiler ile, evdekiler ile birlikte*

inim suryaşiri evtekiler **bile** köni birzünler: *küçük kardeşim Suryaşiri, evdekiler ile birlikte doğru bir şekilde versinler* (Lo 13 / 10-11-12).

ogulum sambodu **bile**: *oğlum Sambodu ile, oğlum Sambodu ile birlikte*

men toynaḳ şilavanti yme ogulum sambodu **bile** tüz ülüşlüg ḳılıp ogullanu altım: *ben Toynak Şilavanti de oğlum Sambodu ile birlikte eşit pay alıp oğlanı (evlat olarak) aldım* (Ad 02 / 5-6-7).

3. /+birleki/

koçıŋ apam **birleki**: *Koçın Apam ile, Koçın Apam ile birlikte*

ḳoçotaḳı koçıŋ apam **birleki** küdegüm tapmışḳa ülüşte tegmiş ḳıra suvdun yirlerimni … : *Koço'daki Koçın ağabeyim ile birlikte güveyim Tapmış'a miras kalmış tarla (ve) sulak yerlerimi …* (Sa 12 / 2-3).

ilçi **birleki**: *Elçi ile, Elçi ile birlikte*

ḳ(a)yımtunıŋ çaḳçaḳtaḳı ilçi **birleki** teŋ ülüşlüg yirin iki şıg yaḳaḳa tut(t)um: *Kayımtunun Çakçak'taki Elçi ile birlikte eşit hisseli yerini iki şıg (darıya) kiraladım* (RH 05 / 4-5-6).

3.1.1.2.7. Hedef Hâli

Hedef hâli işin, hareketin hedefini ve amacını bildirmektedir. Bu hâli ifade etmek için **/+Ø/**, **/+KA/**, **/+ŋA/** ve **/+rA/** görev elemanları kullanılmıştır.

1. /+Ø/

yuŋlaḳlıḳ+**Ø**: *kullanmak için*

küskü yıl üçünç ay altı yangıḳa maŋa ozmış togrılḳa **yuŋlaḳlıḳ** kümüş k(e)rgek bolup öz borluḳumnı basa togrılḳa toguru tomlıtu sattım*: Sıçan yıl(ının) üçüncü ay(ının) altıncı gün(ün)de bana Ozmış Togrıl'a kullanmak (için) gümüş gerek olup kendi üzüm bağımı Basa Togrıl'a doğrudan sattım* (Sa 05 / 1-2-3).

2. /+KA/

alp taş sangun+**ḳa**: *Alp Taş Sangun'a*

bu ögen üze alp taş **sangunḳa** yir yaratu birzün: *bu su kanalında Alp Taş Sangun'a bir yer hazırlayıp versin* (Sa 01 / 14-15).

yıgıdan+**ḳa**: *Yıgıdan'a*

men ögrünç k(a)ya **yıgıdanḳa** yantut bitig birürmen: *ben Ögrünç Kaya Yıgıdan'a orijinal belgenin kopyasını veriyorum* (Mi 23 / 1-2).

ıdaba+**ḳa**: *Idaba'ya*

men ḳayımtu **ıdabaḳa** ayıtıp bitidim: *ben Kayımtu Idaba'ya sorup yazdım* (Lo 24 10 / 11).

körü+**ke**: *Körü'ye*

ikegü+**ke**: *ikimize*

biz sısı **körüke ikegüke** böz kergek bolup oḳuytın üçer böz aldımız: *Biz Sısı (ve) Körü'ye ikimize pamuk kumaş gerek olup Okuy'dan üçer pamuk kumaş aldık* (Lo 12 / 3-4-5-6).

tag+**ḳa**: *dağa doğru*

ḳuum+**ḳa**: *çöle doğru*

örü **tagḳa** ḳodı **ḳuumḳa** barsar öz köŋülinçe buyan birip yorızun: *yüksek dağa doğru aşağı çöle doğru giderse sevabını bağışlasın* (WP 02 / 9-10).

borluḳ+**ḳa**: *üzüm bağına*

yir+**ke**: *yere*

suv+**ḳa**: suya

ev+**ke**: *eve*

barḳ+**ḳa**: *barka*

bu küntin minçe bu **borluḳḳa yirke suvḳa evke barḳḳa** vapso tu erklig bolzun: *Bu günden itibaran bu üzüm bağına, yere, suya, eve barka Vapso Tu sahip olsun* (Sa 12 / 12-13).

söz+**ke**: *söze*

bu **sözke** ḳora ḳıtay tanuḳ: *Bu söze Kora Kıtay tanık* (Mi 24 / 11).

3. /+gA/

yiri+**ŋ+e**: *yerine*

suvı+**ŋ+a**: *suyuna*

bagı+**ŋ+a**: *bağına*

borluḳı+**ŋ+a**: *üzüm bağına*

bu künte minçe men elik iş ayguçı minte tugmış sarman tölek başlap oglanlarım birle atamızınŋ bularḳa ülüş ḳılıp ḳodmış **yiriŋe suvıŋa bagıŋa borluḳıŋa** negüsiŋe kimiŋe basa inç ḳ(a)yanı oglum . . . . anıŋ ediŋe t(a)varıŋa nesiŋe kimiŋe bu bitigteki

birmiş yastuḳ ḳul küŋ ud . . yolınta çam çarım . . . . . .: *Bu günden sonra ben iş veren Elik benden doğmuş Sarman Tölek(ten) başlayıp oğlanlarım ile babamızın bunlara pay edip bıraktığı yerine, suyuna, bağına, üzüm bağına, her şeyine sonra İnç Kaya'yı oğlum . . . . onun malına mülküne her şeyine bu vasiyetnamedeki verilen yastuk, köle, cariye, sığır . . için itiraz . . . . . .* (Wp 06 / 23-32).

4. /+rA/

iç+**re**: *içeriye*

bu savta ḳayusı agısarbiz üçer yüz bişer otuz ḳu(a)npu **içre** ḳuvpar birüşürbiz: *Bu sözden hangimiz dönersek (cayarsak) biz 325'er kuanpu içeriye (hazineye) para cezası veririz* (Sa 03 / 25-26).

3.1.1.2.8. Sebep Hâli

İşin ve hareketin, oluşunun ve yapılışının sebebini bildirmektedir. Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda sebep hâli /+**üçün**/ edatıyla ifade edilmiştir.

1. /+üçün/

adın birgüm yoḳ **üçün**: *başka vereceğim olmadığı için*

adın birgüm yoḳ **üçün** kidin ḳırata ḳazı kitrinte içim ḳançuḳ bile tüz ülüşlüg iç şıg yirim atı ḳutlug taşḳa toguru tomlıdu satt(ı)m: *başka vereceğim (verecek bir şeyim) olmadığı için Batı tarafında tarlada, Kazı Kitrin'de ağabeyim Kançuk ile ortak 3 şıg yerimi adı Kutlug Taş'a (olan kişiye) doğrudan sattım.* (Sa 02 / 2-3-4-5).

yoḳ bolmış **üçün**: *kaybolduğu için*

ög bitigi yoḳ bolmış **üçün** tutup turgu yanut bitig birtimiz: *Orijinal belge kaybolduğu için (orijinal belgenin yerini) tutacak kopya belge verdik* (Mi 18 / 3-4).

timiş **üçün**: *dediği için*

men borluḳḳa özge kişi kögürmez men timiş **üçün** barça toyınḳa iki tavar ḳançuḳḳa yarım küp bor yumşaḳḳa iki şıg ür bir ḳ(a)ra ton ḳıtay buḳaḳa üç tavar munça neselerni san birip bitiglerim algıl tip ḳodup bardım**:** *ben üzüm bağına başka kişiyi girdirmem (sokmam) dediği için Barça Toyın'a iki ipekli kumaş; Kançuk'a yarım küp şarap; Yumşak'a iki şıg mısır bir k(a)ra elbise, Kıtay Buka'ya üç ipekli kumaş "Bunca eşyayı sen verip senetlerimi al." deyip bırakıp gittim* (Mi 19 / 9-14).

3.1.1.2.9. Görelik Hâli

Bu hâl, bir işin, hareketin bir şeye uygun olarak, bir şey uyarınca, gereğince yapıldığını bildirir. Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu hâl, **/+çA/** ve **/+birle/** görev elemanlarıyla ifade edilmiştir.

1. /+çA/

ilnin tutug yaŋın+**ça**: *ülkenin rehin (hukukuna) göre*

yogun iş işletser men il-nin tutug **yaŋınça** birürmen: *Yoğun (çok) iş yaptırırsam ülkenin rehin (hukukuna) göre veririm* (P1 02 / 7-8).

il yaŋın+**ça**: *ülke hukukuna göre*

birmedin keçürser men il **yaŋınça** asıgı bile köni birürmen: *vermeden geçirirsem ülke hukukuna göre doğru (bir şekilde) veririm* (Lo 14 / 6-7-8).

bitig yosun+**ça**: *sözleşme yasasına göre*

bu bitigteki çaonı bitig **yosunça** negükeme tıldamayın çamsız köni birür biz: *bu sözleşmedeki çaoyu sözleşme yasasına göre hiçbir şeye karşı çıkmadan itirazsız doğru (bir şekilde) ödeyeceğiz* (Mi 17 / 14-116).

2. /+birle/

il törüsi **birle**: *ülke hukukuna göre*

turmış atlıg olgumnı ṣudbakka il törüsi **birle** ogullug birdim: *Turmış adlı oğlumu Sudbak'a ülke yasasına göre evlatlık verdim* (Ad 03 / 3-4).

ogul törüsi **birle**: *evlatlık yasasına göre*

ogul törüsi **birle** ölginçe köni bişig tapınzun: *evlatlık yasasına göre ölünceye kadar doğru (bir şekilde), olgunlukla hizmet etsin* (Ad 03 / 7-8).

3.1.1.2.10. Nasıllık Hâli

Bir eylemin, hareketin nasıl ne şekilde yapıldığını ifade etmektedir. Bu hâli ifade etmek için **/+çA/** ve **/+sIz**/ görev elemanları kullanılmıştır.

1. /+çA/

ın+**ça**: *şöyle, şu şekilde*

satıg ḳuanpusın **ınça** sözleşdim(i)z: *Satış (bedeli) kuanpuyu şöyle konuştuk* (Sa 04 / 4-5).

in+**çe**: *şöyle, şu şekilde*

satıg kümüşin **inçe** sözleşdim(i)z: *satış (bedeli) kümüşü şöyle konuştuk* (Sa 05 / 3-4).

in+**çe**: *şöyle, şu şekilde*

satıg bözin **inçe** tiştimiz: *satış (bedeli) pamuk kumaşı şöyle konuştuk* (Sa 23 / 4).

2. /+sIz/

çam+**sız**: *itirazsız, itiraz etmeden*

bu bitigteki çaonı bitig yosunça negükeme tıldamayın **çamsız** köni birür biz: *bu sözleşmedeki çaoyu sözleşme yasasına göre hiçbir şeye karşı çıkmadan itirazsız doğru (bir şekilde) ödeyeceğiz* (Mi 17 / 14-116).

egsük+**süz**: *eksiksiz*

biz ozmış tükel birle bir **egsüksüz** tükel aldım(ı)z: *Biz Ozmış ve Tükel birlikte bir eksiksiz tamamen aldık* (Sa 07 / 7-8).

3.1.1.2.11. Nicelik Hâli

Bu hâl bir işin, hareketin miktarını sayısını bazen kesin, bazen yaklaşık değerlerle ifade etmektedir. Nicelik hâlini ifade etmek için **/+Ø/**, **/+kata/**, **/+ulam/** ve **/+tegi/** görev elemanları kullanılmıştır.

1. /+kata/

üç **kata**: *üç defa*

men baçak turmış bitkeçi[15] il-ke bodun-ka üç kaḍa inçge ayıḍıp bitidim: *Ben yazıcı Baçak Turmış (bu) topluluğa, cemaate üç defa dikkatlice sorup yazdım* (Mi 20 / 19-20-21).

üç **ḳata**: *üç defa*

kişilerke üç **ḳata** inçge ayıtıp bitigil timişke bitidim: *kişilere üç defa iyice sorup "yaz" dendiği için yazdım* (Sa 09 / 23-24).

3.1.1.2.12. Sınırlandırma Hâli

1. /+tegi/

tegi: *dek, kadar*

bu yir üze ming yıl tümen künke **tegi** ḳutadmış erklig bolzun: *bu yerde (yere) bin yıl on bin güne dek Kutadmış sahip olsun* (Sa 03 / 9-10).

tegi: *dek, kadar*

bu yirke miŋ kün tümen künke **tegi** ḳayyımtu erklig bolzun: *bu yere bin gün (yıl) on bin güne dek Kayyımtu sahip olsun* (Ex 02 / 5-6).

tegi: *dek, kadar*

men satmış kişike miŋ yıl tümen künke **tegi** bedrüz erklig bolzun: *benim sattığım kişi bin yıl on bin güne dek Bedrüz sahip olsun* (Sa 29 / 9-10).

[15] Vesikalarda sadece söz konusu belgede geçen *bitkeçi* kavram işaretini M. ÖLMEZ *bdgüçi* şeklinde okuyup Moriyasu'nun Ramstedt'in kelimeyi bidgüçi 'hafif birlikler' olarak anlamlandırdığını kaydettikten sonra Ramstedt'in muhtemel okuyuşuyla olması gereken sözcüğün Eski Türkçe bitigüçi 'kâtip, yazıcı, hakkeden' anlamında olabileceğini ve bunun da -t- ile yazılması gerektiğini belirtir (Ölmez, 2018, s. 72). ÖLMEZ, daha sonraki çalışmasında ise kelimeyi *bitkeçi* 'kâtip, yazıcı' aktarıp kelimenin *bitgeçi, bėtgeçi, bėtkeçi, pitkeçi, pėtkaçi* şeklinde de görüldüğünü ifade etmiştir. Ayrıca ÖLMEZ, *bitkeçi* kelimesine Budist Uygur metinleri sonrasında rastlanmadığını bu kelime yerine *bitigçi* kelimesinin kullanıldığını kaydetmiştir. (Ölmez, 2021, s. 624- 625). Vesikalarda da bu kavram işaretinin bulunması dikkate değerdir.

2. /+ulam/

ulam: *sonsuza kadar*

men ḳalımdunıŋ kişitin **ulam** satgın almış ulat atlıg küngümni toguru tomlıtu sattım: *Ben Kalımdu (adlı) kişiden sonsuza kadar satın aldığım Ulat adlı kadın kölemi doğrudan sattım* (Sa 25 / 4-5-6-7).

3.1.1.2.13. Benzetme hâli

Bu hâl bir şeyin niteliğini ifade etmek için isim, isim soylu kelime ya da sözcük gruplarına gelerek başka bir kavramı örnek göstererek eylemi benzerlik yönünden belirli kılmaktadır.

1. /+çA/

anı+**ça**: *bunun gibi*

an tirekke taplamış **anıça** tenglig ḳ(a)rabaş: *An Tirek'e bunun gibi (olan) köle istemiş* (Sa 19 / 14).

kişi+**çe**: *kişi gibi*

apam birök bu ogulnıŋ küçin alıp bodḳa tegmişte orunın yigin ḳılmayın edgü tutmayın ḳodı asıra **kişiçe** tutsarmen ḳayuḳa barsar öz köŋülinçe tapınça barzun: *Fakat eğer bu oğulu zorla alıp büyüdüğünde hâlini (durumunu) iyileştirmeden (onu) iyi tutmadan aşağılık (değersiz) kişi gibi davranırsam nereye gitse kendi gönlüne göre isteğince gitsin* (Ad 03 / 19-20-21-22-23).

3.1.1.3. Aitlik Kategorisi

İçinde bulunma, aitlik ve bağlılık işlevlerini yerine getiren **/+KI/** eki en eski metinlerden itibaren itibaren Türkçenin her devresinde işlek olarak kullanılan bir ektir (Baydar ve Baydar, 2004, s. 31). Aitlik bildiren bu ek Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda çokça kullanılmıştır.

1. /+DA+KI/

Aitlik bildiren bir ektir. **Ki** ekinin yardımıyla üzerine geldiği isme ilgili bulunma, ait olma anlamı veren **aitlik zamirleri** ve yer yön zarflarına eklenerek **aitlik sfatları** da oluşturmaktadır (Korkmaz, 2003, s. 430).

barkımta+**kı**: *barkımdaki*

meniŋ evümteki barḳımta**kı** negü kimimni orpaḳ ayıg sınuḳ barım bulguça bulsa neçe oglanlarım bolsa ol oglanlar birle teŋ öŋ ülüş ḳopu birürmen: *benim evimdeki barkımdaki herhangi bir şeyimi kötü, yırtık, kırık eşyamı olduğu gibi bulsa nice çocuklarım olsa o çocuklar ile eşit payı doğru bir şekilde veririm.* (Ad 03 / 14-18).

içinte+**ki**: *içindeki*

yunt yıl törtünç ay sekiz y(i)g(i)rmike biziŋe mausi edgü beg ogulḳa biz ikegüke yuŋlaḳlıḳ kümüş k(e)rgek bolup ögüz içinte**ki** açgu öleŋni toyınçogḳa toḳuz stır kümüşke sibilgasar üskinte toguru tomlutu satdım: *At yıl(ının) dördüncü ay(ının) on sekiz(in)de bize Mausi Edgü (ve) Beg Ogul'a biz ikimize kullanmak için gümüş gerek olup dere içinde açılacak kanalı Toyınçog'a dokuz s(ı)tır gümüşe Sibilgasar huzurunda doğrudan sattım* (Sa 08 / 1-6).

evte+**ki**: *evdeki*

birginçe bar yoḳ bolsarbiz inimiz çisun seŋe evte**kil**er birle köni birzünler: *Verinceye kadar kaybolursak kardeşimiz Çisun Sene evdekiler ile doğru bir şekilde versinler* (Lo 12 / 10-11-12).

şuküte+**ki**: *Şukü'deki*

yunt yıl ikinti ay sekiz otuzḳa maŋa ḳ(a)yımtuḳa edlep yigü borluḳ kergek bolup mısırnıŋ şuküte**ki** borluḳsıŋ aldım: *At yıl(ının) ikinci ay(ının) on sekiz(in)de bana K(a)yımtu'ya işleyip yiyecek bağ gerek olup Mısır'ın Şukü'deki bağını aldım* (Mi 22 / 1-4).

3.1.1.4. Seslenme Kategorisi

Seslenmeler, gerçekte cümlede alıcıyı uyaran, mesajın / bilginin iletilebilmesi için onu iletişim ortamına çeken cümle ögeleridir (Alyılmaz, 2011, s. 136; 2015, s. 56). Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda seslenme kategorisine ait örnek bulunmamaktadır.

3.1.1.5. Belirten Kategorisi

Belirten ile belirtilen arasındaki ilişkiyi sağlayan bu kategori vesikalarda işaretsiz olarak veya **/+(n)Iŋ**/ görev elemanıyla ifade edilmiştir.

1. /+Ø/

> **Bireşimli** (*synthétique*) bir dil olan Türkçe anlam ögelerine yükleyeceği hemen her görev için ayrı bir görev ögesi geliştirmiştir. Bu görev ögelerini de sürekli, anlam ögelerinden sonra getirdiği için bunların büyük bir çoğunluğunu da ekleştirmiştir. Ekleşme gerçekleştirilirken dillerin gelişmesini sürekli etkileyen **kolaylık** (*économie*) ve **anlaşılabilirlik** (*compréhensibilité*) kanunları gereği bu görev ögeleri zaman zaman oldukça aşınmış, bazen de görevlerini kendilerini kuşatan diğer görev ve anlam ögelerine bırakarak düşmüşler ve daha başlangıçta işaretli bir öge karşısında **işaretsiz** (*nonmarque*) kalmışlardır (Gemalmaz, 2010, s. 275).

Vesikalarda görev ögelerinin işaretsiz kullanımına dair çokça örnek bulunmaktadır. Belirtisiz isim tamlamalarında ve belirteni özel bir isimden oluşan belirtili isim tamlamalarında belirten hâli eki işaretsizdir.

koyn+**Ø** yıl+**Ø**: *koyun yıl(ı)*

koyn yıl aram ay on yaŋıḳa men taşıḳ turıḳa bitig birür men: *Koyun yıl(ının) birinci ay(ının) onuncu gün(ün)de ben Taşık, Turık'a senet (vesika) veriyorum* (Mi 19 / 1-2).

bu yir+**Ø** satıgı: *bu yerin satışı (satış bedeli)*

bu **yir satıgı** otuz tas bözni bitig ḳılmış kün üze men ḳuus t(e)mür tükel birtim: *Bu yer(in) satış bedeli otuz işlenmemiş pamuk kumaşı senedin yapıldığı günde ben Kuus Temür tamamen (eksiksiz) verdim* (Sa 09 / 9-10-11).

lükçüŋ+**Ø** kidini: *Lükçün Pazarı*

lükçüŋ kidini yorır bözüg tükel altım: *Lükçün Pazarı'nda geçerli pamuk kumaşı tamamen aldım* (Mi 16 / 3-4).

2. /+(n)Iŋ/

Belirtili isim tamlamalarında belirtenlerin üzerine gelerek kullanılmaktadır.

bu borluḳ+**nıŋ** sıçı+**sı**: *bu bağın sınırı*

ḳara temir+**niŋ** borluḳ+**Ø**: *Kara Temir'in bağı*

bu **borluḳnıŋ sıçısı** öŋdün **ḳara temirniŋ** borluḳ adırar: *Bu bağın sınırını doğudan Ḳara Temir'in bağ(ı) ayırır* (Sa 10 / 6-7).

alp (taş) sıŋķur sangun+**nuŋ** yir+**i**: *Alp Taş Sınkur Sangun'un yeri*

alp (taş) sıŋķur **sangunnuŋ yiri** adırar: *Alp Taş Sınkur Sangun'un yeri ayırır* (Sa 01 / 7-8).

3.1.1.6. Belirtilen Kategorisi

İyesi belli olan varlığın belirtili olduğunu gösteren belirtilen kategorisi vesikalarda **/+(s)I/** ve **/+Ø/** görev elemanlarıyla ifade edilmiştir.

1. /+(s)I/

mısırnıŋ şuküteki borluķ+**sı**: *Mısır'ın Şukü'deki bağı*

mısırnıŋ şuküteki borluķsıŋ aldım: *Mısır'ın Şükü'deki bağını aldım* (Mi 22 / 4-5).

yigedmişniŋ ög bitig+**i**: *Yigedmiş'in esas (orijinal) senedi*

yigedmişniŋ ög bitigi: *Yigedmişin esas (ana) senedi* (Lo 17 / 7-8).

alp (taş) sıŋķur sangun+**nuŋ** yir+**i**: *Alp Taş Sınkur Sangun'un yeri*

alp (taş) sıŋķur **sangunnuŋ yiri** adırar: *Alp Taş Sıŋķur Sangun'un yeri ayırır* (Sa 01 / 7-8).

bu yir+**Ø** satıgı: *bu yerin satışı (satış bedeli)*

bu **yir satıgı** otuz tas bözni bitig ķılmış kün üze men ķuus t(e)mür tükel birtim: *Bu yerin satış bedeli otuz işlenmemiş pamuk kumaşı senedin yapıldığı günde ben Kuus Temür tamamen verdim* (Sa 09 / 9-10-11).

2. /+Ø/

ķoyn+Ø yıl+**Ø**: *koyun yıl(ı)*

ķoyn yıl üçünç ay iki otuzķa maŋa miŋ t(e)mürke tüşke bor kergek bolup turı baḫşıtın yarım ķap bor altım: *Koyun yıl(ının) üçüncü ay(ının) yirmi iki(sin)de bana Min Temür'e kullanmak için üzüm gerek olup Turı Bahşı'dan yarım kap üzüm aldım* (Lo 30 / 1-2-3-4).

ḳoço+Ø balıḳ+**Ø**: *Koço şehr(i)*

ḳoço balıḳ ayguçıḳa bir kümüş yastuḳ birip agır ḳıynḳa tegzünler: *Koço şehr(i) hazinadarına bir gümüş yastuk verip ağır cezaya çarptırılsınlar* (Mi 01 / 19-20).

3.1.1.7. Belirtili Tamlamalar

Bu kategoride **belirten** ve **belirtilen** arasındaki **özel** ve **geçici** bir anlam ilişkisi kurulan belirtili isim tamlamaları ve belirtili sıfat tamlamaları ele alınmıştır.

3.1.1.7.1. Belirtili İsim Tamlamaları

Bu tamlamalar, "Birden Fazla Anlam Ögesiyle Kurulmuş Genel Anlamlı Ögeler" başlığı altında incelenen belirtisiz isim tamlamalarından anlam olarak ve kurdukları ilişki bakımından ayrılır. "**(sıfatlarıyla birlikte) belirten isim + belirten eki + (sıfatlarıyla birlikte) belirtilen isim + belirtilen eki + iyelik eki**" kuruluşundan oluşan belirtili isim tamlamalarında **belirten** ve **belirtilen** öge arasındaki ilişki özel ve geçicidir.

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bulunan belirtili isim tamlamaları şu şekilde sınıflandırılmıştır:

1. (sıfatlarıyla birlikte) belirten isim + belirten eki + (sıfatlarıyla birlikte) belirtilen isim + belirtilen eki + iyelik eki

2. (sıfatlarıyla birlikte) belirten isim + Ø + belirten eki + (sıfatlarıyla birlikte) belirtilen isim + belirtilen eki + iyelik eki

3. (sıfatlarıyla birlikte) belirten isim + belirten eki + (sıfatlarıyla birlikte) belirtilen isim + Ø + Ø

4. Ø + Ø (sıfatlarıyla birlikte) belirtilen isim + belirtilen eki+iyelik eki

3.1.1.7.1.1. (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirten isim + Belirten Eki + (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirtilen İsim + Belirtilen Eki + İyelik Eki

men+**iŋ** aḳa+**m** ini+**m** urug+**um** tugmış+**ım** onluḳ+**um** yüzlük+**üm** alımçı+**m** birimçi+**m**: *benim ağabeyim, kardeşim, akrabam, oğlum, onluğum, yüzlüğüm, alacaklım, vereceklim*

meniŋ aḳam inim urugum tugmışım onluḳum yüzlüküm alımçım birimçim kim kim me bolup çam çarım ḳılsarlar bu men satmış kişike miŋ yıl tümen künke tegi bedrüz erklig bolzun: *benim ağabeyim, kardeşim, akrabam, oğlum, onluğum, yüzlüğüm, alacaklım, vereceklim her kim olursa itiraz etseler benim sattığım kişi bin yıl on bin güne dek Bedrüz sahip olsun* (Sa 29 / 9-10).

bu yir+**niŋ** irt+**i** birt+**i**: *bu yerin irti birti (vergisi)*

bu **yirniŋ** negü y(i)me **irti+Ø birti+Ø** yoḳ: *Bu yerin herhangi bir irti birti (vergisi) yok* (Sa 06 / 20-21).

alp (taş) sınkur sangun+**uŋ** yir+**i+Ø**: *Alp (Taş) Sınkur Sangun'un yeri*

alp (taş) sıŋḳur **sangunnuŋ yiri** adırar: *Alp (Taş) Sıŋḳur Sangun'un yeri ayırır* (Sa 01 / 7-8).

3.1.1.7.1.2. (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirten İsim + Ø + Belirten Eki + (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirtilen İsim + Belirtilen Eki + İyelik eki

küz+**Ø** yaŋ+**ı+Ø**+da: *güz başında*

bu on t(e)ŋ kepezni **küz yaŋıda** başı taşı birle birür men: *bu on teng pamuğu güz başında tamamiyle vereceğim* (RH 04 / 5-6-7).

ḳoço il+**Ø** beget+**leri**+ŋ+e: *Koço il(i) beylerine*

şazın+**Ø** ulug+**ları**+ŋ+a: *dini öğreti danışmanlarına*

ḳoço il beg(e)tleriŋe ançasılarḳa **şazın uluglarıŋa** …: *Koço il(i) beylerine, müfettişlerine, dini öğreti danışmanlarına …* (Em 01 / 2-3).

süt+**Ø** sevinç+i+**Ø**: *yetiştirme bedeli*

it yıl bir y(i)rminç ay altı otuzḳa maŋa ḳaytsu tutuŋḳa yuŋlaḳlıḳ t(a)var k(e)rgek bolup titsu atl(ı)g oglumnı çintsu ayaḳga tegimligke **süt sevinçi** yarım yastuḳ alıp ogulluḳ birtim: *Köpek yıl(ının) on birinci ay(ının) yirmi altı(sın)da bana Kaytsu Tutun'a kullanmak için hayvan gerek olup Titsu adlı oğlumu saygıdeğer Çintsu'dan yetiştirme bedeli yarım yastık alıp evlatlık verdim* (Ad 01 / 1-4).

yir+**Ø** bitig+i+**Ø**: *yer belgesi*

tarḳannıŋ **yir bitigi** ol: *Tarkan'ın yer belgesidir* (Sa 01 / 20).

baş+**Ø** bitig+**i**+**Ø**: *ana (orijinal) belge*

ḳutlugnıŋ **baş bitigi** ol: *Kutluk'un ana (orijinal) belgesidir* (Sa 28 / 33-34).

3.1.1.7.1.3. (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirten İsim + Belirten Eki + (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirtilen İsim + Ø + Ø

Bu tür belirtili isim tamlamalarında **/+Ø/** karşılanan **belirtilen** ve **iyelik** eklerinin ifade ettiği anlamın **belirtilen eki**nin üzerinde yoğunlaştığı görülür (Alyılmaz, 1994, s. 115).

beki+**niŋ** baçaḳnıŋ yir+**Ø**+**Ø**: *Beki'nin Bacak'ın yer(i)*

tagtın yıŋaḳ **bekiniŋ baçaḳnıŋ yir** adırar: *Kuzey tarafından Beki'nin (ve) Bacak'ın yer(i) ayırır.* (Sa 07 / 19-20).

basa togrıl+**nıŋ** borluḳ+**Ø**+**Ø**: *Basa Togrıl'ın üzüm bağ(ı)*

öŋdün yıŋaḳ **basa togrılnıŋ borluḳ** adırar: *Doğu tarafından Basa Togrıl'ın üzüm bağı ayırır* (Sa 05 / 8).

toyınçoġ+**nıŋ** açmış yir+**Ø**+**Ø**: *Toyınçok'un açtığı yer*

toyınçoġnıŋ açmış yir adırar: *Toyunçok'un açtığı yer ayırır* (Sa 08 / 9).

3.1.1.7.1.4. Ø + Ø (Sıfatlarıyla Birlikte)Belirtilen İsim + Belirtilen Eki + İyelik Eki

Belirten ve belirten ekinin işaretsiz olduğu belirtili isim tamlamalarında belirtilen ve iyelik ekli belirtilen isim, belirten ve belirten ekinin görevini de üzerine alır ve anlatıma akıcılık ve kolaylık sağlamaktadır (Alyılmaz, 1994, s. 116).

Ø+**Ø**+antaḳı aḳa+**m** ini+**m** tugmış+**ı**+**m** ḳataş+**ı**+**m**: *oradaki ağabeyim kardeşim çocuklarım akrabalarım*

antaḳı **aḳam inim tugmışım ḳataşım** kim kimme bolup talaşmasunlar: *Oradaki ağabeyim kardeşim çocuklarım akrabalarım birbirleriyle kavga etmesinler (ihtilafa düşmesinler)* (Mi 28 / 11-12).

Ø+**Ø**+içi+**miz** ini+**miz** ḳam+**ı**+**z** ḳadaş+**ı**+**mız** ogul+**u**+**mız** ḳız+**ı**+**mız**: *(bizim) ağabeyimiz küçük erkek kardeşimiz akrabamız oğlumuz kızımız*

içimiz inimiz ḳamız ḳadaşımız ogulumız ḳızımız ayıtmazun istemezün: *ağabeyimiz, küçük erkek kardeşimiz, akrabamız, oğlumuz, kızımız bir şey söylemesinler istemesinler* (Sa 03 / 12-13).

Ø+**Ø**+sav+**ları**: *(onların) sözleri*

bu ḳarabaşıg ayıtsar isteser **savları** yorımazun: *bu köleyi sorarlarsa isterlerse sözleri geçersiz olsun* (Sa 11 / 11-12).

Ø+**Ø**+söz+ler+**i**+**miz:** *(bizim) sözlerimiz*

çamlasarlar **sözlerimiz** yorımazun: *itiraz ederlerse sözlerimiz geçersiz olsun* (Mi 24 / 10-11).

3.1.1.7.2. Belirtili Sıfat Tamlamaları

İsimleri (varlıkları) aitlik, işaret, sayı, soru, belirsizlik ve diğer yönlerden belirten sıfatlara **belirtme sıfatları**; bu sıfatların isim / isim gruplarıyla oluşturdukları tamlamalara da **belirtili sıfat tamlaması** adı verilmiştir (Alyılmaz, 1994, s. 118). Bir iletişim ortamında aynı türden birden fazla nesne varsa ve bunlardan bir tanesi bir niteliğiyle diğerlerinden ayrılıyorsa, bu nitelik o nesneyi türdeşleri karşında belirli kılar. Bu durumda ismin "**nasıl**" lığını gösteren **niteleme sıfatları** da **belirtme sıfatları** gibi kullanılır (Daşdemir, 2014, s. 109).

Varlığın bünyesinde bulunmayan fakat varlığa belirlilik kazandırma amacıyla kullanılan belirtme sıfatları ile belirttikleri isimler arasındaki ilişki **geçici**dir. Söz konusu geçici ilişki neticesinde oluşan belirtili sıfat tamlamaları bu yönden belirtili isim tamlamalarına benzemektedir. Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda belirtili sıfat tamlamaları şu şekilde yer almıştır:

1. İşaret sıfatı + (sıfatlarıyla birlikte) isim

2. Aitlik sıfatı + (sıfatlarıyla birlikte) isim

3. Soru sıfatı + (sıfatlarıyla birlikte) isim

4. Sayı sıfatı + (sıfatlarıyla birlikte) isim

5. Belirsizlik sıfatı + (sıfatlarıyla birlikte) isim

6. Belirtme sıfat-fiili + (sıfatlarıyla birlikte) isim

3.1.1.7.2.1. İşaret Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim

Varlıkları işaret etme / gösterme yoluyla belirten işaret sıfatları vesikalarda aşağıda belirtilen şekilde kullanılmıştır:

bu yir: *bu yer*

adırar **bu yir**ke miŋ yıl tümen künke tegi alp taş sangun erklig bolzun: *Bu yere bin yıl on bin güne dek Alp Taş Sangun sahip olsun* (Sa 01 / 10-11).

bu sav: *bu söz*

bu savda tanuķ içim er: *Bu sözde tanık İçim Er(dir)* (Lo 17 / 7).

bu tamga: *bu damga*

bu tamga men titsunuŋ ol: *Bu damga ben Titsu'nundur* (Ad 01 / 22).

bu bitig: *bu senet, belge*

bu bitig tuta ķutlug taş ķorsuz bolzun: *Bu belge(ye) sahip olarak Kutlug Taş sorumlu olmasın* (Sa 02 / 19-20).

bu bir yastuķ: *bu bir yastuk*

bu bir yastuķ biş sıtır kümüşüg bitig ķılmış kün üze men basa togrıl tükel birtim men: *bu bir yastuk beş sıtır gümüşü senet yapıldığı günde ben Basa Togrıl tamamen verdim* (Sa 05 / 5).

3.1.1.7.2.2. Aitlik Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim

Söz konusu sıfat tamlaması vesikalarda iki ayrı yapıda bulunmaktadır:

1. Aitlik sıfatı + (sıfatlarıyla birlikte) isim

2. Aitlik sıfatı + Ø

1. Aitlik Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim

içinteki yir: *içindeki yer*

bu tört sıçı **içinteki yir**ke miŋ yıl tümen künke tegi toyınçog erklig bolzun: *bu dört sınır içindeki yere bin yıl on bin güne dek Toyınçog sahip olsun* (Sa 08 / 12-13).

çuküteki yirim(i)z: *Çukü'deki yerimiz*

ud yıl bir y(i)g(i)rminç ay y(i)g(i)rmike bizige ozmış togrılķa tükelke yuŋlaķlıķ böz k(e)rgek bolup **çuküteki yirim(i)z**ni aniçük içike toguru tomlıtu sattım(ı)z: *Sığır yıl(ının) on birinci ay(ının) yirmi iki(sin)de bize Ozmış Togrıl'a (ve) Tükel'e kullanmak için pamuk gerek olup Çukü'deki yerimizi Aniçük İçi'ye doğrudan sattık* (Sa 07 / 1-2-3).

taysaŋtaķı on altı er kömer borluķ: *Taysan'daki on altı amelelik üzüm bağı*

atamnıŋ maŋa ülüşte teggen **taysaŋtaķı on altı er kömer borluķ**ta maŋa teger … : *Babamdan bana mirastan düşen (kalan) Taysan'daki on altı amelelik üzüm bağından bana kalan …* (Sa 11 / 3-4).

2. Aitlik Sıfatı + Ø

evteki + **Ø**: *evdeki (kimseler)*

inim suryaşiri **evteki**ler bile köni birzünler: *küçük kardeşim Suryaşiri, evdekiler ile birlikte doğru bir şekilde versinler* (Lo 13 / 10-11-12).

3.1.1.7.2.3. Soru Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim

Vesikalarda soru sıfatı olarak **ķayu**, **neçe** ve **negü** soru kelimeleri bulunmaktadır.

ķayu kişi: *hangi kişi*

ķayu kişi kitser biz …: *hangimiz gidersek …* (Mi 09 / 3).

neçe oglan: *kaç çocuk*

neçe oglanlarım bolsa ol oglanlar birle teŋ öŋ ülüş ḳopu birürmen: *kaç çocuğum olursa o çocuklar ile eşit payı(n) hepsini veririm* (Ad 03 / 16-17-18).

negü ḳalan: *ne kadar toprak vergisi*

bu künte kin **negü** yme ḳalan basıg bolsar üçegü ḳalanmızḳa üleşip birür biz: *Bu günden sonra ne kadar toprak ve basıg (vergisi) varsa üçümüz kalanımızı (vergimizi) ekleyip paylaşıp (bölüşüp) veririz* (Mi 05 / 7-8-9).

3.1.1.7.2.4. Sayı Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim

İsimleri sayı yoluyla belirten sıfatlara sayı sıfatı denmektedir. Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nın içeriğini; satış(Sa), değiştirme (Ex), kiralama (RH), ödünç alma (Lo), evlât edinme (Ad), rehin verme (PI), azat etme (Em), vasiyetler (WP), karışık belgeler (Mi) belgeleri oluşturmaktadır. Özellikle satış(Sa), değiştirme (Ex), kiralama (RH), ödünç alma (Lo) gibi ticari anlaşma metinlerinde birçok sayı sıfatı bulunmaktadır. Sosyal hayata dair anlaşmaların yer aldığı diğer gruptaki metinlerde ise eşya ya da maldan öte belgelerin merkezinde insan bulunmaktadır. Bu vesikalarda da söz konusu vesikaya konu olan evlat edinen ve edinilen, rehin veren ve rehin verilen, azat eden ve edilen, vasiyeti yazan ve vasiyet bırakılan kişilerin özellikleri belirtilirken sayı sıftalarından yararlanılmıştır. Ayrıca her belge eylemin gerçekleştiği tarihle başladığı için yine sayı sıfatlarından çokça yararlanılmıştır.

Vesikalardaki "sayı sıfatı + (sıfatlarıyla birlikte) isim" yapısındaki sıfat tamlamalarına geçilmeden önce, vesikalarda kullanılan sayı sistemi dikkatlere sunulacaktır. Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda sayılar üç gruba ayrılmıştır:

a. Asıl sayılar

b. Sıra sayıları

c. Topluluk sayıları

a. Asıl sayılar

Türkçe bilinen tarihi boyunca, yaygın olarak, sentaktik, morfolojik (üç yigirmi, on artukı üç, on üç vb.) fonetik ve grafik değişikliklere bakılmaksızın, kemiyet ve kemiyete bağlı ifadelerinde onlu (decimal) sistemi kullanmıştır (Gemalmaz, 2010, s. 328).

Vesikalarda birler basamağındaki sayılar (**bir, iki, üç, tört, biş, altı, yiti, sekiz, toḳuz**), onlar basamağındaki (**on, yegirmi, otuz, ḳırḳ, elig** … vs.), yüzler basamağındaki (**yüz, üç yüz, biş yüz** … vs.), binler basamağındaki (**miŋ**, **tört miŋ**), on binler basamağı ise **tümen** şeklinde ifade edilerek bazı fonetik değişiklikler olsa da günümüzde kullanılan sayı sistemiyle örtüşmektedir.

aa. Bir üst onlu sistem

Birler basamağı orijinal sayı değerini ifade ederken onlar basamağındaki sayının her zaman 10 eksiği düşünülerek ortaya asıl sayı çıkmaktadır. Vesikalarda oldukça fazla örneği bulunnmakdır. Bunlardan bazıları şunlardır:

iki y(i)g(i)rmi: *on iki* (Lo 08 / 1).

üç otuz: *yirmi üç* (Sa 03 / 1).

biş y(i)g(i)rmi: *on beş* (Sa 19 / 1).

altı otuz: *yirmi altı* (Sa 24 / 1).

sekiz otuz: *yirmi sekiz* (Pl 02 / 1).

ab. Onlu sistem

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda Köktürk Türkçesi Dönemi'nde kullanılan "onlar basamağındaki sayı + artukı + birler basamağındaki sayı" yapısı bulunmamaktadır. Bugün kullanılan onlu sistemin ilk örnekleri Eski Uygur Türkçesi Dönemi'nde görülmüştür. Vesikalarda da söz konusu sisteme ait örnekler bulunmaktadır.

otuz yiti: *otuz yedi* (Mi 23 / 4).

on altı: *on altı* (Sa 11 / 4).

altmış üç: *altmış üç* (Lo 03 / 2).

yitmiş iki: *yetmiş iki* (Mi 11 / 4).

b. Sıra sayıları

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda sayılar **/+°nç/** ekiyle birleşerek sıra sayılarını oluşturur.

üç+**ünç**: *üçüncü* (Mi 29 / 1).

tört+ünç: *dördüncü* (Sa 08 / 1).

biş+**inç**: *beşinci* (Sa 11 / 1).

altı+**nç**: *altıncı* (Sa 04 / 1).

sekiz+**inç**: *sekizinci* (Sa 24 / 1).

c. Topluluk sayıları

Sayıların üzerine **/+AGU/** eki getirilerek yapılmıştır.

ik(i)+**egü**: *ikili topluluk* (Sa 08 / 3).

üç+**egü**: *üçlü topluluk* (Sa 26 / 7).

1. Asıl Sayı Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim

1.1. Asıl Sayı Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim

biş yüz yastuḳ: *beş yüz yastuk*

biş yüz yastuḳ çao ḳaldı: *beş yüz yastık çao kaldı* (Mi 17 / 6).

bu tört sıçı: *bu dört sınır*

miŋ yıl: *bin yıl*

tümen kün: *on bin gün*

bu **tört** sıçı içindeki yirke **miŋ** yıl **tümen** künke tegi basmıl erklig bolzun: *bu dört sınır içindeki yere bin yıl on bin güne dek Basmıl sahip olsun* (Sa 04 / 12-13-14).

sekiz sıtır: *sekiz sıtır*

sekiz sıtır kümüşüg men yuḳa altım: *sekiz sıtır gümüşü ben Yuka aldım* (Mi 07 / 6-7).

2.1. Asıl sayı sıfatı + Ø

Belirtilen ögenin işaretsiz kullanımıyla belirten belirtilen ögenin görevini üzerine almıştır.

on yüç + **Ø**: *on üç (yaş)*

on üç yaşar er olannı alpışḳa tog(u)ru tomlıtu sattım: *On üç (yaşını) yaşayan erkek çocuğunu Alpış'a doğrudan sattım* (Sa 27 / 6-7).

sekiz y(i)g(i)rmi: *on sekiz(inci) (gün)*

yunt yıl altınç ay **sekiz y(i)g(i)rmi**ke maŋa mısırḳa yür tarıgu yir kergek bolup …: *At yılı(nın) altıncı ay(ının) on sekiz(inci) (gününde) bana Mısır'a mısır ekecek yer gerek olup …* (RH 08 / 1-2-3).

2. Sıra Sayı Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim

2.1. Sıra Sayı Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim

ikinti ay: *ikinci ay*

toŋuz yıl **ikinti** ay altı otuzḳa maŋa şivsadu tutuŋa kümiş kergek bolup şinsun şalite on s(ı)tır kümiş altım: *Domuz yıl(ının) ikinci ay(ının) yirmi altı(sın)da bana Şivsadu Tutun'a gümüş gerek olup Şinsun Şali'den on sıtır gümüş aldım* (Lo 10 / 1-4).

törtünç ay: *dördüncü ay*

taḳıgu yıl **törtünç** ay toḳuz yaŋıḳa men kovçu pukiŋ atl(ı)g er ḳarabaş satıgı yiti elig s(ı)tır kümüşüg tükel altım: *Tavuk yıl(ının) dördüncü ay(ının) dokuzuncu gününde ben Kovçu Pukin adlı erkek köle(nin) satış (bedeli) kırk yedi sıtır gümüşü eksiksiz aldım* (Sa 21 / 20-21-22).

altınç ay: *altıncı ay*

küskü yıl **altınç** ay on y(a)ŋıḳa maŋa ḳaysıduḳa tüşke künçit kergek bolup il t(e)mirtin bir küri künçit altım: *Fare yılı(nın) altıncı ay(ının) on(uncu) gününde bana Kaysıdu'ya kullanmak için susam gerek olup İl Temir'den bir küri susam aldım* (Lo 28 / 1-4).

2.2. Sıra Sayı Sıfatı + Ø

altı otuz + **Ø**: *yirmi altı(ıncı) (gün)*

. . . yıl sekizinç ay **altı otuz**ḳa men atay pintuŋnuŋ satıgı toḳuz yastuḳ çaonı şivsay taysıtın tükel sanap alıp bu bitigni birtim: … *yıl(ının) sekizinci ay(ının) yirmi altıncı (gününde) ben Atay Pintun'un satış (bedeli) dokuz yastuk çaoyu Şivsay Taysı'dan eksiksiz sayarak alıp bu belgeyi verdim* (Mi 10 / 1-2-3).

yigirmi + **Ø**: *yirmi(nci) (gün)*

ud yıl bir y(i)g(i)rminç ay **y(i)g(i)rmi**ke bizige ozmış togrılḳa tükelke yuŋlaḳlıḳ böz k(e)rgek bolup çuküteki yirim(i)zni aniçük içike toguru tomlıtu sattım(ı)z: *Sığır yıl(ının) on birinci ay(ının) yirmi(sin)de bize Ozmış Togrıl'a (ve) Tükel'e kullanmak için pamuk gerek olup Çukü'deki yerimizi Aniçük İçik'e doğrudan sattık* (Sa 07 / 1-2-3).

3.1.1.7.2.5. Belirsizlik Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim

Varlıkların sayı ve miktar yönünden belirsiz olduğunu ifade eden bu sıfat tamlamaları vesikalarda şu şekilde tespit edilmiştir:

alḳu tınl(ı)g: *bütün canlı*

… **alḳu** tınl(ı)g uguşıŋa …: … *bütün canlı soyuna …* (Em 01 / 4).

sayu iki yogun böz: *her iki kalın pamuk kumaş*

sayu iki yogun böz …: *her iki kalın pamuk kumaş …* (Lo 04 / 4).

munça neseler: *bunca nesneleri*

munça neselerni san birip bitiglerim algıl tip ḳodup bardım: *Bunca nesneleri sayıp belgelerimi al deyip bırakıp gittim* (Mi 19 / 13-14).

3.1.1.4.2.6. Belirtme Sıfat-Fiili + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim

Bu sıfat tamlamalamaları üç grupta incelenerek dikkatlere sunulmuştur:

1. Belirtme sıfat-fiili/sıfat-fiil grubu + (sıfatlarıyla birlikte) isim

2. Belirtme sıfat-fiili/sıfat-fiil grubu + Ø

3. Eksiltili belirtme sıfat-fiili/sıfat-fiil grubu + (sıfatlarıyla birlikte) isim

1. Belirtme sıfat-fiili + Sıfatlarıyla Birlikte) İsim

almış yir: *aldığı yer*

yrp yangatın **almış yir**niŋ bitigi: *Yrp Yanga'dan aldığı yerin belgesi(dir)* (Sa 03 / 26).

açmış yir: *açtığı yer*

toyınçoġnıŋ **açmış yir** adırar: *Toyunçok'un açtığı yer ayırır* (Sa 08 / 9).

teger bölük ülüşlüg yir: *düşen hisseli yer*

m(a)ŋa **teger bölük ülüşlüg yirim** birzün: *bana düşen hisseli yerim(i) versin* (Lo 15 / 10-11).

çamladaçı kişi: *itiraz eden kişi*

çamladaçı kişiler ḳorlug bolzun: *itiraz edecek kişiler sorumlu olsun (zarar görsün)* (Sa 29 / 19).

2. Belirtme Sıfat-Fiili / Sıfat-Fiil grubu + Ø

yorır + **Ø**: *geçerli*

ḳoço kidininde **yorır** iki uçı kinlig otra yirte tamgalıg yüz ḳanpuḳa üzüşdümüz: *Koço Pazarı'nda geçerli iki ucu bağlı, orta yerden damgalı yüz kuanpuya anlaştık* (Sa 01 / 4-5).

3. Eksiltili Belirtme Sıfat-Fiili / Sıfat-Fiil Grubu + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim

içim ḳançuḳ (< **Ø**+**Ø** içi+**Ø**+**m Ø**-**Ø** ḳançuḳ): *(benim) ağabeyim (olan) ḳançuḳ*

kidin ḳırata ḳazı kitrinte **içim ḳançuḳ** bile tüz ülüşlüg iç şıg yirim atı ḳutlug taşḳa toguru tomlıdu satt(ı)m: *Kazı Kitrin'de ağabeyim Kançuk ile ortak 3 şıg yerimi adı Kutlug Taşka (olan kişiye) doğrudan sattım* (Sa 02 /3-4-5).

oglum t(u)rdu (< **Ø**+**Ø** og(u)l+**Ø**+u**m Ø**-**Ø** t(u)rdu): *(benim) oğlum (olan) T(u)rdu*

oglum t(u)rdu kün arslan ikegü köni birzün: *Oğlum Turdu (ve) Kün Arslan ikisi doğru bir şekilde versin* (Lo 05 / 5).

özümte tugmış titso (**Ø**+**Ø** tugmış+**Ø Ø**-**Ø** titso): *(benim) kendimden doğmuş (olan) Titso*

özümte **tugmış titso** atl(ı)g oglumnı çintso şilaḳa üç yıllıḳ tutgug birtim: *Kendimden doğmuş Titso adlı oğlumu Çintso Şila'ya üç yıllık (süreyle) rehin verdim* (Pl 01 / 3-4).

3.1.1.8. Edatlar

Vesikalarda edatlar:

1. Çekim edatları

2. Kuvvetlendirme edatları

3. Cümle sonu eki / edatları şeklinde 3 başlık altında incelenmiştir.

3.1.1.8.1. Çekim Edatları

Çeşitli kelimelerden sonra gelerek onların zarf olarak kullanılmalarını sağlayan; birleştikleri kelime veya kelime grubu ile edat grubunu oluşturan (Eraslan, 2012, s. 296) çekim edatları işletme eki görevinde kullanılmaktadır.

1. /+TIn artuḳ/

arpatın **artuḳ** batsa ikigü teŋ urug üntürüp . . . . . tarır biz: *arpadan fazla ekilirse ikimiz eşit tohum yetiştirip . . . . . ekeriz* (RH 09 / 17-18-19).

2. /+TIn berü/

biçin yıl onunç ay altı y(i)g(i)rmike men ineçi alp toġrılḳa tutar yiti küri üyürni apam k(i)lmişte alp toġrılḳa yiti küri üyür köni birgil tiser men ineçi ḳoyn yıltın **berü** tüşi bile köni birürmen: *Maymun yıl(ının) onuncu ay(ının) on altı(sın)da ben İneçi Alp Toġrıl için tuttuğum yedi küri mısırı (Alp Toġrıl) geldiğinde Alp Toġrıl'a "Yedi küri mısır(ı) doğru bir şekilde ver" derse ben İneçi koyun yıl(ın)dan itibaren faizi ile doğru bir şekilde veririm* (Mi 08 / 1-2-3).

3. bile / birle / birleki

toynaḳ şila yme minita soŋ piryanımtaḳı negü orpaḳım telüküm bar erser ogulum smbodu **bile** tüz üleşip alzunlar: *Toynak Şila'da benden sonra hücremde her ne yırtık, delik (eşyam) var ise oğlum Sambodu ile eşit paylaşıp alsınlar* (Ad 02 / 11-12-13).

birginçe bar yoḳ bolsar men inim suryaşiri evtekiler **bile** köni birzünler: *Verinceye kadar kaybolursam kardeşim Suryaşiri evdekilerle doğrı bir şekilde versinler* (Lo 13 / 9-12).

tavışgan yıl aram ay bir yaŋıḳa men aram ḳ(a)ya ḳınısun **birle** yuŋlaḳlıḳ ço k(e)rgek bolup töküzteki tarıg tarımaḳḳa yirni altmış aḳḳa apamḳa on iki sıtır ço yaḳasın iligte alıp birürmen: *Tavşan yıl(ının) birinci ay(ının) ilk gün(ün)de ben Aram Kaya Kınısıun ile kullanmak için ço gereklı olup Töküz'deki ekin ekmek için (olan) yeri Altmış Ak'a dedeme on iki sıtır ço elden alıp veririm* (RH 03 / 1-5).

ḳ(a)yımtunıŋ çaḳçaḳtaḳı ilçi **birleki** teŋ ülüşlüg yirin iki şıg yaḳaḳa tut(t)um: *Kayımtunun Çakçak'taki Elçi ile birlikte eşit hisseli yerini iki şıg (darıya) kiraladım* (RH 05 / 4-5-6).

4. /+TA soŋ/

toynaḳ şila yme minita **soŋ** piryanımtaḳı negü orpaḳım telüküm bar erser ogulum smbodu bile tüz üleşip alzunlar: *Toynak Şila'da benden sonra hücremde her ne yırtık, delik (eşyam) var ise oğlum Sambodu ile eşit paylaşıp alsınlar* (Ad 02 / 11-12-13).

5. teg

ev **teg** yogun iş işletser men ilnin tutug yaŋınça birürmen: *Evdeki gibi yoğun (çok) iş yaptırırsam ülkenin rehin hukukuna göre veririm* (P1 02 / 7-8).

6. /+KA tegi/

bu tört sıçı içinteki yirke miŋ yıl tümen künke **tegi** toyınçog erklig bolzun: *bu dört sınır içindeki yere bin yıl on bin güne dek Toyınçog sahip olsun* (Sa 08 / 12-13).

7. üçün

ilke asıgı bar **üçün** borluḳ igesi turını borluḳçı birip ḳ(a)ra toyınnı yanturup altımız: *Ülke(ye) faydası olduğu için bağ sahibi Turı'yı bağcı (olarak) verip K(a)ra Toyın'ı geri döndürüp aldık* (Mi 20 / 26-27-28).

ög bitigi yoḳ bolmış üçün tutup turgu yanut bitig **birtimiz**: *Orijinal belge kaybolduğu için (orijinal belgenin yerini) tutacak kopya belge verdik* (Mi 18 / 3-4).

8. üze

bu pukiŋ atl(ı)g karabaş **üze** kiŋsun ayagḳa tegimlig erklig bolzun: *Bu Pukin adlı köleye saygıdeğer Kinsun sahip olsun* (Sa 21 / 9-10).

9. yene

yene bu neselerni men taşıḳ yanıp kelip turıḳa tölep birs(e)r men men turı borluḳnı yanturup birür men: *Yine bu eşyaları ben Taşık dönüp gelip Turı'ya ödeyip verirsem ben Turı üzüm bağını geri veririm* (Mi 19 / 16-17-18).

10. taḳı

taḳı birök beg işiniŋ küç küçek sav keltürüp ayıtsar isteser an tirekke taplamış anıça tenglig ḳ(a)rabaş . . . . . an tirek ḳorsuz bolzun: *Ve eğer bey ve nüfuzunun güçlü söz(ünü) kullanıp sorarlar (ve) isterse An Tirek'e isteğine göre ona denk köle . . . . . An Tirek sorumlu olmasın (zarar görmesin)* (Sa 19 / 13-14-15).

11. /+DIn soŋra/

mundın soŋra men özüm oglanım aḳa inim onluḳum yüzlüḳüm kim kimme çam ḳargaşa ḳılmazunlar: *Bundan sonra benim kendimin oğlanım ağabeyim kardeşim onluğum, yüzlüğüm her kim olursa itiraz etmesinler, kargaşa çıkarmasınlar* (Mi 24 / 7-10).

12. apam birök[16]

apam birök bu ogulnıŋ küçin alıp bodḳa tegmişte orunın yigin ḳılmayın edgü tutmayın ḳodı asıra kişiçe tutsarmen ḳayuḳa barsar öz köŋülinçe tapınça barzun: *Fakat eğer bu oğulu zorla alıp büyüdüğünde hâlini (durumunu) iyileştirmeden (onu) iyi tutmadan aşağılık (değersiz) kişi gibi davranırsam nereye gitse kendi gönlüne göre isteğince gitsin* (Ad 03 / 19-20-21-22-23).

[16] Bu edat cümlede şart tümleci grubunu oluşturup eylemin gerçekleşmesinin bazı şartlara bağlı olduğu anlamını katmasının yanında bir olasılık durumunun olduğu ve "varsayalım ki, tut ki, farz et ki, diyelim ki (oldu)" anlamlarına gelerek olasılık dâhilindeki durumun hiçbir koşulda gerçekleşme ihtimalinin olmadığını da ortaya koymaktadır (Gül ve Ilgın, 2022, s. 273).

13. birle

birle barmış arḳış yanmışta altı böz birip ıdurmen arḳıştın ıdmasarmen birer ay birer böz asıg birle könü birürmen: *Bununla beraber gitmiş (olan) kervan döndüğünde altı pamuk kumaş verip gönderirim. Kervanla göndermezsem birer ay birer pamuk kumaş faizi ile doğru bir şekilde veririm* (Lo 06 / 4-5-6).

3.1.1.8.2. Kuvvetlendirme Edatları

İsimlerden sonra gelerek o ismin anlamını kuvvetlendirme ve belirgin kılma işleviyle kullanılan bu edatlardan (Korkmaz, 1968, s. 14) bazıları aşağıda dikkatlere sunulmuştur:

1. oḳ

men alp taş sangunnuŋ **oḳ** yiri adırar: *Ben Alp Taş Sangun'un yeri ayırır* (Sa 01 / 10).

2. yene

bars yıl törtünç ay y(i)g(i)rmike maŋa tölek temürke sanlıg tıyuḳtaḳı taş köprügnüŋ öŋdün sıŋarḳı tegzintürü tamlıg ḳavlalıḳımnı **yene** çaŋgur agıztaḳı yiti kürilig yirimni **yene** törtkil çugdaḳı tört şıg yirimni **yene** povu ḳıradaḳı üstün çeçeklikdeki altı şıg yirimni **yene** altın çeçeklikdeki tört şıg yirimni …: *Kaplan yıl(ının) dördüncü ay(ının) yirmisinde bana Tölek Temür'e ait Tıyuk'daki taş köprünün Doğu'dan (doğu tarafında) çevrilmiş duvarlı sebzeliğimi yine Çangur Agız'daki yedi kürilik yerimi yine Törtkil Çug'daki dört şıg yerimi yine Povu Kıra'daki yukarı çiçeklikteki altı şıg yerimi yine aşağı çiçeklikteki dört şıg yerimi …* (Mi 28 / 1-6).

3. yme

bu on satır kümüşni bitig ḳılmış kün üze men ḳaytso tu tükel tartıp altım men çintso şila **yme** bir egsüksüz tükel birtim: *bu on satır gümüşü senet yapıldığı günde ben Kaytso Tu eksiksiz tartıp aldım. Ben Çintso Şila da eksiksiz tamamen verdim* (Pl 01 / 6-7-8-9).

bu künte kin negü **yme** ḳalan basıg bolsar üçegü ḳalanmızḳa üleşip birür biz: *Bu günden sonra ne kadar toprak ve basıg (vergisi) varsa üçümüz kalanımızı (vergimizi) ekleyip paylaşıp (bölüşüp) veririz* (Mi 05 / 7-8-9).

4. me

bu yirke kim kim **me** bolup çamlamazunlar: *Bu yere her kim olursa itiraz etmesin* (Sa 09 / 17).

3.1.1.8.3. Cümle Sonu Eki / Edatları

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda cümle sonu eki / edatı olarak /+gıl/ ve /+ol/ tespit edilmiştir.

1. /+gıl/

Vesikalarda sadece bir örnek tespit edilmiştir.

al**gıl**: *al*

munça neselerni san birip bitiglerim al**gıl** tip ḳodup bardım: *Bunca nesneleri sayıp belgelerimi al deyip bırakıp gittim* (Mi 19 / 13-14).

2. /+ol/

III. tekil şahıs eki olarak kabul edilen /+ol/ aslında işaretsiz durumda olan II. tekil şahıs ekinden sonra kullanılan cümlenin anlamını kuvvetlendiren bir ek / edattır. Vesikalarda sık olarak kullanılmıştır.

bu nişan men taşıḳnıŋ **ol**: *bu nişan ben Taşık'ındır* (Mi 19 / 22).

bu nişan t(a)nuḳ men iş buḳanıŋ **ol** bu nişan t(a)nuḳ men era buḳanıŋ **ol** bu nişan t(a)nuḳ men mısırnıŋ **ol** bu nişan tanuk men kersiniŋ **ol**: *bu nişan t(a)nık ben İş Buḳa'nındır. Bu nişan t(a)nık ben Era Buka'nındır. Bu nişan tanık ben Mısır'ındır. Bu nişan tanık ben Kersin'indir* (Mi 20 / 22-25).

3.1.2. Fiil İşletimi

Fiil kök ya da gövdeleri isimler gibi tek başlarına kullanılmaz. Fiil kök veya gövdekerini, mutlaka şekillendirmek yani varlıklaştırmak ve gerektiğinde varlığa bağlamak kaçınılmazdır. Bu işlem ise onları isimleştirmek (isim-fiil hâline koymak) yani vazifelerine göre bir hareketin veya oluşun adı söz konusuysa **ad-fiil**, bir varlığın hareket veya oluş şekli söz konusuysa **sıfat-fiil**, diğer bir hareket veya oluşun hareket ve oluş şekli söz konusuysa **zarf-fiil** şekillerine koymakla mümkündür (Alyılmaz, 1994, s. 84).

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda geçen isim-fiiler, sıfat-fiiller ve zarf-fiiller aşağıdaki şekilde incelenmiştir:

1. İsim-fiiller

2. Sıfat-fiiller (Partisipler)

3. Zarf-fiiller (Gerundiumlar)

3.1.2.1. İsim-Fiiller

Olumlu veya olumsuz fiil kök veya gövdelerinden yapılan isim-fiiller, fiillerin şahsa ve zamana bağlı omadan iş, oluş, hareket, yargı vs. bildiren çekimli yapılardır.

1. /-GAlI/

Ekin Türkiye Türkçesine aktarımı göz önüne alındığında Köktürkçedeki kullanımına benzer şekilde isim-fiil işlevini yerine getirdiği tespit edilmiştir. Aynı ekin tarihi ve çağdaş lehçelerde zarf-fiil eki olarak da mevcuttur.

çamla-**galı**: *itiraz etmeyi*

beg işi küçin tutup **çamlagalı** saḳınsar bu ögen üze alp taş sangunḳa yir yaratu birzün: *beyin nüfuzunu kullanıp itiraz etmeyi düşünürlerse bu kanalda Alp Taş Sangun'a bir yer hazırlayarak versin*. (Sa 01 / 14-15).

ḳıl+**galı**: *kılmayı, etmeyi*

Apam çam çarım **ḳılgalı** saḳınsarlar bu borluḳ tenginçe iki borluḳ basa togrılḳa yaradu birip yulup alzunlar: *Eğer itiraz etmeyi düşünürlerse bu üzüm bağı dengince iki bağı Basa Togrıl'a hazırlayarak satın alsınlar* (Sa 05 / 15-16-17).

3.1.2.2. Sıfat-Fiiller (Partisipler)[17]

Olumlu veya olumsuz fiil kök ve gövdelerinden yapılan sıfat-fiiller (partisipler) bir varlığın hareket ve oluş şeklini zamana bağlı olarak ifade eden fiil şekilleridir. (Alyılmaz, 1994, s. 85). Geçmiş Zaman Sıfat-Fiilleri, Geniş Zaman Sıfat-Fiilleri ve

[17] Sıfat-fiil (partisip) kullanımının uygun görüldüğü bu çalışmanın dışında araştırmacılar anılan kategori için **isim-fiil** (Eraslan, 1980), (Eckmann,1962), **ortaç** (Hatiboğlu, 1972), **sıfat-fiil** (Karahan, 2012) ve **partisip** (Ergin, 2013) terimlerini kullanmıştır.

Gelecek Zaman Sıfat-Fiilleri başlıkları altında incelenen sıfat-fiiller isim, sıfat ve yüklem ismi[18] yapımında kullanılmıştır.

3.1.2.2.1. Geçmiş Zaman Sıfat-Fiilleri

1. /-TI/ (</-T+I/)

Görülen geçmiş zaman anlamını ifade eden oldukça işlek olarak kullanılan sıfat-fiil ekidir. Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda yüklem ismi fonksiyonuyla kullanılmıştır.

bir-**t+i**+m (<bir-Ø-Ø-t+i+Ø+Ø+m): *verdim*

al-**t+ı**+m (<al-Ø-Ø-t+ı+Ø+Ø+m): *aldım*

bu bitig ḳılmış kün üze men ḳutlug taş üç yüz biş otuz ḳunpunı bir eksüksüz tükel s(a)n(a)p **birtim** men yig y(i)me tükel s(a)nap **altım**: *Bu sened(in) yapıldığı günde ben Kutlug Taş 325 kuanpuyu eksiksiz tamamını sayıp verdim. Ben Yig de tamamen sayıp aldım* (Sa 02 / 6-7-8-9).

sözleş-**d+i**+miz (<sö-z+le-ş-Ø-d+i+Ø+Ø+miz): *konuştuk*

satıg ḳunpusın inçe **sözleşdim(i)z**: *satış (bedeli) kuanpuyu şöyle konuştuk* (Sa 02 / 5).

biti-**d+i**+m (<biti-Ø-Ø-d+i+Ø+Ø+m): *yazdım*

alguçıḳa birgüçike inçke ayıtıp men pusartu sınġay (ka)y-a **bitidim**: *Alıcıya satıcıya dikkatlice sorup ben Pusartu Sıngay Kaya yazdım* (Sa 01 / 18).

kit-**t+i**+m (<kit-Ø-Ø-t+i+Ø+Øm): *gittim*

orpaḳı telüki birle men ḳutlug toŋa atay ḳızını igelep alıp **kittim**: *Orpakı Telüki ile ben Kutlug Tonga Atay (isimli) kızı sahiplenip alıp gittim* (Mi 01 / 7-8).

2. /-mIş/

İşlek bir sıfat-fiil ekidir. Vesikalarda isim, sıfat, yüklem ismi vs. yapımında kullanılmıştır.

[18] Bazı sıfat-fiiller yüklem ismi olarak kullanıldığında eylemin zamanını bildirmektedir.

a) İsim olarak kullanılışı: İsim olarak kullanışı sık değildir.

ülüşke t(e)g-**miş**+i: *düşmüşü*

ülüşke **t(e)gmişi** sıḳap ög(e)nteki yazılartın almış*: payı(n)a düşmüşü Sıkap su kanalındaki (kanalına yakın) ovalardan almış* (Wp 04 / 18).

b) Sıfat olarak kullanılışı: Oldukça işlek şekilde kullanılmıştır.

al-**mış** yir: *aldığı yer*

yrp yangatın **almış** yirniŋ bitigi: *Yrp Yangadan aldığı yerin belgesi(dir)* (Sa 03 / 26).

aç-**mış** yir: *açtığı yer*

toyınçoġnıŋ **açmış** yir adırar: *Toyunçok'un açtığı yer ayırır* (Sa 08 / 9).

bitig kıl-**mış** kün: *senet yapıldığı gün*

bu on satır kümüşni bitig **ḳılmış** kün üze men ḳaytso tu tükel tartıp altım: *Bu on satır gümüşü senet yapıldığı günde ben Kaytso Tu tamamen tartıp aldım* (Pl 01 / 6-7-8).

bol-**mış** tüş: *olmuş ürün*

bolmış tüşin teŋ üleşür biz: *olmuş ürünleri (hasadı) eşit şekilde paylaşırız* (RH 07 / 6).

c) Yüklem ismi olarak kullanılışı: Eski Uygur Hukuk Vesikaları tanıklı belgeler olduğu için **/-mIş/** ekinin duyulan / öğrenilen geçmiş zaman göreviyle yüklem ismi olarak örneği sadece 1 cümlede tespit edilmiştir.

tapla-**mış** (<tapla-Ø-Ø-mış+Ø-Ø+Ø): *istemiş*

an tirekke **taplamış** anıça tenglig ḳ(a)rabaş: *An Tirek'e bunun gibi bir köle istemiş* (Sa 19 / 14).

3.1.2.2.2. Geniş zaman Sıfat-Fiilleri

1. /-(y)°r/

İşlek bir sıfat-fiil ekidir. Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda en sık yüklem ismi olarak kullanılmıştır.

a) İsim olarak kullanılışı:

teg-**er**: *düşen*

maŋa **teger** aldı er kömer borluḳumnı suldan buḳaḳa toguru tomlıtu sattım: *bana düşen altı amele(lik) bağımı Suldan Buka'ya doğrudan sattım* (Sa 10 / 4-5).

yor-**ır**: *geçen, geçerli*

ḳoço kidininde **yorır** iki uçı kinlig otra yirte tamgalıg yüz ḳanpuḳa üzüşdümüz: *Koço Pazarı'nda geçerli iki ucu bağlı, orta yerden damgalı yüz kuanpuya anlaştık* (Sa 01 / 4-5).

b) Sıfat olarak kullanılışı:

tut-**ar**: *tutan, miktarda*

biçin yıl onunç ay altı y(i)g(i)rmike men ineçi alp togrılḳa **tutar** yiti küri üyürni … : *Maymun yıl(ının) onuncu ay(ının) on altısında ben İneçi Alp Togrıl'a yedi küri tutan (miktarında) darıyı …* (Mi 08 / 1-2).

olur-**ur**: *oturduğu*

k(a)lıg bekin bile üleşip almış **olurur** ev bir ḳ(a)ŋlı …: *Kalıg Bekin ile paylaşıp, almış (olduğu) oturduğu ev bir araba …* (Wp 04 / 24-25).

c) Yüklem ismi olarak kullanılışı: Anılan sıfat-fiil eki vesikalarda en sık yüklem ismi olarak kullanılmaktadır.

adır-**ar** (<adır-Ø-Ø-ar+Ø-Ø+Ø): *ayırır*

bu borluḳnıŋ sıçısı öŋdün ḳara temirniŋ borluḳ **adırar**: *Bu bağın sınırını doğudan Ḳara Temir'in bağı ayırır* (Sa 10 / 6-7).

birüş-**ür** biz (<birüş-Ø-Ø-ür+Ø-Ø+biz): *veririz*

bu savta ḳayusı agısarbiz üçer yüz bişer otuz ḳunpu içre ḳuvpar **birüşür biz**: *bu sözden (anlaşmadan) hangimiz cayarsak üç yüz yirmi beşer kuanpu içeriye (hazineye) ceza veririz* (Sa 03 / 24-25).

tarı-**r** biz (<tarı-Ø-Ø-ır+Ø-Ø+biz): *hasat ederiz*

bu yirke neçe urug batsar ikegü teŋ üntürüp **tarır biz**: *Bu yere ne kadar tohum ekilirse ikimiz eşit paylaşıp hasat ederiz* (RH 07 / 4-5-6).

ıd-**ur** men (<ıd-Ø-Ø-ur+Ø-Ø+men): *gönderirim*

arkış yanmışta altı böz birip **ıdur men**: *Kervan döndüğünde altı (tane) pamuk kumaşı verip gönderirim* (Lo 06 / 4-5).

2. /-mAz/ (< /-mA-z/)

Geniş zamanın olumsuzunu ifade eden bu ek, vesikalarda yüklem ismi olarak kullanılmıştır.

a) Yüklem ismi olarak kullanılışı

katıl-**maz** (<katıl-Ø-ma-z+Ø-Ø+biz): *katılmayız*

sal-**maz** (<sal-Ø-ma-z+Ø-Ø+biz): *sorumlu olmayız*

negüme **ḳatılmaz biz salmaz biz** tip bu budaşırı baḫşıḳa tapşurup birtimiz: *hangisi olursa olsun katılmayız sorumlu olmayız deyip Budaşırı Bahşı'ya teslim edip verdik* (Mi 20 / 15-16).

kögür-**mez** men (<kögür-Ø-me-z+Ø-Ø+men): *girdirmem, sokmam*

men borluḳḳa özge kişi **kögürmez** men timiş üçün … : ben üzüm bağına başka kişiyi girdirmem (sokmam) dediği için … (Mi 19 / 9-10).

üntür-**mez** men (<üntür-Ø-me-z+Ø-Ø+men): *göndermem*

üç yıl tükemeginçe **üntürmez men**: *üç yıl geçmeden (onu) göndermem* (Pl 01 / 22-23).

3.1.2.2.3. Gelecek Zaman Sıfat-Fiilleri

1. /-TAçI/

Bu ek, vesikalarda sadece sıfat yapma göreviyle kullanılmıştır.

a) Sıfat olarak kullanılışı:

yul-**daçı**: *satın alacak*

yuldaçı kişi ḳorlug bolzun: *Satın alacak kişi zararlı olsun* (Sa 07 / 16).

çamla-**daçı**: *itiraz edecek*

çamladaçı kişiler ḳorlug bolzun: *itiraz edecek kişiler zararlı olsun* (Sa 29 / 19).

2. /-GAy/

Sadece yüklem ismi olarak kullanılışına ait örnek bulunmaktadır.

a) Yüklem ismi olarak kullanılışı

kal-**gay** (<kal-Ø-gay+Ø-Ø+Ø): *kalacak*

umugsuz urısız **ḳalgay** tip bu iki oglanlarımta turmış atlıg oglumnı sutbaḳḳa il törüsi birle ogulluḳ birdim: *Çaresiz evlatsız kalacak(ım) deyip bu iki çocuğumdan Durmuş adlı oğlumu Sutbak'a ülke yasasına göre evlatlık verdim* (Ad 03 / 1-2-3-4).

bol-**gay** men (<bol-Ø-Ø-gay+Ø-Ø+men): *olacağım*

küskü yıl sekizinç ay sekiz y(i)g(i)rmike men tüşiki agır igke t(e)gmişke edgü ayıg **bolgaymen** tip kişim sılaŋḳa bitig koddum: *Fare yıl(ının) sekizinci ay(ının) on sekizinde ben Tüşiki ağır hastalığa yakalandığım için iyi (ya da) kötü olacağım deyip karım Sılan'a vasiyet bıraktım* (Wp 01 / 1-2-3-4).

bar-**gay** men (<bar-Ø-gay+Ø-Ø+men): varacağım, *gideceğim*

… agır igke tegip ölüp idip **bargay men** tip… : *ağır hastalığa yakalanıp ölüp (öbür dünyaya) gideceğim diye …* (Wp 02 / 2-3).

3.1.2.3. Zarf-Fiiller (Gerundiumlar)[19]

Zarf-fiil olumlu ya da olumsuz fiil kök ya da gövdesine getirilen fiillerin hareket hâlini ifade eden özel şekillerdir. Zarf-fiil eklerinin temel işlevleri, eylemlerin adlarını asıl eyleme bağlamaktır (Karaağaç, 2017, s. 172-173). K. ERASLAN zarf-fiillerin; fiillerin zarf şekillerini oluşturmak ve iki hareketi birbirine bağlamak olmak üzere iki temel işlevi olduğunu ifade etmiştir (Eraslan, 2012, s. 402).

3.1.2.3.1. Durum Zarf-Fiilleri

Cümlede hâl ifade ederek eylemin ne şekilde yapıldığını göstermektedirler.

1. /-I/

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda sadece bir örnekte tespit edilen bu zarf-fiil eki fiilden zarf yapımı görevini üstlenmiştir.

tüket-**i**: *hepsi(ni), tamamen*

bitig ḳılmış künte **tüketi** ald(ı)m: *Senet yapıldığı günde hepsi(ni) aldım* (Sa 18 / 6).

2. /-mATIn/[20]

/-°p/ zarf-fiil ekinin olumsuz biçimini oluşturan bu ek -madan, -maksızın, -mayarak anlamlarında zarf-fiiller yapmakta, bu zarf-fiiller geçtikleri cümlelerde zarf veya hâl tümleci olarak kullanılmaktadır (Alyılmaz, 1994, s. 99).

ḳod-**matın**: *koymadan, bırakmadan*

biz tolug(a)ya mısır ulug inç ḳ(a)ya mısır başlap onluḳlar y(i)me bir **ḳodmatın** tükel sanap altımız: *Biz Tolug(a)ya Mısır, Ulug İnç Ḳ(a)ya Mısır(dan) başlayıp onluklar da bir tane koymadan (bırakmadan) tamamen sayıp aldık* (Sa 09 / 11-12).

---

[19]Zarf-fiil (gerundium) kullanımının uygun görüldüğü bu çalışmanın dışında araştırmacılar anılan kategori için **ulaç** (Hengirmen, 1999), **zarf-fiil** (Korkmaz, 2014), **gerundif** (Çağatay, 1947), **gerundium** (Ergin, 2013) terimlerini kullanmıştır.

[20] Ekin kökeni ve farklı kullanımları hakkındaki çeşitli görüşler için *bk.* W. Bang (1923). Das nagative Verbum der Türksprachen, *SBAW,* Phil.hist. K1, 12; Saadet Çağatay, "Eski Osmanlıca Fiil Müştakları" *DTFC Dergisi, VI*, 42; Şinasi Tekin, Türkçede -Ma- Olumsuzluk Eki İle -DUK- Eki Nereden Geliyor? *İştikakçının Köşesi Türk Dilinde Kelimelerin ve Eklerin Hayatı Üzerine Denemeler,* 54-55; Zeynep Korkmaz "Türkiye Türkçesindeki -madan I-meden <.-madın <- medin Zarf-Fiil (Gerundium) Ekinin Yapısı Üzerine" *Türkoloji Dergisi, 2*(1), 259-269; Talat Tekin, "{-MATI(N)} Gerundiumu Üzerine" *Dil Araştırmaları, 6*, 203-210.

ayıt-**matın**: *söylemeden*

b . . ltur atl(ı)g t(e)mirçi ḳarabaş toyın çoynuŋ ay sılıg atl(ı)g ebçi ḳarabaş bözçi bu ikegü begerleriŋe **ayıtmatın** er ebçi bolmışlar: *b . . ltur adlı demirci erkek köle ile Toyın Çoy'un Ay Sılıg adlı pamuk dokumacısı kadın köle(si) bu ikisi beylerine söylemeden karı-koca olmuşlar* (Mi 02 / 2-3-4-5-6).

3. /-mAyIn/

/-mATIn/ zarf-fiil ekiyle aynı görevde kullanılmaktadır.

ḳıl-**mayın**: *kılmadan, yapmadan*

tut-**mayın**: *tutmadan*

apam birök bu ogulnıŋ küçin alıp bodḳa tegmişte orunın yigin **ḳılmayın** edgü **tutmayın** ḳodı asıra kişiçe tutsarmen ḳayuḳa barsar öz köŋülinçe tapınça barzun: *Fakat eğer bu oğulu zorla alıp büyüdüğünde hâlini (durumunu) iyileştirmeden (onu) iyi tutmadan aşağılık (değersiz) kişi gibi davranırsam nereye gitse kendi gönlüne göre isteğince gitsin* (Ad 03 / 19-20-21-22-23).

tılda-**mayın**: *yalan söylemeden*

bu bitigdeki çaonı birginçe bitigni kim alıp kelser negükeme **tıldamayın** bütürüp birürbiz: *Bu belgedeki çaoyu verince belgeyi kim alıp gelirse yalan söylemeden bu (belgeyi) veririz* (Mi 17 / 8-9-10).

şılta-**mayın**: *karşı koymadan, itiraz etmeden*

borluḳın ḳaçan til(e)s(e)r negükeme **şıltamayın** yanturup birür men: *Üzüm bağını ne zaman isterse kim olursa olsun karşı koymadan geri vereceğim* (Mi 21 / 4-5).

4. /-°p/

Bu zarf-fiil eki **/-°p/, /-ArAk/, /-A/, -mak suretiyle** vb. anlamlarda bir işin, hareketin oluş biçimini, durumunu bildiren zarf-fiiller yapmakta ve bu zarf-fiillerde geçtikleri cümlelerin hâl tümleçlerini veya zarflarını oluşturmaktadırlar (Alyılmaz, 1994: 100).

ayıt-**ıp**: *sorup*

men esen tutuŋ **ayıtıp** bitidim: *Ben Esen Tutung sorup yazdım* (Sa 05 / 19).

sana-**p**: *sayıp*

biz tolug(a)ya mısır ulug inç ḳ(a)ya mısır başlap onluḳlar y(i)me bir ḳodmatın tükel **sanap** altımız: *Biz Tolug(a)ya Mısır Ulug İnç Ḳ(a)ya Mısır başta onluklar da bir tane koymadan (bırakmadan) eksiksiz sayıp aldık* (Sa 09 / 11-12).

bol-**up**: *olup*

maŋa bolmışḳa asıgḳa kümüş kergek **bolup** ḳ(a)ra ogulta altı s(ı)tır kümüş altım: *Bana Bolmış'a kullanmak için gümüş gerek olup Kara Ogul'dan altı sıtır gümüş aldım* (Lo 07 / 2-3-4).

tegür-**üp**: *ulaştırıp, götürüp*

yidinç aynıŋ on bişte ḳoçoḳa **tegürüp** birür men: *yedinci ayın on beşinde Koço'ya götürüp veririm* (Lo 18 / 7-8).

bir-**ip**: *verip*

ḳıy(ı)nḳa t(e)g-**ip**: cezaya çarptırılıp

ulug süüke bir altun yastuḳ oglan tigitlerke birer kümüş yastuḳ içgerü agılıḳḳa bir yastuḳ içgerü agılıḳḳa bir at **birip** agır **ḳıy(ı)nḳa t(e)gip** sözleri yorımazun: *büyük orduya bir altun yastuk prenslere birer gümüş yastuk hazineye bir yastuk ve bir at verip ağır cezaya çarptırılıp sözleri geçersiz olsun* (Wp 01 / 11…17).

3.1.2.3.2. Zaman Zarf-Fiilleri

Zaman zarf-fiilleri yüklemi zaman yönünden tamamlamaktadır.

1. /-GInçA/

öl-**ginçe**: *ölünceye kadar*

ogul törüsi birle **ölginçe** köni bişig tapınzun: *evlatlık yasasına göre ölünceye kadar doğru (bir şekilde), olgunlukla hizmet etsin* (Ad 03 / 7-8).

bir-**ginçe**: *verinceye kadar*

birginçe bar yoḳ bolsar men inim suryaşiri evtekiler bile köni birzünler: *Verinceye kadar ortadan kaybolursam kardeşim Suryaşiri, evdekilerle doğru bir şekilde versinler* (Lo 13 / 9-10-11-12).

tükeme-**gınçe**: *geçmeden, geçmeyince*

üç yıl **tükemegınçe** üntürmez men*: üç yıl geçmeden (onu) vermem* (Pl 01 / 22-23).

2. /-mIşTA/

yan-**mışta**: *döndü(ğüm) zaman*

ḳutabatın **yanmışta** bu eşekni teri birle köni birürmen: *Kutaba'dan döndüğüm zaman bu eşeği kira bedeliyle doğru bir şekilde veririm* (RH 13 / 6-7-8).

k(i)l-**mişte**: *geldiği zaman*

biçin yıl onunç ay altı y(i)g(i)rmike men ineçi alp togrılḳa tutar yiti küri üyürni apam **k(i)lmişte** alp togrılḳa yiti küri üyür köni birgül tiser men …: *Maymun yıl(ının) onuncu ay(ının) on altısında ben İneçi Alp Togrıl'a yedi küri miktarında darı(yı) abim geldiği zaman doğru bir şekilde ver dersem …* (Mi 02 / 1-2-3).

3.1.2.3.3. Sebep Zarf-Fiilleri

1. /-mIş üçün/

Bu birleşme vesikalarda **-dığından, -dığı için** anlamlarında zarf-fiiller yapıp bu zarf-fiillerin geçtiği cümlelelerde sebep tümlecini oluşturur.

ti-**miş üçün**: *dediği için*

men borluḳḳa özge kişi kögürmez men **timiş üçün** … : *ben üzüm bağına başka kişiyi girdirmem (sokmam) dediği için …* (Mi 19 / 9-10).

ḳal-**mış üçün**: *kaldığı için*

biz onluḳlarḳa **ḳalmış üçün**…: *biz onluklara kaldığı için …* (Sa 09 / 4-5).

yoḳ bol-**mış üçün**: *kaybolduğu için*

ög bitigi yoḳ **bolmış üçün** tutup turgu yanut bitig birtimiz: *Orijinal belge kaybolduğu için (orijinal belgenin yerini) tutacak kopya belge verdik* (Mi 18 / 3-4).

2. /-yUk üçün/

-dığından, -dığı için anlamlarında zarf-fiiller yapıp bu zarf-fiillerin geçtiği cümlelelerde sebep tümlecini oluşturur.

tegme-**yük üçün**: *ulaştırmadığımız için*

beglig bir küp bor **tegmeyük üçün:** *beyliğe bir küp şarap ulaştırmadığımız için* (Sa 09 / 5-6).

3. /-mIştA/

igle-**mişte**: *hastalığa tutulduğum için*

toŋuz yıl törtünç ay men ḳaraçuḳ agır **iglemişte** oglumḳa ḳalmış tavarıg ötiglep ḳoddum: *Domuz yıl(ının) dördüncü ay(ında) ben Karaçuk ağır hastalığa tutulduğum için oğluma kalan malı kayıt altına alıp bıraktım* (Wp 03 / 1-2).

3.1.2.3.4. Hedef Zarf-Fiilleri

1. /-gAlI/

Bu zarf-fiil –**mAk için, mAk üzere** anlamına gelen zarf-fiiller yapmaktadır. Kullanıldıkları cümlenin hedef tümleçlerini oluşturmaktadır.

kör-**geli**: *görmek için*

atl(ı)g ḳıt(a)y oglanı taştın sınḳa ḳaŋlı yolın **körgeli** barıp bir böz ton tapıp kelmiş: *… adlı Kıtay köle dış mezarlıktaki araba yolunu görmek için (kontrol etmeye) gidip pamuk bir elbise bulup gelmiş* (Mi 03 / 5-6-7).

3.1.2.3.5. Şart Zarf-Fiilleri

Vesikalarda cümlede şart bildiren zarflar yapan zarf-fiil **-sAr** ekidir.

1. /-sAr/

tapla-**sar**: *isterse*

taplama-**sar**: *istemezse*

taplasar özi tarızun **taplamasar** adın kişike ötkürü satzun: *İsterse kendi eksin. İstemezse başka kişiye doğrudan satsın* (Sa 02 / 13-14).

iste-**ser**: *ister(ler)se*

bu ḳarabaşıg ayıtsar **isteser** savları yorımazun: *bu köleyi isterlerse sözleri geçersiz olsun* (Sa 11 / 11-12).

öl-**ser**: *ölürse*

ıd-**sar:** *giderse, kaçarsa*

bu udnıŋ **ölser ıdsar** men umar birür men: *bu sığır ölürse (veya) kaçarsa ben Umar vereceğim* (RH 14 / 9-10-11).

keçür-s**er**biz: *geçirirsek*

birmedin **keçürserbi**z il yaŋınça asıgı birle köni birürbiz: *Vermeden geçirirsek ülke hukukuna göre faizi ile doğru bir şekilde veririz* (Lo 12 / 7-8-9).

3.1.2.3.6. Kuvvetlendirme Zarf-Fiilleri

1. /-A/

Bu ekin vesikalarda bazı fiillerin üzerine gelerek **de, dahi, yine** anlamına gelen ve cümlede edat göreviyle kullanılan zarf-fiiller yaptığı tespit edilmiştir.

yen-e (<yan-a): *yine*

bars yıl törtünç ay y(i)g(i)rmike maŋa tölek temürke sanlıg tıyuḳtaḳı taş köprügnüŋ öŋdün sıŋarḳı tegzintürü tamlıg ḳavlalıḳımnı **yene** çaŋgur agıztaḳı yiti kürilig yirimni **yene** törtkil çugdaḳı tört şıg yirimni **yene** povu ḳıradaḳı üstün çeçeklikdeki altı şıg yirimni **yene** altın çeçeklikdeki tört şıg yirimni …: *Kaplan yıl(ının) dördüncü ay(ının) yirmisinde bana Tölek Temür'e ait Tıyuk'daki taş köprünün Doğu'dan (doğu tarafında) çevrilmiş duvarlı sebzeliğimi yine Çangur Agız'daki yedi kürilik yerimi yine Törtkil Çug'daki dört şıg yerimi yine Povu Kıra'daki yukarı çiçeklikteki altı şıg yerimi yine aşağı çiçeklikteki dört şıg yerimi …* (Mi 28 / 1-6).

ym-e: *da, yine*

bu on satır kümüşni bitig ḳılmış kün üze men ḳaytso tu tükel tartıp altım men çintso şila **yme** bir egsüksüz tükel birtim: *bu on satır gümüşü senet yapıldığı günde ben Kaytso Tu eksiksiz tartıp aldım. Ben Çintso Şila da eksiksiz tamamen verdim* (Pl 01 / 6-7-8-9).

evteki ḳatınlarım m(e)niŋ tugmışlarım kim **yme** ç(a)mlamazunlar: *Evdeki kadınlarım benim çocuklarım da itiraz etmesinler* (Wp 02 / 12-13).

men toynaḳ şilavanti **yme** ogulum sambodu bile tüz ülüşlüg ḳılıp ogullanu altım: *ben Toynak Şilavanti de oğlum Sambodu ile birlikte eşit pay alıp oğlanı (evlat olarak) aldım* (Ad 02 / 5-6-7).

2. /-I/

Bu zarf-fiil ekine vesikalarda geçen **taḳı** sözcüğünde rastlanmıştır. **Da, daha, yine, dahi, ve** anlamlarında zarf-fiiller yaptığı ve bu zarf-fiilin edat olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

taḳı

taḳı birök erklig beg kişi küçin tutup ḳam küç ḳılıp yulglı alglı saḳınsarlar bu oḳ ögente oḳ yir tengince yir ḳutlug taşḳa yaratubirip alzunlar: *Ve eğer güçlü bey nüfuzunu kullanıp kam gücünü kullanıp geri almayı düşünürlerse bu su kanalındaki yer dengince yer Kutluk Taş'a hazırlayarak verip alsınlar* (Sa 02 / 16-19).

taḳı birök erklig beg işi küçiŋ tutup alayın yulayın tiserler bu oḳ ögen üze suvaḳlıḳ iki tançu yir yaratu birip yulup alzun: *Ve eğer güçlü bey nüfuzunu kullanıp geri alayım derlerse bu su kanalınında sulu iki parça yer hazırlayarak verip satın alsın(lar)* (Sa 04 / 18-20).

3.2. CÜMLE[21]

Bu bölümde cümlenin ögeleri, ögelerinin dizilişi bakımından cümleler / cümle kalıpları incelenmiştir.

3.2.1. Cümlenin Ögeleri

Bir ifadenin kodlanmış şekli olan cümlenin çekirdeği: cümleyi metne bağlayan cümle başı edatları, cümleyi duruma bağlayan seslenme tümleçleri, cümlenin anlamını çeşitli yönler (soru, emir vb.) den vurgulayan cümle sonu ek ve edatları gibi ögeler bir tarafa bırakılırsa özne ve yüklem adı verilen iki temel ögeden oluşur (Alyılmaz, 1994, s. 134).

[21] Eski Uygur Türkçesinde cümle ile ilgili detaylı bilgi için *bk*. Şinasi Tekin (1965). Uygurcada Yardımcı Cümleler Üzerine Bir Deneme, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten, 13*, s. 35-63; Hülya Savran (2004). *Uygur Türkçesinde ve Orta Türkçe Döneminde Kim'li birleşik cümleler.* Balıkesir: İnci Ofset.

3.2.1.1. Özne

Cümlede işi, hareketi yapanı, kılanı ve olanı bildiren özne vesikalarda iki grupta incelenmiştir:

1. Yapıları bakımından özneler

2. Anlamları bakımından özneler

3.2.1.1.1. Yapıları Bakımından Özneler

Vesikalarda bulunan cümlelerin özneleri aşağıdaki şekilde sınıflandırılmıştır:

1. Cins adından oluşan özneler

2. Özel adlardan oluşan özneler

1. Kişi adlarından oluşan özneler

2. Boy, kavim, millet vs. adlarından oluşan özneler

3. Belirtisiz isim tamlamalarından oluşan özneler

4. Niteleme sıfatı + isimden kurulu tamlamalardan oluşan özneler

5. Belirtili isim tamlamalarından oluşan özneler

1. (sıfatlarıyla birlikte) belirten isim + belirten eki + (sıfatlarıyla birlikte) belirtilen isim + belirtilen eki + iyelik eki kuruluşundan oluşan özneler

2. (sıfatlarıyla birlikte) belirten isim + Ø+ belirten eki + (sıfatlarıyla birlikte) belirtilen isim + belirtilen eki + iyelik eki kuruluşundan oluşan özneler

3. Ø + Ø (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirtilen İsim + Belirtilen Eki + İyelik Eki kuruluşundan oluşan özneler

6. Belirtili sıfat tamlamalarından oluşan özneler

1. İşaret sıfatı + (sıfatlarıyla birlikte) isim kuruluşundan oluşan özneler

2. Aitlik sıfatı + (sıfatlarıyla birlikte) isim kuruluşundan oluşan özneler

1. Aitlik sıfatı + (sıfatlarıyla birlikte) isim kuruluşundan oluşan özneler

2. Aitlik Sıfatı + Ø kuruluşundan oluşan özneler

3. Sayı sıfatı + (sıfatlarıyla birlikte) isim kuruluşundan oluşan özneler

1. Asıl sayı sıfatı + (sıfatlarıyla birlikte) isim kuruluşundan oluşan özneler

4. Belirsizlik sıfatı + (sıfatlarıyla birlikte) isim kuruluşundan oluşan özneler

5. Belirtme sıfat-fiili + (sıfatlarıyla birlikte) isim kuruluşundan oluşan özneler

1. Belirtme sıfat-fiili / sıfat-fiil grubu + (sıfatlarıyla birlikte) isim kuruluşundan oluşan özneler

2. Belirtme sıfat-fiili / sıfat-fiil grubu + Ø kuruluşundan oluşan özneler

3. Eksiltili belirtme sıfat-fiili / sıfat-fiil grubu + (sıfatlarıyla birlikte) isim kuruluşundan oluşan özneler

7. Zamirlerden oluşan özneler

1. Şahıs zamirlerinden oluşan özneler

1. Şahıs zamirlerinden oluşan özneler

2. İşaretsiz {Ø} şahıs zamirlerinden oluşan özneler

3.2.1.1.1.1. Cins Adlarından Oluşan Özneler

tanuḳ: *tanık*

bu bitigke **tanuḳ** çogı: *bu belgeye tanık Çogı(dır)* (Sa 29 / 20-21).

nişan: *nişan*

bu **nişan** biznıŋ ol: *bu nişan bizimdir* (Lo 12 / 14).

an tirek savı: *An Tirek'(in) sözü*

an tirek savı yorızun: *An Tirek'(in) sözü geçerli olsun* (Sa 19 / 12).

3.2.1.1.1.2. Özel Adlardan Oluşan Özneler

1. Kişi Adlarından Oluşan Özneler

Eski Uygur Hukuk Vesikaları anlaşma metinleri olması sebebiyle anlaşmayı yapan kişilerin isimleri mutlaka belirtilmiştir. Bunların yanında ikinci derece kişiler olarak nitelendirilebilecek itiraz etme ihtimali bulunan kişilerin ve tanıkların ismi de belgelerde yer almıştır. Söz konusu özel adların önemli bir kısmı geçtikleri cümlelerin öznelerini oluşturmuşlardır. Bazı örnekler aşağıda dikkatlere sunulmuştur:

basmıl: *Basmıl*

basmıl ḳorsuz bolzun: *Basmıl sorumlu olmasın* (Sa 04 /21-22).

terbiş: *Terbiş*

men **terbiş** özüm bitidim: *Ben Terbiş kendim yazdım* (Sa 11 / 27).

turmış tigin: *Turmış Tigin*

men **turmış tigin** y(i)me tükel sanap aldım: *Ben Turmiş Tigin de tamamen sayıp aldım* (Sa 12 / 7-8).

mısır: *Mısır*

bu tört sıçılıg yirke miŋ yıl tümen künke tegi **mısır** erklig bolzun: *Bu dört sınırlı yere bin yıl on bin güne dek Mısır sahip olsun* (Sa 14 / 11-12-13).

alpış: *Alpış*

bu bitigni ḳılmış kün üze men **alpış** tükel s(a)n(a)p birdim: *bu belgeyi oluşturduğ(umuz) günde ben Alpış tamamen sayıp aldım* (Sa 27 / 8-9-10).

suryaşiri: *Suryaşiri*

birginçe bar yoḳ bolsar men inim **suryaşiri** evtekiler bile köni birzünler: *Verinceye kadar kaybolursam kardeşim Suryaşiri evdekilerle doğrı bir şekilde versinler* (Lo 13 / 9-12).

2. Niteleme Sıfatı + İsimden Kurulu Tamlamalardan Oluşan Özneler

ulug yol: *büyük yol*

tagdın yıŋaḳ **ulug yol** adırar: *Kuzey tarafından büyük yol ayırır* (Sa 04 / 12).

3.2.1.1.3. Belirtili İsim Tamlamalarından Oluşan Özneler

1. (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirten İsim + Belirten Eki + (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirtilen İsim + Belirtilen Eki + İyelik Eki Kuruluşundan Oluşan Özneler

alp (taş) sıŋḳur sangunnuŋ yiri: *Alp (Taş) Sınkur Sangun'un yeri*

alp (taş) sıŋḳur sangunnuŋ yiri adırar: *Alp (Taş) Sıŋḳur Sangun'un yeri ayırır* (Sa 01 / 7-8).

2. (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirten İsim + Ø + Belirten Eki + (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirtilen İsim+Belirtilen Eki + İyelik Eki Kuruluşundan Oluşan Özneler

ata + Ø bitig+i: *baba vasiyeti*

ata bitigi yorızun: *Baba vasiyeti geçerli olsun* (Wp 04 / 32).

ög+Ø bitig+i: *ana belgesi*

kin öŋtün **ög bitigi** ünser yorım(a)zun: *Sonra (ve) önce ana belgesi ortaya çıkarsa geçersiz olsun* (Mi 06 / 5-6).

3. Ø + Ø + (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirtilen İsim + Belirtilen Eki + İyelik Eki Kuruluşundan Oluşan Özneler

Ø+Ø aḳa+m: *(benim) ağabeyim*

Ø+Ø ini+m: *(benim) kardeşim*

Ø+Ø tugmış+ı+m: *(benim) çocuklarım*

Ø+Ø ḳataş+ı+m: *(benim) akrabalarım*

antaḳı **aḳam inim tugmışım ḳataşım** kim kimme bolup talaşmasunlar: *Oradaki ağabeyim kardeşim çocuklarım akrabalarım birbirleriyle kavga etmesinler (ihtilafa düşmesinler)* (Mi 28 / 11-12).

Ø+Ø+içi+miz: *(bizim) ağabeyimiz*

Ø+Ø ini+miz: *(bizim) kardeşimiz*

Ø+Ø ḳam+ı+z ḳadaş+ı+mız: *akrabalarımız*

Ø+Ø ogul+u+mız: *(bizim) oğlumuz*

Ø+Ø ḳız+ı+mız: *(bizim) kızımız*

içimiz inimiz ḳamız ḳadaşımız ogulumız ḳızımız ayıtmazun istemezün: *ağabeyimiz, küçük erkek kardeşimiz, akrabamız, oğlumuz, kızımız bir şey söylemesinler (istemesinler)* (Sa 03 / 12-13).

3.2.1.1.4. Belirtili Sıfat Tamlamalarından Oluşan Özneler

1. İşaret Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim Kuruluşundan Oluşan Özneler

bu t(a)mga: *bu damga*

bu t(a)mga men ḳanturmış togrılnıŋ ol: *Bu damga ben Kanturmış Togrıl'ındır.* (Mi 06 / 8).

bu nişan: *bu nişan*

bu nişan men inç buḳanıŋ ol: *Bu nişan ben İnç Buka'nındır* (Mi 17 / 17).

bu böz: *bu pamuk kumaş*

bu böz iki baglıḳ böz ol: *Bu pamuk kumaş çift katlı pamuk kumaştır* (Mi 23 / 5-6).

2. Aitlik sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim Kuruluşundan Oluşan Özneler

2.1. Aitlik sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim Kuruluşundan Oluşan Özneler

antaḳı aḳam inim tugmışım ḳataşım: *oradaki ağabeyim, kardeşim, çocuklarım, akrabalarım*

antaḳı aḳam inim tugmışım ḳataşım kim kimme bolup talaşmasunlar: *Oradaki ağabeyim, kardeşim, çocuklarım, akrabalarım her kim olursa tartışmasınlar* (Mi 28 / 11-12).

evteki ḳatınlarım: *evdeki kadınlarım*

m(e)niŋ ḳatınlarım tirige ıtmişe başlap **evteki ḳatınlarım** m(e)niŋ tugmışlarım kim yme ç(a)mlamazunlar: *Benim eşlerim başta Tirige (ve) Itmişe, evdeki kadınlarım benim çocuklarım hiç kimse itiraz etmesinler* (Wp 02 / 11-12-13).

2.2. Aitlik sıfatı + Ø Kuruluşundan Oluşan Özneler

evtekiler + **Ø**: *evdeki (kişiler)*

böz birigińçe yoḳbar bolsar **evtekiler** köni birzün: *Pamuk kumaşı verinceye kadar ortadan kaybolursam evdekiler doğru bir şekilde versin* (Lo 06 / 8-9).

3. Sayı Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim Kuruluşundan Oluşan Özneler

3.1. Asıl Sayı Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim Kuruluşundan Oluşan Özneler

biş yüz yastuḳ çao: beş yüz yastık çao

ḳoçotaḳı taysaŋ borluḳ balıḳ borluḳ taştın ḳaç bölük yirniŋ satagı altı yüz yastuḳ çao içindin yüz yastuḳ birip ḳalgan **biş yüz yastuḳ çao** ḳaldı: *Koço'daki Taysan üzüm bağı (ve) şehir(deki) üzüm bağı dışında birkaç parça yerin bedeli altı yüz yastık çao içinden yüz yastık verip kalan(dan) beş yüz yastık çao kaldı* (Mi 17 / 3-6).

3.2. Belirsizlik Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim Kuruluşundan Oluşan Özneler

negü y(i)me irti birti: herhangi bir vergisi

bu yirniŋ **negü y(i)me irti birti** yoḳ: *Bu yerin herhangi bir vergisi yok* (Sa 06 / 20-21).

3.2.1.1.5. Belirtme Sıfat-fiili + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim Kuruluşundan Oluşan Özneler

1. Belirtme Sıfat-Fiili + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim Kuruluşundan Oluşan Özneler

çamladaçı kişiler: *itiraz edecek kişiler*

çamladaçı kişiler ḳorlug bolzun: *İtiraz edecek kişiler sorumlu olsun (zarar görsün)* (Sa 29 / 18-19).

açmış yir: *açtığı yer*

toyınçoġnıŋ **açmış yir** adırar: *Toyunçok'un açtığı yer ayırır* (Sa 08 / 9).

2. Eksiltili Belirtme Sıfat-Fiili / Sıfat-Fiil Grubu + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim Kuruluşundan Oluşan Özneler

içim ḳançuḳ (< Ø+Ø içi+Ø+m Ø-Ø ḳançuḳ): *(benim) ağabeyim (olan) Kançuk*

kidin ḳırata ḳazı kitrinte **içim ḳançuḳ** bile tüz ülüşlüg iç şıg yirim atı ḳutlug taşḳa toguru tomlıdu satt(ı)m: *Kazı Kitrin'de ağabeyim Kançuk ile ortak 3 şıg yerimi adı Kutlug Taşka (olan kişiye) doğrudan sattım* (Sa 02 / 3-4-5).

oglum t(u)rdu (< Ø+Ø og(u)l+Ø+um Ø-Ø t(u)rdu): *(benim) oğlum (olan) T(u)rdu*

oglum t(u)rdu kün arslan ikegü köni birzün: *Oğlum Turdu (ve) Kün Arslan ikisi doğru bir şekilde versin* (Lo 05 / 5).

3.2.1.1.6. Zamirlerden Oluşan Özneler

1. Şahıs Zamirlerinden Oluşan Özneler

Türkçede yerine kullanıldığı ismi temsil etme görevinde bulunan bazı şahıs zamirleri Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda **şahıs zamiri + şahıs ismi** yapısındadır. Bu yapılar cümlede **açıklamalı özne** olarak adlandırılmaktadır. Şahıs isminin zamiriyle birlikte kullanılmasının sebebi vesikaların resmîliğini desteklemek ve herhangi bir yanlışa veya itiraza yer vermemek olduğu düşünülmektedir.

1.1. Şahıs Zamirlerinden Oluşan Özneler

men: *ben*

men bulat y(i)me bir egsüksüz tükel sanap birdim: *Ben Bulat da eksiksiz tamamen sayıp verdim* (Sa 25 / 10-11-12).

men marlan özüm bitidim: *Ben Marlan kendim yazdım* (Lo 13 / 13-14).

biz: *biz*

bu yüz elig bözni satıg ḳılmış kün üze **biz** tedmilig ḳara buḳa ikegü tükel sanap altımız: *Bu yüz elli pamuk kumaşı satış yapılan günde biz Tedmilig ve Kara Buka ikimiz tamamen sayıp aldık* (Sa 28 / 6-9).

olar: *onlar*

olar ḳorsuz bolzun: *Onlar sorumlu olmasın* (Ex 01 / 22).

1.2. İşaretsiz {Ø} Şahıs Zamirlerinden Oluşan Özneler

Türkçede yüklem fiilde şahıs eki bulunma zorunluluğundan dolayı cümlede şahıs zamiri bulunmasa bile işi yapan özne belirlidir. Dildeki ekonomiklik ve anlaşılabilirlik ilkesi gereğince de bazı cümlerlerde şahıs zamiri işaretsiz olarak kullanılmıştır.

Ø (< biz): *(biz)*

satıgın ınçe sözleşdimiz: *(Biz) satışı şöyle konuştuk* (Sa 01 / 3-4).

Ø (< ol): *(o)*

taplasar özi tarızun taplamasar adın kişike ötkürü satzun: *(O) isterse kendisi eksin. İstemezse başka kişiye devretsin* (Sa 02 / 13-14).

Ø (<men): *ben*

takıgu yıl ikinti ay sekiz y(i)g(i)mike manŋa ilçike tarıg tarıgu yir kergek bolup ḳayımtunıŋ yol togantaḳı yarım eŋiz yirin anuḳḳa tuttum: *Tavuk yıl(ının) ikinci ay(ının) on sekiz(in)de (on sekizinci gününde) bana İlçik'e ekin ekecek yer gerek olup Kayımtu'nun Yol Togan'daki yarım eniz yerini (ben) hazırlamak için tuttum* (RH 07 / 1-4).

3.2.1.1.2. Anlamları Bakımından Özneler

Vesikalarda yer alan özneler ifade ettikleri anlamlara göre şöyle gruplandırılmıştır:

1. Açıklamalı özne

2. Pekiştirilmiş özne

1. Açıklamalı Özne

Cümlenin öznesini daha belirgin hâle getirmek/belirtili kılmak için özneden önce veya sonra kullanılan ve yine cümlenin öznesi durumunda bulunan kelime/kelime gruplarına **açıklamalı özne** adı verilir (Alyılmaz, 1994, s. 150).

men ḳutlug taş: *ben Kutlug taş*

men yig y(i)me: *ben Yig Yime*

bu bitig ḳılmış kün üze **men ḳutlug taş** üç yüz biş otuz ḳunpunı bir eksüksüz tükel s(a)n(a)p birtim **men yig y(i)me** tükel s(a)nap altım: *Bu senet yapılan günde ben Kutlug taş 325 kuanpuyu eksiksiz tamamen sayıp verdim. Ben Yig Yime tamamen sayıp aldım* (Sa 02 / 7-8-9).

biz ozmış tükel: *biz Ozmış Tükel*

biz ozmış tükel birle bir egsüksüz tükel aldım(ı)z: *Biz Ozmış (ve) Tükel birlikte eksiksiz tamamen aldık* (Sa 07 / 1-2).

2. Pekiştirilmiş Özne

Cümlenin öznesini pekiştirmek göreviyle oluşturulan, cümlenin öznesini ifade eden kelime gruplarına pekiştirilmiş özne denir.

men özüm: *ben kendim*

men özüm bitidim: *Ben kendim yazdım* (Mi 10 / 4).

mundın soŋra **men özüm** oglanım aķa inim onluķum yüzlüķüm kim kimme çam ķargaşa ķılmazunlar: *Bundan sonra ben kendim çocuğum ağabeyim, kardeşim, onluğum, yüzlüğüm hiç kimse itiraz (edip) kargaşa çıkarmasın* (Mi 24 / 8-9-10).

men terbiş özüm: *Ben Terbiş kendim*

men terbiş özüm bitidim: *Ben Terbiş kendim yazdım* (Sa 11 / 27).

3.2.1.2. Yüklem

Cümlenin çekirdeğini oluşturan, cümlenin yöneticisi, cümlenin özne ile birlikte temel ögelerinden birisi yüklemdir. Cümlede işi, oluşu, kılışı bildiren yüklem üç parçadan oluşur:

1. Tümleçleriyle birlikte yüklem fiil (TYF)

2. Kip eki

3. Şahıs eki (Alyılmaz, 1994, s. 153).

3.2.1.2.1. Tümleçleriyle Birlikte Yüklem Fiil

Yüklem fiilin kendisini belirten ve niteleyen unsurlarla oluşturduğu yapı tümleçleriyle birlikte yüklem fiil olarak adlandırılmıştır.

Bir isim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil grubu birden fazla öbeğin birleşiminden oluştuğu gibi yüklem de tümleçler yardımıyla özelleştirilir ve belirginlik kazanır. Tümleçler ve yüklem arasındaki anlamsal birlik cümle kuruluşunda kendini gösterir. Tümleçler yükleme gelerek bir öge meydana getirir. Bu temel ögeye tümleçleriyle birlikte yüklem fiili denir. Bir cümlenin kuruluşunda yüklem fiili zorunlu, tümleçler ise isteğe bağlı unsurlardır. Tümleçleriyle birlikte yüklem fiili; kip ve şahsın birleşmesinden oluşur. Bu yapıya yüklem bloku adı verilmektedir (Hunutlu, 2015, s. 6; Börekçi 1995, s. 177).

3.2.1.2.1.1 Yüklem Fiil

Yüklemin kurucu ögelerinden biri durumundaki tümleçleriyle birlikte yüklem fiilin ikinci parçasını yüklem fiil (YF) oluşturur. Yüklem fiilin yapısını yüklem ismi (Yİ) ve ek-fiil (EF-)[22] oluşturur. Ek-fiil vesikalarda bazen işaretsiz olarak kullanılmıştır. Yüklem fiili oluşturan anlamlı dil ögeleri isim veya isim soylu sözcükler ve fiil veya fiil soylu sözcüklerdir.

1. Yüklem fiil (yüklem ismi (Yİ) + ek fiil (EF) yapıları)

1.1. Cins Adı + EF Kuruluşundan Oluşan YF

ortaḳı yer **içinte er-**: *içinde ol-*

altınḳı ulug ḳavlalıḳḳa sun yolı biz ḳarşa açari virya açari olar almış ḳavlalıḳ ortaḳı yer **içinte erür**: *Biz Karşa Açari, Virya Açari'nin aşağıdaki büyük sebze bahçesine (giden) su yolu onları(ın) aldığı sebze bahçesi(nin) ortasındaki yer içindedir* (Ex 01 / 22-23-24).

söz turur: *sözdür*

küskü yıl aram ay iki y(e)g(i)mike men ḳıt(a)y ḳayanıŋ suŋ . . . atl(ı)g ḳıt(a)y oglanım yaşıp ḳaç künte tilep tapış(ı)mtın turur . . . . . –ta ineçiniŋ . . . . . atl(ı)g ḳıt(a)y oglanı taştın sınḳa ḳaŋlı yolın körgeli barıp bir böz ton tapıp kelmiş bu tonug soyup almışḳa ḳulum öldi tip men ḳıt(a)y ḳ(a)ya çamlasar men biz içinteki **söz turur** tip için yaraşı ineçitin yarım yastuḳ kümüş alıp üzüşüp kesişip kitdim(i)z: *Fare yıl(ının) ilk ay(ının) on iki(sin)de ben Kıtay Kaya'nın Sun . . . adlı Kıtay kölem kaybolup kaç gün arasam da bulunmadı. . . . . İneçi'nin . . . . . adlı Kıtay köle dışarıda mezarlığa doğru araba yolunu görüp (orada) pamuk elbise bulup gelmiş. Bu elbiseyi soyup aldı kölem öldü diyerek Kıtay Kaya'ya itirz edersem bizim aramızdaki sözdür diyerek İneçi'den yarım yastuk gümüş alıp anlaştık* (Mi 03 / 1-11).

yigedmişniŋ ög bitigi **+ Ø (er-)**: *orijinal, ana belgesi*

yigedmişniŋ **ög bitigi**: *Yigedmiş'in orijinal (ana) belgesi.* (Lo 19 / 7-8).

[22]K. ERASLAN Eski Uygur Türkçesindeki isim cümlelerini er-fiili ile; er- fiilinin düşmesi ile; isim unsuru+şahıs unsuru; isim-fiil+ol; bar unsuru ile; yok unsuru ile; isim unsuru +titir ile; bildirme unsurunun bulunmayışı biçiminde belirlemiştir (Eraslan, 2012, s. 526-527).

men adıg tarḳannıŋ oglum ḳaramuḳnuŋ + **Ø (er-) ol**[23]: *Karamuk'un*

bu tamga **men adıg tarḳannıŋ oglum ḳaramuḳnuŋ ol**: *Bu damga ben Adıg Tarkan'ın oğlu Karamuk'un* (Sa 01 / 17).

2. Fiilden Yapılan Yüklem İsmi + EF Kuruluşundan Oluşan YF

algu er-: *alacak ol-*

yırn yıl altınç ay sekiz yaŋıḳa men ḳutlug y(e)gen toŋatan yüz ḳanpu **algu erti**: *Yılan yıl(ının) altıncı ay(ının) sekiz(inci) gün(ün)de ben Kutlug Yegen Tonga'dan yüz kuanpu alacaktım* (Lo 04 / 1-2).

birgü ermez: *verecek yok*

birgü ermez tiser men ineçi çamsız tutar men: *verecek yok derse ben İneçi itiraz etmem* (Mi 08 / 4).

birtimiz er: *vermiş ol-*

ḳoyn yıl aram ay on sekizke biz inç buḳa arug ikegü terbiş apam . . yme erkente bitig **birtimiz erti**: *Koyun yıl(ının) ilk ay(ının) on sekiz(in)de biz İnç Buka (ve) Arug ikimiz Terbiş'e . . senet vermiştik* (Mi 17 / 1-2-3).

3.2.1.2.1.2. Tümleçler

Tümleç, cümlede yüklemin anlamını çeşitli açılardan belirtip nitelendiren, açıklayan söz ya da söz öbekleridir (Atabay ve diğerleri, 2003, s. 47). Vesikalarda kullanılan tümleçler şöyle sınıflandırılmıştır:

1. Belirtili nesneler
2. Seslenme tümleçleri
3. Zaman tümleçleri
4. Şart tümleçleri
5. Yer tümleçleri

[23] Eski Türkçede en sık kullanılan ek-fiil er-'tir. Şimdiki zaman veya geniş zaman ifade eden şekli erür vesikalarda bazen tamamıyla işaretsiz kullanılmıştır. Ek-fiilin geniş zamanının işaretsiz kullanımının aksine Türkçenin tüm tarihi devirlerinde eksiz kullanılan üçüncü tekil şahıs özellikle vesikalarda "ol" biçiminde belirtilmiştir.

6. Ayrılma tümleçleri

7. Durum tümleçleri

8. Sebep tümleçleri

9. Hedef tümleçleri

10. Birliktelik-Beraberlik tümleçleri

11. Görelik tümleçleri

12. Miktar tümleçleri

1. Belirtili Nesneler

1.1. Cins Adı + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler

bu **kuanpu+g**: *kuanpuyu*

bu **kuanpug** bitig ḳılmış kün üze men basmıl tükel birtim: *Bu kuanpuyu senet yapılan günde ben Basmıl tamamen (eksiksiz) verdim* (Sa 04 / 7-8).

bu **bitig+ni**: *vesikayı, senedi*

çao+nı: *çaoyu*

bu **bitigni** ḳılmış kün üze bu borluḳ satıgı **çaonı** tükel sanap altım: *Bu senedi yaptığ(ımız) günde bu üzüm bağı satış bedeli çaoyu tamamen sayıp aldım* (Sa 11 / 11-12).

satıg+**ın**: *satışını*

satıgın ince sözleşdimiz: *Satışı şöyle konuştuk* (Sa 01 / 3-4).

1.2. Özel Ad + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler

inim **antso+nı**: *Antso'yu*

ud yıl sekizinç ay biş y(i)g(i)rmike men titsu aġam ançuḳ bile aytışıp aġamnıŋ boguzın yigedgli alp bolmışḳa inim **antsonı** tuymışım(ı)z toynaḳ şilavantiḳa süt sevinçi y(i)g(i)rmi s(ı)tır kümüş alıp ogulluḳ birtim(i)z: *Sığır yıl(ının) sekizinci ay(ının) on beş(in)de ben Titsu ağabeyim Ançuk ile konuşup ağabeyimin karnımızı doyurması zorlaştığından küçük kardeşim Antso'yu akrabamız Toynak Şilavati'ye yetiştirme bedeli (olarak) yirmi sıtır gümüş alıp evlatlık verdik* (Ad 02 / 1-5).

inç kaya+nı: *İnç Kaya'yı*

inç ḳ(a)yanı oglum . . . . anıŋ ediŋe t(a)varıŋa nesiŋe kimiŋe bu bitigteki birmiş yastuḳ ḳul küŋ ud . . yolınta çam çarım . . . . . .: *İnç Kaya(yı) oğlum . . . . onun malına mülküne herhangi bir şeyine bu belgedeki verilen yastuk köle cariye sığır. . için itiraz* . . . . . (Wp 06 / 28-32).

ḳ(a)ra toyın+nı: *Kara Toyın'ı*

ilke asıgı bar üçün borluḳ igesi turını borluḳçı birip **ḳ(a)ra toyınnı** yanturup altımız: *Ülkeye faydası olduğu için bağ sahibi Turı'yı bağcı (olarak) verip Kara Toyın'ı geri döndürüp aldık* (Mi 20 / 26-27-28).

1.3. Niteleme Sıfatı + İsim + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler

eski taman çımdan+nı: *eski elbiseyi*

bir **eski taman çımdannı** biz toyın ḳulı şila kamtsuin şilalar aldım(ı)z: *bir eski elbiseyi biz Toyın Kulu Şila (ve) Kamtsuin Şilalar aldık* (Mi 12 / 5-6).

otuz **tas böz+ni**: *işlenmemiş kumaşı*

bu yir satıgı otuz **tas bözni** bitig ḳılmış kün üze men ḳuus t(e)mür tükel birtim: *Bu yer(in) satış bedeli otuz işlenmemiş pamuk kumaşı senedin yapıldığı günde ben Ḳuus Temür tamamen (eksiksiz) verdim* (Sa 09 / 9-10-11).

1.4. Belirtili İsim Tamlaması + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Nesneler

1.4.1. (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirten İsim + Belirten Eki + (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirtilen İsim + Belirtilen Eki + İyelik Eki + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler

bolmış atl(ı)g ogulumnıŋ biş otuz satır kümüş+Ø+Ø+ni: *Bolmış adlı oğlumun yirmi beş satır gümüşünü*

bolmış atl(ı)g ogulumnıŋ biş otuz satır kümüşni tükel altım: *Bolmış adlı oğlumun yirmi beş satır gümüşünü tamamen aldım* (Pl 02 /11).

meniŋ birimlerim+Ø+ni: *benim vergilerimi*

yene turı birleki maŋa teger üç er kömer borluḳumnı turuḳa **meniŋ birimlerimni** sen üzüp sen alıp ḳalırmusan tiser men yoḳ erser özge kişike ḳodar men tiser men turı birimiŋni men birür men: *yine Turı ile bana düşen üç erkek kölenin (çalışacağı) üzüm bağımı "benim vergilerimi sen üstlenip sen alır mısın?" dersem "yoksa başka kişiye bırakırım." dersem Turı'(nın) vergisini ben veririm* (Mi 19 / 5-9).

1.4.2. (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirten İsim + Ø + (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirtilen İsim + Belirtilen Eki + İyelik Eki + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler

bu türk ḳ(a)ra baş + Ø satıg+ı+n: *bu genç köle satışını*

bu türk ḳ(a)ra baş satıgın ikigü ince sözleşt(i)m(i)z: *Bu genç köle(nin) satışını ikimiz şöyle sözleştik* (Sa 19 / 2-3).

1.4.3. Ø + Ø + (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirtilen İsim + Belirtilen Eki + İyelik Eki + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler

Ø+Ø+ borluḳum+nı: *(benim) üzüm bağımı*

yarım **borluḳumnı** udçı buḳa esen ikegütin yüz yastuḳ çao alıp toguru tomlıtu sattım: *yarım üzüm bağımı Udçı Buka (ve) Esen ikisinden yüz yastuk çao alıp doğrudan sattım* (Sa 11 / 5-6-7).

Ø+Ø+ ḳarabaşım+nı: *(benim) kölemi*

kimzun atl(ı)g ebçi **ḳarabaşımnı** elig s(ı)tır yarmaḳ kümüşke ineçike tog(ı)ru tomlıtu satdım: *Kimzun adlı (benim) kadın kölemi elli sıtır gümüş paraya İneçik'e doğrudan sattım* (Sa 22 / 2-3-4).

Ø+Ø+ ḳalan+ı: *kalanı (vergisi)*

taŋ kepezi . . . . . borluḳnıŋ yirniŋ . . . . . ḳalanı bolsar men t(e)miçi bilür men: *tan pamuğu üzüm bağının yerinin (onun) kalanı olsa ben Temiçi sorumluyum* (RH 12 / 1-4).

1.5. Belirtili Sıfat Tamlaması + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler

1.5.1. İşaret Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler

bu ḳunpu+nı: *bu kunpuyu*

bu ḳunpunı men ḳutadmış bitig ḳılmış kün üze tükel birtim men: *Bu kunpuyu ben Kutadmış senet yapılan günde tamamen (eksiksiz) verdim* (Sa 03 / 7-8).

bu çao+nı: *bu çaoyu*

bu çaonı bitig ḳılmış kün üze men vapsotu tükel sanap birtim men: *Bu çaoyu senet yapılan günde ben Vapsotu tamamen sayıp aldım* (Sa 12 / 6-7).

bu borluḳnuŋ sıçısı+Ø: *bu bağın sınırı(nı)*

bu borluḳnuŋ sıçısı öŋdün yıŋaḳ basa togrılnıŋ borluḳ adırar: *Bu bağın sınırını kuzey tarafından Basa Togrıl'ın bağı ayırır* (Sa 05 / 7-8).

bu bitig+ni: *bu vasiyeti*

bu bitigni aḳası boḳsaŋ toyın üskinte ḳatınlarımḳa ayıtıp birtim: *Bu vasiyeti ağabeyi Boksan Toyın huzurunda eşlerime sorup verdim* (Wp 02 / 19-20).

1.5.2. Aitlik Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler

çaŋgur agıztaḳı yiti kürilig yirim+ni: *Çangur Agız'daki yedi kürilik yerimi*

törtkil çugdaḳı tört şıg yirim+ni: *Törtkil Çuk'taki dört şıg yerimi*

povu ḳıradaḳı üstün çeçeklikdeki altı şıg yirim+ni: *Povu Kıra'daki üst çiçeklikteki altı şıg yerimi*

altın çeçeklikdeki tört şıg yirim+ni: *alt çiçeklikteki dört şıg yerimi*

bars yıl törtünç ay y(i)g(i)rmike maŋa tölek temürke sanlıg tıyuḳtaḳı taş köprügnüŋ öŋdün sıŋarḳı tegzintürü tamlıg ḳavlalıḳımnı yene **çaŋgur agıztaḳı yiti kürilig yirimni** yene **törtkil çugdaḳı tört şıg yirimni** yene **povu ḳıradaḳı üstün çeçeklikdeki altı şıg yirimni** yene **altın çeçeklikdeki tört şıg yirimni** maŋa sanlıḳ bu munça yirlerimni maŋa tölek temürke yuŋlaḳlıḳ çao yastuḳ kergek bolup tolmış ayaga

tegimliktin y(i)g(i)rmi yastuḳ çuŋduŋ bao-çao alıp taşıḳḳa utmışḳa bu yirlerimni tarıp yizün tip . . . ḳılıp birtim: *Kaplan yı(ının) dördüncü ay(ının) yirmi(sin)de bana Töle Temür'e Sanlıg Tuyuk'daki taş köprünün doğu tarafındaki duvarla çevrili bahçemi yine Çangur Agız'daki yedi kürilik yerimi yine Törtkil Çuk'taki dört şıg yerimi yine Povu Kıra'daki üst çiçeklikteki altı şıg yerimi yine alt çiçeklikteki dört şıg yerimi bana ait bunca yerlerimi bana Tölek Temür'e kullanmak için çao yastuk gerek olup saygıdeğer Tolmış'dan yirmi yastuk çundun bao-çao alıp Taşık'a (ve) Utmış'a bu yerlerimi ekip yesin . . . diye verdim* (Mi 28 / 1-10).

1.5.3. Sayı Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler

1.5.3.1. Asıl Sayı Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler

bu ḳ(a)r(a)baş s(a)tıgı sekiz on böz+ni: *seksen pamuk kumaşı*

bu ḳ(a)r(a)baş s(a)tıgı sekiz on bözni bitig ḳılmış kün üze men eniçük tükel birdim: *Bu kadın köle satışı (satış bedeli) seksen pamuk kumaşı anllaşma yapılan günde ben Eniçük tamamen (eksiksiz) verdim* (Sa 23 / 6-7).

bu yüz elig böz+ni: *bu yüz elli pamuk kumaşı*

bu yüz elig bözni satıg ḳılmış kün üze biz tedmilig ḳara buḳa ikegü tükel sanap altımız: *Bu yüz elli pamuk kumaşı satılann günde biz Tedmilig (ve) Kara Buka ikimiz tamamen sayıp aldık* (Sa 29 / 5-9).

on altı yaşlıg yaşlıg ḳatun kişi+ni: *on altı yaşlı kadın kişiyi*

y(e)g(i)rmi yaşlıg ḳatun kişi+ni: *yirmi yaşlı kadın kişiyi*

bu bugdayḳa **on altı yaşlıg y(e)g(i)rmi yaşlıg ḳatun kişini** iki y(a)r(a)tu kişini yidinç aynıŋ on bişte ḳoçoḳa tegürüp birür men: *Bu buğdaya (buğday karşılığında) on altı yaşlı (ve) yirmi yaşlı kadın köleyi ikisini hazırlayıp yedinci ayın on beş(in)de Koço'ya ulaştırıp veririm* (Lo 18 / 4-8).

1.5.4. Belirsizlik Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler

munça tavar+nı: *bunca malı*

munça tavarnı men il üzünmiş ogl(a)nım yrp turmışķa b(e)g turmışķa eniçükke birürmen: *bunca malı ben İl Üzünmiş oğlum Yrp Turmış'a (ve) Beg Turmış'a (ve) Eniçük'e veririm* (Wp 05 / 6-7).

munça yirlerim+ni: *bunca yerlerimi*

munça yirlerimni maŋa tölek temürke yuŋlaķlıķ çao yastuķ kergek bolup tolmış ayaga tegimliktin y(i)g(i)rmi yastuķ çuŋduŋ bao-çao alıp taşıķķa utmışķa bu yirlerimni tarıp yizün tip . . . ķılıp birtim: *bunca yerlerimi bana Tölek Temür'e kullanmak için çao yastuk gerek olup saygıdeğer Tolmış'dan yirmi yastuk çundun bao-çao alıp Taşık'a (ve) Utmış'a bu yerlerimi ekip yesin . . . diye verdim* (Mi 28 / 1-10).

1.5.5. Belirtme Sıfat-Fiili/Sıfat-Fiil Grubu + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim + Belirtili Nesne Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Belirtili Nesneler

ķalmış tavar+ıg: *kalan malı*

toŋuz yıl törtünç ay men ķaraçuķ agır iglemişte oglumķa **ķalmış tavarıg** ötiglep ķoddum: *Domuz yıl(ının) dürdüncü ay(ında) ben Karaçuk ağır hastalığa yakalandığımdan oğluma kalan malı düzenleyip (vasiyet) bıraktım* (Wp 03 / 1-2).

ögüz içinteki **açgu öleŋ+ni**: *açılacak kanalı*

yunt yıl törtünç ay sekiz y(i)g(i)rmike biziŋe mausi edgü beg ogulķa biz ikegüke yuŋlaķlıķ kümüş k(e)rgek bolup ögüz içinteki **açgu öleŋni** toyınçogķa toķuz stır kümüşke sibilgasar üskinte toguru tomlutu satdım: *At yıl(ının) dördüncü ay(ının) on sekiz(in)de bize Mausi Edgü (ve) Beg Ogul'a biz ikimize kullanmak için gümüş gerek olup dere içinde açılacak kanalı Toyınçog'a dokuz s(ı)tır gümüşe Sibilgasar huzurunda doğrudan sattım* (Sa 08 / 1-6).

2. Seslenme Tümleçleri

Verici ile alıcı arasında uyarıcı görevi gören; alıcıyı iletişim ortamına çeken; duruma (situation) bağlayan ve cümleler arasındaki anlam ilişkilerini belirgin hâle getiren seslenmeler ve seslenme öbekleri (hitaplar ve hitap blokları) (Gemalmaz, 1992, s. 128; Alyılmaz, 1994, s. 252) konuyla ilgili çalışmalarda genelde yardımcı cümle ögesi kategorisinde değerlendilmiştir. Diğer tümleçler gibi yüklemin özel belirleyicisi olmasalar da cümlenin bir parçası hatta sıralama bakımından da ilk ögesini oluşturan seslenme tümleçlerinin (Alyılmaz, 2015, s. 45) Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda örneği bulunmamaktadır.

3. Zaman Tümleçleri

Eyleme gelen zaman ekleriyle uyumlu bir biçimde eylemin zamanını bildiren zaman tümleçleri vesikalarda aşağıdaki şekillerde bulunmaktadır:

3.1. Zaman Anlamlı Cins İsmi + Zamanda Bulunma Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Zaman Tümleçleri

küz yaŋı+da: *güz mevsiminde*

küz yaŋıda bir y(a)rım şıg yür köni birür men: *Güz mevsiminde bir yarım şıg darı(yı) doğru bir şekilde veririm* (Lo 11 / 4-5-6).

3.2. Belirtili İsim Tamlaması + Zamanda Bulunma Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Zaman Tümleçleri

3.2.1. (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirten İsim + Ø (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirtilen İsim + Belirtilen Eki + İyelik Eki + Zamanda Bulunma Hâli Eki Kuruluşundan Oluşan Zaman Tümleçleri

ḳoyn yıl ç(a)ḳşap(u)t ay üç otuzḳa (< ḳoyn yıl+Ø+Ø ç(a)ḳşap(u)t ay+Ø+Ø üç otuz+Ø+Ø+ḳa): *koyun yıl(ının) on ikinci ay(ının) yirmi üç(ün)de*

ḳoyn yıl ç(a)ḳşap(u)t ay üç otuzḳa biz iŋge yrp yangaḳa edgüke ikigüke yunglaḳlıḳ ḳunpu kergek bolup üstün ögen üze suvaḳlıg yiti sıg atl(ı)g yimgiçi yirimizni ḳutadmışḳa toguru tomlıtu satdım(ı)z: *Koyun yıl(ının) on ikinci ay(ının) yirmi üç(ün)de biz Yrp Yanga'ya ve Edgü'ye ikimize kullanmak için kuanpu gerek olup yukarı su kanalı üzerinde sulu yedi şıg Yimgiçi adlı yerimizi Kutadmış'a doğrudan sattık.* (Sa 03 / 1-4).

bars yıl altınç ay iki otuzḳa (< bars yıl+Ø+Ø altınç ay+Ø+Ø iki otuz+Ø+Ø+ḳa): *kaplan yıl(ının) altıncı ay(ının) yirmi iki(sin)de*

bars yıl altınç ay iki otuzḳa maŋa yigedmişke tüşke üür k(e)rgek bolup çanaḳta vaptso tunuŋ kürisi üze iki şıg üür altım: *Kaplan yıl(ının) altıncı ay(ının) yirmi iki(sin)de bana Yigedmiş'e kullanmak için darı gerek olup Çanak'ta Vapsto Tu'nun kürisiyle iki şıg darı aldım* (Lo 19 / 1-4).

toŋuz yıl onunç ay altı y(e)g(i)rmike (< toŋuz yıl+Ø+Ø onunç ay+Ø+Ø altı y(e)g(i)rmi+Ø+Ø+ke): *domuz yıl(ının) onuncu ay(ının) on altısında*

toŋuz yıl onunç ay altı y(e)g(i)rmike men ozmış togrıl inim basa togrıl bileki alış biriş tıltagınta ḳıtay yalavaç alp turmış olar üskinte tişip alım birim üzüşdümüz: *Domuz yıl(ının) onuncu ay(ının) on altı(sın)da ben Ozmış Togrıl kardeşim Basa Togrıl ile alışveriş (yaptığımızdan) dolayı Kıtay Yalavaç (ve) Alp Turmış onlar(ın) huzurunda sözleşip alışveriş yaptık* (Mi 04 / 1-6).

3.3. Belirtili Sıfat Tamlaması + Zamanda Bulunma Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Zaman Tümleçleri

3.3.1. Sayı Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim + Zamanda Bulunma Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Zaman Tümleçleri

3.3.1.1. Asıl Sayı Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim + Zamanda Bulunma Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Zaman Tümleçleri

miŋ yıl tümen künke tegi: *bin yıl on bin güne dek*

bu kutlug atlıg ḳatun kişike **miŋ yıl tümen künke tegi** ḳutlug temür erklig bolzun: *Bu Kutlug adlı kadın kişiye bin yıl on bin güne dek Kutlug Temür sahip olsun* (Sa 28 / 10-13).

bir ay+ta: *bir ayda*

bir ayta birer baḳır kümüş asıg birle köni birürmen: *Bir ayda (ayda bir) birer bakır gümüş(ü) faizi ile doğru bir şekilde veririm* (Lo 09 / 3-4).

üç yılḳa t(e)gi: *üç yıla kadar*

men taşıḳ **üç yılḳa t(e)gi** yanıp kelip bu neselerni turıḳa birmeser men borluḳ turıḳa togru töleç bolzun: *Ben Taşık üç yıla kadar dönüp gelip bu eşyaları Turı'ya vermezsem üzüm bağı Turı'ya doğrudan tazminat olsun* (Mi 19 / 18-21).

3.3. Zamir + Zamanda Bulunma Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Zaman Tümleçleri

an+ta basa: *ondan sonra*

luu yıl sekizinç ay altı otuzḳa men şivsay tayşı ulug suuḳa buyanı tegzün **anta basa** aḳa ini ogullarḳa buyanı tegzün basa ḳoço il beg(e)tleriŋe ançasılarḳa şazın uluglarıŋa ilke bodunḳa ḳuvragḳa alḳu tınl(ı)g uguşıŋa **anta basa** baḥşım ulugum kev baḥşıḳa meniŋ öz bodumḳa kişimke oglanlarımḳa basa esen togrıl turmış tutuŋ atay tutuŋ ögrünç ḳız başaḳa başlap urugḳa ḳadaşḳa buyanı tegzün tip meniŋ patırta şükünte ḳazganmış negü kimni satıp yulup ḳoçotaḳı atay tutuŋnuŋ pinduŋ atl(ı)g ḳırḳ yaşlıg ḳıtay oglanın nom bitig bilir üçün toḳuz y(a)stuḳ çao birip yulup altım: *Ejderha yıl(ının) sekizinci ay(ının) yirmi altı(sın)da ben Şivsay Tayşu ulu majestelerine sevabı ulaşşsın; ondan sonra baba(sına) kardeş(lerine) çocuklar(ına) sevabı ulaşsın; sonra Koço il beylerine, müfettişlere, din öğreticilerine, devlete, millete, cemaate bütün canlılara, ondan sonra bahşım büyüğüm usta bahşıya, benim kendi aileme, eşime, çocuklarıma sonra Esen Togrıl, Atay Tutun, Ögrünç, Kız, Başaka başta akrabaya, dosta sevabı ulaşsın diye benim dilenerek kazandığım ne varsa satıp Koço'daki Atay Tutun'un Pindun adlı kırk yaşındaki Kıtay köleyi dinî öğreti bildiği için dokuz yastuk çao verip satın aldım* (Em 01 / 1-9).

4. Zarf-Fiil Gruplarından Oluşan Zaman Tümleçleri

birginçe: *verinceye kadar*

birginçe yoḳ bar bolsar men kişim tüzük köni birzün: *Verinceye kadar ortadan kaybolursam eşim Tüzük doğru bir şekilde versin* (Lo 08 / 4-5).

ḳutabatın yanmışta: *kutabıdan döndü(ğüm) zaman*

ḳutabatın yanmışta bu eşekni teri birle köni birürmen: *Kutaba'dan döndüğüm zaman bu eşeği kira bedeliyle doğru bir şekilde veririm* (RH 13 / 6-7-8).

4. Şart Tümleçleri

Yüklemin ifade ettiği eylemin veya oluşun gerçekleşmesi için yerine gelmesi gereken şartı ifade eden tümleçtir (Börekçi, 2015, s. 101). Şart tümleçleri Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda anlaşma şartlarına itiraz edenler ve uygulanacak cezaların belirtildiği cümlelerdeki kalıp ifadelerin önemli ögelerindendir.

beg işi küçin tutup çamlagalı saḳınsar: *bey ve nüfuzunu kullanıp itiraz etmeyi düşünürlerse*

beg işi küçin tutup çamlagalı saḳınsar bu ögen üze alp taş sangunḳa yir yaratu birzün: *bey ve nüfuzunu kullanıp itiraz etmeyi düşünürlerse bu su kanalında Alp Taş Sangun'a yer hazırlyarak versin* (Sa 01 / 14-15).

bu savta ḳayusı agısarbiz: *bu sözden hangimiz dönersek (cayarsak)*

bu savta ḳayusı agısarbiz üçer yüz bişer otuz ḳunpu içre ḳuvpar birüşürbiz: *Bu sözden hangimiz dönersek (cayarsak) biz 325'er kuanpu içeriye (hazineye) para cezası vereceğiz* (Sa 03 / 24-25).

taplasar: *isterse*

taplamasar: *istemezse*

taplasar özi tutzun **taplamasar** adın kişike ötkürü satzun: *İsterse kendisi kullansın. İstemezse başka kişiye devretsin* (Sa 04 / 14-15).

men külüg tintançnıŋ ḳam ḳadaşım oglum ḳızım bu ḳarabaşıg ayıtsar isteser: *ben Külüg Tintanç'ın akrabalarım, oğlum, kızım bu köleyi isterlerse*

men külüg tintançnıŋ ḳam ḳadaşım oglum ḳızım bu ḳarabaşıg ayıtsar isteser savları yorımazun: *ben Külüg Tintanç'ın akrabalarım, oğlum, kızım bu köleyi isterlerse sözleri geçersiz olsun* (Sa 19 / 11-12).

birmedin keçürsermen: *vermeden geçirirsem*

birmedin keçürsermen il y(a)ŋınça asıgı bile köni birürmen: *vermeden geçirirsem ülke kanununa göre faizi ile doğru bir şekilde veririm* (Lo 13 / 7-8-9).

yaz küz kim kelser: *yaz güz kim gelse*

bu çaonı ogul tigin yeŋgemizke **yaz küz kim kelser** tegürüp birürbiz: *Bu çaoyu Ogul Tigin (ve) yengemize yaz güz kim gelse ulaştırıp veririz* (Mi 17 / 6-7-8).

5. Yer Tümleçleri

Yer tümleçleri yüklemi yer bakımından belirtip eylemin gerçekleştiği yeri bildirmektedir.

5.1. Özel Ad + Mekânda / Yerde Bulunma Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Yer Tümleçleri

ergen+**te**: *Ergen'de*

ergente bitig birtimiz: *Ergen'de senet verdik* (Mi 17 / 2-3).

ḳazı kitrin+**te**: *Kazı Kitrin'de*

ḳazı kitrinte içim ḳançuḳ bile tüz ülüşlüg iç şıg yirim atı ḳutlug taşḳa toguru tomlıtu satt(ı)m: *Kazı Kitrin'de ağabeyim Kançuk ile ortak 3 şıg yerimi adı Kutlug Taş (olan kişiye) doğrudan sattım* (Sa 02 / 3-4-5).

ç(a)mġuḳ+ta: *Çamguk'ta*

ç(a)mġuḳta bir şıgı yirim atı alp taş saŋunḳa oḳ toguru tomlug sattım: *Çamguk'ta bir şıg yerimi adı Alp Taş Sangun (olan kişiye) doğrudan sattım* (Sa 01/2-3).

5.2. Belirtili İsim Tamlaması + Mekânda / Yerde Bulunma Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Yer Tümleçleri

5.2.1. (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirten İsim + Ø (Sıfatlarıyla Birlikte) Belirtilen İsim + Belirtilen Eki + İyelik Eki + Mekânda / Yerde Bulunma Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Yer Tümleçleri

ḳoço+Ø kidin+i+Ø+n+de: *Koço Pazarı'nda*

ḳoço kidininde yorır iki uçı kinlig otra yirte tamgalıg yüz ḳanpuḳa üzüşdümüz: *Koço Pazarı'nda geçerli iki ucu bağlı, orta yerden damgalı yüz kuanpuya anlaştık* (Sa 01 / 4-5).

5.3. Belirtili Sıfat Tamlaması + Mekânda / Yerde Bulunma Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Yer Tümleçleri

5.3.1. İşaret Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte) İsim + Mekânda / Yerde Bulunma Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Yer Tümleçleri

bu yir+te: *bu yerde*

bu yirte biz torçı yolçı ilçi üç aḳa inilerniŋ soŋ bayan urug tarıg ünüp kim kim me bolup çam çarım ḳılmazunlar: *Bu yerde biz Torçı (ve) Yolçı İlçi üç ağabey (ve) kardeşlerin önceki sonraki soy sopları gelip her kim olursa itiraz etmesinler.* (Ex 02 / 9-12).

bu oḳ ögen+te: *bu su kanalında*

apam birök erklig beg işi ilçi yalavaç küçin tutup çamlas(a)r **bu oḳ ögente** bu borluḳ tengince iki borluḳ birip sözleri yorumazunlar: *Eğer güçlü bey ve nüfuzunu (ve) elçi(nin) gücünü kullanıp itiraz ederlerse bu su kanalında bu bağ dengince iki bağ verip sözleri geçersiz olsun.* (Sa 10 / 13-14-15).

bu borluḳta: *bu bağda*

tıŋaḳatın satgın almış baş bitigin birip **bu borluḳta** çamım ḳargaşa yoḳ tep bitig birdim: *Tınaka'dan satın alınan ana senedi verip bu bağda (bağ için) itirazım yok deyip senet verdim* (Mi 24 / 5-6-7).

6. Ayrılma Tümleçleri

Bir yerden, bir kişiden ayrılmayı, uzaklaşmayı bildirmektedir.

6..1. Özel Ad + Ayrılma Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Ayrılma Tümleçleri

ḳuus t(e)mür baḫşı+Ø+tın: *Kuus T(e)mür Bahşı'dan*

sodu ögenteki bir aŋız yirin **ḳuus t(e)mür baḫşıtın** uzun ḳarı bile otuz tas böz iligde alıp toguru tomlıtu sattımız: *Sodu kanalındaki bir anız yeri Kuus T(e)mür Bahşı'dan uzun ölçü ile otuz işlenmemiş pamuk kumaş elden alıp doğrudan sattık* (Sa 09 / 8-9).

ḳutaba+tın: *Kutaba'dan*

ḳutaba+tın yanmışta bu eşekni teri birle köni birürmen: *Kutaba'dan dönüşte bu eşeği kirası ile doğru bir şekilde veririm* (RH 13 / 6-7).

oḳuy+tın: *Okuy'dan*

biçin yıl törtünç ay biş yaŋıḳa biz sısı körüke ikegüke böz kergek bolup **oḳuytın** üçer böz aldımız: *Maymun yıl(ının) dördüncü ay(ının) beş(inci) gün(ün)de biz Sısı (ve) Körü'ğe ikimize pamuk kumaş gerek olup Okuy'dan üçer pamuk kumaş aldık* (Lo 12 / 2-6).

ḳayımtu+tın: *Kayımtu'dan*

biçin yıl törtünç ay yiti yaŋıḳa maŋa çürike tüşke künçit kergek bolup **ḳayımtutın** bir küri künçit aldım: *Maymun yı(ının) dördüncü ay(ının) yedinci gün(ün)de bana Çüri'ye kullanmak için susam gerek olup Kayımtu'dan bir küri susam aldım* (Lo 25 / 1-5).

6.2. Cins Adı + Ayrılma Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Ayrılma Tümleçleri

ikegü+tin: *ikisinden*

. . . . . yıl ar(a)m ay üç yaŋıḳa . . . . . il t(e)mürke t(a)var kergek . . . . . seŋge baytemür **ikegütin** bir tavar altım: *yıl(ının) ilk ay(ının) üç(üncü) gün(ün)de İl Temür'e hayvan gerek (olup) Senge ve Baytemür ikisinden bir hayvan aldım* (Lo 16 / 1-4).

7. Durum Tümleçleri

Yüklemi durum bakımından belirten tümleçlerdir. Yüklem fiilin yapılış biçimini özneye bağlı olarak bildirirler. Durum ekleri yardımıyla oluşturulduğu gibi diğer şekillerde de oluşturulmuş durum tümleçleri vardır (Şeyda, 2011, s. 191).

7.1. Belirtili Sıfat Tamlaması + Durum Bildiren Ek Kuruluşundan Oluşan Durum Tümleçleri

7.1.1. Sayı Sıfatı + (Sıfatlarıyla Birlikte İsim) + Durum Bildiren Ek Kuruluşundan Oluşan Durum Tümleçleri

s(e)kiz on böz+ke: *seksen pamuk kumaşa*

kidin yorır altı sınar sulug t(a)mgalıg **s(e)kiz on bözke** kesişdim(i)z: *Pazar(da) geçerli altı kenar, damgalı seksen pamuk kumaşa anlaştık* (Sa 23 / 4-5).

biş sıtır kümüş+ke: *beş sıtır gümüşe*

bir yastuḳ **biş sıtır kümüşke** kesişdim(i)z: *Bir yastuk beş sıtır gümüşe anlaştık* (Sa 05 / 4-5).

7.1.2. Zarf-Fiil Gruplarından Oluşan Durum Tümleçleri

ayıtıp: *sorup, sorduktan sonra*

men çıkuy tuŋ **ayıtıp** bitidim: *Ben Çıkuy Tun sorup yazdım* (Sa 06 / 23).

bu bitig tuta: *bu belge(ye) sahip olarak*

bu bitig tuta ḳuus t(e)mür baḥşı ḳorsuz bolzun: *Bu belge(ye) sahip olarak Kuus T(e)mür Baḥşı sorumlu olmasın (zarar görmesin)* (Sa 09 / 20).

başlap: *başlayıp*

bu nişan tamga biz ḳul ḳ(a)ya mısır inç ḳ(a)ya yene mısır **başlap** onluḳlarnıŋ ol: *Bu nişan damga biz Kul K(a)ya, Mısır İnç K(a)ya yine Mısır'(dan) başlayarak onluklarındır* (Sa 09 / 21-22-23).

8. Sebep Tümleçleri

Cümledeki eylemin gerçekleşip gerçekleşmemesinin sebebini bildirmektedir.

8.1. Zarf-Fiil Gruplarından Oluşan Sebep Tümleçleri

yoḳ bolmış **üçün**: *kaybolduğu için*

ög bitigi yoḳ **bolmış üçün** tutup turgu yanut bitig birtimiz: *Orijinal belge kaybolduğu için (orijinal belgenin yerini) tutacak kopya belge verdik* (Mi 18 / 3-4).

timiş **üçün**: *dediği için*

men borluḳḳa özge kişi kögürmez men **timiş üçün** … : *ben üzüm bağına başka kişiyi girdirmem (sokmam) dediği için …* (Mi 19 / 9-10).

tegme-**yük üçün**: *ulaştırmadığımız için*

beglig bir küp bor **tegmeyük üçün:** *beyliğe bir küp şarap ulaştırmadığımız için* (Sa 09 / 5-6).

igle-**mişte**: *hastalığa tutlduğum için*

toŋuz yıl törtünç ay men ḳaraçuḳ agır **iglemişte** oglumḳa ḳalmış tavarıg ötiglep ḳoddum: *Domuz yıl(ının) dördüncü ay(ında) ben Karaçuk ağır hastalığa tutulduğum için oğluma kalan malı kayıt altına alıp bıraktım* (Wp 03 / 1-2).

8.2. Ad + Sebep Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Sebep Tümleçleri

adın birgüm yoḳ **üçün**: *başka vereceğim olmadığı için*

adın birgüm yoḳ **üçün** kidin ḳırata ḳazı kitrinte içim ḳançuḳ bile tüz ülüşlüg iç şıg yirim atı ḳutlug taşḳa toguru tomlıdu satt(ı)m: *başka vereceğim (verecek bir şeyim) olmadığı için Batı tarafında tarlada, Kazı Kitrin'de ağabeyim Kançuk ile ortak 3 şıg yerimi adı Kutlug Taş'a (olan kişiye) doğrudan sattım.* (Sa 02 / 2-3-4-5).

9. Hedef Tümleçleri

9.1. Özel Ad + Hedef Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Hedef Tümleçleri

basmıl+ḳa: *Basmıl'a*

biçin yıl altınç (ay) yiti yaŋıḳa maŋa şabiḳa yuŋl(a)ḳl(ı)ḳ ḳuanpu k(e)rgek bolup tsinküü ögen üze suv(a)ḳl(ı)g bir şıg sekiz küri urug kirür yirimin **basmılḳa** toguru tomlıtu satdım: *Maymun yıl(ının), altıncı ay(ının) yedinci gün(ün)de bana, Şabi'ye kullanmak için kuanpu gerek olup T(e)sinküü su kanalındaki, sulu (sulanabilen) 1 şıg, 8 kürilik tohum giren (ekilebilen) yerimi Basmıl'a doğrudan sattım.* (Sa 04 / 1-4).

aniçük içi+**ke**: Aniçük İçik'e

ud yıl bir y(i)g(i)rminç ay y(i)g(i)rmike bizige ozmış togrılḳa tükelke yuŋlaḳlıḳ böz k(e)rgek bolup çuküteki yirim(i)zni **aniçük içike** toguru tomlıtu sattım(ı)z: *Sığır*

yıl(ının) on birinci ay(ının) yirmi(sin)de bize Ozmış Togrıl'a (ve) Tükel'e kullanmak için pamuk kumaş gerek olup Çukü'deki yerimizi Aniçük İçik'e doğrudan sattık (Sa 07 / 1-2-3).

basa togrıl+**ka**: Basa Togrıl'a

küskü yıl üçünç ay altı yangıḳa maŋa ozmış togrılḳa yuŋlaḳlıḳ kümüş k(e)rgek bolup öz borluḳumnı **basa togrılḳa** toguru tomlıtu sattım: *Fare yıl(ının) üçüncü ay(ının) altı(ncı) gün(ün)de bana Ozmış Togrıl'a kullanmak için gümüş gerek olup kendi bağımı Basa Togrıl'a doğrudan sattım* (Sa 05 / 1-4).

9.2. Belirtili Sıfat Tamlaması + Hedef Hâli Eki / Edatı Kuruluşundan Oluşan Hedef Tümleçleri

bu pukiŋ atl(ı)g karabaş üze: *bu pukin adlı köleye*

bu pukiŋ atl(ı)g karabaş **üze** kiŋsun ayagḳa tegimlig erklig bolzun: *Bu Pukin adlı köleye saygıdeğer Kinsun sahip olsun* (Sa 21 / 9-10).

adın kişi+**ke**: *başka kişiye*

taplamasar **adın kişike** ötkürü satzun: İstemezse başka kişiye devretsin (Sa 21 / 11).

9.3. Zarf- Fiil Gruplarından Oluşan Hedef Tümleçleri

taplamasar adın kişike ötkürü s(a)tzun tip: *İstemezse başka kişiye devretsin diye, devretmesi için*

taplamasar adın kişike ötkürü s(a)tzun tip bitig birdim(i)z: *İstemezse başka kişiye devretsin diye senet verdik* (Ex 02 / 7-8-9).

ḳoçotaḳı yirte suvta mediz bile teŋ yizün tip: *Koço'daki yerde suda Mediz ile denk yesin diye*

yılan yıl ikinti ay üç yaŋıḳa men temür ombu bu sıḳıduḳa **ḳoçotaḳı yirte suvta mediz bile teŋ yizün tip** bitig birdim: *Yılan yıl(ının) ikinci ay(ının) üç(üncü) gün(ün)de ben Temür Ombu bu Sıkıdu'ya Koço'daki yerde suda Mediz ile denk yesin diye senet verdim.* (Mi 25 / 1-4).

10. Birliktelik-Beraberlik Tümleçleri

Yüklemdeki hareketi özneyle birlikte yapan tümleçlere birliktelik-beraberlik tümleci denir. Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda birden fazla kişinin yaptığı ortak eylemlerde **ile** edatıyla yüklem, birliktelik-beraberlik yönünden belirtilmiştir.

ozmış tükel birle: *Ozmış (ve) Tükel ile*

biz **ozmış tükel birle** bir egsüksüz tükel aldım(ı)z: *Biz Ozmış Tükel ile eksiksiz tamamen aldık* (Sa 07 / 7-8).

tükel birle: *Tükel ile*

biz . . . . . **tükel birle** bir egsüksüz tükel altım(ı)z: *Biz . . . . . Tükel ile bir eksiksiz tamamen aldık* (Sa 06 / 8-9).

evtekiler birle: *evdekiler ile*

birginçe bar yoḳ bolsarmen arıg tigin **evtekiler birle** köni birzün: *Verinceye kadar kaybolursam Arıg Tigin evdekiler ile doğru bir şekilde versin* (Lo 16 / 8-9-10).

11. Görelik Tümleçleri

Görelik tümleçleri, yüklem dışındaki diğer ögelere bağlı olarak yüklemi görecelik yönünden belirten tümleçlerdir. Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bulunan ülke hukuku, evlatlık yasası, rehin hukuku, sözleşme yasası gibi devletin kişilerin haklarını korumak amacıyla koyduğu kurallar bütünü ifade edilirken görelik tümleçlerinin kalıplaşmış biçimde / hukuk terimi olarak kullanıldığı örneklerden bazıları aşağıda ifade edilmiştir:

ilnin tutug yaŋınça: *ülkenin rehin hukukuna göre*

yogun iş işletser men **ilnin tutug yaŋınça** birürmen: *Yoğun (çok) iş yaptırırsam ülkenin rehin hukukuna göre veririm* (P1 02 / 7-8).

il yaŋınça: *ülke hukukuna göre*

birmedin keçürser men **il yaŋınça** asıgı bile köni birürmen: *vermeden geçirirsem ülke hukukuna göre doğru (bir şekilde) veririm* (Lo 14 / 6-7-8).

bitig yosunça: *sözleşme yasasına göre*

bu bitigteki çaonı **bitig yosunça** negükeme tıldamayın çamsız köni birür biz: *bu sözleşmedeki çaoyu sözleşme yasasına göre hiçbir şeye karşı çıkmadan itirazsız doğru (bir şekilde) ödeyeceğiz* (Mi 17 / 14-116).

il törüsi birle: *ülke yasasına göre*

turmış atlıg olgumnı ṣudbakka il törüsi **birle** ogullug birdim: *Turmış adlı oğlumu Sudbak'a ülke yasasına göre evlatlık verdim* (Ad 03 / 3-4).

ogul törüsi birle: *evlatlık yasasına göre*

ogul törüsi **birle** ölginçe köni bişig tapınzun: *evlatlık yasasına göre ölünceye kadar doğru (bir şekilde), olgunlukla hizmet etsin* (Ad 03 / 7-8).

12. Miktar Tümleçleri

Miktar tümleçleri yüklemi miktar yönünden belirtmektedir.

bir ḳap: *bir kap*

küz yaŋıḳa otuzar tenbin süçügni **bir ḳap** birürmen: *Güz mevsim(in)de otuzar tenbin şarabı bir kap veririm.* (Lo 14 / 4-5-6).

3.2.1.2.2. Kip / Kip Kategorisi

Cümlelerin zamanının belli bir kesime göre birinci dereceden yorumu Türkçede ek-fiilin kipleriyle mümkündür (Gemalmaz, 1982, s. 145).

Ek-fiilin:

1. Bildirme kipi

2. Hikâye kipi

3. Rivayet Kipi

4. Şart kipi

olmak üzere 4 kipi bulunmaktadır. Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda rivayet kipi dışında diğer kiplerin örnekleri bulunmaktadır.

3.2.1.2.2.1. Bildirme Kipi (+er-ür > ... > ... > + Ø-Ø)

STT'de yerini tamamen işaretsiz "Ø" morfeme bırakmış olan isim-fiilin muzari kipi (+er-ür > + Ø-Ø), mesajın haberleşme faaliyetinin geçtiği zaman kesiminin merkez alınarak yorumlanmasını gerektirir ve vericinin mesajına konu olan hadiselerin şuurunda olduğu ifadesini taşır (Gemalmaz, 1982, s. 145). Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda işaretli kullanımına ait bir örnek bulunmaktadır.

içinte er-: *içinde ol-*

altınkı ulug ḳavlalıḳḳa sun yolı biz ḳarşa açari virya açari olar almış ḳavlalıḳ ortaḳı yer **içinte erür**: *Biz Karşa Açari, Virya Açari'nin aşağıdaki büyük sebze bahçesine (giden) su yolu onlar(ın) aldığı sebze bahçesi(nin) ortasındaki yer içindedir* (Ex 01 / 22-23-24).

biti-di+**Ø-Ø**+m: *yazdım*

men ineçük ayıtıp **bitidim**: *Ben İneçük sorup yazdım* (Ex 01 / 28).

al-dı+**Ø-Ø**+m: *aldım*

biçin yıl törtünç ay yiti yaŋıḳa maŋa çürike tüşke künçit kergek bolup ḳayımtutın bir küri künçit **aldım**: *Maymun yıl(ının) dördüncü ay(ının) yedi(nci) gün(ün)de bana Çürik'e kullanmak için susam gerek olup Kayımtu'dan bir küri susam aldım* (Lo 25 / 1-5).

3.2.1.2.2.2. Hikâye Kipi (+er-ti > + ir > ti > + i-di + Ø-dI)

İsim-fiilin hikâye (+er-ti > +i-di > +ø-di) kipi haberleşme faaliyetinin geçtiği zaman kesimine göre geçmişte bir merkez alındığını gösterir. Hikâye kipinde verici muzari kipinde olduğu gibi mesajına konu olan hadislerin şuurundadır (Gemalmaz, 1982, s. 145).

algu **er-ti+Ø**: *alacaktı*

yırn yıl altınç ay sekiz yaŋıḳa men ḳutlug y(e)gen toŋatan yüz ḳanpu **algu erti**: *Yılan yıl(ının) altıncı ay(ının) sekiz(inci) gün(ün)de ben Kutlug Yegen Tonga'dan yüz kuanpu alacaktım* (Lo 04 / 1-2).

birtimiz **er+ti**: *vermiştik*

ḳoyn yıl aram ay on sekizke biz inç buḳa arug ikegü terbiş apam . . yme erkente bitig **birtimiz erti**: *Koyun yıl(ının) il ay(ının) on sekiz(in)de biz İnç Buka (ve) Arug ikimiz Terbiş'e . . senet vermiştik* (Mi 17 / 1-2-3).

3.2.1.2.2.3. Şart Kipi (+er-ser > + i-ser >... >... > + i-se > Ø-se)

Şart kipinin zamanı muzariye uymakla beraber yapısında yer aldığı cümleyi diğer bir cümlenin yüklemine şart tümleci olarak bağlar (Gemalmaz, 1982, s. 145).

bar **er-ser**: *varsa*

toynaḳ şila yme minita soŋ piryanımtaḳı negü orpaḳım telüküm **bar erser** ogulum smbodu bile tüz üleşip alzunlar: *Toynak Şila'da benden sonra hücremde her ne yırtık, delik (eşyam) var ise oğlum Sambodu ile eşit paylaşıp alsınlar* (Ad 02 / 11-12-13).

ti-**ser** men: *dersem*

yok **er-ser**: *yoksa*

yene turı birleki maŋa teger üç er kömer borluḳumnı turuḳa meniŋ birimlerimni sen üzüp sen alıp ḳalırmusan tiser men **yoḳ erser** özge kişike ḳodar men **tiser men** turı birimiŋni men birür men: *yine Turı ile bana düşen üç erkek kölenin (çalışacağı) üzüm bağımı "benim vergilerimi sen üstlenip sen alır mısın?" dersem "yoksa başka kişiye bırakırım." dersem Turı'(nın) vergisini ben veririm* (Mi 19 / 5-9).

çam+la-**sar+**lar: *itiraz ederlerse*

çamlasarlar sözlerimiz yorımazun: *İtiraz ederlerse sözlerimiz geçersiz olsun* (Mi 24/10-11).

tap-la-**sar**: *isterse*

tap-la-ma-**sar**: *istemezse*

taplasar özi tarızun **taplamasar** adın kişike ötkürü satzun: *İsterse kendisi eksin. İstemezse başka kişiye devretsin* (Sa 02 / 13-14).

3.2.1.2.3. Şahıs Ekleri

Yüklemin üçüncü kurucu ögesi şahıs ekidir. Tümleçleriyle birlikte yüklem fiil ve kip eklerinden sonra gelmektedir. Şahıs ekleri yüklemdeki hükmü belirli bir şahsa bağlamaktadırlar.

3.2.1.2.3.1. Şahıs Zamiri Kökenli Şahıs Ekleri

Bu tür şahıs ekleri[24] vesikalarda (men, ol veya Ø biz, -lAr veya Ø)'den oluşmaktadır.

1. /men/ (I. tekil şahıs için)

bir-ür+Ø-Ø+**men** (< birür erür **men**): *veririm*

tavışgan yıl aram ay bir yaŋıḳa men aram ḳ(a)ya ḳınısun birle yuŋlaḳlıḳ ço k(e)rgek bolup töküzteki tarıg tarımaḳḳa yirni altmış aḳḳa apamḳa on iki sıtır ço yaḳasın iligte alıp **birürmen**: *Tavşan yıl(ının) birinci ay(ının) ilk gün(ün)de ben Aram Kaya Kınısıun ile kullanmak için ço gereklı olup Töküz'deki ekin ekmek için (olan) yeri Altmış Ak'a dedeme on iki sıtır ço elden alıp veririm* (RH 03 / 1-5).

bil-ir+Ø-Ø+**men** (< bilir erür **men**): *sorumlu olurum*

sayın buḳatın özk(e)ye kimtinme çam çarım kelser men tikuy tayşi **bilirmen**: *Sayın Buka'dan ya da başka birisinden itiraz gelirse ben Tikuy Tayşi sorumlu olurum* (Mi 27 / 6-9).

bil-mez+Ø-Ø+**men** (< bilmez erür **men**): *sorumlu olmam*

men şiusay tayşı **bilmezmen**: *Ben Şiusay Tayşı sorumlu olmam* (Mi 33 / 6).

2. /+Ø/ (III. tekil şahıs için)

C. ALYILMAZ, III. tekil şahıs eki olarak kabul edilen /+ol/ ekinin gerçekte III. tekil şahıs eki olmayıp III. tekil şahıs eki /+Ø/nden sonra kullanılan ve cümlenin anlamını kuvvetlendiren bir ek/edat olduğu kanaatindedir (Alyılmaz, 1994, s. 235).

yrp yanganıŋ edgünüŋ + Ø+Ø-Ø+**Ø** (< yrp yanganıŋ edgünüŋ+Ø er-ür+Ø): *Yrp Yanga'nın Edgü'nündür*

[24] Vesikaların formel, resmî belgeler olması sebebiyle II. şahıs eklerine rastlanmamıştır.

bu tamga men yrp yanganıŋ edgünüŋ ol: *Bu damga ben Yrp Yanga'nın (ve) Edgü'nündür* (Sa 03 / 23).

tışırd + Ø+Ø-Ø+**Ø** (< tışırd+Ø er-ür+Ø): *Tışırd*

t(a)nuḳ t(ı)şırd: *Tanık Tışırd.* (Mi 09 / 7).

yoḳ Ø+Ø-Ø+**Ø** (< yoḳ+Ø er-ür+Ø): *yoktur*

bu yirniŋ negü y(i)me irti birti yoḳ: *Bu yerin herhangi bir vergisi yok* (Sa 06 / 20-21).

3. /+biz/ (I. çoğul şahıs için)

bir-ir+Ø-Ø+**biz** (bir-ir er-ür+**biz**): *veririz*

küz yaŋıḳa altırar bözni köni **birirbiz**: *Güz mevsiminde altışar pamuk kumaşı doğru bir şekilde veririz* (Lo 12 / 6-7).

al-ır+Ø-Ø+**biz** (< al-ır er-ür+**biz**): *alırız*

bu yirke niçe urug batsa ikigü teŋ **alırbiz**: *Bu yere ne kadar tohum ekilirse ikimiz eşit alırız* (RH 08 / 5-6-7).

4. /+lAr/ (III. çoğul şahıs için)

er ebçi bol-mış+Ø-Ø+**lar** (< er ebçi bol-mış+er-ür+ler): *karı koca olmuşlar*

b . . ltur atl(ı)g t(e)mirçi ḳarabaş toyın çoynuŋ ay sılıg atl(ı)g ebçi ḳarabaş bözçi bu ikegü begerleriŋe ayıtmatın **er ebçi bolmışlar**: *b . . ltur adlı temirci erkek köle ile Toyın Çoy'un Ay Sılıg adlı pamuk dokumacısı kadın köle(si) bu ikisi beylerine söylemeden karı-koca olmuşlar* (Mi 02 / 2-3-4-5-6).

3.2.1.2.3.2. Diğer Şahıs Ekleri

Bu gruba giren şahıs ekleri 2 başlık altında incelenmiştir:

1. İyelik eki kökenli şahıs ekleri

2. Diğer özel yapılar.

1. İyelik Eki Kökenli Şahıs Ekleri

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda görülen geçmiş zaman çekiminde iyelik eki kökenli şahıs ekleri kullanılmıştır.

1.1. /+m/ (I. tekil şahıs için)

sat-tı-Ø-Ø+**m** (< sat-t+ı er-ür+**m**): *sattım*

takıgu yıl törtünç ay sekiz yanıka manа liv taypunuŋ oglı kovçuka yuŋlaklık kümüş k(e)rgek bolup pukiŋ atlı er karabaşımın kiŋsun ayagka tegimligke yiti elig s(ı)tır yarmak kümüşke toguru tomlıtu satdım: *Tavuk yıl(ının) dördüncü ay(ının) sekiz(inci) gün(ün)de bana Liv Taypu'nun oğlu Kovçu'ya kullanmak için gümüş gerek olup Pukin adlı erkek kölemi saygıdeğer Kinsun'a kırk yedi sıtır yarmak gümüşe doğrudan* ***sattım*** (Sa 21 / 1-5).

bir-ti-Ø+Ø+**m** (< bir-t+ti er-ür+**m**): *verdim*

bu karabaş s(a)tıgı kümüşni bitig kılmış kün üze men ineçi tükel sanap **birtim**: *Bu köle satış (bedeli) gümüşü anlaşma yapıldığı günde ben İneçi tamamen sayıp verdim* (Sa 22 / 4-5).

tut-tu-Ø-Ø+**m** (<tut-t+u er-ür+**m**): *tuttum*

yunt yıl altınç ay sekiz y(i)g(i)rmike manа mısırka yür tarıgu yir kergek bolup kayımtunuŋ sıġaptakı yarım eŋiz yirin anukka **tuttum**: *At yıl(ının) altıncı ay(ının) on sekiz(in)de bana Mısır'a darı ekecek yer gerek olup Kayımtu'nun Sıgap'taki yarım eniz yerini hazırlamak için tuttum* (RH 08 / 1-5).

1.2. /+Ø/ (III. tekil şahıs için)

kergek boltı+Ø-Ø+**Ø** (< kergek bol-t+ı er-ür+**Ø**): *gerek oldu*

takıgu yıl altınç ay bir yanıka men inal barska yüz kanpu k(e)rgek **boltı**: *Tavuk yıl(ının) altıncı ay(ının) ilk gün(ün)de ben İnal Bars'a yüz kuanpu gerek oldu* (Lo 01 / 1).

kaldı+Ø-Ø+**Ø** (< kal-d+ı er-ür+**Ø**): *kaldı*

koçotakı taysaŋ borluk balık borluk taştın kaç bölük yiriŋ satagı altı yüz yastuk çao içindin yüz yastuk birip kalgan biş yüz yastuk çao kaldı: *Koço'daki Taysan üzüm bağı*

(ve) şehir(deki) üzüm bağı dışında birkaç parça yerin bedeli altı yüz yastık çao içinden yüz yastık verip kalan(dan) beş yüz yastık çao kaldı (Mi 17 / 3-6).

1.3. /+mIz/ (I. çoğul şahıs için)

sattı+Ø-Ø+**mız** (< sat-t+ı er-ür+**mız**): *sattık*

sodu ögenteki bir anız yirin ḳuus t(e)mür baḥşıtın uzun ḳarı bile otuz tas böz iligde alıp toguru tomlıtu **sattımız**: *Sodu kanalındaki bir anız(lık) yeri Ḳuus T(e)mür Baḥşı'dan uzun ölçüyle pamuk kumaş(ı) elden alıp doğrudan sattık* (Sa 09 / 8-9).

birti+Ø-Ø+**miz** (<bir-t+i er-ür+**miz**): *verdik*

ög bitigi yoḳ bolmış üçün tutup turgu yanut bitig **birtimiz**: *Orijinal belge kaybolduğu için (orijinal belgenin yerini) tutacak kopya belge verdik* (Mi 18 / 3-4).

2. Diğer Özel Yapılar

Bu gruptaki şahıs ekleri iki başlık altında incelenmiştir:

2.1. Emir şekli üzerine getirilen şahıs ekleri

2.2 İstek şekli üzerine getirilen şahıs ekleri

2.1. Emir Şekli Üzerine Getirilen Şahıs Ekleri

Vesikalarda emir dolaylı emir ve dolaysız emir olmak üzere iki şekilde bulunmaktadır. Dolaylı emir III. şahıslar için; dolaysız emir ise II. şahıslar için geçerlidir.

2.1.1. Dolaylı Emir Şekli Üzerine Getirilen Şahıs Ekleri

III. tekil şahıs için dolaylı emir şahıs eki **/+zUn/** iken; III. çoğul şahıs için **/+zUnlAr/**dır. Bu emir şekli, emir ifadesinin yanında dilek, isteki rica anlamları da taşımaktadır.

erklig bol-Ø+**zun**: *sahip olsun*

bu yirke miŋ yıl tümen künke tegi alp taş sangun erklig bol**zun**: *Bu yere bin yıl on bin güne dek Alp Taş Sangun sahip olsun* (Sa 01 / 10-11).

tut-Ø+**zun**: *tutsun, kullansın*

ötkürü sat-Ø+**zun**: *devretsin*

taplasar özi tut**zun** taplamasar adın kişike ötkürü sat**zun**: *İsterse kendisi kullansın. İstemezse başka kişiye devretsin* (Sa 03 / 10-11).

bir-Ø+**zün**: *versin*

arıg tigin evtekiler birle köni bir**zün**: *Arıg Tigin evdekiler ile birlikte doğru bir şekilde versin* (Lo 16 / 8-9-10).

çamla-ma-Ø+**zunlar**: *itiraz etmesinler*

bu yirke kim kim me bolup çamlama**zunlar**: *Bu yere kim olursa olsun itiraz etmesin* (Sa 09 / 17).

al-Ø+**zunlar**: *alsınlar*

apam birök erklig beg işi küçin tutup alayın tip çamlasarlar bu ögen üze suvuḳlıg bu yir t(e)nginçe iki yir birip yulup al**zunlar**: *Eğer güçlü bey ve nüfuzunu kullanıp alayım diye itiraz ederlerse bu su kanalında sulamalı bu yer dengince iki yer verip geri alsınlar* (Sa 09 / 17-18-19).

ḳıy(ı)nḳa teg-Ø+**zünler**: *cezaya çarptırılsınlar*

ḳoço balıḳ ayguçıḳa bir kümüş yastuḳ birip agır ḳıy(ı)nḳa teg**zünler**: *Koço şehr(i) hazinadarına bir gümüş yastuk verip ağır cezaya çarptırılsınlar* (Mi 01 /19-20).

2.1.2. Dolaysız Emir Üzerine Getirilen Şahıs Ekleri

Vesikalarda II. şahıslar bulunmadığı için dolaysız emir üzerine getirilen şahıs ekine rastlanmamıştır.

2.2. İstek Şekli Üzerine Getirilen Şahıs Ekleri

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda istek şekli olarak **/+A/** kullanılmıştır. Bu kip I. şahıslar ile kullanılmıştır. I. tekil şahıs için şahıs eki **/+yIn/** iken; I. çoğul şahıs için **/+lIm/**dır.[25]

[25] Bu ekler bazı dil bilgisi kitaplarında emir I. teklik ve II. çokluk şahıs ekleri olarak gösterilmiştir.

ala**ın** (al-a+Ø-Ø+**ın** < al-a+er-ür+**ın**): *alayım*

apam birök erklig beg işi küçin tutup ala**ın** tip çamlasarlar bu ögen üze suvuḳlıg bu yir t(e)ngince iki yir birip yulup alzunlar: *Eğer güçlü bey ve nüfuzunu kullanıp alayım diye itiraz ederlerse bu su kanalında sulamalı bu yer dengince iki yer verip geri alsınlar* (Sa 09 / 17-18-19).

yula**ın** (yul-a+Ø-Ø+**ın** < yul-a+er-ür+**ın**): *isteyeyim*

taḳı birök erklig beg işi küçin tutup alayın yula**ın** tiserler bu oḳ ögente bu yir tengince iki yir yaratu birip yulup alzun: *ve eğer güçlü bey (ve) nüfuzunu kullanıp alayım isteyeyim derlerse bu kanalda bu yer dengince iki yer hazırlayarak verip geri alsın* (Sa 06 / 14-15-16).

3.2.2. Ögelerin Dizilişi Bakımından Cümleler / Cümle Kalıpları

Kuruluş, düzen anlamına gelen söz dizimi / sentaks bütün dilsel birimleri ve bu birimlerin sistem içindeki ilişkilerini inceyen bir bilim dalıdır (Börekçi, 2015).

Türkçenin temel cümle yapısı:

[cümle başı edatı (CBE) + seslenme tümleci (ST)] + özne bloku (ÖB) + tümleçleriyle birlikte yüklem bloku (TYB) + [cümle sonu eki / edatı (CSE)] kuruluşundan oluşmaktadır.

Türkçenin temel cümle yapısı dikkate alınarak Eski Uygur Hukuk Vesikaları'ndaki cümleler cümlelerin başlangıç ögelerine göre tahlil edilerek ve sınıflandırılarak dikkatlere sunulmuştur.

3.2.2.1. Özne (Ö) ile Başlayan Cümleler / Cümle Kalıpları

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda özne (Ö) ile başlayan 545 cümle bulunmaktadır. Cümlelerin yapımında 29 farklı kalıp kullanılmıştır.

1. Ö + Y (YF- [-kp+ş])

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 226 cümle vardır.

1. t(a)nuḳ tongḳara s(a)ngun (Sa 01 / 16).

2. tanuḳ burḥan ḳulı (Sa 05 / 17-18).

3. tanuḳ ḳudugçı esen (Em 01 / 18).

2. Ö + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 57 cümle vardır.

1. biz ikegüniŋ inimiz içimiz ḳamız ḳadaşımız çamlamazun (Sa 08 /15-16-17).

2. men ḳına özüm bitidim (RH 03 / 5-6).

3. men yogaşiri bitidim (Lo 23 / 13).

3. Ö + Y (YF- [-kp+ş]) + CSE

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 160 cümle vardır.

1. bu tamga men ozmışnıŋ ol (Sa 05 / 18-19).

2. bu tamga biz ozmışnıŋ tükelniŋ ikigünüŋ ol (Sa 07 / 23-24).

3. bu t(a)mga men atay tutuŋuŋ ol (Sa 24 / 12-13).

4. Ö + Y1 (YF- -kp+ş) + Y2 (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 6 cümle vardır.

1. men şivsadu tutuŋ ayıtım bitidim (Lo 10 / 12-13).

2. men şabiniŋ ogulum ḳızım içim inim ḳam ḳatşım y(i)genim tagayım aytmazun ist(e)mezün (Sa 04 / 15-16-17).

3. men çintsu ayagḳa tegimligniŋ inim içim oglum ḳam ḳadaşım ilmezün tartmazun (Ad 01 / 6-7-8).

5. Ö + Y1 (YF- -kp+ş) + Y2 (YF- -kp+ş) + Y3 (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 2 cümle vardır.

1. biz ikigünüŋ içim(i)z inim(i)z ḳam(ı)z ḳadaşım(ı)z adın y(i)me kim ḳayu kişi çam çarım ḳılmazun ayıtmazun istemezünler (Sa 06 / 11-12/13).

2. biz ikegünüŋ içim(i)z inim(i)z ḳam(ı)z ḳadaşım(ı)z adın y(i)me kim ḳayu kişi ç(a)m çarım ḳılmazun ayıtmazun istemezünler (Sa 07 / 11-12).

6. Ö + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 64 cümle vardır.

1. men ozmış togrıl y(i)me tükel tartıp altım (Sa 05 / 6-7).

2. men çıkuy tuŋ ayıtıp bitidim (Sa 07 / 24).

3. men suldan yime tükel birdim (Sa 10 / 6).

7. Ö + DuT + Y1 (YF- -kp+ş) + Y2 (YF- kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 2 cümle vardır.

1. oglum ḳoşaŋ esen ḳaya olar ögey anamız bizke t(e)gir alır biz tip almazun ḳatılmazunlar (Wp 01 / 7-8-9).

2. men öz togrıl üçgüke ayıtıp bitidim ötig ḳıltım (Mi 09 / 5-6).

8. Ö + DuT + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

men toynaḳ şilavanti yme ogulum sambodu bile tüz ülüşlüg ḳılıp ogullanu altım (Ad 02 / 6-7).

9. Ö + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 3 cümle vardır.

1. ineçiniŋ . . . . . atl(ı)g ḳıt(a)y oglanı taştın sınḳa ḳaŋlı yolın körgeli barıp bir böz ton tapıp kelmiş (Mi 03 / 4-7).

2. men çintso şila yme bir egsüksüz tükel birtim (Pl 01 / 8-9).

3. men baçaḳ y(i)me bir egsüksüz tükel s(a)n(a)p ḳ(a)rıl(a)p aldım (Sa 29 / 7-8-9).

10. Ö + DuT + HdfT1 + HdfT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 2 cümle vardır.

1. men otuz ḳulumnuŋ negü erser bar tip toyın çogḳa ebçike çam ḳılmaz men (Mi 02 / 11-14).

2. men toyın çog meniŋ küŋnüŋ negü erser bar tip otuzķa ķulķa çam ķılmaz men (Mi 02 / 14-15-16).

11. Ö + DuT + ZnT + YlT + GrT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu titsu atl(ı)g ogul çintsu ayagķa tegimligke bar ergınçe könin bişigin tapınıp ayagķa tegimlikte kin tört yolı boş öz köŋülinçe barzun (Ad 01 / 4-6).

12. Ö + DuT1 + DuT2 + DuT3 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. biz tolug(a)ya mısır ulug inç ķ(a)ya mısır başlap onluķlar y(i)me bir ķodmatın tükel sanap altımız (Sa 09 / 11-12).

13. Ö + DuT1 + DuT2 + ŞT + DuT3 + ŞT2 + ŞT3 + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. men sutbaķ yme bu turmış atlıg ogulnı özümtin tugmışça oķ saķınıp ķız alıp birip yene minde ogul ķız tugsa ol oglum birle teŋ tüz tutup meniŋ evümteki barķımtakı negü kimimni orpaķ ayıg sınuķ barım bulguça bulsa neçe oglanlarım bolsa ol oglanlar birle teŋ öŋ ülüş ķopu birürmen (Ad 03 / 9-18).

14. Ö + GrT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 2 cümle vardır.

1. ķalmış turuşı y(e)ŋi tutug y(a)ŋınça bolzun (Pl 02 / 8-9).

2. men tugma bular inç buķa arug ikegüniŋ sözinçe bitidim (Mi 17 / 24-25).

15. Ö + HdfT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. men ķutlug toŋanıŋ içim inim ogulum ķızım tugmışım ķadaşım y(e)genim tagayım kim ķayu kişi ineçike çam . . . ķılmazunlar (Mi 01 / 12-15).

16. Ö + HdfT + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. men saçu sangun külügke tükel birdim . . . . . (Sa 18 / 01).

17. Ö + HdfT1 + HdfT2 + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. men baçaķ turmış bitkeçi ilke bodunķa üç kata inçge ayıtıp bitidim (Mi 20 / 20-21).

18. Ö + VsT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. men ķaytsu tutuŋ öz ilgim bitidim (Ad 01 / 17).

19. Ö + ŞT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. men atay tutuŋnuŋ içim inim tugmışım ķadaşım y(i)genim t(a)gayım kim kimme erser çam çarım ķılmazunlar (Sa 24 / 7-8).

20. Ö + ŞT + HdfT + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. men samboķdu tutuŋ birtke . . . etser bolmışķa ton etük adaķ baş birmezmen (Pl 02 / 6-7).

21. Ö + ŞT + DuT + Y (YF- [-kp+ş])

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. soŋ bitig ünser vuçuŋ bolup yorımazun (Mi 18 / 4-5).

22. Ö + ŞT + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 2 cümle vardır.

1. men titsu yme baḫşımķa köni tapınmadın kideyin tisermen bu bitigteki ķınķa tegirmen (Ad 01 / 18-19-20).

2. men ozmış togrıl kin öŋdün basa togrılķa kimniŋ ķayunıŋ küçin tutup çam çarım ķılsar men yasataķı ķıyınķa tegirmen (Mi 04 / 6-11).

23. Ö + ŞT + GrT + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 2 cümle vardır.

1. men birmedin keçürsermen il yaŋınça asıgı birle berürmen (Lo 29 / 6-7).

2. sutbaḳ yme tugmış ogulları birle teŋ tutup kelinlep birip edgü asırap ogul törisinçe tutup ḳulyaḳ boyın tolap ünermen kidermen tiser törü yargu yosunı birle ata yazmış yazuḳḳa tegzün (Ad 03 / 25-30).

24. Ö + BBT + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. men yrp yanga edgü birle tükel altım(ı)z (Sa 03 / 8).

25. Ö + BBT + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. biz . . . . . tükel birle bir egsüksüz tükel altım(ı)z (Sa 06 / 8-9).

26. Ö + SbpT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. men çatır bu bitigdeki atl(ı)g çabışın kişilerke üç ḳata inçge ayıtıp bitigil timişke bitidim (Sa 09 / 23-24).

27. Ö + AyT + N + DuT + Y (YF- kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. men bekümiş kuintutın . . . . . .toḳuz küri bugday arıg silig altım (Lo 17 / 4-5).

28. Ö + ZnT + N + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. men titso bitig ḳılmış kün üze y(i)g(i)rmi s(ı)tır kümüş tükel altım (Ad 02 / 7-8).

29. Ö + Y1 (YF- [-kp+ş]) + ŞT + BBT + [Ö] + DuT + Y2 (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. men toynaḳ şila yme minita soŋ piryanımtaḳı negü orpaḳım telüküm bar erser ogulum smbodu bile tüz üleşip alzunlar (Ad 02 / 10-13).

3.2.2.2. İşaretsiz Özne [Ö] ile Başlayan Cümleler / Cümle Kalıpları

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda işaretsiz özne [Ö] ile başlayan 117 cümle bulunmaktadır. Cümlelerin yapımında 55 farklı kalıp kullanılmıştır.

1. [Ö] + Y (YF- [-kp+ş])

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 4 cümle vardır.

1. yrp yangatın almış yirniŋ bitigi (Sa 03 / 26).

2. şabita almış . . . bitigi (Sa 04 / 25).

3. yigedmişniŋ ög bitigi (Lo 19 / 6-7).

2. [Ö] + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 2 cümle vardır.

1. kim y(i)me tıdmazun (Sa 19 / 10).

2. yasataḳı ḳınḳa tegzünler (Ad 01 / 10).

3. [Ö] + Y (YF- [-kp+ş]) + CSE

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 2 cümle vardır.

1. çuküteki yirniŋ bitigi ol (Sa 07 / 25).

2. ḳutlugnıŋ baş bitigi ol (Sa 28 / 33-34).

4. [Ö] + N + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 11 cümle vardır.

1. satıgın ınçe sözleşdimiz (Sa 01 / 4).

2. satıg ḳunpusın ınçe sözleşdim(i)z (Sa 02 / 5).

3. tutgug kümüşin ınçe sözleşt(i)m(i)z (Pl 01 / 5).

5. [Ö] + N + HdfT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. taş ḳ(a)ra atl(ı)g türk ḳ(a)ra başımın an tirekke tutuzu birdim (Sa 19 / 7).

6. [Ö] + N + HdfT + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

bu togrıl tükel birdim (Sa 06 / 7).

7. [Ö] + N + YT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 2 cümle vardır.

1. bitig a . . . nıŋ begi adarnıŋ tegresinte bitidim (Sa 26 / 22-23).

2. bu bitigni yaḳşıdu tuŋ bay y(a)ŋa şila tayl . . du şilalarnıŋ üksinte ḳıltım(ı)z (Ad 02 / 16-17).

8. [Ö] + N + ZnT + Y (YF- [-kp+ş])

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu udnı onunç ay bağırçaḳḳa teginç işletmek boldun (RH 14 / 13-14-15).

9. [Ö] + N + ZnT + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 2 cümle vardır.

1. bu yüz ḳanpug bitig kılmış künte tükel birdim (Sa 01 / 5-6).

2. bu on t(e)ŋ kepezni küz yaŋıda başı taşı birle birür men (RH 04 / 5-6-7).

10. [Ö] + N + YT + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu bitigni aḳası boḳsaŋ toyın üskinte ḳatınlarımḳa ayıtıp birtim (Wp 02 / 19-20).

11. [Ö] + N + AyT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu kümüşni basa togrıltın altım(ı)z (Mi 13 / 5).

12. [Ö] + N + ŞT + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu çaonı ogul tigin yeŋgemizke yaz küz kim kelser tegürüp birürbiz (Mi 17 / 7-8).

13. [Ö] + N + HdfT1 + DuT1 + DuT2 + HdfT2 + YT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu bitigni şutza ked ḳ(a)ya tutuŋ tükele kimtso başlap ḳuvraḳ tavgaç y(a)ŋa ikiçi başlap bodun ḳataşlarımız esene olar üskinte birtim (Wp 01 / 17-21).

14. [Ö] + N + ZnT + HdfT + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu bugday iki tüşi sekizinç ayın kuintuḳa yıyıp birürmen (Lo 17 / 6-7).

15. [Ö] + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 8 cümle vardır.

1. lükçüŋ kidininte yorır şuulug tamgalıg üç otuz ikilik bözinge kesişdim(i)z (Sa 06 / 5-6-7).

2. on satır kümüşke tutgug birtim (Pl 01 / 5-6).

3. men alp baçaḳḳa inçge aytıp bitidim (Sa 29 / 23).

16. [Ö] + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. ḳoço kidini yorır iki üçi kinlig otura tamgalıg üç miŋ biş yüz ḳuanpuḳa kepezi birle kesişdim(i)z (Sa 04 / 5-6-7).

17. [Ö] + DuT1 + DuT2 + DuT3 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. ögödey süsinge iki yürüŋ atan ötünüp ambi balıḳ tarugalarıŋa ederke yaraşu at birip çintsu ayagḳa tegimlikke birke iki birip agır ḳınḳa tegir biz (Ad 01 / 13-16).

18. [Ö] + DuT1 + N1 + N2 + ZnT + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. yüz kidin yorıyur onar çig t(a)mgal(ı)g ḳunpuḳa tegi bir üvge yel(e)ş at üstüni uyaz altını iki arda igsiz togasız at bu yüz ḳunpu bir at birle bitig ḳılmış künte tüketi ald(ı)m (Sa 19 / 3-6).

19. [Ö] + DuT1 + SbpT + DuT2 + DuT3 + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. apamnıŋ ögürtiçe temürke ülüş ḳıl(ı)p ḳodmış çug adırıp tıŋaḳa borluḳınḳa apamnıŋ bitigi . . . çın tep çın üçün tıŋaḳatın satgın almış baş bitigin birip bu borluḳta çamım ḳargaşa yoḳ tep bitig birdim (Mi 24 / 3-7).

21. [Ö] + DuT1 + N + DuT2 + ZnT + DuT3 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu bugdayḳa on altı yaşlıg y(e)g(i)rmi yaşlıg ḳatun kişini iki y(a)r(a)tu kişini yidinç aynıŋ on bişte ḳoçoḳa tegürüp birür men (Lo 18 / 4-8).

22. [Ö] + HdfT + Y (YF- kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu kişike çam çarım ḳılmasun (Sa 29 / 15).

23. [Ö] + HdfT + DuT + Y (YF- kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu yirke kim kim me bolup çamlamazunlar (Sa 09 / 17).

23. [Ö] + HdfT + ZnT + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu udnıŋ teriŋe küz yaŋıta iki şıg tarıg üç şıg yür birürmen (RH 14 / 6-9).

24. [Ö] + HdfT + DuT1 + DuT2 + DuT3 + N + DuT4 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu borluḳnıŋ tört yılı toşmışḳa otuz yiti bözin tapşurup birip alıp borluḳnı yanturup birürmen (Mi 23 / 3-4-5).

25. [Ö] + HdfT + N1 + ZnT1 + N2 + ZnT2 + N3 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu ogulḳayaḳa bir yılta bir üm köküşmek bir ḳay bir uyuḳ ç(a)ruḳ iki yılta bir çekrek üç yılta bir kürk bile birürmen (Pl 01 / 10-11).

26. [Ö] + AyT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. yoḳtırta altım (Lo 01 / 3).

27. [Ö] + ŞT + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. kim ḳayu kişi kitser biz bir inçge böz birirbiz (Mi 09 / 3-4).

28. [Ö] + ŞT + YT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. amr(a)mas(a)r abita t(e)ŋri burḫan uluşınta tugmalım (Mi 09 / 4-5-6).

29. [Ö] + ŞT + HdfT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 23 cümle[26] vardır.

1. t(a)plamasar adın kişike ötkürü satzun (Sa 29 / 14).

30. [Ö] + ŞT + GrT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. ev teg yogun iş işletser men ilniŋ tutug y(a)ŋınça birürmen (Pl 02 / 7-8).

[26] Cümleler birbirleriyle aynı olduğu için tek örnek verilmiştir.

31. [Ö] + ŞT + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 4 cümle vardır.

1. birmedin keçürsermen birke bir ḳoşup birürmen (Lo 16 / 6-7).

2. ol kim künte birmeser men kün t(e)ri bile birürmen (Lo 18 / 9-10).

3. ç(a)mlasarlar içgerü agılıḳḳa bir altun yastuḳ ḳoço beginge bir at balıḳ beginge bir ud birip agır ḳıy(ı)nḳa tegzün (Wp 02 / 12-16).

32. [Ö] + ŞT + SbpT + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. taplamasar adın kişike ötkürü s(a)tzun tip bitig birdim(i)z (Ex 02 / 7-8-9).

33. [Ö] + ŞT + N + HdfT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu yirke . . . . . k(e)lse iki ülüş tilik togrul birür men (RH 09 / 13-14-15).

34. [Ö] + ŞT + GrT + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 2 cümle vardır.

1. birmedin keçürsermen il y(a)ŋınça tüşi bile . . . .birürmen (Lo 20 / 8-9).

2. birm(e)din keçürsermen il y(a)ŋınça tüşi bile birür (Lo 28 / 4-5-6).

35. [Ö] + ŞT + ZnT + N + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. ḳaç ay tutsar men ay sayu birer baḳır kümüş asıgı bile köni birürmen (Lo 08 / 3-4).

36. [Ö] + ŞT + GrT + DuT1 + DuT2 + Y(YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. ḳaç ay tutsar bu oḳ yaŋça asıgı birle köni birürmen (Lo 06 / 6-7-8).

37. [Ö] + ŞT + ZnT + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. arḳıştın ıdmasarmen birer ay birer böz asıg birle könü birürmen (Lo 06 / 5-6-7).

38. [Ö] + ŞT1 + ŞT2 + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. ayıtglı iştegli öserler . . . . . takı birök erklig beg işi küçin tutup alayın yulayın tiserler bu oḳ ögente bu yir tengınçe iki yir yaratu birip yulup alzun (Sa 06 / 13-16).

39. [Ö] + ŞT + YT + HdfT + N + DuT+ Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. beg işi küçin tutup çamlagalı saḳınsar bu ögen üze alp taş sangunḳa yir yaratu birzün (Sa 01 / 14-15).

40. [Ö] + ŞT + DuT1 + DuT2 + DuT3 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. apam çam çarım ḳılsarlar ulug süüke biş altun yastuḳ aḳa ini tigitlerke birer altun yastuḳ ḳızgut ötünüp iduḳḳutḳa bir altun yastuḳ kögürüp ḳoço balıḳ ayguçıḳa bir kümüş yastuḳ birip agır ḳıy(ı)nḳa tegzünler (Mi 01 / 15-20).

41. [Ö] + ŞT + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. apam çam çarım ḳılsar men ulug süüke iki yastuḳ ötünüp miŋ begike bir yastuḳ lükçüŋ targuıŋa yarım yastuḳ birip agır ḳın t(e)gir men (Mi 03 / 13-17).

42. [Ö] + ZnT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 2 cümle vardır.

1. üç yıl tükemegınçe üntürmez men (Pl 01 / 23).

2. takıgu yıl ikinti ay y . . . . . niŋ ḳalmışta var ötügi (Wp 05 / 1).

43. [Ö] + ZnT + N + Y (YF- kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. yaŋıta yiti tas böz birürmen (Lo 13 / 6).

44. [Ö] + ZnT + N + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 8 cümle vardır.

1. küz yaŋıda otuz tembin bir ḳap süçüg köni birürmen (Lo 23 / 6-7).

2. yaŋıta iki küri künçit köni birürmen (Lo 25 / 6-7).

3. küz y(a)ŋıda bir bir ḳap süçüg köni birürmen (Lo 30 / 4-5).

45. [Ö] + ZnT + N + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. ḳutabatın yanmışta bu eşekni teri birle köni birürmen (RH 13 / 6-7-8).

46. [Ö] + ZnT + N + MT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. küz yaŋıḳa otuzar tenbin süçügni bir ḳap birürmen (Lo 14 / 4-5-6).

47. [Ö] + ZnT + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 2 cümle vardır.

1. bukün . . . . kidini yorır iki uçı kinlig otra tamgalıg üç miŋ iki yüz elig ḳunpuḳa üzüştümüz (Sa 03 / 6-7).

2. onınç ay on yaŋıḳa tegimçe birür men (Lo 10 / 5-6).

48. [Ö] + ZnT + DuT + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. iki it yıl altınç ay bir yaŋıḳa elig ḳanpu başınta urup yüz elig ḳanpu birür men (Lo 01 / 3-4).

49. [Ö] + ZnT + DuT + HdfT1 + HdfT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu künte minçe atay ķızınıŋ orpaķ telük negüsi kimi bar tip ineçike inisi iŋe oguliŋa çam çarım ķılmaz men (Mi 01 / 9-12).

50. [Ö] + ZnT + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bukünki kün kün başlap inim antsonı ilip tartıp çam çarım ķılmazmen (Ad 02 / 9-10).

51. [Ö] + SbpT + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. ög bitigi yoķ bolmışķa buçuŋ bitig birdim (Mi 06 / 4-5).

52. [Ö] + SbpT + N + HdfT + GrT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. . . . . umugsuz urısız ķalgay tip bu iki oglanlarımta turmış atlıg oglumnı sutbaķķa il törüsi birle ogulluķ birdim (Ad 03 / 1-4).

53. [Ö] + SbpT + DuT + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. sıķapta üstün altın yirte yarımnı çaķçaķta on iki şıg yirte yarımnı y(e)ne adaķta sekiz şıg yirte yarımnı y(e)ne adırı sinte . . . . şıg yirte yarımnı y(e)ne yol toganta üç şıg yirte yarımnı y(e)ne buķapaçı ķırata sekiz şıg yirte yarımnı y(e)ne . . . . . ķırata on şıg yirte üç şıg. . . . . .ç ķırata biş şıg yirte yarımnı . . . . . ögente altı şıg yir . . . . ta . . . . . şıg ķavlalıķ y(e)ne . . . . . bile ülüşlüg . . . . . borluķ. . . . . adaķta on iki şıg . . . . . sarķuta sekiz . . . . . te balıķ tübin . . . . . .i şıg kösür yir . . . . . köl üze suvaķlıķ on şıg yir bu yirlerni sıķıdu mediz bile teŋ yizün . . . tip . . nişan . çizip bitip birür men (Mi 25 / 5-24).

54. [Ö] + SbpT + DuT1 + N + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. ilke asıgı bar üçün borluḳ igesi turını borluḳçı birip ḳ(a)ra toyınnı yanturup altımız (Mi 20 / 26-27).

55. [Ö] + SbpT + HdfT + DuT + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. . . . . nıŋ yaḳası men . ok . . kümüş yolınta basa bitigsiz altı ülüşte tegmiş er kul küŋ yolınta yene tiginiŋ kentin yine ḳayaḳa yantut bolmış negü kim yolınta sevinç buḳa munta yoḳ erser . . . . biz bilirbiz timiş yolınta inilerim uur ḳ(a)ya küvez yulay birle basaçuḳ tutuŋ satmiday açari yavlaḳ öz açari ḳan toyın tutuŋ ḳotana anant tutuŋ tükele esen buḳa şılastı atl(ı)g beg başlap uygur urug ḳadaş üksinte sözleşip atamıznıŋ ülüş bitigindekiçe negüsin kimin tapşura birip muntın taş yiriniŋ suvınıŋ yaḳasıŋa yene iki bölük bu bitigteki t(a)varḳa tutup on tamga bütün kümüş yastuḳı bir yürüŋ toyın atl(ı)g açari ogl(a)n eligte birip otuz yaştın altın y(i)g(i)rmi yaştın üstün ortun er ebçi iki ḳ(a)rabaş iki at iki ud birle munça t(a)varnı uur ḳaya başlap inilerimke birip öz köŋülüm bolup yaraşıp . . . . . yme vapça yaŋlaça negüme çam ç(a)rım bar erser ḳodup bu bitigni birtim (Wp 06 / 1-23).

3.2.2.3. Nesne (N) ile Başlayan Cümleler / Cümle Kalıpları

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda nesne (N) ile başlayan 26 cümle bulunmaktadır. Cümlelerin yapımında 10 farklı kalıp kullanılmıştır.

1. N + Ö + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 5 cümle vardır.

1. küntün yıŋaḳ sıçısı toyınçoġnıŋ açmış yir adırar (Sa 08 / 9).

2. tagtın yıŋaḳ sıçısı say adırar (Sa 08 / 11).

3. men otuznuŋ t(e)mirçi ḳ(a)r(a)başnıŋ birtin men otuz oḳ alır men (Mi 02 / 9-10-11).

2. N + Ö + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu türk ḳ(a)ra baş satıgın ikigü inçe sözleşt(i)m(i)z (Sa 19 / 2-3).

3. N + Ö + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu yirniŋ satıgı biş bözni men mısır tükel s(a)n(a)p birdim (Sa 14 / 7).

4. N + Ö + ZnT + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 3 cümle vardır.

1. bu ḳunpunı men ḳutadmış bitig ḳılmış kün üze tükel birtim (Sa 03 / 7-8).

2. bu ḳ(a)rabaş satıgı toḳuz yastuḳ çaonı men şivsay tayşı bitig ḳılmış kün üze tükel sanap birtim (Sa 24 / 3-4)

3. bu küŋniŋ satıgı yüz bözni men ḳalımdu bitig ḳılmış kün üze tükel sanap aldım (Sa 25 / 8-9-10).

5. N1 + … + N15 + Ö + HdfT1 + HdfT2 + HdfT3 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. iki inçge tın iki yiplig çug bir ḳ(a)ra çug iki . . . . ḳvgaḳ bir yiplig işgirti iki k . . bir ala torḳu bir . . . . . aḳ bir ületü iniş bir sin . . . bir laty iki ületü alḳugun tört sıtır biş baḳır sökti altun iki sıtır itig altun tört miŋ ḳuanpu biş koyn munça tavarnı men il üzünmiş ogl(a)nım yrp turmışḳa b(e)g turmışḳa eniçükke birürmen (Wp 05 / 2-7).

6. N + YT + Ö + Y (YF- -kp+[ş])

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 3 cümle vardır.

1. yiriniŋ sıçısı örü yıŋaḳ alp (taş) sıŋḳur sangunnuŋ yiri adırar (Sa 01 / 7-8).

2. bu yiriniŋ sıçısı örü yıŋaḳ ögen adırar (Sa 02 / 9).

3. bu borluḳnıŋ sıçısı öŋdün ḳara temiriniŋ borluḳ adırar (Sa 10 / 6-7).

7. N + YT1 + Ö1 + YT2 + Ö2 + YT3 + Ö3 + YT4 + Ö4 + Y (YF- -kp+[ş])

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu yirniŋ sıçısı öŋtün yıŋaḳ agılıḳ sanlıg yir küntün yıŋaḳ y(i)me agılıḳ sanlıḳ yir kidin yıŋaḳ y(i)me agılıḳ sanlıḳ yir tagtın yıŋaḳ kiçikye yiri adırar (Sa 03 / 16-19).

8. N + ZnT + Ö + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 9 cümle vardır.

1. bu kuanpug bitig ḳılmış kün üze men basmıl tükel birtim (Sa 04 / 7-8).

2. bu bir yastuḳ biş sıtır kümüşüg bitig ḳılmış kün üze men basa togrıl tükel birtim (Sa 05 / 5-6).

3. bu on satır kümüşni bitig ḳılmış kün üze men ḳaytso tu tükel tartıp altım (Pl 01 / 6-7-8).

9. N + ZnT + Ö + HdfT + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu satıg yiti elig s(ı)tır kümüşüg bu bitig ḳılmış kün üze men kiŋzun ayagḳa tegimlig tükel sanap birtim (Sa 21 / 6-8).

10. N + ZnT + Ö + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu satıg bözni bitig ḳılmış kün üze men bedrüz bir egsüksüz tükel s(a)n(a)p ḳarılap birdim (Sa 29 / 5-6-7).

3.2.2.4. Zaman Tümleci (ZnT) ile Başlayan Cümleler / Cümle Kalıpları

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda zaman tümleci (ZnT) ile başlayan 91 cümle bulunmaktadır. Cümlelerin yapımında 52 farklı kalıp kullanılmıştır.

1. ZnT + Ö + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 5 cümle vardır.

1. bu küntin minçe miŋ yıl tümen künke tegi udçı buḳa esen ikegü erklig bolzun (Sa 11 / 7-8-9).

2. bu küntin minçe tapmışnıŋ aḳası yigeni tagayı kim kim me çam çarım ḳılmazunlar (Sa 12 / 8-9).

3. bu küŋke miŋ yıl tümen künke tegi bulat erklig bolzun (Sa 25 / 12-13-14).

2. ZnT + Ö + N + DuT+ Y (YF- kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu bitig ḳılmış kün üze men ḳutlug taş üç yüz biş otuz ḳunpunı bir eksüksüz tükel s(a)n(a)p birtim (Sa 02 / 6-7-8).

3. ZnT + Ö + N + HdfT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. ḳoyn yıl aram ay on sekizke biz inç buḳa arug ikegü terbiş apam bitig birtimiz erdi (Mi 17 / 1-2-3).

4. ZnT + Ö + N + AyT + DuT + Y (YF- kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. toŋuz yıl altınç ay on yaŋıḳa men yrp togrıl kimzun atl(ı)g ḳarabaş s(a)tıgı elig s(ı)tır yarmaḳ kümüşüg ineçitin tükel altım (Sa 22 / 15-16-17).

5. ZnT + Ö + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bars yıl toḳuzunç ay altı otuzḳa biz otuznuŋ b . . ltur atl(ı)g t(e)mirçi ḳarabaş toyın çognuŋ ay sılıg atl(ı)g ebçi ḳarabaş bözçi bu ikegü begetleriŋe ayıtmatın er ebçi bolmışlar (Mi 02 / 1-6).

6. ZnT + Ö + DuT + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. . . . yıl sekizinç ay altı otuzḳa men atay pintuŋnuŋ satıgı toḳuz yastuḳ çaonı şivsay taysıtın tükel sanap alıp bu bitigni birtim (Mi 10 / 1-2-3).

7. ZnT + Ö + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. luu yıl toḳuzunç ay tört yaŋıḳa men tikuy tayşı ataynıŋ ş'iusayḳa satmış ḳulnıŋ yolınta ş'iusay bile yaraşıp ş'iusayḳa oḳ birip kitdim (Mi 27 / 1-6).

8. ZnT + Ö + DuT1 + SbpT + DuT2 + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. yılan yıl ar(a)m ay tört otuzḳa men balaḳ umar ikegü taşıḳ başındaḳı yarım tarını yarım torḳunı turıtın alıp ög bitigi yoḳ bolmış üçün tutup turgu yanut bitig birtimiz (Mi 18 / 1-4).

9. ZnT + Ö + HdfT + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 3 cümle vardır.

1. koyn yıl aram ay on yaŋıḳa men taşıḳ turıḳa bitig birür men (Mi 19 / 1-2).

2. it yıl bir y(i)g(i)minç ay on yaŋıḳa men era t(e)mür turıḳa bitig birür men (Mi 21 / 1-2).

3. it yıl sekizinç ay yeg(i)rmi altıḳa men muŋsuz ḳ(a)ya turmış temürke bitig birür men (Mi 24 / 1-2).

10. ZnT + Ö + HdfT + SbpT + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. yılan yıl ikinti ay üç yaŋıḳa men temür ombu bu sıḳıduḳa ḳoçotaḳı yirte suvta mediz bile teŋ yizün tip bitig birdim (Mi 25 / 1-4).

11. ZnT + Ö + HdFT1 + HdfT2 + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. biçin yıl bir y(i)g(i)rminç ay on yaŋıḳa biz basa t(e)mir ked t(a)ş birle açıgḳa ḳodar arpa kümüşinte edgü unıntaḳı bir şıg iki küri arpanıŋ üç s(ı)tır altı baḳır kümüş altım(ı)z (Mi 14 / 1-6).

12. ZnT + Ö + HdfT + N + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

yunt yıl sekizinç ay altı otuzḳa men kuintu bekümişke tuvasti küri üze toḳuz şıg toḳuz küri arıg silig bugday ikiki tüşke birgü birdim (Lo 17 / 1-4).

13. ZnT + Ö + SbpT + N + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. toŋuz yıl törtünç ay men ḳaraçuḳ agır iglemişte oglumḳa ḳalmış tavarıg ötiglep ḳoddum (Wp 03 / 1-2).

14. ZnT + Ö + SbpT1 + SbpT2 + HdfT + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. küskü yıl sekizinç ay sekiz y(i)g(i)rmike men tüşiki agır igke t(e)gmişke edgü ayıg bolgaymen tip kişim sılaŋḳa bitig koddum (Wp 01 / 1-4).

15. ZnT + Ö + SbpT1 + HdfT1 + DuT1 + DuT2 + HdfT2 + SbpT2 + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. taḳıgu yıl üçünç ay iki yaŋıḳa men köni ḳuz agır igke tegip ölüp ıdıp bargay men tip şinkuy tutuŋ begke küdegüm likeke kiŋeşip aytışıp kevşite tugmış burḫan ḳulı atl(ı)g ogulanḳa ögke ḳaŋḳa buyanı tegzün tip boş bitig birtim (Wp 02 / 1-7).

16. ZnT + Ö + AyT + N + Y (YF- -kp+[ş])

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. yırn yıl altınç ay sekiz yaŋıḳa men ḳutlug y(e)gen toŋatan yüz ḳanpu algu erti (Lo 04 / 1-2).

17. ZnT + Ö + ŞT + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu künte minçe burḥan ḳulınıŋ örü tagḳa ḳodı ḳuumḳa barsar öz köŋülinçe buyan birip yorızun (Wp 02 / 8-9-10).

18. ZnT + [Ö] + SbpT + DuT + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. eşekni birginçe bu yir(i)mni yizün tip nişan çizip bitig birdim (RH 13 / 14-15-16).

19. ZnT + [Ö] + DuT + Y (YF- kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. soŋ bayan çin bitig ol tip çam çarım ḳılmaz men (Mi 21 / 4).

20. ZnT + [Ö] + DuT1 + DuT2 + N + DuT3 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

mınta kin erke begke t(e)gmetin evimni tutup oglum altmış ḳayanı asırap yorızun (Wp 01 / 4-7).

21. ZnT + [Ö] + HdfT1 + … HdfT11 + DuT1 + HdfT12 + ZnT + N + SbpT + DuT2+ Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. basa ḳoço il beg(e)tleriŋe ançasılarḳa şazın uluglarıŋa ilke bodunḳa ḳuvragḳa alḳu tınl(ı)g uguşıŋa anta basa baḥşım ulugum kev baḥşıḳa meniŋ öz bodumḳa kişimke oglanlarımḳa basa esen togrıl turmış tutuŋ atay tutuŋ ögrünç ḳız başaḳa başlap urugḳa ḳadaşḳa buyanı tegzün tip meniŋ patırta şükünte ḳazganmış negü kimni satıp yulup ḳoçotaḳı atay tutuŋnuŋ pinduŋ atl(ı)g ḳırḳ yaşlıg ḳıtay oglanın nom bitig bilir üçün toḳuz y(a)stuḳ çao birip yulup altım (Em 01 / 3-9).

22. ZnT + N + Ö + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. igleser yiti künki mün aş men çintso şila birürmen (Pl 01 / 17).

23. ZnT + DuT1 + DuT2 + [Ö] + Y (YF- -kp+[ş])

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. küskü yıl aram ay iki y(e)g(i)mike men ķıt(a)y ķayanıŋ suŋ . . . atl(ı)g ķıt(a)y oglanım yaşıp ķaç künte tilep tapış(ı)mtın turur . . . . . (Mi 03 / 1-4).

24. ZnT + DuT1 + DuT2 + N + Ö + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. kin men toyın çog otuz bile eşitip adır(ı)mtın toyın çognıŋ ebçi ķ(a)rabaşnıŋ birtin toyın çog oķ alır men (Mi 02 / 6-9).

25. ZnT + DuT1 + [Ö] + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. it yıl onunç ay sekiz yaŋıķa men sadınıŋ ortuķlug adaķ totoķtaķı üç baķır lalnı men sadı öŋtün kidin satıgķa yorıp yüz yastuķķa kesişdimiz (Mi 26 / 1-6).

26. ZnT + DuT1 + SbpT + [Ö] + DuT2 + DuT3 + N + DuT4 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. tavışgan yıl ikinti ay iki otuzķa biz beg buķa bay buķa yürüŋ ķıpçaķ il buķa malda ķıdan y(e)ne yürüŋ tümen kök t(e)mür esen t(e)mür meŋgü t(e)mür turmış utmış tınmış ķul ķ(a)ya umınçı isigi tölek abış başlap il bodunķa ol öŋdüninte yuŋlaķlıķ böz kergek bolup ınal ķoçtın yüz iki y(a)rım baglıķ böz alıp bizni bile ķalançı turını borluķçı birip biziŋ burun birgüçi ķ(a)ra toyın atl(ı)g ķalançımızını yanturup altımız (Mi 20 / 1-10).

27. ZnT1 + DuT1 + Ö + DuT2 + DuT3 + GrT + ZnT2 + DuT4 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. andın şük kalmışta bu ogul sutmaķnıŋ birmiş aşın yip aymış işin ķılıp ogul törüsi birle ölginçe köni bişig tapınzun (Ad 03 / 4-8).

28. ZnT + HdfT + Ö + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 2 cümle vardır.

1. taḳıgu yıl altınç ay bir yaŋıḳa men inal barsḳa yüz ḳanpu k(e)rgek boltı (Lo 01 / 1-2).

2. luu yıl sekizinç ay altı otuzḳa men şivsay tayşı ulug suuḳa buyanı tegzün (Em 01 / 1-2).

29. ZnT + DuT + Ö + Y (YF- [-kp+ş])

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bukünte ınaru ölmiş ḳıt(a)y yolınta men ḳıt(a)y ḳ(a)ya ineçike sözüm savım çamım çarım yoḳ (Mi 03 / 11-12-13).

30. ZnT + HdfT1 + HdfT2 + [Ö] + Y (YF- -kp+[ş])

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. . . . . çaḥşaput ay bir yaŋıḳa men adıġ tarḳanḳa yuŋl(a)ḳlıḳ . . . . . k(e)rgek boltı (Sa 01 / 1-2).

31. ZnT + YlT1 + YlT2 + YlT3 + Ö + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu küntin minçe bu borluḳḳa yirke suvḳa evke barḳḳa vapso tu erklig bolzun (Sa 12 / 12-13).

32. ZnT + SbpT + [Ö] + N + HdfT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 4 cümle vardır.

1. ḳoyn yıl ç(a)ḳşap(u)t ay üç otuzḳa biziŋe yarp yaŋaḳa edgüke ikigüke yuŋlaḳlıḳ ḳunpu kergek bolup üstün ögen üze suvaḳlıg yiti sıg atl(ı)g yimgiçi yirimizni ḳutadmışḳa toguru tomlıtu satdım(ı)z (Sa 03 / 1-4).

2. küskü yıl üçünç ay altı yangıḳa maŋa ozmış togrılḳa yuŋlaḳlıḳ kümüş k(e)rgek bolup öz borluḳumnı basa togrılḳa toguru tomlıtu sattım (Sa 05 / 1-4).

3. it yıl onunç ay on yaŋıḳa . . . elik ḳaya açıḳa yuŋlaḳlıḳ böz k(e)rgek bolup iki y(i)g(i)rmi yaşlıg tag küŋ atlıg ḳız ḳa(a)r(a)başımnı eniçükke toguru tomlıtu s(a)ttım (Sa 23 / 1-4).

33. ZnT + SbpT + [Ö] + N + HdfT + DuT + YT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. yunt yıl törtünç ay sekiz y(i)g(i)rmike biziŋe mausi edgü beg ogulḳa biz ikegüke yuŋlaḳlıḳ kümüş k(e)rgek bolup ögüz içinteki açgu öleŋni toyınçogḳa toḳuz stır kümüşke sibilgasar üskinte toguru tomlutu satdım (Sa 08 / 1-6).

34. ZnT + SbpT + [Ö] + DuT + N + HdfT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 2 cümle vardır.

1. taḳıgu yıl aram ay altı yaŋıḳa maŋa sadaḳa yuŋaḳlıḳ böz kergek bolup suldan a . . . . tın yüz iki baglıḳ uzun ḳarıta böz alıp şuikü ögen üze suvaḳlıg surya birle ülüşlüg maŋa teger altı er kömer borluḳumnı suldan buḳaḳa toguru tomlıtu sattım (Sa 10 / 1-5).

2. toŋuz yıl ikinti ay üç y(a)ŋıḳa maŋa ḳugdmunu tmunıḳa ḳayun ḳ(ı)laḳlıḳ böz kergek bolup apıştın elig tas böz iligte alıp özümniŋ yuŋçı atl(ı)g on üç yaşar er oglannı alpışḳa tog(u)ru tomlıtu sattım (Sa 27 / 1-7).

35. ZnT + SbpT + [Ö] + DuT + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 3 cümle vardır.

1. küskü yıl . . . . . ay . . . . . ḳa maŋa . . . . . bmz k(e)rgek bolup bulattın yüz böz alıp men ḳalımdunıŋ kişitin ulam satgın almış ulat atlıg küngümni toguru tomlıtu sattım (Sa 25 / 1-7).

2. bars yıl altınç ay iki otuzḳa maŋa yigedmişke tüşke üür k(e)rgek bolup çanaḳta vaptso tunuŋ kürisi üze iki şıg üür altım (Lo 19 / 1-2-3).

3. . . . . yıl üçünç ay tört yaŋıḳa . . . . . kutlug temür er tugmış toḳdamış olarḳa yuŋlaḳlıḳ yarmaḳ kümüş kergek bolup sengaktez aḳatın altmış altun alıp müberek ḳoç atlıg oglumnı men atası kutlug temür aḳası er tugmış aḳası toḳtamış üçegü birle bolup toguru tomlıtu sattım (Sa 26/1-8).

36. ZnT + SbpT + [Ö] + DuT1 + DuT2 + N + DuT3 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. toŋuz yıl bişinç ay on altıḳa maŋa terbişke yuŋ(a)ḳlıḳ çao yastuḳ kergek bolup atamnıŋ maŋa ülüşte teggen taysaŋtaḳı on altı er kömer borluḳta maŋa teger çırguştın alıp öŋdün sınarın alıp yarım borluḳumnı udçı buḳa esen ikegütin yüz yastuḳ çao alıp toguru tomlıtu sattım (Sa 11 / 1-7).

37. ZnT + SbpT + [Ö] + N + HdfT + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 4 cümle vardır.

1. taḳıgu yıl törtünç ay sekiz yaŋıḳa maŋa liv taypunuŋ oglı kovçuḳa yuŋlaḳlıḳ kümüş k(e)rgek bolup pukiŋ atlı er ḳarabaşımın kiŋsun ayagḳa tegimligke yiti elig s(ı)tır yarmaḳ kümüşke toguru tomlıtu satdım (Sa 21 / 1-5).

2. luu . . . sekizinç ay altı otuzḳa men atay tutuŋḳa yuŋlaḳlıḳ çao k(e)rgek bolup pintuŋ atl(ı)g ḳıday er ḳ(a)rabaşımnı şivsay tayşıḳa . . . . . toḳuz çao yastuḳḳa toguru satdım (Sa 24 / 1-2-3).

3. it yıl bir y(i)(i)rminç ay altı otuzḳa maŋa ḳaytsu tutuŋḳa yuŋlaḳlıḳ t(a)var k(e)rgek bolup titsu atl(ı)g oglumnı çintsu ayaḳga tegimligke süt sevinçi yarım yastuḳ alıp ogulluḳ birtim (Ad 01 / 1-4).

38. ZnT + SbpT + [Ö] + N + DuT + HdfT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. toŋuz yıl altınç ay yeti yaŋıḳa maŋa yrp togrılḳa . . . . . kümüş k(e)rgek bolup kimzun atl(ı)g ebçi ḳarabaşımnı elig s(ı)tır yarmaḳ kümüşke ineçike tog(u)ru tomlıtu satdım (Sa 22 / 1-4).

39. ZnT + SbpT + [Ö] + DuT + AyT + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. biçin yıl çaḳşaput ay iki yaŋıḳa maŋa tedmilig ḳara buḳa ikegüke ḳarçlıḳ kerek bolup ḳutlug atlıġ ḳatun kişini satıp ḳutlug temürtin yüz elig ḳalın böz aldımız (Sa 28 / 1-6).

40. ZnT + SbpT + [Ö] + N + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 5 cümle vardır.

1. taḳıgu yıl ikinti ay on yaŋıḳa maŋa bay t(e)mürke kepez tarıgu yir kergek bolup t(e)miçiniŋ bu suvtaḳı uturu borluḳın on t(e)ŋ kepez yaḳaḳa tuttum (RH 04 / 1-5).

2. yunt yıl altınç ay sekiz y(i)g(i)rmike maŋa mısırḳa yür tarıgu yir kergek bolup ḳayımtunuŋ sıġaptaḳı yarım eŋiz yirin anuḳḳa tuttum (RH 08 / 1-5).

3. yunt yıl altınç ay on y(a)ŋıḳa m(a)ŋa s(a)ranguçḳa uzunḳa bargu eşek ulag kergek bolup ḳıbrıdunuŋ eşekin onarḳa toḳuz otuzluḳ bözke terke altım (RH 13 / 1-5).

41 ZnT + SbpT + [Ö] + DuT1 + N + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. yunt yıl altınç ay sekiz y(i)g(i)rmike maŋa mısırḳa yür tarıgu yir kergek bolup ḳayımtunıŋ sıḳaptaḳı ilçi bile ülüşlüg maŋa teger y(a)rım eŋiz yir yene üstünki yirni mısırḳa birip altın y(a)rım eŋiz yirni anuḳḳa birdim (RH 11 / 1-8).

42. ZnT + SbpT + [Ö] + AyT + N + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. ud yıl ikinti ay bir yaŋıḳa maŋa büdüs tutuŋa napçikda kidiz k(e)rgek bolup arslan siŋḳur ogulta bir kidiz altı bözke altım (Lo 06 / 1-4).

43. ZnT + SbpT + [Ö] + AyT + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 18 cümle vardır.

1. küskü yıl törtünç ay bir yaŋıḳa maŋa bolmışḳa asıgḳa kümüş kergek bolup ḳ(a)ra ogulta altı s(ı)tır kümüş altım (Lo 07 / 1-2-3-4).

2. biçin yıl törtünç ay biş yaŋıḳa biz sısı körüke ikegüke böz kergek bolup oḳuytın üçer böz aldımız (Lo 12 / 2-6).

3. it yıl altınç ay yiti y(a)ŋıḳa maŋa ḳ(a)lımduḳa bugday kergek bolup irinçiplıtın iki y(a)rım tagar bugday aldım (Lo 18 / 1-4).

44. ZnT + SbpT + [Ö] + AyT + DuT + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. biçin yıl törtünç ay biş yaŋıḳa maŋa somaşiriḳa tüşke künçit kergek bolup ḳayımtutın öz patır bile on iki patır künçit aldım (Lo 27 / 1-6).

45. ZnT + SbpT + [Ö] + N + HdfT + DuT + [Y] [YF- -kp+ş]

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. toŋuz yıl ar(a)m ay on y(a)ŋıḳa maŋa ḳaytso tutuŋa yuŋlaḳlıḳ tavar kergek bolup titso atl(ı)g ogulumnı çintso şilaḳa üç yıllıḳ tutug (Pl 01 / 27-30).

46. ZnT + SbpT1 + [Ö] + DuT1 + SbpT2 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bars yıl törtünç ay y(i)g(i)rmike maŋa tölek temürke sanlıg tıyuḳtaḳı taş köprügnüŋ öŋdün sınarḳı tegzintürü tamlıg ḳavlalıḳımnı yene çaŋgur agıztaḳı yiti kürilig yirimni yene törtkil çugdaḳı tört şıg yirimni yene povu ḳıradaḳı üstün çeçeklikdeki altı şıg yirimni yene altın çeçeklikdeki tört şıg yirimni maŋa sanlıḳ bu munça yirlerimni maŋa tölek temürke yuŋlaḳlıḳ çao yastuḳ kergek bolup tolmış ayaga tegimliktin y(i)g(i)rmi yastuḳ çuŋduŋ bao-çao alıp taşıḳḳa utmışḳa bu yirlerimni tarıp yizün tip . . . ḳılıp birtim . . . . . (Mi 28 / 1-11).

47. ZnT + SbpT + DuT + ŞT + Ö + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. taḳıgu yıl yitnç ay sekiz y(i)g(i)rmike men toyınçog tüşiki basıḳı biz üçegü evde . . . çogı bolmışḳa tugmışımız edgü toŋa tardu öz ḳana üskinte tişip bu künte öŋdünki tüşikiniŋ tangutta ḳıtayta negü yme birimi bar erser toyınçog basıḳı bilmez men (Mi 05 / 1-7).

48. ZnT + SbpT1 + SbpT2 + [Ö] + YT1 + YT2 + N + HdfT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. ḳoyn yıl aram ay bir yaŋıḳa men ḳaranıŋ yig bürt yuŋl(a)ḳlıḳ t(a)war k(e)rgek bolup adın birgüm yoḳ üçün kidin ḳırata ḳazı kitrinte içim ḳançuḳ bile tüz ülüşlüg üç şıg yirim atı ḳutlug taşḳa toguru tomlıdu satt(ı)m (Sa 01 / 1-5).

49. ZnT + SbpT + N + [Ö] + HdfT + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. tavışgan yıl aram ay bir yaŋıḳa men aram ḳ(a)ya ḳınısun birle yuŋlaḳlıḳ ço k(e)rgek bolup töküzteki tarıg tarımaḳḳa yirni altmış aḳḳa apamḳa on iki sıtır ço yaḳasın iligte alıp birürmen (RH 03 / 1-5).

50. ZnT + ŞT + Ö + N + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. yene bu neselerni men taşıḳ yanıp kelip turıḳa tölep birs(e)rmen men turı borluḳnı yanturup birür men (Mi 19 / 17-18).

51. ZnT + ŞT + N + HdfT + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. taḳı birök erklig beg kişi küçin tutup ḳam küç ḳılıp yulglı alglı saḳınsarlar bu oḳ ögente oḳ yir tenginçe yir ḳutlug taşḳa yaratu birip alzunlar (Sa 02 / 16-19).

52. ZnT + ŞT1 + ŞT2 + Ö + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

kin arḳun men külüg tintançnıŋ ḳam ḳadaşım oglum ḳızım bu ḳarabaşıg ayıtsar isteser savları yorımazun (Sa 19 / 10-11-12).

3.2.2.5. Yer Tümleci (YT) ile Başlayan Cümleler / Cümle Kalıpları

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda yer tümleci (YT) ile başlayan 10 cümle bulunmaktadır. Cümlelerin yapımında 3 farklı kalıp kullanılmıştır.

1. YT + N + HdfT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. ç(a)mġuḳta bir şıgı yirim atı alp taş saŋunḳa oḳ(?) toguru tomlug sattım (Sa 01 / 2-3).

2. YT + Ö + Y (YF- -kp+[ş])

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 8 cümle vardır.

1. ḳodı yıŋaḳ ögenlusay yiringe bargu ögen adır(a)r (Sa 02 / 10-11).

2. öngtün yıŋaḳ toyıçaḳ yiri adırar (Sa 02/10).

3. tagtın yıŋaḳ bulat buḳanıŋ ögen adırar (Sa 05/9-10).

3. YT + Ö + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu yirte biz torçı yolçı ilçi üç aḳa inilerniŋ soŋ bayan urug tarıg ünüp kim kim me bolup çam çarım ḳılmazunlar (Ex 02 / 9-12).

3.2.2.6. Sebep Tümleci (SbpT) ile Başlayan Cümleler / Cümle Kalıpları

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda sebep tümleci [SbpT] ile başlayan 4 cümle bulunmaktadır. Cümlelerin yapımında 4 farklı kalıp kullanılmıştır.

1. SbpT + [Ö] + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. özge onluḳlarınta çamım üzülmeyükke ög bitigin birmetim (Mi 07 / 8-9-10).

2. SbpT + [Ö] + N + DuT + Y (YF- kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. togrulḳa . . . . . yir kergek bol . . . . . açariniŋ berk togantaḳı bir eŋiz yirin anuḳḳa tuttum (RH 09 / 1-4).

3. SbpT1 + SbpT2 + [Ö] + HdfT + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu borluḳ uçagur turınıŋ üçün amtı bu kün başlap bu turıta negüme ḳalan ḳavut tütün ḳ(a)bın ḳodgu umdu borluḳ eŋiz t(i)rig ür kepez ḳavlalıḳ eŋiz basıg salık negüme ḳatılmaz bir salmaz biz tip bu budaşırı baḫşıḳa tapşurup birtimiz (Mi 20 / 10-16).

4. SbpT1 + SbpT2 + SbpT3 + SbpT4 + ŞT1 + ŞT2 + SbpT5 + [Ö] + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. men ḳalanḳa yadap birim alım telim bolup alımçılarımma telim bolup turgu teg bolmayın ḳaçıp yaşıp barmış üçün yene turı birleki maŋa teger üç er kömer borluḳumnı turuḳa meniŋ birimlerimni sen üzüp sen alıp ḳalırmusan tiser men yoḳ erser özge kişike ḳodar men tisermen turı birimiŋni men birür men borluḳḳa özge kişi kögürmez men timiş üçün barça toyınḳa iki tavar ḳançuḳḳa yarım küp bor yumşaḳḳa iki şıg ür bir ḳ(a)ra ton ḳıtay buḳaḳa üç tavar munça neselerni san birip bitiglerim algıl tip ḳodup bardım (Mi 19 / 2-14).

3.2.2.7. Şart Tümleci (ŞT) ile Başlayan Cümleler / Cümle Kalıpları

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda şart tümleci (ŞT) ile başlayan 88 cümle bulunmaktadır. Cümlelerin yapımında 27 farklı kalıp kullanılmıştır.

1. ŞT + Ö + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 40 cümle vardır.

1. taplasar özi tarızun (Sa 02 / 13).

2. taplasar özi tutzun (Sa 08 / 14).

3. bu ḳ(a)r(a)baş yolınta kimtin ḳ(a)yutın çam çarım ḳ(ı)lsar men elik ḳaya açı bilür men (Sa 23 / 16-17).

2. ŞT + Ö + Y1 (YF- -kp+ş) + Ö + Y2 (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. iglep ölser yarım t(a)varı ölür yarım t(a)varı tirilür (Pl 01 / 20-21).

3. ŞT + Ö + N + GrT + DuT1 + DuT2 + DuT3 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu bitigdeki çaonı birginçe biz inç buḳa arug iştin taştın bar yoḳ bolsar biz birle alguçı tuŋsu taypaoşın men inç buḳanıŋ inim esen men arugnıŋ oglum ḳara tuyma ikegü bu bitigteki çaonı bitig yosunça negükeme tıldamayın çamsız köni birürbiz (Mi 17 / 10-16).

4. ŞT + Ö + N + ZnT + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. apam üntürür men tiser men bu kümüşüg birmiş küntin berüki asıgı birle köni birürmen (Pl 01 / 23-24-25).

5. ŞT + Ö + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. taplasa özleri etlep yizün (Sa 11 / 9).

6. ŞT + Ö + DuT1 + DuT2 + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. yiti küntin kiçser men ḳaytso tu igelep alıp kün egsükin köni birürmen (Pl 01 / 18-19).

7. ŞT + Ö + HdfT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. men taşıḳ üç yılḳa t(e)gi yanıp kelip bu neselerni turıḳa birmeser men borluḳ turıḳa togru töleç bolzun (Mi 19 / 18-21).

8. ŞT + Ö + BBT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 2 cümle vardır.

1. bu ḳarabaş kim çam ḳılsar biz silu küdegü . . . . . bedizçi sasıçı maşı birle berürbiz (Sa 21 / 18-19).

2. birginçe bar yoḳ bolsarmen inim budruḳ evdekiler birle birür. (Lo 29/5-6).

9. ŞT + Ö + BBT + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 10 cümle vardır.

1. birginçe bar yoḳ bols(a)r men nom ḳulı evt(e)kiler bile köni birzünler (Lo 30 / 8-9).

2. birginçe bar yoḳ bolsarmen arıg tigin evtekiler birle köni birzün (Lo 16 / 8-9-10).

3. birginçe bar yoḳ bolsarmen oglum temür buḳa evtekiler bile köni birzünler (Lo 14 / 9-10-11).

10. ŞT + Ö + ZnT + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. biçin yıl onunç ay altı y(i)g(i)rmike men ineçi alp togrılḳa tutar yiti küri üyürni apam k(i)lmişte alp togrılḳa yiti küri üyür köni birgil tiser men ineçi ḳoyn yıltın berü tüşi bile köni birürmen (Mi 08 / 1-2-3).

11. ŞT + [Ö] + Y1 (YF- -kp+ş) + Y2 (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. kin öŋtünög bitigi ünser yorım(a)zun buçuŋ bolzun (Mi 06 / 5-6).

12. ŞT + [Ö] + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 2 cümle vardır.

1. birginçe bar yoḳ bolsamen meniŋ samduküteki paynı bile teŋ ülüşülüg yarım aŋız yirte m(a)ŋa teger bölük ülüşlüg yirim birzün (Lo 15 / 7-11).

2. ḳayusı bu savtın agışsarbiz birer yastuḳ ḳuvar birüşürbiz (Ad 02 / 14-15).

13. ŞT + [Ö] + N + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 2 cümle vardır.

1. yüz yastuḳḳa tegmese bu . . oḳ lalnı kelürüp birürmen (Mi 26 / 10-11).

2. eşekni teri birle birmes(e)rmen s(a)rḳuytaḳı maḫmura birle ülüşlüg yirimni iki tüzin tarıp yizün (RH 13 / 9-10-11).

14. ŞT + [Ö] + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu yirke birim alım kelse ikirer yarım bilşip . . . . birürbiz (RH 08 / 7-8-9).

15. ŞT + [Ö] + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu eşek barırta kelirte taş t(e)gil bolsar biş yaşar yaratu eşekig birürmen (RH 13 / 12-13-14).

16. ŞT + [Ö] + DuT + Y1 (YF- -kp+ş) + Y2 (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. kim erklig beg işi küçün tutup çamlasar bu oḳ yir tenglig iki yir birip alzunlar yulsunlar (Sa 08 / 17-18).

17. ŞT + [Ö] + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 3 cümle vardır.

1. borluḳın ḳaçan til(e)s(e)r negükeme şıltamayın yanturup birür men (Mi 21 / 4-5).

2. alım birim kelse ik(i)rer t(e)ŋ bilişip t(e)ŋ birürbiz (RH 11 / 10-11).

3. bu yirke birim alım kelse ikirer yarım bilşip . . . . birürbiz (RH 08 / 7-8-9).

18. ŞT + [Ö] + YIT + N + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu savta ḳayusı agısarbiz üçer yüz bişer otuz ḳunpu içre ḳuvpar birüşürbiz (Sa 03 / 24-25).

19. ŞT + [Ö] + GrT + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. birmedin keçürsermen il y(a)ŋınça tüşi bile köni birzünler (Lo 21 / 7-8).

20. ŞT1 + [Ö] + ŞT2 + GrT1 + Grt2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. apam birök bu ogulnıŋ küçin alıp bodḳa tegmişte orunın yigin ḳılmayın edgü tutmayın ḳodı asıra kişiçe tutsarmen ḳayuḳa barsar öz köŋülinçe tapınça barzun (Ad 03 / 19-23).

21. ŞT + N + Ö + HdfT + DuT + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. yüz yastuḳḳa barsa elig yastuḳluḳ edni men sadı adaḳ totoḳḳa kelürüp birürmen (Mi 26 / 6-9).

22. ŞT + N + Ö + HdfT + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. çam çarım ḳılıp alayın yulayın tiserler bu yir tingınçe iki yir öküş ḳaya açari olarḳa y(a)ratu birip yulup alzun (Ex 01 / 19-20).

23. ŞT + DuT + Ö + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 6 cümle vardır.

1. kim kimme bolup çam çarım ḳılsar ulug süüke aḳ yastuḳ beglerke egerke yaragı at birip sözleri yorımazun (Sa 27 / 20-24).

24. ŞT + DuT1 + [Ö] + DuT2 + DuT3 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. biz munta ötser şinkiŋ sinin başlap oglanlarım birle evimni tutup ayıtışıp kengişip yorızunlar (Em 01 / 10-11-12).

25. ŞT + DuT1 + DuT2 + Ö + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 2 cümle vardır.

1. apam birök erklig beg işi küçin tutup çam çarım ḳılsarlar ulug süüke bir altun yastuḳ basıp il begleringe ederke yaragu at birip sözleri yorımazun (Sa 12 / 9-12).

2. apam birök alır biz tip çamlasarlar ulug süüke bir altun yastuḳ oglan tigitlerke birer kümüş yastuḳ içgerü agılıḳḳa bir yastuḳ içgerü agılıḳḳa bir at birip agır ḳıy(ı)nḳa t(e)gip sözleri yorımazun (Wp 01 / 10-17).

26. ŞT + N + Ö + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. igleser yiti künki mün aş men çintso şila birürmen (Pl 01 / 17).

27. ŞT + SbpT + DuT1 + [Ö] + DuT2 + DuT3 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu tonug soyup almışḳa ḳulum öldi tip men ḳıt(a)y ḳ(a)ya çamlasar men biz içinteki söz turur tip için yaraşı ineçitin yarım yastuḳ kümüş alıp üzüşüp kesişip kitdim(i)z (Mi 03 / 7-11).

3.2.2.8. Durum Tümleci (DuT) ile Başlayan Cümleler / Cümle Kalıpları

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda durum tümleci (DuT) ile başlayan 8 cümle bulunmaktadır. Cümlelerin yapımında 8 farklı kalıp kullanılmıştır.

1. DuT + Ö + Y (YF- kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. alguçıḳa birgüçike inçke ayıtıp men pusartu sıngay (ka)ya bitidim (Sa 01 / 18).

2. DuT + Ö + Y (YF- -kp+[ş])

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. körüp olurguçı inim bütür (Sa 01 / 16-17).

3. DuT + ŞT + Ö + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. men ḳaytsu tutuŋnıŋ titsunı men başlap inim içim ḳam ḳadaşım erklig beg işiniŋ küçin tutup üntürürmen tiserler savları yorımazunlar (Ad 01 / 10-11-12).

4. DuT + ŞT + Ö + HdfT + Y (YF- [-kp+ş])

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu neselerni turı birip birimimni turı üzser bu borluḳ turıḳa töleç bolzun (Mi 19 / 14-15-16).

5. DuT + ŞT1 + ŞT2 + Ö + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. yalŋuz yorıp ogrı tev ḳılsar yoḳ itük kılsar men ḳaytso tu başımḳa bolur (Pl 01 15 / 16).

6. DuT + HdfT + Ö + Y (YF- [-kp+ş])

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1.ög bitigin titp basa togrılķa çamım yoķ (Mi 07 / 7-8).

7. DuT1 + ZnT + Ö + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. iligte alıp bu bitigni ķılmış kün üze men alpış tükel s(a)n(a)p birdim (Sa 27 / 8-9-10).

8. DuT1 + [Ö] + ZnT + N + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

y(e)ne toŋuz yıl edlemişke altmış tmbin süçüg yaķanı köni birür men (Mi 21 / 6).

3.2.2.9. Hedef Tümleci ile Başlayan Cümleler / Cümle Kalıpları

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda hedef tümleci (HdfT) ile başlayan 27 cümle bulunmaktadır. Cümlelerin yapımında 4 farklı kalıp kullanılmıştır.

1. HdfT + Ö + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 5 cümle vardır.

1. bu tört sıçı içindeki bir aŋız yirke bitigdeki ķuus temür baḫşı erklig bolzun (Sa 09 / 14-15-16).

2. bu ķarabaş yolınta men yrp togrıl. . . . içim inim tugmışım gadaşım yigenim tagayım kim ķayu çam çarım ķılmazunlar (Sa 22 / 9-10).

3. bu tört sıçılıķ yir üze öküş ķaya açari yitmiş ķaya açari erklig bolzun (Ex 01 / 12-13-14).

2. HdfT + Ö + DuT + Y (YF -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 5 cümle vardır.

1. bu tört sıçılıķ yir üze öküş ķaya açari yitmiş ķaya açari erklig bolzun (Ex 01 / 12-13-14).

2. bu pukiŋ atl(ı)g karabaş üze kiŋsun ayagķa tegimlig erklig bolzun (Sa 21 / 9-10).

3. bu tört sıçı içindeki bir aŋız yirke bitigdeki ḳuus temür baḫşı erklig bolzun (Sa 09 / 14-15-16).

3. HdfT + ZnT + Ö + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 16 cümle vardır.

1. bu tört sıçılıg yir üze miŋ yıl tüm(e)n künke tegi ḳutlug taş erklig bolzun (Sa 02 / 12-13).

2. bu tört sıçılıg borluḳḳa miŋ yıl tümen künke tegi ḳıyasudın erklig bolzun (Sa 16 / 9-10).

3. bu kutlug atlıg ḳatun kişike miŋ yıl tümen künke tegi ḳutlug temür erklig bolzun (Sa 28 / 11-12-13).

4. HdfT1 + DuT + ŞT + HdfT2 + ZnT + Ö + Y (YF- -kp+ş)

Bu cümle kalıbıyla yapılmış 1 cümle vardır.

1. bu men baçaḳ satmış kişike meniŋ aḳam inim urugum tugmışım onluḳum yüzlüküm alımçım birimçim kim kim me bolup çam çarım ḳılsarlar bu men satmış kişike miŋ yıl tümen künke tegi bedrüz erklig bolzun (Sa 29 / 9-13).

3.2.3. Cümle Kalıpları Ve Kullanım Oranları

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda 192 kalıpla yapılmış 916 cümle tespit edilmiştir. Cümlenin başlangıç ögesine göre sınıflandırılan kalıpların, cümle sayılarının kendi grupları içindeki ve toplam sayı içindeki yüzdeleri aşağıda dikkatlere sunulmuştur.

3.2.3.1. Özne (Ö) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları

Özne (Ö) ile başlayan 545 cümle 29 cümle kalıbıyla yapılmıştır.

Tablo 1: Özne (Ö) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları

Sıra No	Cümle Kalıpları	Cümle Sayısı	Kendi Grubu İçindeki Yüzdesi	Toplam Cümle Sayısı İçindeki Yüzdesi
1	Ö + Y (YF- [-kp+ş])	226	41,47%	24,67%
2	Ö + Y (YF- -kp+ş)	57	10,46%	6,22%
3	Ö + Y (YF- [-kp+ş]) + CSE	160	29,36%	17,47%
4	Ö + Y1 (YF- -kp+ş) + Y2 (YF- -kp+ş)	6	1,10%	0,66%
5	Ö + Y1 (YF- -kp+ş) + Y2 (YF- -kp+ş) + Y3 (YF- -kp+ş)	2	0,37%	0,22%
6	Ö + DuT + Y (YF- -kp+ş)	64	11,74%	6,99%
7	Ö + DuT + Y1 (YF- -kp+ş) + Y2 (YF- kp+ş)	2	0,37%	0,22%
8	Ö + DuT + N + Y (YF- -kp+ş)	1	0,18%	0,11%
9	Ö + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	3	0,55%	0,33%
10	Ö + DuT + HdfT1 + HdfT2 + Y (YF- -kp+ş)	2	0,37%	0,22%
11	Ö + DuT + ZnT + YlT + GrT + Y (YF- -kp+ş)	1	0,18%	0,11%
12	Ö + DuT1 + DuT2 + DuT3 + Y (YF- -kp+ş)	1	0,18%	0,11%
13	Ö + DuT1 + DuT2 + ŞT + DuT3 + ŞT2 + ŞT3 + N + Y (YF- -kp+ş)	1	0,18%	0,11%
14	Ö + GrT + Y (YF- -kp+ş)	2	0,37%	0,22%
15	Ö + HdfT + Y (YF- -kp+ş)	1	0,18%	0,11%
16	Ö + HdfT + DuT + Y (YF- -kp+ş)	1	0,18%	0,11%

17	Ö + HdfT1 + HdfT2 + DuT + Y (YF- -kp+ş)	1	0,18%	0,11%
18	Ö + VsT + Y (YF- -kp+ş)	1	0,18%	0,11%
19	Ö + ŞT + Y (YF- -kp+ş)	1	0,18%	0,11%
20	Ö + ŞT + HdfT + N + Y (YF- -kp+ş)	1	0,18%	0,11%
21	Ö + ŞT + DuT + Y (YF- [-kp+ş])	1	0,18%	0,11%
22	Ö + ŞT + DuT + Y (YF- -kp+ş)	2	0,37%	0,22%
23	Ö + ŞT + GrT + DuT + Y (YF- -kp+ş)	2	0,37%	0,22%
24	Ö + BBT + DuT + Y (YF- -kp+ş)	1	0,18%	0,11%
25	Ö + BBT + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	1	0,18%	0,11%
26	Ö + SbpT + Y (YF- -kp+ş)	1	0,18%	0,11%
27	Ö + AyT + N + DuT + Y (YF- kp+ş)	1	0,18%	0,11%
28	Ö + ZnT + N + DuT + Y (YF- -kp+ş)	1	0,18%	0,11%
29	Ö + Y1 (YF- [-kp+ş]) + ŞT + BBT + [Ö] + DuT + Y2 (YF- -kp+ş)	1	0,18%	0,11%
				59,50%
	Özne ile başlayan toplam cümle sayısı	545		
	Genel toplam cümle sayısı	916		

3.2.3.2. İşaretsiz Özne [Ö] ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları

İşaretsiz özne [Ö] ile başlayan 117 cümle 55 cümle kalıbıyla yapılmıştır.

Tablo 2: İşaretsiz Özne [Ö] ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları

Sıra No	Cümle Kalıpları	Cümle Sayısı	Kendi Grubu İçindeki Yüzdesi	Toplam Cümle Sayısı İçindeki Yüzdesi
1	[Ö] + Y (YF- [-kp+ş])	4	3,42%	0,44%
2	[Ö] + Y (YF- -kp+ş)	2	1,71%	0,22%
3	[Ö] + Y (YF- [-kp+ş]) + CSE	2	1,71%	0,22%
4	[Ö] + N + DuT + Y (YF- -kp+ş)	11	9,40%	1,20%
5	[Ö] + N + HdfT + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
6	[Ö] + N + HdfT + DuT + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
7	[Ö] + N + YT + Y (YF- -kp+ş)	2	1,71%	0,22%
8	[Ö] + N + ZnT + Y (YF- [-kp+ş])	1	0,85%	0,11%
9	[Ö] + N + ZnT + DuT + Y (YF- -kp+ş)	2	1,71%	0,22%
10	[Ö] + N + YT + DuT + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
11	[Ö] + N + AyT + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
12	[Ö] + N + ŞT + DuT + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
13	[Ö] + N + HdfT1 + DuT1 + DuT2 + HdfT2 + YT + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
14	[Ö] + N + ZnT + HdfT + DuT + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
15	[Ö] + DuT + Y (YF- -kp+ş)	8	6,84%	0,87%
16	[Ö] + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
17	[Ö] + DuT1 + DuT2 + DuT3 + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%

18	[Ö] + DuT1 + N1+ N2 + ZnT + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
19	[Ö] + DuT1 + SbpT + DuT2 + DuT3 + N + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
20	[Ö] + DuT1 + N + DuT2 + ZnT + DuT3 + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
21	[Ö] + HdfT + Y (YF- kp+ş)	1	0,85%	0,11%
22	[Ö] + HdfT + DuT + Y (YF- kp+ş)	1	0,85%	0,11%
23	[Ö] + HdfT + ZnT + N + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
24	[Ö] + HdfT + DuT1 + DuT2 + DuT3 + N + DuT4 + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
25	[Ö] + HdfT + N1 + ZnT1 + N2 + ZnT2 + N3 + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
26	[Ö] + AyT + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
27	[Ö] + ŞT + N + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
28	[Ö] + ŞT + YT + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
29	[Ö] + ŞT + HdfT + Y (YF- -kp+ş)	23	19,66%	2,51%
30	[Ö] + ŞT + GrT + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
31	[Ö] + ŞT + DuT + Y (YF- -kp+ş)	6	5,13%	0,66%
32	[Ö] + ŞT + SbpT + N + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
33	[Ö] + ŞT + N + HdfT + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
34	[Ö] + ŞT + GrT + DuT + Y (YF- -kp+ş)	2	1,71%	0,22%
35	[Ö] + ŞT + ZnT + N + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	2	1,71%	0,22%
36	[Ö] + ŞT + GrT + DuT1 + DuT2 + Y(YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
37	[Ö] + ŞT + ZnT + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
38	[Ö] + ŞT1 + ŞT2 + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
39	[Ö] + ŞT + YT + HdfT + N + DuT+ Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%

40	[Ö] + ŞT + DuT1 + DuT2 + DuT3 + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
41	[Ö] + ŞT + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
42	[Ö] + ZnT + Y (YF- -kp+ş)	2	1,71%	0,22%
43	[Ö] + ZnT + N + Y (YF- kp+ş)	1	0,85%	0,11%
44	[Ö] + ZnT + N + DuT + Y (YF- -kp+ş)	8	6,84%	0,87%
45	[Ö] + ZnT + N + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
46	[Ö] + ZnT + N + MT + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
47	[Ö] + ZnT + DuT + Y (YF- -kp+ş)	2	1,71%	0,22%
48	[Ö] + ZnT + DuT + N + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
49	[Ö] + ZnT + DuT + HdfT1 + HdfT2 + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
50	[Ö] + ZnT + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
51	[Ö] + SbpT + N + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
52	[Ö] + SbpT + N + HdfT + GrT + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
53	[Ö] + SbpT + DuT + N + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
54	[Ö] + SbpT + DuT1 + N + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
55	[Ö] + SbpT + HdfT + DuT + N + Y (YF- -kp+ş)	1	0,85%	0,11%
				12,77%
	İşaretsiz özne ile başlayan toplam cümle sayısı	117		
	Genel toplam cümle sayısı	916		

3.2.3.3. Nesne (N) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları

Nesne (N) ile başlayan 26 cümle 10 cümle kalıbıyla yapılmıştır.

Tablo 3: Nesne (N) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları

Sıra No	Cümle Kalıpları	Cümle Sayısı	Kendi Grubu İçindeki Yüzdesi	Toplam Cümle Sayısı İçindeki Yüzdesi
1	N + Ö + Y (YF- -kp+ş)	5	19,23%	0,55%
2	N + Ö + DuT + Y (YF- -kp+ş)	1	3,85%	0,11%
3	N + Ö + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	1	3,85%	0,11%
4	N + Ö + ZnT + DuT + Y (YF- -kp+ş)	3	11,54%	0,33%
5	N1 + … + N15 + Ö + HdfT1 + HdfT2 + HdfT3 + Y (YF- -kp+ş)	1	3,85%	0,11%
6	N + YT + Ö + Y (YF- -kp+[ş])	3	11,54%	0,33%
7	N + YT1 + Ö1 + YT2 + Ö2 + YT3 + Ö3 + YT4 + Ö4 + Y (YF- -kp+[ş])	1	3,85%	0,11%
8	N + ZnT + Ö + DuT + Y (YF- -kp+ş)	9	34,62%	0,98%
9	N + ZnT + Ö + HdfT + DuT + Y (YF- -kp+ş)	1	3,85%	0,11%
10	N + ZnT + Ö + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	1	3,85%	0,11%
				2,84%
	Nesne ile başlayan toplam cümle sayısı	26		
	Genel toplam cümle sayısı	916		

3.2.3.4. Zaman Tümleci (ZnT) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları

Zaman tümleci (ZnT) ile başlayan 91 cümle 52 cümle kalıbıyla yapılmıştır.

Tablo 4: Zaman Tümleci (ZnT) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları

Sıra No	Cümle Kalıpları	Cümle Sayısı	Kendi Grubu İçindeki Yüzdesi	Toplam Cümle Sayısı İçindeki Yüzdesi
1	ZnT + Ö + Y (YF- -kp+ş)	5	5,49%	0,55%
2	ZnT + Ö + N + DuT+ Y (YF- kp+ş)	1	1,10%	0,11%
3	ZnT + Ö + N + HdfT + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
4	ZnT + Ö + N + AyT + DuT + Y (YF- kp+ş)	1	1,10%	0,11%
5	ZnT + Ö + DuT + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
6	ZnT + Ö + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
7	ZnT + Ö + DuT + N + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
8	ZnT + Ö + DuT1 + SbpT + DuT2 + N + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
9	ZnT + Ö + HdfT + N + Y (YF- -kp+ş)	3	3,30%	0,33%
10	ZnT + Ö + HdfT + SbpT + N + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
11	ZnT + Ö + HdFT1 + HdfT2 + N + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
12	ZnT + Ö + HdfT + N + DuT + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
13	ZnT + Ö + SbpT + N + DuT + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
14	ZnT + Ö + SbpT1 + SbpT2 + HdfT + N + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
15	ZnT + Ö + SbpT1 + HdfT1 + DuT1 + DuT2 + HdfT2 + SbpT2 + N + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
16	ZnT + Ö + AyT + N + Y (YF- -kp+[ş])	1	1,10%	0,11%
17	ZnT + Ö + ŞT + DuT + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%

18	ZnT + [Ö] + SbpT + DuT + N + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
19	ZnT + [Ö] + DuT + Y (YF- kp+ş)	2	2,20%	0,22%
20	ZnT + [Ö] + DuT1 + DuT2 + N + DuT3 + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
21	ZnT + [Ö] + HdfT1 + … HdfT11 + DuT1 + HdfT12 + ZnT + N + SbpT + DuT2+ Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
22	ZnT + N + Ö + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
23	ZnT + DuT1 + DuT2 + [Ö] + Y (YF- -kp+[ş])	1	1,10%	0,11%
24	ZnT + DuT1 + DuT2 + N + Ö + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
25	ZnT + DuT1 + [Ö] + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	2	2,20%	0,22%
26	ZnT + DuT1 + SbpT + [Ö] + DuT2 + DuT3 + N + DuT4 + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
27	ZnT1 + DuT1 + Ö + DuT2 + DuT3 + GrT + ZnT2 + DuT4 + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
28	ZnT + HdfT + Ö + Y (YF- -kp+ş)	2	2,20%	0,22%
29	ZnT + DuT + Ö + Y (YF- [-kp+ş])	1	1,10%	0,11%
30	ZnT + HdfT1 + HdfT2 + [Ö] + Y (YF- -kp+[ş])	1	1,10%	0,11%
31	ZnT + YlT1 + YlT2 + YlT3 + Ö + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
32	ZnT + SbpT + [Ö] + N + HdfT + Y (YF- -kp+ş)	4	4,40%	0,44%
33	ZnT + SbpT + [Ö] + N + HdfT + DuT + YT + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
34	ZnT + SbpT + [Ö] + DuT + N + HdfT + Y (YF- -kp+ş)	2	2,20%	0,22%
35	ZnT + SbpT + [Ö] + DuT + N + Y (YF- -kp+ş)	3	3,30%	0,33%
36	ZnT + SbpT + [Ö] + DuT1 + DuT2 + N + DUT3 + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
37	ZnT + SbpT + [Ö] + N + HdfT + DuT + Y (YF- -kp+ş)	4	4,40%	0,44%
38	ZnT + SbpT + [Ö] + N + DuT + HdfT + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
39	ZnT + SbpT + [Ö] + DuT + AyT + N + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%

40	ZnT + SbpT + [Ö] + N + DuT + Y (YF- -kp+ş)	5	5,49%	0,55%
41	ZnT + SbpT + [Ö] + DuT1 + N + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
42	ZnT + SbpT + [Ö] + AyT + N + DuT + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
43	ZnT + SbpT + [Ö] + AyT + N + Y (YF- -kp+ş)	18	19,78%	1,97%
44	ZnT + SbpT + [Ö] + AyT + DuT + N + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
45	ZnT + SbpT + [Ö] + N + HdfT + DuT + [Y] [YF- -kp+ş]	1	1,10%	0,11%
46	ZnT + SbpT1 + [Ö] + DuT1 + SbpT2 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
47	ZnT + SbpT + DuT + ŞT + Ö + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
48	ZnT + SbpT1 + SbpT2 + [Ö] + YT1 + YT2 + N + HdfT + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
49	ZnT + SbpT + N + [Ö] + HdfT + DuT + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
50	ZnT + ŞT + N + HdfT + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
51	ZnT + ŞT1 + ŞT2 + Ö + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
52	ZnT + ŞT + Ö + N + DuT + Y (YF- -kp+ş)	1	1,10%	0,11%
				9,93%
	Zaman tümleci ile başlayan toplam cümle sayısı	91		
	Genel toplam cümle sayısı	916		

3.2.3.5. Yer Tümleci (YT) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları

Yer tümleci (YT) ile başlayan 10 cümle 3 cümle kalıbıyla yapılmıştır.

Tablo 5: Yer Tümleci (YT) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları

Sıra No	Cümle Kalıpları	Cümle Sayısı	Kendi Grubu İçindeki Yüzdesi	Toplam Cümle Sayısı İçindeki Yüzdesi
1	YT + N + HdfT + Y (YF- -kp+ş)	1	10,00%	0,11%
2	YT + Ö + Y (YF- -kp+[ş])	8	80,00%	0,87%
3	YT + Ö + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	1	10,00%	0,11%
				1,09%
	Toplam	10		
	Genel Toplam	916		

3.2.3.6. Sebep Tümleci (SbpT) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları

Sebep tümleci (SbpT) ile başlayan 4 cümle 4 cümle kalıbıyla yapılmıştır.

Tablo 6: Sebep Tümleci (SbpT) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları

Sıra No	Cümle Kalıpları	Cümle Sayısı	Kendi Grubu İçindeki Yüzdesi	Toplam Cümle Sayısı İçindeki Yüzdesi
1	SbpT + [Ö] + N + Y (YF- -kp+ş)	1	25,00%	0,11%
2	SbpT + [Ö] + N + DuT + Y (YF- kp+ş)	1	25,00%	0,11%
3	SbpT1 + SbpT2 + [Ö] + HdfT + DuT + Y (YF- -kp+ş)	1	25,00%	0,11%
4	SbpT1 + SbpT2 + SbpT3 + SbpT4 + ŞT1 + ŞT2 + SbpT5 + [Ö] + DuT + Y (YF- -kp+ş)	1	25,00%	0,11%
				0,44%
	Toplam	4		
	Genel Toplam	916		

3.2.3.7. Şart Tümleci (ŞT) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları

Şart tümleci (ŞT) ile başlayan 88 cümle 27 cümle kalıbıyla yapılmıştır.

Tablo 7: Şart Tümleci (ŞT) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları

Sıra No	Cümle Kalıpları	Cümle Sayısı	Kendi Grubu İçindeki Yüzdesi	Toplam Cümle Sayısı İçindeki Yüzdesi
1	ŞT + Ö + Y (YF- -kp+ş)	40	45,45%	4,37%
2	ŞT + Ö + Y1 (YF- -kp+ş) + Ö + Y2 (YF- -kp+ş)	1	1,14%	0,11%
3	ŞT + Ö + N + GrT + DuT1 + DuT2 + DuT3 + Y (YF- -kp+ş)	1	1,14%	0,11%
4	ŞT + Ö + N + ZnT + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	1	1,14%	0,11%
5	ŞT + Ö + DuT + Y (YF- -kp+ş)	3	3,41%	0,33%
6	ŞT + Ö + DuT1 + DuT2 + N + Y (YF- -kp+ş)	1	1,14%	0,11%
7	ŞT + Ö + HdfT + Y (YF- -kp+ş)	1	1,14%	0,11%
8	ŞT + Ö + BBT + Y (YF- -kp+ş)	2	2,27%	0,22%
9	ŞT + Ö + BBT + DuT + Y (YF- -kp+ş)	10	11,36%	1,09%
10	ŞT + Ö + ZnT + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	1	1,14%	0,11%
11	ŞT + [Ö] + Y1 (YF- -kp+ş) + Y2 (YF- -kp+ş)	1	1,14%	0,11%
12	ŞT + [Ö] + N + Y (YF- -kp+ş)	2	2,27%	0,22%
13	ŞT + [Ö] + N + DuT + Y (YF- -kp+ş)	2	2,27%	0,22%
14	ŞT + [Ö] + DuT + Y (YF- -kp+ş)	1	1,14%	0,11%
15	ŞT + [Ö] + N + Y (YF- -kp+ş)	1	1,14%	0,11%
16	ŞT + [Ö] + DuT + Y1 (YF- -kp+ş) + Y2 (YF- -kp+ş)	1	1,14%	0,11%
17	ŞT + [Ö] + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	3	3,41%	0,33%

18	ŞT + [Ö] + YlT + N + Y (YF- -kp+ş)	1	1,14%	0,11%
19	ŞT + [Ö] + GrT + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	1	1,14%	0,11%
20	ŞT1 + [Ö] + ŞT2 + GrT1 + Grt2 + Y (YF- -kp+ş)	1	1,14%	0,11%
21	ŞT + N + Ö + HdfT + DuT + Y (YF- -kp+ş)	1	1,14%	0,11%
22	ŞT + N + Ö + HdfT + DuT1 + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	1	1,14%	0,11%
23	ŞT + DuT + Ö + Y (YF- -kp+ş)	6	6,82%	0,66%
24	ŞT + DuT1 + [Ö] + DuT2 + DuT3 + Y (YF- -kp+ş)	1	1,14%	0,11%
25	ŞT + DuT1 + DuT2 + Ö + Y (YF- -kp+ş)	2	2,27%	0,22%
26	ŞT + N + Ö + Y (YF- -kp+ş)	1	1,14%	0,11%
27	ŞT + SbpT + DuT1 + [Ö] + DuT2 + DuT3 + Y (YF- -kp+ş)	1	1,14%	0,11%
				9,61%
	Şart tümleci ile başlayan toplam cümle sayısı	88		
	Genel toplam cümle sayısı	916		

3.2.3.8. Durum Tümleci (DuT) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları

Durum tümleci (DuT) ile başlayan 8 cümle 8 cümle kalıbıyla yapılmıştır.

Tablo 8: Durum Tümleci (DuT) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları

Sıra No	Cümle Kalıpları	Cümle Sayısı	Kendi Grubu İçindeki Yüzdesi	Toplam Cümle Sayısı İçindeki Yüzdesi
1	DuT + Ö + Y (YF- kp+ş)	1	12,50%	0,11%
2	DuT + Ö + Y (YF- -kp+[ş])	1	12,50%	0,11%
3	DuT + ŞT + Ö + Y (YF- -kp+ş)	1	12,50%	0,11%
4	DuT + ŞT + Ö + HdfT + Y (YF- [-kp+ş])	1	12,50%	0,11%
5	DuT + ŞT1 + ŞT2 + Ö + Y (YF- -kp+ş)	1	12,50%	0,11%
6	DuT + HdfT + Ö + Y (YF- [-kp+ş])	1	12,50%	0,11%
7	DuT1 + ZnT + Ö + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	1	12,50%	0,11%
8	DuT1 + [Ö] + ZnT + N + DuT2 + Y (YF- -kp+ş)	1	12,50%	0,11%
				0,87%
	Durum tümleci ile başlayan toplam cümle sayısı	8		
	Genel toplam cümle sayısı	916		

3.2.3.9. Hedef Tümleci (HdfT) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları

Hedef tümleci (HdfT) ile başlayan 27 cümle 4 cümle kalıbıyla yapılmıştır.

Tablo 9: Hedef tümleci (HdfT) ile Başlayan Cümle Kalıpları ve Kullanım Oranları

Sıra No	Cümle Kalıpları	Cümle Sayısı	Kendi Grubu İçindeki Yüzdesi	Toplam Cümle Sayısı İçindeki Yüzdesi
1	HdfT + Ö + Y (YF- -kp+ş)	5	18,52%	0,55%
2	HdfT + Ö + DuT + Y (YF -kp+ş)	5	18,52%	0,55%
3	HdfT + ZnT + Ö + Y (YF- -kp+ş)	16	59,26%	1,75%
4	HdfT1 + DuT + ŞT + HdfT2 + ZnT + Ö + Y (YF- -kp+ş)	1	3,70%	0,11%
				2,95%
	Toplam	27		
	Genel Toplam	916		

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu tez çalışmasıyla Eski Uygur Hukuk Vesikaları'ndaki önce kavramların nasıl işaretlendiği ve isim, fiil tabanları incelenip sonra kavram ilişkileri sonucunda Türkçenin sistematiğine göre dizilen ögelerin diziliş sırasına göre oluşturdukları cümlelerin cümle kalıpları dikkatlere sunulmuştur.

"Kavram İlişkileri"ne hazırlık niteliğinde olan "Kavramların İşaretlenmesi" bölümünde kök, köken veya gövde hâlindeki ögelerle birden fazla anlam ögesiyle kurulmuş genel anlamlı ögeler ve kişi, boy, kavim, millet, devlet, yer adları dikkatlere sunulmuştur.

"İsim ve Fiil Tabanları" bölümünde ise isimler; genellik, teklik, çokluk, fiiller; genellik, olumluluk, olumsuzluk özelliklerine göre incelenmiştir.

Çalışmanın "Kavram İlişkileri" bölümü "Çekimli Yapılar", "Belirtili Tamlamalar" ve "Cümle" başlıklarından oluşmaktadır.

Cümle bölümünde Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda 192 cümle kalıbıyla yapılmış 916 cümle bulunduğu belirlenmiştir. Cümle kalıpları ve kullanım oranları tablolarla detaylı bir şekilde ifade edilmiştir.

Cümle kalıpları cümlenin başlangıç ögesine göre sınıflandırılmış; toplam 9 farklı başlangıç ögesi tespit edilmiştir. Anılan 9 farklı ögeyle başlayan cümle kalıplarının toplam cümle kalıbı sayısına (192) oranı aşağıdaki grafikte dikkatlere sunulmuştur:

Tablo 10: Eski Uygur Hukuk Vesikaları'ndaki Cümle Kalıplarının Toplam Cümle Kalıbı Sayısı İçindeki Yüzdeleri

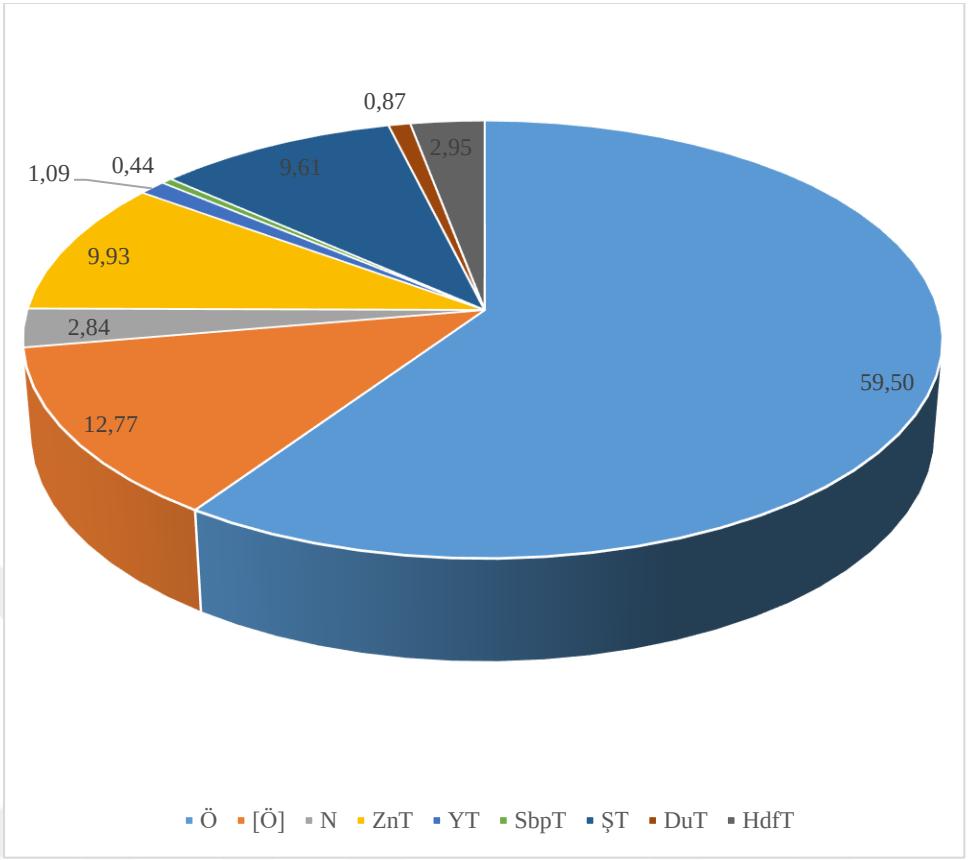

Yukarıdaki tabloya göre %58.84'lük oranla özne ile başlayan cümle kalıpları toplam cümle kalıbı sayısı içerisinde en fazla yüzdeye sahip cümle kalıbı olarak tespit edilmiştir.

Cümle kalıplarına göre cümle sayılarının toplam cümle sayısına göre dağılımlarını gösteren grafik aşağıda dikkatlere sunulmuştur:

Tablo 11: Cümle Kalıplarına Göre Belirlenmiş Cümle Sayılarının Toplam Cümle Sayısı İçindeki Dağılımı

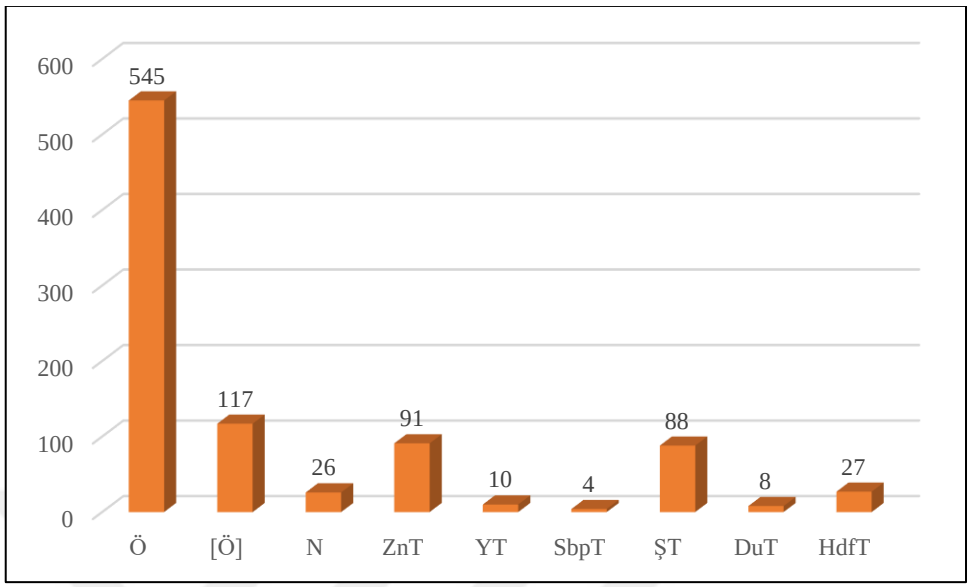

Sayısal verilerin ve cümle kalıplarının bulunduğu tabloların gösterdiği gibi Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda Türkçenin temel cümle yapısının **[cümle başı edatı (CBE) + seslenme tümleci (ST)] + özne bloku (ÖB) + tümleçleriyle birlikte yüklem bloku (TYB) + [cümle sonu eki / edatı (CSE)]** dışında farklı öge dizilişlerinin de çokça kullanıldığı dikkati çekmektedir. Ayrıca yüklemin yeri göz önünde bulundurulduğunda devrik cümle yapısı yok denecek kadar azdır. Türkçenin temel cümle yapısına uygun olmayarak yüklemin kendisinden sonra CSE dışında başka bir ögenin geldiği örnek şöyledir:

men ḳuḳdmunı y(i)me tükel s(a)nap aldım bir egsüksüz: *Ben Kukdmunı da tamamen sayıp aldım bir eksiksiz* (Sa 27/10-11-12).

En fazla kullanılan cümle kalıbı (221 kez) **Ö + Y (YF- [-kp+ş])**'dir. Vesikalarda şahidin belirtildiği "tanık + kişi adı" yapısı bu kalıpla oluşturulmuş formel ifadelerin başında gelmektedir.

İçeriklerine göre Satış (Sa), değiştirme (Ex), kiralama (RH), ödünç alma (Lo), evlat edinme (Ad), rehin verme (PI), azat etme (Em), vasiyetler (WP), karışık belgeler (Mi) olarak sınıflandırılan Eski Uygur Hukuk Vesikaları, din dışı konuda yazılmış Uygur eserleri içerisinde değerlendirilen, başka bir yabancı dilden aktarılmamış ve kendi içerisinde kendi geleneğini oluşturmuş (özgün) belgelerdir.

İçerisinde barındırdığı kavram işaretleri, kalıplaşmış dil ögeleri ile eski Türk dili ve kültürünü temsil eden bu vesikalarda kişi adları, yer adları, ölçü birimleri, ödeme araçları, vergi adları, yön adları, bitki adları, akrabalık adları, sayı adları, fiil deyimleri, tekrarlar vb. gibi birçok farklı disipline kaynaklık eden zengin bir söz varlığı mevcuttur. Bu söz varlığının büyük bir kısmını Türkçe kavram işaretleri oluşturmaktadır.

Eski Uygur Hukuk Vesikaları, Uygurların sosyal, kültürel, ekonomik düzeylerine tanıklık etmeleri bakımından büyük önem taşımaktadır. Türk diline, kültürüne, yaşayışına ve inanışına ait pek çok bilgiyi bünyelerinde barındıran bu belgelerin toplu olarak yayımlanmaları, örnek metinlerin seçilerek dil, tarih, kültür tarihi, hukuk vd. derslerde okutulması anlamlı olacaktır.

Sonuç olarak eski Türk dili bilim dalı için büyük bir önem arz eden bu dil yadigârlarının söz dizimini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmanın ilgili alanlara yarar sağlaması temenni edilmektedir.

KAYNAKLAR

Adalı, O. (2004). *Türkiye Türkçesinde biçimbirimler*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.

Ağca, F. (2021). *Dillik ölçütlere göre eski Uygurca metinlerin tarihlendirilmesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aksan, D. (1999). *Anlambilim-anlambilim konuları ve Türkçenin anlambilimi*. Ankara: Engin Yayınevi.

Aksan, D. (2006). *Türkçenin gücü*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Aksan, D. (2014). *Türkçenin zenginlikleri, incelikleri*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Aksan, D. (2017). *Türkiye Türkçesinin dünü, bugünü, yarını*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Aksan, D. (2018). *Türkçenin sözvarlığı*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Aktan, B. (2009). *Türkiye Türkçesinin söz dizimi.* Ankara: Gazi Kitabevi.

Almas, T. (2013). Uygurlar. İstanbul: Selenge Yayınları.

Alyılmaz, C. (1994). *Orhun Yazıtlarının söz dizimi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayınları.

Alyılmaz, C. (2011). Zamir n'si eski bir iyelik ekinin kalıntısı olabilir mi? *Türk Gramerinin Sorunları*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 515-527.

Alyılmaz, C. (2011). Ünlemlerin Seslenmeleri Kuvvetlendirici İşlevleri. *Türk Gramerinin Sorunları II*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 646-657.

Alyılmaz, C. (2004). *Eski Türkçenin söz varlığının düz ve ters dizimi.* Ankara: Kurmay Yayıncılık.

Alyılmaz, C. (2003). Türkçede fiil deyimleri ve öğretimi üzerine. *Türk Dili Dergisi, 620,* 534-540.

Alyılmaz, C. (2015). *İpek yolu kavşağının ölümsüzlük eserleri*. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Alyılmaz, C. (2020). yorı- (…> yürü-) eylemi nereden geliyor? *BUGU Dil ve Eğitim Dergisi, 1*(1), 1-19.

Alyılmaz, C., Er, O. ve Çoban, İ. (Ed.), (2020). *Türkçe eğitimin güncel sorunları.“* Türk', 'Türkçe', 'Türk Dili' kavram işaretleri üzerine", Ankara: Eğiten Kitap, 1-43.

Alyılmaz, S. (1998). *Prens Kalyanamkara ve Papamkara hikâyesinin Uygurcasının söz dizimi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi.

Alyılmaz, S. (2010). Türkiye Türkçesinde bulunma hâli kategorisi. *Dil Araştırmaları, 7*, 107-123.

Alyılmaz, S. (2011). *Risâle-i mûze-dûzluk (inceleme-metin-dizin)*. Ankara: Elik Yayınları.

Alyılmaz, S. (2015). Türkçenin söz diziminde seslenmeler ve seslenme öbekleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 54*, 31- 50.

Alyılmaz, S. (2017). *Türkçede nesne tekrarlı fiiller*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Alyılmaz, S. (2018). Türkçede birden fazla anlam ögesiyle (sentaktik yolla) kavramların işaretlenmesi. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi, 3*(1), 11-25.

Alyılmaz, S., Karahan, B. Ü. (Ed.), (2020). *Dil Bilgisi Öğretimi*. Dil bilgisi öğretiminde bir ayrıntı: Türkçede çokluk kategorisi ve öğretimi üzerine, 187-211.

Arat, R. R. (1934). Uygur Türkçesinin Türk dili tarihindeki yeri. (O. F. Sertkaya ed.), *Makaleler*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 398-403.

Arat, R. R. (1964). Eski Türk hukuk vesikaları. *Türk Kültürü Araştırmaları, 1*(1), 5-53.

Arsal, S. M. (1947). *Türk tarihi ve hukuk, Türk tarihinin ana hatları, tarihi Türk devletlerinin kuruluşu ve hukuki müesseseleri, Türklerin hukuki örfleri, türe ve yasaları.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

Atabay ve diğerleri (2003). *Türkiye Türkçesinin sözdizimi*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.

Ayazlı, Ö. (2016). *Eski Uygurca din dışı metinlerin karşılaştırmalı söz varlığı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aydın, E. (2011). *Uygur Kağanlığı Yazıtları.* Konya: Kömen Yayınları.

Bang, W. (1923). Das nagative Verbum der Türksprachen, *SBAW*, Phil.hist. K1, 12

Banguoğlu, T. (2019). *Türkçenin grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Barutçu Özönder, F. S. (2002). Eski Türklerde dil ve edebiyat. *Türkler, C. 3,* Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 481-502.

Baydar, A. S. E. ve Baydar, T. (2004). +ki eki üzerine. *TDAY Belleten, 52*(2), 31-48.

Boz, E. (2007). Adın yükleme (nesne) durumu ve tümcenin nesne ögesi üzerine. *Turkish Studies, 2*(2), 102-108.

Boz, E. (2009). Türkiye Türkçesinde özne durum biçimbirimi alabilir mi? *Turkish Studies Volume 4*(3), 2371-2377.

Boz, E. (2012). *Türkiye Türkçesinde biçimsel ve anlamsal işlevli biçimbilgisi*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Börekçi, M. (1995). *Atatürk'ün "Nutuk"unda söz dizimi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi.

Börekçi, M. (2003). *Risâle-i Tevhîd (İnceleme- Metin- Dizin).* Ankara: Akçağ Yayınları.

Börekçi, M. (2009). *Türkiye Türkçesinde yapı ve işlev bakımından sözcükler*. Erzurum: Eser Ofset Matbaacılık.

Börekçi, M. (2015). Söz dizimi kuramları bağlamında Türkçe söz dizimi. *Turkish Studies, 10*(16), 355-370.

Buran, A. ve Alkaya, E. (2013). *Türk lehçeleri*. Ankara: Akçağ Yayıncılık.

Caferoğlu, A. (1932). Öz hukuk dili. *Öz Dilimize Doğru, V*, 72-74.

Caferoğlu, A. (1934). Uygurlarda hukuk ve maliye ıstılahları. *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Mecmuası, IV*, 1-44.

Caferoğlu, A. (2011). *Eski Uygur türkçesi sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Cin, A. ve Işık, D. (2020). Eski Türkçeden günümüze +lA- isimden fiil yapım eki. *Mediterranean Journal of Humanities, 10*, 79-115.

Clark L. V. (1975*). Introduction to the Uyghur civil documents of East Turkestan (13th-14th cc.)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Indiana University.

Clauson, G. (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth-century Turkish*, London: Oxford University Press.

Çağatay, S. (1947). Eski Osmanlıca fiil müştakları. *DTFC Dergisi, VI*, 353-368.

Çağatay, S. (1940). Uygurcada hendiadyoinler, *DTCF Yıllık Çalışmalar Dergisi I, Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları,* 97-144.

Çandarlıoğlu, G. (2002). Uygur devletleri tarihi ve kültürü. *Türkler Ansiklopedisi 2*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 193-214.

Çetin, E. (2012). Uygurcada tut- fiiliyle kurulan birleşik sözler. *Dil Araştırmaları, 11,* 81-104.

Çoban İ. (2020). *Türkiye Türkçesindeki alıntı sözcükler.* Ankara: Eğiten Kitap.

Çoban, İ. (2019). Sosyal medyada kullanılan ödünçlemeler üzerine bir inceleme: YouTube yorumları örneği. *Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi, 5*, 298-313.

Daşdemir, M. (2015). *Türkçenin yapısal-işlevsel söz dizimi*. Erzurum: Fenomen Yayıncılık.

Delice, H.İ. (2016). *Türkçe söz dizimi.* İstanbul: Kitabevi.

Demir, N. ve Yılmaz, E. (2010). *Türk dili el kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Dizdaroğlu, H. (1976). *Tümcebilgisi.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Doerfer, G. (1963-1975). *Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen, I-IV*. Wiesbaden.

Doğru, F. (2021). *Maytrısimit'in anlamlı ve görevli dil ögeleri açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi.

Eberhard, W. (1994). *Çin'in şimal komşuları* (Çev. N. Uluğtuğ). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Edizkun, H. (1988). *Türk dilbilgisi.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Eberhard, W. (2019). *Çin tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Emet, E. (2002). Uygur Türkleri. *Türkler Ansiklopedisi, 2,* Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Emirşah, İ. (2021). *Uygur Kağanlığı yazıtlarının anlamlı ve görevli dil ögeleri açısından incelenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi.

Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesinin grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Erdal, M. (1991). *Old Turkic word formation, a functional approach to the lexicon*. Vol. I-II, Wiesbaden.

Erdal, M. (2002). On the frontness opposition in loanwords in Old Uygur. *Nairiku Ajia gengo no kenkyu [Studies on the Inner Asian Languages]*, *17*, 3-23.

Ercilasun, A. B. (2011). *Başlangıçtan yirminci yüzyıla Türk dili tarihi*. Ankara: Akçağ Yayıncılık.

Ercilasun, A. B. ve Akkoyunlu Z. (2015). Kâşgarlı Mahmud, *Dîvânu Lugâti't-Türk.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ergin, M. (2013). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım-Yayın-Dağıtım.

Esin, E. (1978). *İslamiyetten önceki Türk kültür tarihi ve İslam'a giriş.* İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası.

Johanson, L. (2007). *Türkçe dil ilişkilerinde yapısal etkenler* (Çev. N. Demir). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kara, F. (2001). *Namık Kemal'in mektuplarında söz dizimi.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi.

Gabain, A. V. (1973). *Das leben im uigurischen königreich von Qočo (850-1250), 1. Textband. 2. Tafelband. VdSUA 6,* Wiesbaden: Otto Harrassowitz.

Gabain, A. V. (2007). *Eski Türkçenin grameri*, (*Çev.* Mehmet Akalın). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Gemalmaz, E. (1982). *STTFED (Standart Türkiye Türkçesi (STT)'nin formanlarının enformatif değerleri ve bu değerlerin ihtiyaç halinde bu dilin gelişimine muhtemel etkileri)* Erzurum.

Gemalmaz, E. (2010). *Türkçenin derin yapısı,* (*Haz.* Cengiz Alyılmaz ve Osman Mert), Ankara: Belen Yayıncılık.

Gencan, T. N. (1979). *Dilbilgisi.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Golden, P. (2012). *Türk halkları tarihine giriş* (Çev. Osman Karatay). Ötüken Yayınları.

Gül, B. (2004). *Eski Türk tarım terimleri.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi.

Gül, B. ve Ilgın, İ. (2022). *Prof. Dr. Ceval Kaya armağanı.* Eski Türkçede *Apam Birök ve Taḳı Birök* Yapıları. Ankara: Akçağ Yayınları, 261-286.

Gülensoy, T. (2005). *Türkçe el kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Gülensoy, T. (2011). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Gülsevin, G. (2004). Türkçede 'Sıra-dışı' Ekler ve Eklerin Tasnif- Tanımlanma Sorunu Üzerine, *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara: 1267-1283.

Hacıeminoğlu, N. (1984). *Türk dilinde edatlar*. İstanbul: Milli Eğitim Basım Evi.

Hacıeminoğlu, N. (1991). *Türk dilinde yapı bakımından fiiller*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Hatiboğlu, V. (1982). *Dilbilgisi terimleri sözlüğü.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Hengirmen, M. (1999). *Dilbilgisi ve dilbilim terimleri sözlüğü*. Ankara: Engin Yayınevi.

Hunutlu, Ü. (2015). *Köktürk ve Uygur Türkçesinde yan cümleler*. Ankara: Gazi Kitabevi.

İlhan, N. (2009). *Türk dilinde çokluk.* Elazığ: Manas Yayıncılık.

İmer, K. & Kocaman, A. & Özsoy A. S. (2011). *Dilbilim sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

İzgi, Ö. (1986). *Kutluk Bilge Kül Kağan-Böğü Kağan ve Uygurlar*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

İzgi. Ö. (1987). *Uygurların siyasi ve kültürel tarihi (hukuk vesikalarına göre).* Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Karaağaç, G. (2013). *Türkçenin dil bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Karaağaç, G. (2017). *Türkçenin söz dizimi*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Karahan, A. (2014). *Eski Uygurcada bağlaçlar*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Karahan. L. (2020). *Türkçede söz dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Kavaklıçeşme K., H. (2015). *Yunus Emre divanının söz dizimi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi.

Keskin, B. (2019). Eski Uygur hukuk belgelerinde kısaltmalar. *International Journal of Old Uyghur Studies, I(*II), 233-248.

Keskin, B. (2021). Eski Uygurca ikilemelere katkılar. *Türkiyat Mecmuası, 31,* 151-175.

Keskin B. (2020). *Eski Uygur Türkçesi hukuk belgeleri ve söz varlığı*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi.

Koç, N. (1992). *Açıklamalı dilbilgisi terimleri sözlüğü.* İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Korkmaz, Z. (1965). Türkiye Türkçesindeki -madan I-meden <.-madın <- medin zarf-Fiil (gerundium) ekinin yapısı üzerine. *Türkoloji Dergisi, 2*(1), 259-269.

Korkmaz, Z. (1968). Türkçede oḳ/ök kuvvetlendirme (intensivum) edatı üzerine. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten , 9* , 13-29.

Korkmaz, Z. (2017). *Türk dili üzerine araştırmalar 1-2*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Z. (2019). *Dil bilgisi terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Li, Y.S. (1999). *Türk dillerinde akrabalık adları.* İstanbul: Simurg.

Matsui, D. (2014). Eski Uygur hukuk belgelerinde geçen borun ve borunluq üzerine. *Eski Türkçeden Çağdaş Uygurcaya. Mirsultan Osman'ın Doğumunun 85. Yılına Armağan*, (Ed. Aysima Mirsultan, Mihriban Tursun Aydın, Erhan Aydın), Konya: Kömen Yayınları, 89-106.

Mert, O. (2002). *Kutadgu Bilig'de hâl kategorisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi.

Mert, O. (2003). Türkçede hâl kategorisi ve öğretimi. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 21*, 25-32.

Mert, O. (2009). *Ötüken Uygur dönemi yazıtlarından Tes, Tariat-Şine-Us*. Ankara: Belen Yayıncılık.

Mert, O. (2010). Orhun Yazıtlarında kullanılan işaretsiz (/.Ø./) görev ögeleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 15*(38), 1-20.

Mert, O. (2019). Kutadgu Bilig'de nesneyi karşılayan kavram işaretleri ile eylemler arasındaki sentaktik ilişkiyi sağlayan dışa dönük görevli dil ögeleri. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, *4*(2), 431-445.

Nadalyayev, V.M. ve diğerleri (1969). *Drevnetyurkskiy Slovar'.* Leningrad.

Ögel, B (1951). İlk Tölös boyları. *TTK Belleten, 48,* 795-831.

Ölmez, M. (2012). *Uygur Hakanlığı Yazıtları.* Ankara: Bilgesu.

Ölmez, M. (2017). Eski Uygurca ikilemeler üzerine. *TDAY-Belleten LXV/II*, 243-311.

Ölmez, M. (2021). En eski Türkçedeki biti-, bitig ve bitigüçi sözleri kakkında. *Esengü Bitig: Doğumunun 60.Yılında Zühal Ölmez Armağanı*, (Ed. T. Karaayak – U. Uzunkaya), 619-629.

Özkan, M. ve Sevinçli, M. (2019). *Türkiye Türkçesi söz dizimi*. İstanbul: Akademik Kitaplar.

Özkan, A. & Toker, M. & Aşçı, U.D. (2020). *Türkiye Türkçesi söz dizimi.* Konya: Palet Yayınları.

Özyetgin, A. M. (2004). *Eski Türk vergi terimleri..* Ankara: KÖKSAV.

Özyetgin, A. M. (2014). *İslam öncesi Uygurlarda toprak hukuku.* İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Polat, Ü. (2018). *Eski Uygur Türkçesinde cümle.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi.

Poppe, N. (2008). Altay dillerinde çokluk ekleri, (*Çev.* Caner Kerimoğlu), *Dil Araştırmaları Dergisi*, *2*, 93-110.

Pulleyblank, E. G. (1991). *Lexicon of reconstructed pronunciation in early middle Chinese, late middle Chinese, and early Mandarin.* Vancouver: UBC Press.

Radloff, W. (1928). *Uigurische sprachdenkmäler / pamyatniki Uygurskogo yazıka*. Materialen nach dem Tode des Verfassers mit Ergänzungen von S. Malov herausgegeben, Leningrad.

Raschmann, S. C. (2007). *Alttürkische Handschriften Teil 13, Dokumente Teil 1, VOHD 13,21,* Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Raschmann, S. C. (2009). *Alttürkische Handschriften Teil 14, Dokumente Teil 2, VOHD 13,22,* Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Savran, H. (2004). *Uygur Türkçesinde ve Orta Türkçe Döneminde Kim'li birleşik cümleler.* Balıkesir: İnci Ofset.

Sayir M. ve Yüsüp, İ. (2000). *Qadimqi Uygur yeziqidiki vesiqiler.* Ürümçi: Şinçan Halk Neşriyatı.

Sertkaya, O. F. ve Alimov, R. (2006). *Eski Türklerde Göktürlerde, Uygurlarda, Türgişlerde para*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Şahin, H. (2000-2001). Kutadgu Bilig'de tasviri fiiller. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilgiler Dergisi, 2*, 95-105.

Şen, A. (2004). *Uigurische Sprachdenkmäler'den seçme Uygur hukuk belgeleri.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi.

Şen, N. (2022). Eski Uygur hukuk vesikalarındaki işaretsiz (/.Ø./) görev ögeleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi, 11*(1), 1-15.

Şen, S. (2017). *Eski Türkçenin deyim varlığı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Şen, S. (2017). *Eski Uygur Türkçesi dersleri*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Şeyda, A. (2011). *Safahatta söz dizimi.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi.

Şimşek, B. (2020). *Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin Türkçedeki görevli dil ögelerini kullanma durumlarının incelenmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi.

Şirin, İ. (2014). *Uygur sivil dokümanlarının söz varlığı.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.

Taşağıl, A. (2021). *Uygurlar: 840'tan önce.* İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Tekin T. ve Ölmez, M. (2003). *Türk dilleri giriş*. İstanbul: Kitap Matbaası.

Tekin, Ş. (1965). Uygurcada Yardımcı Cümleler Üzerine Bir Deneme, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten, 13*, 35-63.

Tekin, Ş. (1972). Metinlere dayanarak eski Türklerde göçebe (=Ötüken) ve şehir (= Hoço) medeniyetlerinin tahlili. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi, 3,* 35-36.

Tekin, Ş. (1992). Eski Türkçe. *Türk Dünyası El Kitabı, 2,* Ankara: Dil Kültür San'at, 69-119.

Tekin, Ş. (2014). *İştikakçının köşesi Türk dilindeki kelimlerin ve eklerin hayatı üzerine denemeler*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tekin, T. (2010). {-MATI(N)} gerundiumu üzerine. *Dil Araştırmaları, 6,* 203-210.

Tezcan, S. (1978). En eski Türk dili ve yazını. *Bilim, Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe*. Ankara: 271-323.

Tokyürek, H. (2017). Budist Uygur metinlerinde "teŋri" sözü. *Dil Araştırmaları, 11*(21), 79-89 .

Tokyürek, H. (2019). *Eski Uygur Türkçesinde Budizm ve Manihaizm terimleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Uzunkaya, U. (2014). Uygur sivil belgelerinden hareketle Uygurlarda yerleşik yaşam ve bununla ilgili söz varlığına dair. *Türkbilig, 27,* 41.58.

Üstünova, K. (2011). *Dil yazıları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Üstünova, K. (2012). *Türkiye Türkçesi ad işletimi (biçim bilgisi)*. Bursa: Sentez Yayıncılık.

Üstünova, K. (2016). *Eylem işletimi.* Bursa: Sentez Yayıncılık.

Vardar, B. (2002). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.

Wilkens, J. (2021). Handwörterbuch des Altuigurischen Altuigurisch – Deutsch – Türkisch (eski Uygurcanın el sözlüğü eski Uygurca – Almanca – Türkçe). Göttingen: Akademie der Wissenschaften zu Göttingen.

Yamada, N. (1939). Uigur documents of sale and loan contracts brought by Otani Expeditions. *Memoirs of the Research Department of the Toyo Bunko, XI,* 403-455.

Yamada, N. (1963). The private seal And mark on the Uigur documents. *UAS, 23*, 253-259.

Yamada, N. (1993). *Uigurubun keiyaku monjo shūsei. Sammlung uigurischer Kontrakte*. (Haz. Juten Oda, Peter Zieme, Hiroshi Umemura, Takao Moriyasu), Cilt I: Gesammelte Arbeiten über die uigurischen Dokumente von N. Yamada. Cilt II: Textband.Texte in Transkription und Übersetzung, Bemerkungen, Listen, Bibliographie und Wörterverzeichnis. Cilt III: Faksimileband, Osaka: Osaka University Press.

Yıldırım, K. (2021). *Uygur Kağanlığı*. İstanbul: Selenge Yayınları.

ESKİ UYGUR HUKUK VESİKALARINA AİT METİNLER

Metinlerle İlgili Açıklamalar

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nın metinleri N. YAMADA'nın Juten ODA, Peter ZIEME, Hiroshi UMEMURA ve Takao MORIYASU tarafından "*Sammlung uigurischer Kontrakte*" (SUK) adıyla 1993 yılında 3 cilt olarak yayımlanan eserine dayanmaktadır. Bu çalışmada araştırmacılar tarafından en çok kabul gören sınıflandırma olması sebebiyle içeriklerine göre vesikalar Satış (Sa), değiştirme (Ex), kiralama (RH), ödünç alma (Lo), evlat edinme (Ad), rehin verme (PI), azat etme (Em), vasiyetler (Wp), karışık belgeler (Mi) olarak düzenlenmiştir. Ayrıca vesikalar konuyla ilgili CLARK, SAYİT-YÜSÜP, MALOV (Usp) tarafından yayımlanan vesikalardaki metinlerle de karşılaştırılmıştır. Anılan çalışmalarda çoğu metnin aynı olduğu saptanarak tezde metinlerin önce içeriği ve numarası daha sonra yayımlanan eserlerdeki numaraları verilmiştir. Ayrıca metinlerin ulaşılabilen orijinal görüntüleri http://turfan.bbaw.de/dta/ internet adresinden temin edilip tez çalışmasının ekler kısmında bir kısmı dikkatlere sunulmuştur. Ulaşılabilen orijinal vesikaların (U ve kayıtlı olduğu numara) bilgisi transliterasyonu yapılmış metinlerin başında belirtilmiştir.

Metinler bölümü transliterasyonlu metin ve bu metinlerin Türkiye Türkçesine aktarılmış biçimleri olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır.

Sa01 SUK 4, Clark 35, Sayit-Yüsüp 1

1 . . . . . çaḫṣaput ay bir yaŋıḳa men adıġ tarḳanḳa

2 yuŋl(a)ḳlıḳ . . . . . k(e)rgek boltı ç(a)mġuḳta bir şıgı yirim atı alp

3 taş saŋunḳa oḳ toguru tomlug sattım satıgın ınçe söz-

4 leşdimiz ḳoço kidininde yorır iki uçı kinlig otra yirte

5 tamgalıg yüz ḳanpuḳa üzüşdümüz bu yüz ḳanpug bitig kıl-

6 mış künte tükel birdim men adıg tarḳan y(i)me tükel (bir-

7 dim) aldım . . yirniŋ sıçısı örü yıŋaḳ alp (taş) sıŋḳur

8 sangunnuŋ yiri adırar kitin yıŋaḳ sangun ögeniŋ yirni adırar

9 kodı yıŋaḳ ḳumar sangunuŋ yiri adırar öŋtün yıŋaḳ

10 men alp taş sangunnuŋ ok yiri adırar bu yirke miŋ yıl tümen

11 künke tegi alp taş sangun erklig bolzun men adıg tarḳan

12 nıŋ inim içim kam ḳadaşım ayıtmazun istemezün ayıtġalı

13 istegeli saḳınsar sawları yorımazun alp taş sangunnuŋ savı

14 yorızun ki . . beg işi küçin tutup çamlagalı saḳınsar bu

15 ögen üze alp taş sangunḳa yir yaratu birzün bu savda

16 tanuḳ ḳu . . . . . t(a)nuḳ tongḳara s(a)ngun körüp olurguçı inim

17 bütür bu tamga men adıg tarḳannıŋ oglum ḳaramuḳnuŋ ol

18 alguçıḳa birgüçike inçke ayıtıp men pusartu sınġay (ka)y-a bitidim

19 bu bitig . . . . tarḳannıŋ yir bitigi ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 . . . . . *on ikinci ay(ının) birinci gün(ün)de ben Adıg Tarkan'a*

2 *kullanmak için . . . . . gerek oldu. Çamguk'ta 1 şıg yerimi adı*

3 *Taş Sangun (olan kişiye) doğrudan sattım. Satışını şöyle konuş-*

4 *tuk: Koço Pazarı'nda geçerli iki ucu bağlı, orta yerden*

5 *damgalı yüz kuanpuya anlaştık. Bu yüz kuanpuyu senet yapılan*

6 *günde tamamen verdim. Ben Adıg Tarkan da hepsini*

7 *aldım. . . yerin sınırını kuzey taraf(ından) Alp (Taş) Singkur*

8 *Sangun'un yeri ayırır. Batı taraf(ından) Sangun Öge'nin yeri ayırır.*

9 *Güney taraf(ından) Kumar Sangun'un yeri ayırır. Doğu tarafından*

10 *ben Alp Taş Sangun'un yeri ayırır. Bu yere bin yıl, on bin*

11 *güne dek Alp Taş Sangun sahip olsun. Ben Adıg Tarkan-*

12 *ın; küçük kardeşim, ağabeyim, akrabalarım (bir şey) söylemesinler, istemesinler! Söylemeyi*

13 *istemeyi düşünürlerse sözleri geçerli olmasın. Alp Taş Sangun'un sözü*

14 *geçerli olsun ki . . . . bey (ve) nüfuzunu kullanıp itiraz etmeyi düşünürlerse bu su*

15 *kanalında Alp Taş Sangun'a bir yer hazırlayıp versin. Bu söze*

16 *tanık Ku . . . . . n. Tanık Tongkara Sangun. Görüp onaylayan kardeşim*

17 *Bütür. Bu damga ben Adıg Tarkan'ın (ve) oğlum Karamuk'undur.*

18 *Alıcıya ve vericiye (satıcıya) dikkatlice sorup ben Pusartu Sıngay Kaya*

19 *yazdım.*

20 *Bu senet (Adıg) Tarkan'ın yer senedidir.*

Sa 02 SUK 6, Clark 34, Sayit-Yüsüp 2

1 ḳoyn yıl aram ay bir yaŋıḳa men ḳaranıŋ yig bürt

2 yuŋl(a)ḳlıḳ t(a)war k(e)rgek bolup adın birgüm yoḳ üçün

3 kidin ḳırata ḳazı kitrinte içim ḳançuḳ bile tüz

4 ülüşlüg üç şıg yirim atı ḳutlug taşḳa toguru

5 tomlıdu satt(ı)m satıg ḳunpusın ince sözleşdim(i)z üç

6 yüz biş otuz ḳunpuḳa üzüştüm(ü)z bu bitig ḳılmış kün

7 üze men ḳutlug taş üç yüz biş otuz ḳunpunı bir

8 eksüksüz tükel s(a)n(a)p birtim men yig y(i)me tükel s(a)nap

9 altım bu yirniŋ sıçısı örü yıŋaḳ ögen adırar öng-

10 tün yıŋaḳ toyıçaḳ yiri adırar ḳodı yıŋaḳ ögen

11 lusay yiringe bargu ögen adır(a)r kidin yıŋaḳ yanyaḳ

12 ınal yiri adırar bu tört sıçılıg yir üze miŋ

13 yıl tüm(e)n künke tegi ḳutlug taş erklig bolzun taplasar

14 özi tarızun taplamasar adın kişike ötkürü satzun

15 men yig bürtnüŋ inim içim ḳam ḳadaşım ayıtmazun

16 istemezün taḳı birök erklig beg kişi küçin tutup

17 ḳam küç ḳılıp yulglı alglı saḳınsarlar bu oḳ

18 ögente oḳ yir tengince yir ḳutlug taşḳa yaratu

19 birip alzunlar bu bitig tuta ḳutlug taş ḳorsuz

20 bolzun men yig bürtnüŋ inim içim ḳam ḳ(a)daşım

21 ḳorlug bolzunlar tanuḳ beg er sangun tanuḳ bönge

22 tanuḳ süngüş bu tamga men yig bürtnüŋ ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Koyun yıl(ının) birinci ay(ının) ilk gün(ün)de ben Kara ve Yig Bürt'e*

2 *kullanmak için mal gerek olup başka vereceğim (verecek bir şeyim) olmadığı için*

3 *Batı tarafında boş tarlada, Kazı Kitrin'de ağabeyim Kançuk ile ortak*

4 *3 şıg yerimi adı Kutlug Taş'a (olan kişiye) doğrudan*

5 *sattım. Satış kuanpusunu şöyle konuştuk: 325*

6 *kuanpuya anlaştık. Bu senet yapılan günde*

7 *ben Kutlug Taş 325 kuanpuyu bir*

8 *eksiksiz tamamen sayıp verdim. Ben Yig tamamen sayıp*

9 *aldım. Bu yerin sınırını kuzey tarafından su kanalı ayırır. Doğu*

10 *tarafında Toyıçak'ın yeri ayırır. Güney tarafından Ögen*

11 *Lusay yerine giden su kanalı ayırır. Batı tarafından Yanyak*

12 *İnal'ın yeri ayırır. Bu dört sınırlı yere bin*

13 *yıl on bin güne dek Kutlug Taş sahip olsun. İsterse*

14 *kendisi eksin, istemezse başka kişiye devretsin.*

15 *Ben Yig Bürt'ün; küçük erkek kardeşim, ağabeyim, akrabalarım (herhangi bir şey) söylemesinler,*

16 *istemesinler. Ve eğer güçlü bey (ve) nüfuzunu kullanıp*

17 *kam gücünü kullanıp geri almayı düşünürlerse bu*

18 *su kanalındaki yer dengince yer(i) Kutluk Taş'a hazırlayarak verip*

19 *geri alsınlar. Bu senedin sahibi olarak Kutluk Taş sorumlu*

20 *olmasın (zarar görmesin). Ben Yig Bürt'ün küçük erkek kardeşim, ağabeyim, akrabalarım*

21 *sorumlu olsunlar. Tanık Beg Er Sangun. Tanık Bönge.*

22 *Tanık Süngüş. Bu damga ben Yig Bürt'ündür.*

Sa 03 SUK 8, Clark 33, U 3908, Sayit-Yüsüp 3

1 ḳoyn yıl ç(a)ḳşap(u)t ay üç otuzḳa biziŋe yarp

2 yaŋaḳa edgüke ikigüke yuŋlaḳlıḳ ḳunpu kergek bolup

3 üstün ögen üze suvaḳlıg yiti sıg atl(ı)g yimgiçi yir

4 imizni ḳutadmışḳa toguru tomlıtu satdım(ı)z satıg ḳunpusın

5 ınçe sözleştim(i)z bukün . . . . kidini yorır iki uçı kin-

6 lig otra tamgalıg üç miŋ iki yüz elig ḳunpu

7 ḳa üzüştümüz bu ḳunpunı men ḳutadmış bitig ḳılmış kün

8 üze tükel birtim men yrp yanga edgü birle tükel altım(ı)z

9 bukünte minçe bu yir üze ming yıl tümen künke tegi

10 ḳutadmış erklig bolzun taplasar özi tutzun taplamasar

11 adın kişike ötkürü satzun men yrp yanganıŋ edgünüŋ

12 içimiz inimiz ḳamız ḳadaşımız ogulumız ḳızımız ayıtmaz-

13 un istemezün ayıtglı istegli saḳınsarlar savları

14 yorımazunlar birök erklig beg işi küçin tutup

15 alayın yulayın tiserler bu oḳ ögente bu yir t(e)ngin

16 çe iki yir birip alzunlar bu yirniŋ sıçısı öŋtün

17 yıŋaḳ agılıḳ sanlıg yir küntün yıŋaḳ y(i)me agılıḳ

18 sanlıḳ yir kidin yıŋaḳ y(i)me agılıḳ sanlıḳ yir tagtın

19 yıŋaḳ kiçikye yiri adırar bu oḳ yirniŋ tipmsay tay

20 puku ögen ḳıtıgınta yazı kiçigte bir ulug atız bir

21 ḳansan birle tanuḳ ḳulunçuŋ tutuŋ tanuḳ taz tanuḳ

22 ḳanturmış tanuḳ abiçuḳ men sutagi biz bularḳa

23 ayıtıp bitidim bu tamga men yrp yanganıŋ edgünüŋ ol

24 bu savta ḳayusı agısarbiz üçer yüz bişer otuz ḳunpu

25 içre ḳuvpar birüşürbiz

26 yrp yangatın almış yirniŋ bitigi

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Koyun yıl(ının) on ikinci ay(ının) yirmi üç(ün)de bize Yarp*

2 *Yanga'ya ve Edgü'ye ikimize kullanmak için kuanpu gerek olup*

3 *yukarı su kanalı üzerinde sulu (sulanabilen) yedi şıg Yimgiçi adlı yeri-*

4 *mizi Kutadmış'a doğrudan sattık. Satış kuanpusu*

5 *için şöyle konuştuk: Bugün . . . . pazarında geçerli iki ucu bağlı,*

6 *ortası damgalı 3250 kuanpuya*

7 *anlaştık. Bu kuanpuyu ben Kutadmış senet yapılan gün-*

8 *de tamamen verdim. Ben Yarp Yanga, Edgü ile tamamen aldık.*

9 *Bugünden sonra bu yere bin yıl on bin güne kadar*

10 *Kutadmış sahip olsun. İsterse kendisi kullansın. İstemezse*

11 *başka kişiye devretsin. Ben Yarp Yanga'nın, Edgü'nün*

12 *ağabeyimiz, küçük erkek kardeşimiz, akrabamız, oğlumuz, kızımız bir şey söyleme-*

13 *sinler (istemesinler). Söylemeyi ve istemeyi düşünürlerse sözleri*

14 *geçerli olmasın. Ve eğer güçlü bey (ve) nüfuzunu kullanıp*

15 *geri alayım derlerse, bu su kanalında bu yer dengince*

16 *iki yer verip alsınlar. Bu yerin sınırını doğu tarafından*

17 *hazineye ait yer, güney tarafından da hazineye*

18 *ait yer, batı tarafından yine hazineye ait yer, kuzey tarafından*

19 *Kiçikye'nin yeri ayırır. Bu yerin de Timpsay Tay-*

20 *pukü nehri kıyısında, Yazı Kiçig'te Kansan ile ortak bir büyük tarla*

21 (var). *Kansan ile tanık Kulunçung Tutung. Tanık Taz. Tanık*

22 *Kanturmış. Tanık Abıçuk. Ben Sutagı bunlara*

23 *sorup yazdım. Bu damga ben Yarp Yanga'nın ve Edgü'nündür.*

24 *Bu sözden hangimiz dönersek (cayarsak) biz 325'er kuanpu*

25 *içeriye (hazineye) para cezası veririz.*

26 *Yarp Yanga'dan alınmış yerin senedi.*

Sa 04 SUK 10, U 5241, Sayit-Yüsüp 4

1 biçin yıl altınç (ay) yiti yaŋıḳa maŋa şabiḳa

2 yuŋl(a)ḳl(ı)ḳ ḳuanpu k(e)rgek bolup tsinküü ögen üze

3 suv(a)ḳl(ı)g bir şıg sekiz küri urug kirür yirimin

4 basmılḳa toguru tomlıtu satdım satıg ḳuanpusın

5 ınça sözleşdim(i)z ḳoço kidini yorır iki üçi kim-

6 lig otura tamgalıg üç miŋ biş yüz ḳuanpuḳa

7 kepezi birle kesişdim(i)z bu kuanpug bitig ḳılmış kün

8 üze men basmıl tükel birtim men şabi y(i)me bir egsük-

9 süz tükel sanap altım bu yirniŋ sıçısı öntüŋ

10 yıŋaḳ basmılnıŋ yir küntin yıŋaḳ t(e)ŋrim[27]

11 v(i)rḫ(a)rınt(a)ḳı yir kidin yıŋaḳ taypukü ögen

12 tagdın yıŋaḳ ulug yol adırar bu tört sıçı

13 içindeki yirke miŋ yıl tümen künke tegi

14 basmıl erklig bolzun taplasar özi tutzun taplamasar

15 adın kişike ötkürü satzun men şabiniŋ

16 ogulum ḳızım içim inim ḳam ḳatşım y(i)genim

17 tagayım aytmazun ist(e)mezün aytglı ist(e)gli s(a)ḳıns(a)r

18 savları yorumazun taḳı birök erklig beg işi küç-

19 iŋ tutup alayın yulayın tiserler bu oḳ ögen

20 üze suvaḳlıḳ iki tançu yir yaratu birip yulup

21 alzun yultaçı kişi ḳorlug bolzun basmıl ḳorsuz

22 bolzun tanuḳ yapıg totoḳ tanuḳ tolu b(e)g totoḳ

23 tanuḳ satg(ı)r yimek tanuḳ soŋsuz toyın men b(e)g

24 togrıl bitidim bu tamga men şabiniŋ ol

25 şabita almış . . . bitigi

---

[27] Budist Uygur metinlerinde t(e)ŋri sözü, Tanrı hayat şeklini ve Budizm'deki Tanrıları ifade etmekle birlikte Buddha'nın sıfatı olan t(e)ŋri t(e)ŋrisi 'Tanrılar Tanrısı' anlamında kullanılır ve bu kullanımların tamamı Budizm ile ilgilidir (Tokyürek, 2017, s. 87). Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda **t(e)ŋrim virḫarındakı** yapısında manastıra kutsiyet atfetmek için kullanılan **teŋrim** kavram işaretinin Buda ya da kağanlar dışında. bir mekanı belirtmek için kullanılması Eski Uygur Türkçesinin zenginliğini ve gelişmişliğini göstermesi yönünden dikkat çekicidir.

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Maymun yıl(ının), altıncı (ayının) yedinci gün(ün)de bana, Şabi'ye*

2 *kullanmak için kuanpu gerek olup T(e)sinküü su kanalındaki,*

3 *sulu (sulanabilen) 1 şıg, 8 kürilik tohum giren (ekilebilen) yerimi*

4 *Basmıl'a doğrudan sattım. Satış kuanpusu için*

5 *şöyle konuştuk: Koço Pazarı'nda geçerli, iki ucu bağlı,*

6 *ortası damgalı 3500 kuanpuya*

7 *pamuğu ile (birlikte) anlaştık. Bu kuanpuyu anlaşma yapılan günde*

8 *ben Basmıl tamamen verdim. Ben Şabi de hiç eksiksiz*

9 *tamamen sayıp aldım. Bu yerin sınırını doğu*

10 *tarafından Basmıl'ın yeri, güney tarafından kutsal*

11 *manastırın yer(i), batı tarafından Taypekü su kanalı,*

12 *kuzey tarafından büyük yol ayırır. Bu dört sınır*

13 *içindeki yere bin yıl on bin güne kadar*

14 *Basmıl sahip olsun. İsterse kendisi kullansın. İstemezse*

15 *başka kişiye devretsin. Ben Şabi'nin*

16 *oğlum, kızım, ağabeyim, kardeşim, akrabam, yiğenim,*

17 *dayım (bir şey) söylemesin, istemesin. (Eğer) sormayı, istemeyi düşünürlerse*

18 *sözleri geçersiz olsun. Ve eğer güçlü bey (ve) nüfuzunu*

19 *kullanıp geri alayım derlerse, bu su kanalında*

20 *sulu (sulanabilen) iki parça yer hazırlayarak verip*

21 *geri alsınlar. Geri alacak kişi sorumlu olsun (zarar görsün). Basmıl sorumlu*

22 *olmasın (zarar görmesin). Tanık Yapıg Totok. Tanık Tolu Beg Totok.*

23 *Tanık Satg(ı)r Yimek. Tanık Sonsuz Toyın. Ben Beg*

24 *Togrıl yazdım. Bu damga ben Şabi'nindir.*

25 *Şabi'den almış . . . senedi.*

Sa 05 SUK 12, Clark 40, Usp 109, Sayit-Yüsüp 5

1 küskü yıl üçünç ay altı yangıḳa maŋa ozmış togrıl

2 ḳa yuŋlaḳlıḳ kümüş k(e)rgek bolup öz borluḳumnı

3 basa togrılḳa toguru tomlıtu sattım satıg kümüşin

4 inçe sözleşdim(i)z bir yastuḳ biş sıtır kümüşke

5 kesişdim(i)z bu bir yastuḳ biş sıtır kümüşüg bitig

6 ḳılmış kün üze men basa togrıl tükel birtim men

7 ozmış togrıl y(i)me tükel tartıp altım bu borluḳnuŋ

8 sıçısı öŋdün yıŋaḳ basa togrılnıŋ borluḳ adırar

9 kündün yıŋaḳ ulug yol adırar tagtın yıŋaḳ bulat

10 buḳanıŋ ögen adırar kidin yıŋaḳ ḳutaruġnuŋ

11 vrhrlıḳ borluḳ adırar bu tört sıçılıg borluḳ üze

12 miŋ yıl tümen künke tegi basa togrıl erklig bolzun

13 taplasar özi tutzun taplamasar adın kişike ötkürü

14 satzun men ozmış togrılnıŋ inim içim tugmışım

15 ḳadaşım kim y(i)me çam çarım ḳılmazunlar apam

16 çam çarım ḳılgalı saḳınsarlar bu borluḳ tenginçe iki

17 borluḳ basa togrılḳa yaradu birip yulup alzunlar tanuḳ burḫan

18 ḳulı t(a)nuḳ yrp togrıl tanuḳ vaptso bu tamga men ozmış

19 nıŋ ol men esen tutuŋ ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Fare yıl(ının) üçüncü ay(ının) altı(ncı) gün(ün)de bana Ozmış Togrıl'a*

2 *kullanmak için gümüş gerek olup kendi üzüm bağımı*

3 *Basa Togrıl'a doğrudan sattım. Satış gümüşünü*

4 *şöyle sözleştik: bir yastuk beş sıtır kümüşe*

5 *anlaştık. Bu bir yastuk beş satırı gümüşü senet*

6 *yapılan günde ben Basa Togrıl tamamen (eksiksiz) verdim*

7 *Ben Ozmış Togrıl da tamemen sayıp aldım. Bu üzüm bağının*

8 *sınırı(nı) doğru tarafından Basa Togrıl'nın üzüm bağı ayırır.*

9 *Güney tarafından büyük yol ayırır. Kuzey tarafından Bulat*

10 *Buka'nın su kanalı ayırır. Batı tarafından Kutarıg'ın*

11 *manastır bağı ayırır. Bu dört sınırlı üzüm bağı üzerine*

12 *bin yıl on bin güne dek Basa Togrıl sahip olsun.*

13 *İsterse kendisi kullansın, istemezse başka kişiye*

14 *devretsin. Ben Ozmış Togrıl'ın küçük kardeşim, ağabeyim, çocuğum*

15 *akrabam her kim olursa itiraz etmesinler. Eğer*

16 *itiraz etmeyi düşünürlerse bu üzüm bağı dengince iki*

17 *üzüm bağı Basa Togrıl'a hazırlayarak verip geri alsınlar. Tanık Burhan*

18 *Kulu. Tanık Yrp Tugrul. Tanık Vaptso. Bu damga ben Ozmış'ındır.*

19 *Ben Esen Tutun sorup yazdım.*

Sa 06 SUK 14, Clark 39, Usp 108, Sayit-Yüsüp 6

1 tavışgan yıl bir y(i)g(i)rminç ay . . . . . maŋa

2 ozmışḳa tükelke biz ikegüke yuŋaḳlaḳlıḳ böz kergek

3 bolup taykü ögendeki alaçu . . . . . .

4 alaçusı birle basa togrılḳa toguru tomlıtu sattımız . . . .

5 bözüg ince sözleşdim(i)z lükçüŋ kidininte yorır şuu

6 lug tamgalıg üç otuz ikilik bözinge kesişdim(i)z bu

8 togrıl tükel birdim biz . . . . . tükel birle bir egsüksüz tükel

9 altım(ı)z bu künte ınaru . . . . . üze miŋ tümen yılḳa tegi

10 basa togrıl erklig bolzun taplasar özi tutzun taplama

11 sar adın kişike ötkürü satzun biz ikigünüŋ

12 içim(i)z inim(i)z ḳam(ı)z ḳadaşım(ı)z adın y(i)me kim ḳayu kişi çam

13 çarım ḳılmazun ayıtmazun istemezünler ayıtglı iştegli

14 öserler . . . . . takı birök erklig beg

15 işi küçin tutup alayın yulayın tiserler bu oḳ

16 ögente bu yir tengince iki yir yaratu birip yulup alzun

17 yultaçı kişi ḳorlug bolzun basa togrıl ḳorsuz bolzun bu yir-

18 niŋ sıçısı öŋdün yıŋaḳ burḥan ḳulınıŋ örtgün

19 kündin yıŋaḳ ulug yol kidin yıŋaḳ tangutnuŋ yir

20 tagtın yıŋaḳ buyançuḳnuŋ örtgün adırar bu yirniŋ

21 negü y(i)me irti birti yoḳ tanuḳ suvan totoḳ tanuḳ

22 küç baglıg tanuḳ burḥan ḳulı tanuḳ vazır toŋa bu tamga

23 biz ozmışnıŋ tükelniŋ ikigünüŋ ol men çıkuy tuŋ ayıtıp bitim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarım

1 *Tavşan yıl(ının) on birinci ay . . . . . bana*

2 *Ozmış'a (ve) Tükel'e biz ikimize kullanmak için pamuk kumaş gerek*

3 *olup Taykü kanalındaki baraka . . . . . .*

4 *barakası ile Basa Togrıl'a doğrudan sattık . . . .*

5 *pamuk kumaşı şöyle sözleştik: Lükçün Pazarı'nda geçerli*

6 *mühürlü damgalı 23 adet çift katlı pamuk kumaşa anlaştık. Bu (23 pamuk kumaşı)*

8 *Togrıl tamamen (eksiksiz) verdik . . . . . Tükel ile bir eksiksiz tamamen*

9 *aldık. Bu günden itibaren . . . . . bin (yıl) on bin güne dek*

10 *Basa Togrıl sahip olsun. İsterse kendisi kullansın. İstemezse*

11 *başka kişiye devretsin. Biz ikimizin*

12 *ağabeyimiz, kardeşimiz, akrabalarımız başka her kim (varsa)*

13 *itiraz etmesin sormasın istemesinler. (Eğer) sormayı, istemeyi*

14 *düşünürlerse . . . . . ve eğer güçlü bey (ve)*

15 *nüfuzunu kullanıp alayım isteyeyim derlerse bu*

16 *kanalda bu yer dengince iki yer hazırlayarak verip geri alsın.*

17 *Geri alacak kişi sorumlu olsun (zarar görsün). Basa Togrıl sorumlu olmasın (zarar görmesin). Bu yerin*

18 *sınırı(nı) doğu tarafından Burhan Kulu'nun harman yeri,*

19 *güney tarafından büyük yol, batı tarafından Tangut'un yer(i),*

20 *kuzey tarafından Buyançuk'un harman yeri ayırır. Bu yerin*

21 *herhangi irt birt (vergisi) yok(tur). Tanık Suvan Totok. Tanuk*

22 *Küç Baglıg. Tanık Burhan Kulı. Tanık Vazır Tonga. Bu damga*

23 *biz Ozmış'ın (ve) Tükel'in ikimizindir. Men Çıkuy Tun sorup yazdım.*

Sa 07 SUK 16, Clark 38, Usp 107, Sayit-Yüsüp 7

1 ud yıl bir y(i)g(i)rminç ay y(i)g(i)rmike bizige ozmış togrıl-

2 ḳa tükelke yuŋlaḳlıḳ böz k(e)rgek bolup çuküteki yir-

3 im(i)zni aniçük içike toguru tomlıtu sattım(ı)z satıg

4 bözin . . . . . tim(i)z lükçüŋ kidini yorır şuu-

5 lug tamgalıg yüz yitmiş ikilik yorıġ bözke kesiş-

6 tim(i)z bu yüz yitmiş bözüg bitig ḳılmış kün üze

7 men aniçük tükel birtim biz ozmış tükel birle bir

8 egsüksüz tükel aldım(ı)z bu künte ınaru bu yir üze miŋ

9 tümen yılḳa tegi aniçük . . . . . erklig bolzun tapl(a)sar

10 özi tutzun taplamasar adın kişike ötkürü satzun

11 biz ikegünüŋ içim(i)z inim(i)z ḳam(ı)z ḳadaşım(ı)z adın y(i)me kim

12 ḳayu kişi ç(a)m çarım ḳılmazun ayıtmazun istemezünler

13 ayıtglı ist(e)gli öserler savları yorumazun taḳı birök

14 erklig beg işi küçin tutup alayın yulayın tiserler bu

15 oḳ ögente bu yir t(e)nginçe iki yir yaratu birip

16 yulup alzun yuldaçı kişi ḳorlug bolzun aniçük içi ḳor-

17 suz bolzun bu yirniŋ sıçısı öŋdün yıŋaḳ b(e)ki baçaḳ

18 olarnıŋ ögen küntün yıŋaḳ oḳ turmış tutuŋuŋ

19 yir kidin yıŋaḳ yol tagdın yıŋaḳ bekiniŋ baçaḳ

20 nıŋ yir adırar bekiniŋ baçaḳnıŋ kaŋlı yolı bu yir-

21 niŋ adaḳ atızınıŋ içinte ol bu yirniŋ negü y(i)me irt-

22 i birti yoḳ tanuḳ tarlıḳ tutuŋ tanuḳ

23 tüzük tanuḳ temirçi ilçük bu tamga biz ozmışnıŋ tükelniŋ

24 ikigünüŋ ol men çıkuy tuŋ ayıtıp bitidim

25 çuküteki yirniŋ bitigi ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 S*ığır yıl(ının) on birinci ay(ının) yirmi(sin)de bize Ozmış Togrıl'a*

2 *(ve) Tükel'e kullanmak için pamuk kumaş gerek olup Çukü'deki yer*

3 *imizi Aniçük İçik'e doğrudan satttık. Satış*

4 *pamuk kumaşını (şöyle sözleş)tik. Lükçün Pazarı'n(da) geçerli mühürlü*

5 *damgalı 170 adet çift katlı geçerli pamuk kumaşa anlaştık.*

6 *Bu 170 pamuk kumaşı senet yapılan günde*

7 *ben Aniçük tamamen (eksiksiz) verdim. Biz Ozmış Tükel ile bir*

8 *eksiksiz tamamen aldık. Bu günden itibaren bu yer üzerine bin*

9 *yıl on bin (gün)e dek Aniçük . . . . . sahip olsun. İsterse*

10 *kendisi kullansın. İstemezse başka kişiye devretsin.*

11 *Biz ikimizin ağabeyimiz kardeşimiz akrabalarımız başka her kim*

12 *(varsa) itiraz etmesin sormasın istemesinler.*

13 *Sormayı istemeyi düşünürlerse sözleri geçersiz olsun. Eğer*

14 *güçlü bey (ve) nüfuzunu kullanıp alayım isteyeyim derlerse bu*

15 *kanaldaki bu yer dengince iki yer hazırlayarak verip*

16 *geri alsın(lar). Geri alacak kişi sorumlu olsun (zarar görsün). Aniçük İçi sorumlu*

17 *olmasın (zarar görmesin).Bu yerin sınırı(nı) doğu tarafından Beki (ve) Baçak'ın*

18 *onların su kanalı, güney tarafından Ok Turmış Tutun'un*

19 *yer(i), batı tarafından yol, kuzey tarafından Beki'nin (ve) Baçak'ın*

20 *yeri ayırır. Beki'nin Baçaḳ'ın araba yolu bu yerin*

21 *kenardaki bölümünün içindedir. Bu yerin herhangi irt*

22 *birt (vergisi) yoktur. Tanık Tarlık Tutun. Tanık*

23 *Tüzük. Tanık Temirçi İlçük. Bu damga biz Ozmış'ın (ve) Tükel'in*

24 *ikimizindir. Ben Çıkuy Tun sorup yazdım.*

25 *Çukü'deki yerin belgesidir.*

Sa 08 SUK 18, Clark 44, Sayit-Yüsüp 8

1 yunt yıl törtünç ay sekiz y(i)g(i)rmike

2 biziŋe mausi edgü beg ogulḳa

3 biz ikegüke yuŋlaḳlıḳ kümüş k(e)rgek

4 bolup ögüz içinteki açgu öleŋ-

5 ni toyınçogḳa toḳuz stır kümüşke

6 sibilgasar üskinte toguru tomlutu satdım

7 bu yirniŋ sıçısı öŋdün yıŋaḳ sıçısı

8 ögen adırar küntün yıŋaḳ sıçısı

9 toyınçoġnıŋ açmış yir adırar kidin

10 yıŋaḳ sıçısı ögen adırar tagtın

11 yıŋaḳ sıçısı say adırar bu tört

12 sıçı içinteki yirke miŋ yıl tümen

13 künke tegi toyınçog erklig bolzun

14 taplasar özi tutzun taplamasar

15 adın kişike ötkürü satzun biz

16 ikegüniŋ inimiz içimiz ḳamız ḳadaş-

17 ımız çamlamazun kim erklig beg

18 işi küçün tutup çamlasar bu oḳ

19 yir tenglig iki yir birip alzun-

20 lar yulsunlar yulguçı ḳorlug bolzun

21 toyınçog ḳorsuz bolzun tanuḳ kürek

22 tanuḳ tatar tanuḳ miçan bu tamga biz

23 ikegüniŋ ol men taşıġ tuŋ

24 inçge ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *At yıl(ının) dördüncü ay(ının) on sekiz(in)de*

2 *bize Mausi Edgü (ve) Beg Ogul'a*

3 *biz ikimize kullanmak için gümüş gerek*

4 *olup dere içinde açılacak kanalı*

5 *Toyınçog'a dokuz s(ı)tır gümüşe*

6 *Sibilgasar huzurunda doğrudan sattım.*

7 *Bu yerin sınırı(nı) doğu tarafından sınırı(nı)*

8 *su kanalı ayırır. Güney tarafından sınırı(nı)*

9 *Toyınçog'un açtığı yer ayırır. Batı*

10 *taraf sınırı(nı) su kanalı ayırır. Kuzey*

11 *taraftan sınırı(nı) taşlık ayırır. Bu dört*

12 *sınır içindeki yere bin yıl on bin*

13 *güne dek Toyınçog sahip olsun.*

14 *İsterse kendisi kullansın. İstemezse*

15 *başka kişiye devretsin. Biz*

16 *ikimizin kardeşimiz ağabeyimiz akrabalarımız*

17 *itiraz etmesin. Kim güçlü bey (ve)*

18 *nüfuzunu kullanıp itiraz ederse bu*

19 *yer(e) denk iki yer verip geri*

20 *alsınlar. Geri alan sorumlu olsun (zarar görsün).*

21 *Toyınçog sorumlu olmasın (zarar görmesin). Tanık Kürek.*

22 *Tanık Tatar. Tanık Miçan. Bu damga biz*

23 *ikimizindir. Ben Taşıg Tung*

24 *böyle sorup yazdım.*

Sa 09 SUK 20, Clark 37, Sayit-Yüsüp 9

1 küskü yıl bir y(i)g(i)rminç ay altı yaŋıḳa biz tolu ḳ(a)ya

2 mısır ulug inç ḳ(a)ya mısır başlap onluḳlarḳa on öŋdünin-

3 de böz kergek bolup . . . . . ke . . . . . .ḳalançımız teg .. ..

4 barıp yorır ḳalanı yüz başındaḳı eski . . . . . biz onluḳlar

5 ḳa ḳalmış üçün üdey ilçike toŋuz yıl biziŋ on . . . . kelmiş

6 beglig bir küp bor tegmeyük üçün . . . . . yüz

7 iki beylig böz . . . . . ḳı . . . . .birgü . . . . . kı . . . . . .

8 sodu ögenteki bir aŋız yirin ḳuus t(e)mür baḫşıtın uzun ḳarı

9 bile otuz tas böz iligde alıp toguru tomlıtu sattımız bu yir

10 satıgı otuz tas bözni bitig ḳılmış kün üze men ḳuus t(e)mür

11 tükel birtim biz tolug(a)ya mısır ulug inç ḳ(a)ya mısır başlap on-

12 luḳlar y(i)me bir ḳodmatın tükel sanap altımız bu yiriniŋ sıçısı

13 öŋdün ḳul ḳ(a)ya ḳopuznıŋ yir kündin ulug ögen kidin ḳuus

14 baḫşınıŋ oḳ yir tagdın y(i)me ögen adırar bu tört sıçı

15 içindeki bir aŋız yirke bitigdeki ḳuus temür baḫşı erklig

16 bolzun t(a)plasar özi tutzun t(a)plamasar adın kişike ötkürü

17 satzun bu yirke kim kim me bolup çamlamazunlar apam birök

18 erklig beg işi küçin tutup alayın tip çamlasarlar bu ögen

19 üze suvuḳlıg bu yir t(e)ngince iki yir birip yulup alzunlar

20 yuldaçı kişi ḳorlug bolzun bu bitig tuta ḳuus t(e)mür baḫşı

21 ḳorsuz bolzun t(a)nuḳ buyan ḳ(a)ya t(a)nuḳ tolu ḳ(a)ya t(a)nuḳ agaç bu nişan

22 tamga biz ḳul ḳ(a)ya mısır inç ḳ(a)ya yene mısır başlap onluḳ

23 larnıŋ ol men çatır bu bitigdeki atl(ı)g çabışın kişiler

24 ke üç ḳata inçge ayıtıp bitigil timişke bitidim

25 bu nişan men t(a)nuḳ buyan ḳ(a)yanıŋ ol

26 bu nişan men t(a)nuḳ tolu ḳ(a)yanıŋ ol

27 bu nişan men t(a)nuḳ agaçnıŋ ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Fare yıl(ının) on birinci ay(ının) altı(ncı) gün(ün)de biz Tolu K(a)ya,*

2 *Mısır, Ulug,, İnç K(a)ya Mısır'(dan) başlayıp onluklara önceden*

3 *pamuk kumaş gerek olup . . . . . ke . . . . . .kalan vergisi .. ..*

4 *kalanı yüz başındaki eski . . . . . biz onluklara*

5 *kaldığı için Üdey İlçi'ye domuz yıl bizim on . . . . gelen*

6 *beye bir küp şarap ulaştırmadığımız için . . . . . yüz*

7 *çift katlı pamuk kumaş . . . . . kı . . . . .verecek . . . . . kı . . . . . .*

8 *Sodu kanalındaki bir anız yerle Kuus T(e)mür Bahşı'dan uzun ölçü*

9 *ile otuz işlenmemiş pamuk kumaş elden alıp doğrudan sattık. Bu yer*

10 *satışı (satış bedeli) otuz işlenmemiş pamuk kumaşı anlaşma yapıldığı günde ben Kuus T(e)mür*

11 *tamamen (eksiksiz) verdim. Biz Tolug(a)ya, Mısır, Ulug, İnç K(a)ya, Mısır'dan başlayıp onluklar*

12 *bir (tane) koymadan tamamen sayıp aldık. Bu yerin sınırı(nı)*

13 *doğudan Kul K(a)ya Kopuz'un yer(i), güneyden büyük su kanalı, batıdan Kuus*

14 *Bahşı'nın yer(i), kuzeyden yine su kanalı ayırır. Bu dört sınır*

15 *içindeki bir anız yere belgedeki Kuus Temür (ve) Bahşı sahip*

16 *olsun. İsterse kendisi kullansın. İstemezse başka kişiye devretsin.*

17 *Bu yere kim olursa olsun itiraz etmesin. Eğer*

18 *güçlü bey ve nüfuzunu kullanıp alayım diye itiraz ederlerse bu su kanalında*

19 *sulamalı bu yer dengince iki yer verip geri alsınlar.*

20 *Geri alan kişi sorumlu olsun (zarar görsün). Bu belgeyi göstererek Kuus T(e)mür Bahşı*

21 *sorumlu olmasın (zarar görmesin). Tanık Buyan Kaya. Tanık Tolu Kaya. Tanık Agaç. Bu nişan*

22 *damga biz Kul Kaya, Mısır, İnç Kaya yine Mısır'(dan) başlayıp onluklarındır.*

23 *Ben Çatır bu belgedeki adı geçen kişilere*

24 *üç defa böyle sorup yaz dendiği için yazdım.*

25 *Bu nişan ben tanık Buyan Kaya'nındır.*

26 *Bu nişan ben tanık Tolu Kaya'nındır.*

27 *Bu nişan ben Tanık Agaç'ındır.*

Sa 10 SUK 23, Clark 41, Usp 13, U 5238, Sayit-Yüsüp 10

1 taḳıgu yıl aram ay altı yaŋıḳa maŋa sadaḳa yuŋaḳlıḳ

2 böz kergek bolup suldan a . . . . tın yüz iki baglıḳ uzun ḳarıta

3 böz alıp şuikü ögen üze suvaḳlıg surya birle ülüşlüg

4 maŋa teger altı er kömer borluḳumnı suldan buḳaḳa toguru tomlıtu

5 sattım borluḳnıŋ satıgı yüz iki bag bözni bitig ḳılmış

6 kün üze men sada tükel aldım men suldan yime tükel birdim bu borluḳ-

7 nıŋ sıçısı öŋdün ḳara temirniŋ borluḳ adırar kündün yıŋaḳ sıçı-

8 sı ögen adırar kidin yıŋaḳ sıçısı ögen ök adırar tagtın

9 sıçısı suraḳa tegmiş borluḳ adırar bu tört sıçılıg borluḳ

10 borluḳ üze miŋ yıl tümen künke tegi suldan buḳa erklig bolzun

11 taplasar özi tutzun taplamas(a)r adın kişike ötkürü satzun men

12 sadanıŋ agam inim urugum tugmışım onluḳum yüzlüküm kim kim me

13 çam çarım ḳılmazunlar apam birök erklig beg işi ilçi yalavaç

14 küçin tutup çamlas(a)r bu oḳ ögente bu borluḳ tengince iki

15 borluḳ birip sözleri yorumazunlar tanuḳ turmış temür tanuḳ m(e)rkid

16 tanuḳ esen buḳa tanuḳ bars buḳa bu nişan men sadanıŋ ol men s(a)da

17 özüm bitidim

18 bu men bu nişan men tanuḳ tırmış temürniŋ ol

19 bu nişan men merkidniŋ ol

20 bu nişan men asen buḳanıŋ ol

21 bu nişan men bars buḳanıŋ ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Tavuk yıl(ının) birinci ay(ının) altı(ncı) gün(ün)de bana Sada'ya kullanmak için*

2 *pamuk kumaş gerek olup Suldan a . . . . dan yüz (adet) çift katlı uzun ölçüde*

3 *pamuk kumaş alıp Şuikü su kanalında sulanan Surya ile ortak*

4 *bana düşen altı erlik üzüm bağımı Suldan Buka'ya doğrudan*

5 *sattım. Üzüm bağının satışı (satış bedeli) yüz (adet) çift kat pamuk kumaşı anlaşma yapılan*

6 *günde ben Sada tamamen (eksiksiz) aldım. Ben Suldan da tamamen (eksiksiz) verdim. Bu üzüm bağının sınırını*

7 *doğudan Kara Temir'in bağı ayırır. Güney tarafından sınırı(nı)*

8 *su kanalı ayırır. Batı taraf(ından) sınırı(nı) su kanalı ayırır. Kuzeyden*

9 *sınırı(nı) Suraka Tegmiş'(in) bağ(ı) ayırır. Bu dört sınırlı üzüm bağına*

10 *bin yıl on bin güne dek Suldan Buka sahip olsun.*

11 *İsterse kendisi kullansın. İstemezse başka kişiye devretsin. Ben*

12 *Sada'nın ağabeyim, kardeşim, akrabam, çocuğum, onluğum, yüzlüğüm her kim olursa*

13 *itiraz etmesinler. Eğer güçlü bey ve nüzunu (ve) elçi(nin)*

14 *gücünü kullanıp itiraz ederlerse bu su kanalında bu bağ dengince iki*

15 *bağ verip sözleri geçersiz olsun. Tanık Turmış Temür. Tanık M(e)*rkid.

16 *Tanık Esen Buka. Tanık Bars Buka. Bu nişan ben Sada'nındır. Ben S(a)da*

17 *kendim yazdım*.

18 *Bu ben bu nişan ben Tanık Turmış Temür'ündür.*

19 *Bu nişan ben Merkid'indir.*

20 *Bu nişan ben Esen Buka'nındır.*

21 *Bu nişan ben Bars Buka'nındır.*

Sa 11 SUK 25, Clark 42, İstanbul 35, Sayit-Yüsüp 11

1 toŋuz yıl bişinç ay on altıḳa maŋa terbiş-
2 ke yuŋ(a)ḳlıḳ çao yastuḳ kergek bolup
3 atamnıŋ maŋa ülüşte teggen taysaŋtaḳı
4 on altı er kömer borluḳta maŋa teger çırguş-
5 tın alıp öŋdün sıŋarın alıp yarım borluḳumnı
6 udçı buḳa esen ikegütin yüz yastuḳ çao alıp
7 toguru tomlıtu sattım bu küntin minçe miŋ
8 yıl tümen künke tegi udçı buḳa esen ikegü
9 erklig bolzun taplasa özleri etlep yizün
10 taplamasa adın kişike ötkürü satzun bu bitig-
11 ni ḳılmış kün üze bu borluḳ satıgı çaonı
12 tükel sanap altım biz udçı buḳa esen ikegü
13 tükel sanap birtimiz bu borluḳ yolınta men terbiş-
14 niŋ aḳam inim yigenim tagayım kim kim me bolup
15 çam çarım ḳılmazunlar apam birök erklig beg
16 işi yat yalavaç küçin tutup çam çarım
17 ḳılsarlar
18 ulug süüke bir altun yastuḳ içgeri agılıḳ-
19 ḳa bir kümüş yastuḳ begetlerke birer
20 ederke yaraşu at ḳızgut birip söz
21 leri yorımazun
22 bu nişan men terbişniŋ ol
23 bu nişan men tanuḳ ilçi buḳanıŋ ol
24 bu nişan men tanuḳ urḳayanıŋ ol
25 bu nişan men tanuḳ udçınıŋ ol
26 bu nişan men tanuḳ udmışnıŋ ol
27 men terbiş özüm bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Domuz yıl(ının) beşinci ay(ının) on altı(sın)da bana Terbiş'e*

2 *kullanmak için çao yastuk gerek olup*

3 *babamın bana miras kalan Taysan'daki*

4 *on altı erin (çalıştığı) üzüm bağından bana düşen(i) Çırguş'tan*

5 *alıp doğu tarafından yarım üzüm bağımı*

6 *Udçı Buka (ve) Esen'(den) ikisinden yüz yastuk çao alıp*

7 *doğrudan sattım. Bu günden (itibaren) bin*

8 *yıl on bin güne dek Udçı Buka (ve) Esen ikisi*

9 *sahip olsun. İsterse kendileri işleyip yesin.*

10 *İstemez(ler)se başka kişiye devretsin. Bu sözleşme*

11 *yapılan günde bu üzüm bağı satışı (satış bedeli) çaoyu*

12 *tamamen sayıp aldık. Udçı Buka (ve) Esen ikimiz*

13 *tamamen sayıp verdik. Bu üzüm bağı için ben Terbiş'in*

14 *ağabeyim kardeşim yiğenim dayım her kim olursa*

15 *itiraz etmesin. Eğer güçlü bey (ve)*

16 *nüfuzunu yabancı (veya) elçinin gücünü kullanıp itiraz*

17 *ederlerse*

18 *ulu majestelerine bir altın yastuk, hazineye*

19 *bir gümüş yastuk, beylere birer*

20 *eyere yaraşan at ceza ödeyip sözleri*

21 *geçersiz olsun.*

22 *Bu nişan ben Terbiş'indir.*

23 *Bu nişan ben tanık İlçi Buka'nındır.*

24 *Bu nişan ben tanık Urkaya'nındır.*

25 *Bu nişan ben tanık Udçı'nındır.*

26 *Bu nişan ben tanık Udmış'ındır.*

27 *Ben Terbiş kendim yazdım.*

Sa 12 SUK 27, Clark 46, Sayit-Yüsüp 12

1 . . . . -ḳa maŋa turmış tiginke taydu-

2 ta yuŋlaḳlıḳ çao yastuḳ kergek bolup ḳoçotaḳı koçıŋ apam

3 birleki küdegüm tapmışḳa ülüşte tegmiş ḳıra suvdun yirlerimni

4 . . . .

5 ni ülüş bitigi birle sekiz on yastuḳ çuŋduŋ baoçaoḳa vapso tu-

6 ḳa toguru tomlıtu sattım bu çaonı bitig ḳılmış kün üze

7 men vapsotu tükel sanap birtim men turmış tigin y(i)me tükel sanap

8 aldım bu küntin minçe tapmışnıŋ aḳası yigeni tagayı

9 kim kim me çam çarım ḳılmazunlar apam birök erklig beg

10 işi küçin tutup çam çarım ḳılsarlar

11 ulug süüke bir altun yastuḳ basıp il begleringe ederke

12 yaragu at birip sözleri yorımazun bu küntin minçe bu borluḳ

13 ḳa yirke suvḳa evke barḳḳa vapso tu erklig bolzun

14 taplasar özi tutzun taplamasar adın kişike ötkürü satzun

15 çamlaguçı kişi ḳorlug bolzun vapso tu ḳorsuz bolzun

16 bu nişan men turmış tiginniŋ ol

17 bu nişan men sevinç togrılnıŋ ol

18 bu nişan men taypudunıŋ ol

19 bu nişan men yıpganıŋ ol

20 bu nişan men sinsiüniŋ ol

21 bu nişan men töleknіŋ ol

22 bu nişan men tanuḳ tilik ḳ(a)yanıŋ ol

23 bu nişan men tanuḳ temir buḳanıŋ ol

24 bu nişan men tanuḳ taysaŋıŋ ol

25 bu nişan men tanuḳ yolaşnıŋ ol

26 bu nişan men tanuḳ ögrünç buḳanıŋ ol

27 men turbut turmış tigin ekemke inçge ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 . . . . *a bana Turmış Tigin'e Taydu'da*

2 *kullanmak için çao yastuk gerek olup Koço'daki büyüğüm*

3 *ile damadım Tapmış'a miras kalan kır ve sulamalı yerlerimi*

4 . . . . . .

5 *i miras belgesi ile seksen yastuk çundun bao çaoya Vapso Tu'ya*

6 *doğrudan sattım. Bu çaoyu sözleşme yapılan günde*

7 *ben Vapso Tu tamamen sayıp verdim. Ben Turmış Tigin de tamamen sayıp*

8 *aldım. Bu günden sonra Tapmış'ın ağabeyi yiğeni dayısı*

9 *her kim olursa itiraz etmesinler. Eğer güçlü bey*

10 *(ve) nüfuzunu kullanıp itiraz ederlerse*

11 *ulu majesteye bir altun yastuk basıp il beylerine eyere*

12 *yaraşır at verip sözleri geçersiz olsun. Bu günden sonra bu üzüm bağına*

13 *toprağa suya eve barka Vapso Tu sahip olsun.*

14 *İsterse kendisi kullansın. İstemezse başka kişiye devretsin.*

15 *İtiraz eden kişi sorumlu olsun (zarar görsün). Vapso Tu sorumlu olmasın (zarar görmesin).*

16 *Bu nişan ben Turmış Tigin'indir.*

17 *Bu nişan ben Sevinç Togrıl'ındır.*

18 *Bu nişan ben Taypudu'nındır.*

19 *Bu nişan ben Yıpga'nındır.*

20 *Bu nişan ben Sinsiü'nindir.*

21 *Bu nişan ben Tölek'indir.*

22 *Bu nişan ben tanık Tilik K(a)ya'nındır.*

23 *Bu nişan ben tanık Temir Buka'nındır.*

24 *Bu nişan ben tanık Taysa'nındır.*

25 *Bu nişan ben tanık Yolaş'ındır.*

26 *Bu nişan ben tanık Ögrünç Buka'nındır.*

27 *Ben Turbut Turmış Tigin'e böyle sorup yazdım.*

Sa 13 SUK 30, Clark 36, Sayit-Yüsüp 13

1 . . . .

2 . . . . . sayan apa tutuŋķa

3 . . . . . inçe sözleşdimiz . . . . . .

4 . . . . . ķa üzüşdümüz bu . . .

5 . . . . . üze biz bursoŋ ķuvrag

6 . . . . . tutuŋ . . . tükel aldım

7 . . . . . suvaķ ögen öŋdün

8 . . . . . ŋa turtı yir ögen

9 . . . . . yir taş ögüz atız

10 . . . . . ta . . . . . i taş tam

11 . . . . . si üstün

12 . . . . . adırar y(i)me . . . . . ķodı

13 . . . . . begi . . . . . .

14 . . . . . adırar

15 . . . . . tutuŋ miŋ . . . . . tegi

16 . . . . . taplasar özi tutzun

17 . . . . . biz bursoŋ ķuvrag ayıtma-

18 zun . . . . . erklig beg işi küçin . . .

19 . . . . . ķuvragnıŋ inim(i)z ogulumuz

20 çam çarım ķılgalı saķınsarlar

21 . . . . . tengińçe iki ülüş yir

22 . . . . . ķorlug bolzun sayan apa

23 . . . . . bitig tutup sayan apa

24 . . . . . savnıŋ tovlusı yorızun

25 . . . . . totoķ t(a)nuķ çodaķı

26 . . . . . tolu tutuŋ arası

27 . . . . . bu bk bitig . . . . . .

28 . . . . . toplaşıp . . . . . .

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 . . . . . .

2 . . . . . *Sayan Apa Tutun'a*

3 . . . . . *şöyle sözleştik* . . . . . .

4 . . . . . *a anlaştık. Bu* . . .

5 . . . . . *da biz Burson Kuvrag*

6 . . . . . *tutun* . . . *tamamen (eksiksiz) aldım.*

7 . . . . . *su kanalı doğudan*

8 . . . . . *a Turtı'nın yer(i) (ve) su kanalı*

9 . . . . . *yer dış kanal tarla*

10 . . . . . *ta* . . . . . *i dış dam*

11 . . . . . *si üstün*

12 . . . . . *ayırır yine* . . . . . *aşağı*

13 . . . . . *beyi* . . . . . .

14 . . . . . *ayırır.*

15 . . . . . *tutun bin* . . . . . *dek*

16 . . . . . *isterse kendisi kullansın.*

17 . . . . . *biz Burson Kuvrag söylemesin.*

18 . . . . . *güçlü bey (ve) nüfuzunu* . . .

19 . . . . . *Kuvrag'nın kardeşimiz çocuğumuz*

20 *itiraz etmeyi düşünürlerse*

21 . . . . . *dengince iki parça yer*

22 . . . . . *sorumlu olsun. Sayan Apa*

23 . . . . . *belgeye sahip olup Sayan Apa*

24 . . . . . *sözün doğrusu geçerli olsun.*

25 . . . . . *Totok t(a)nık Çodakı*

26 . . . . . *Tolu Tutun Arası*

27 . . . . . *bu ana belge* . . . . . .

28 . . . . . *anlaşıp* . . . . . .

Sa 14 SUK 32, U 5234, Sayit-Yüsüp 14

1 . . . . . ç ay yaŋıḳa maŋa

2 . . . . . tumiçi ikegü yuŋl(a)ḳlıḳ böz

3 . . . . . mısırtın biş böz alıp

4 . . . . . surya bile ortuḳlug

5 yiti küri yirmizni togru tomlıtu

6 s(a)ttım bu yirniŋ satıgı biş bözni

7 men mısır tükel s(a)n(a)p birdim men inç ḳ(a)ya

8 tumiçi tükel s(a)nap altımız bu yirniŋ

9 sıçısı öŋdün y tura buḳanıŋ yir adırar

10 . . . . . n y tura buḳanıŋ oḳ yir adırar

11 kidin y magı ḳ(a)yanıŋ yir adırar bu tört

12 sıçılıg yirke miŋ yıl tümen kün-

13 ke tegi mısır erklig bolzun taplasar özi

14 tutzun taplamasar adın kişike ötkürü

15 s(a)tzun biz inç k(a)yanıŋ aḳam inim urugum

16 ḳadaşım kim kime bolup . . . . . .

17 . . . . . .

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 . . . . . *ç ay gününde bana*

2 . . . . . *Tumiçi ikimize kullanmak için pamuk kumaş*

3 . . . . . *Mısır'dan beş pamuk kumaş alıp*

4 . . . . . *Surya ile ortaklı*

5 *yedi küri yerimizi doğrudan*

6 *s(a)ttım. Bu yerin satışı (satış bedeli) beş pamuk kumaşı*

7 *ben Mısır tamamen sayıp verdim. Ben İnç K(a)ya (ve)*

8 *Tumiçi tamamen sayıp aldık. Bu yerin*

9 *sınırı(nı) doğudan Tura Bukan'nın yer(i) ayırır.*

10 . . . . . *n y Tura Buka'nın yeri ayırır.*

11 *Batı'dan Magı K(a)ya'nın yer(i) ayırır. bu dört*

12 *sınırlı yere bin yıl on bin güne*

13 *dek Mısır sahip olsun. İsterse kendisi*

14 *kullansın. İstemezse başka kişiye devretsin.*

15 *Biz İnç K(a)ya'nın ağabeyim kardeşim akrabam*

16 *her kim olursa* . . . . . .

17 . . . . . .

Sa 15 SUK 34, U 5236, Sayit-Yüsüp 15

1 –lüg tam üze . . . . . .

2 sattım bu yir . . . . . .

3 ḳılmış kün üze tükel . . . . . .

4 altım bu yir sıçısı öŋdün . . . . . .

5 buḳa sal yir adırar kidin . . . . . .

6 tört sıçı içinteki yirke . . . . . .

7 bolzun taplasar özi tutzun taplamasar . . . . . .

8 men sinsidunuŋ aḳam inim onluḳum . . . . . .

9 ḳılmasunlar erklig beg işi küçin tutup . . . . . .

10 yir birip sözleri yorumazun yuldaçı . . . . . .

11 kök buḳa ḳorsuz bolzun tanuḳ türk buḳa . . . . . .

12 buḳa bu nişan men sinsudunuŋ ol özüm . . . . . .

13 bu nişan tanuḳ türk buḳanıŋ . . .

14 bu nişan tanuḳ bolmışnıŋ . . .

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *–lü damda . . . . . .*

2 *sattım. Bu yer . . . . . .*

3 *yapılan günde tamamen . . . . . .*

4 *aldım. Bu yer(in) sınırı(nı) doğudan . . . . . .*

5 *Buka Sal'(ın) yer(i) ayırır. Batı . . . . . .*

6 *dört sınır içindeki yere . . . . . .*

7 *olsun. İsterse kendisi kullansın. İstemezse . . . . . .*

8 *Ben Sinsidu'nun ağabeyim kardeşim onluğum . . . . . .*

9 *etmesinler. Güçlü bey ve nüfuzunu kullanıp . . . . . .*

10 *yer verip sözleri geçersiz olsun. Geri alan . . . . . .*

11 *Kök Buka sorumlu olmasın (zarar görmesin). Tanık Türk Buka . . . . . .*

12 *Buka bu nişan ben Sinsudu'nundur. Kendim . . . . . .*

13 *Bu nişan tanık Türk Buka'nın(dır).*

14 *Bu nişan tanık Bolmış'ındır.*

Sa 16 SUK 36, Clark 43, Sayit-Yüsüp 16

1 . . . . . mike maŋa b(e)g t(e)mürke yuŋlaḳ-

2 lıḳ böz kergek bolup ḳıyasudıntın yüz . . . iligte alıp

3 biznıŋ şuiküteki aḳa iniler birle ki . . . . . i ülüşlüg

4 borluḳta maŋa teger iki ülüş . . . . . ḳıyasudınka togru

5 tomlıtu satdım bu borluḳ . . . . . ḳıyasudın tükel

6 s(a)n(a)p birdim men b(e)g t(e)mür . . . . . bu borluḳnıŋ

7 sıçısı öŋdün yıŋaḳ s . . . . . adır(a)r kündin

8 sarıg lamanıŋ kendü buḳa borluḳ işḳe . . . . . ra bag adır(a)r

9 tagtın üç ülüşlüg borluḳ . . . adır(a)r bu tört sıçılıg

10 borluḳḳa miŋ yıl tümen künke tegi ḳıyasudın erklig bolzun

11 taplasar özi tutzun taplamasar adın kişike ötkürü satzun

12 bu borluḳ yolınta men b(e)g t(e)mürniŋ . . . . . inim urugum tugmışım on-

13 luḳum yüzlüküm kim kime bolup çam çarım ḳılmazunlar apam birök

14 erklig b(e)g işi işçi yalavaç küçin tutup al(a)yın yul(a)yın tiser-

15 ler borluḳ t(e)nginçe iki borluḳ birip sözleri yorumazun çam-

16 laguçı kişi ḳorlug bolzun bu bitig tuta ḳıyasudun ḳorsuz bolzun

17 bu bitigke t(a)nuḳ ödige t(a)nuḳ mısır ḳ(a)ya suḳ t(a)nuḳ nartun t(a)nuḳ

18 bagçı turmış bu nişan men b(e)g t(e)mürniŋ ol

19 bu nişan men t(a)nuḳ ödgeniŋ ol

20 bu nişan men t(a)nuḳ mısır ḳ(a)ya suḳnıŋ ol

21 bu nişan men t(a)nuḳ nartunnıŋ ol

22 bu nişan men t(a)nuḳ bagçı turmışnıŋ ol

23 men meŋgü b(e)g t(e)mürke üç ḳata ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 . . . . . *bana B(e)g T(e)mür'e kullanmak için*

2 *pamuk kumaş gerek olup Kıyasudın'dan yüz . . . elden alıp*

3 *bizim Şuikü'deki ağabey (ve) kardeşler(im) ile . . . . . i hisseli*

4 *bağdan bana kalan iki hisse . . . . . Kıyasudın'a doğrudan*

5 sattım. Bu bağ . . . . . Kıyasu'dan tamamen

6 *sayıp verdim. Ben B(e)g T(e)mür . . . . . bu bağın*

7 *sınırı'(nı) doğu tarafından s . . . . . ayırır. Güneyden*

8 *Sarıg Lama'nın Kendi Buka bağı işḳe . . . . . ra ayırır.*

9 *Kuzeyden üç hisseli bağ . . . ayırır. Bu dört sınırlı*

10 *bağa bin yıl on bin güne dek Kıyasudın sahip olsun.*

11 *İsterse kendisi kullansın. İstemezse başka kişiye devretsin.*

12 *Bu bağ için ben B(e)g T(e)mür'ün . . . . . kardeşim akrabalarım çocuklarım*

13 *onluğum yüzlüğüm her kim olursa itiraz etmesinler. Eğer*

14 *güçlü bey (ve) nüfuzunu elçi gücünü kullanıp geri alayım derlerse*

15 *bağ dengince iki bağ verip sözleri geçersiz olsun. İtiraz eden*

16 *kişi sorumlu olsun (zarar görsün). Bu belgeye sahip olan Kıyasudın sorumlu olmasın (zaarar görmesin).*

17 *Bu belgeye tanık Ödige. Tanık Mısır K(a)ya Suk. T(a)nık Nartun. Tanık*

18 *bağcı Turmış. Bu nişan ben B(e)g T(e)mür'ündür.*

19 *Bu nişan ben tanık Ödge'nindir.*

20 *Bu nişan ben tanık Mısır K(a)ya Suk'nundur.*

21 *Bu nişan ben tanık Nartun'undur.*

22 *Bu nişan ben tanık bağcı Turmış'ındır.*

23 *Ben Meŋgü, B(e)g T(e)mür'e üç defa sorup yazdım.*

Sa 17 SUK 38, Sayit-Yüsüp 17

1 . . . . . .

2 . . . . . apam birök erklig beg beget küçin

3 . . . . . yastuḳ basıp il beglerke birer eder

4 . . . . . -ler . . . . . .yastuḳ çaoḳa birke bir ḳoşup yiti.

5 yastuḳ çao . . . . . in yanturu birip sözlerim(i)z yorum(a)zun

6 tip ḳayu b . . . . ḳa . . . . . bir bitig birdim(i)z bu nişan men babiniŋ ol

7 bu nişan men öz meŋüniŋ ol

8 tanuḳ ḳıgur bu nişan meniŋ ol bu nişan men ḳasımnıŋ ol

9 tanuḳ sevinç bu nişan meniŋ ol bu nişan men Yüsüpıŋ ol

10 tanuḳ eregeti bu nişan meniŋ ol bu nişan men yoglım tapmışnıŋ ol

11 bu nişan men oglan mengünüŋ ol

12 tanuḳ şabig bu nişan meniŋ ol

13 tanuḳ aki bu nişan meniŋ ol

14 tanuḳ burangi bu nişan meniŋ ol

15 tanuḳ kilinmbu bu nişan meniŋ ol

16 . . . . . bu nişan meniŋ ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 . . . . . .

2 . . . . . *eğer güçlü bey (ve) beyler(in) nüfuzunu*

3 . . . . . *yastuk verip il beylerine birer eyer*

4 . . . . . *-ler . . . . . .yastuk çaoya bire bir katıp yedi*

5 *yastuk çao . . . . . in geri verip sözlerim(i)z geçersiz olsun*

6 *diye hangi b . . . . ka . . . . . bir senet verdik. Bu nişan ben Babi'nindir.*

7 *Bu nişan ben kendim Mengü'nündür.*

8 *Tanık Kıgur. Bu nişan benimdir. Bu nişan ben Kasım'ındır.*

9 *Tanık Sevinç. Bu nişan benimdir. Bu nişan ben Yusuf'undur.*

10 *Tanık Eregeti. Bu nişan benimdir. Bu nişan ben Yoglım Tapmış'ındır.*

11 *Bu nişan ben Oğlan Mengü'nündür.*

12 *Tanık Şabig. Bu nişan benimdir.*

13 *Tanık Aki. Bu nişan benimdir.*

14 *Tanık Burangi. Bu nişan benimdir.*

15 *Tanık Kilinmbu. Bu nişan benimdir.*

16 . . . . . *Bu nişan benimdir.*

Sa 18 SUK 40, U 5399 U 5367 U 6068, Sayit-Yüsüp 18

1 men saçu saŋun külügke tükel birdim . . . . . .

2 y(i)me tükel altım bu evniŋ sıçısı ḳapıgı . . . . . .

3 ulug ḳayda ol öŋtün yıŋaḳ sırtıgçı taznıŋ

4 evi ol altın yıngaḳ bedizçi ḳapootu . . . . . .

5 yıŋaḳ yitmiş toŋa evi bu ev içinte . . . . . .

6 sası yaḳşısı tükel ol bu ev içinte kü . . . . . .

7 bir y(i)g(i)rmi küp ol ev üze miŋ . . . . . .

8 künke tegi erklig saçu saŋun . . . . . .

9 özi tutzun taplamasar adın . . . . . .

10 satzun saçu saŋunḳa . . . . . ev sat . . . . . .

11 –un külügniŋ . . . . . ḳadaşı y(i)geni tagayı bagrı . . . . . .

12 turup ḳam küç . . . . . ke yulgalı saḳınsarlar

13 ol oḳ kayda saçu sangunḳa . . . . . ev sat . . . . . .

14 alıp külüg saçu sangunḳa . . . . . .

15 . . . . . .ḳayu il ḳan beg işi . . . . . .

16 sangun savı yorızun külüg savı yorımazun . . . . . .

17 ikigü taplaşıp bitig . . . . . .

18 savda tanuḳ bugü . . . . . .

19 . . . . . .

20 . . . . . yitmiş tonga sangun . . . . . .

21 tanuḳ b(e)g tugmış bu ev taplap . . . . . .

22 tanuḳ yarlıgçı . . . . . kirmiş saŋun . . . . . .

23 tanuḳ ḳınguçı asıg saŋun tanuḳ bitkeçi . . .

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Ben Saçu Sangun Külüg'e tamamen (eksiksiz) verdim . . . . . .*

2 *de tamamen (eksiksiz) aldım. Bu evin sınırı kapısı . . . . . .*

3 *büyük sokaktır. Doğudan Sırtıgçı Taz'ın*

4 *evi. Altında ressam Kapootu . . . . . .*

5 *tarafta Yitmiş Tonga evi. Bu ev içinde . . . . . .*

6 *kilidi anahtarı tamdır. Bu ev içinde kü . . . . . .*

7 *on bir küptür. Eve bin . . . . . .*

8 *küne dek Saçu Sangun sahip olsun . . . . . .*

9 *kendisi kullansın. İstemezse başka . . . . . .*

10 *satsın. Saçu Sangun'a . . . . . ev sat . . . . . .*

11 *–un Külüg'in . . . . . kardeşi y(i)ğeni dayısı akrabası . . . . . .*

12 *durup kam güç . . . . . ke geri almayı düşünürlerse*

13 *o zaman Saçu Sangun'a . . . . . ev sat . . . . . .*

14 *alıp Külüg Saçu Sangun'a . . . . . .*

15 *. . . . . .kim ülke kağanı(nın) bey nüfuzu . . . . . .*

16 *Sangun sözü geçerli olsun. Külüg(ün) sözü geçersiz olsun . . . . . .*

17 *İkisi anlaşıp anlaşma . . . . . .*

18 *sözde tanık bugü . . . . . .*

19 *. . . . . .*

20 *. . . . . Yitmiş Tonga Sangun . . . . . .*

21 *Tanık b(e)g Tugmış. Bu ev(i) kabul edip . . . . . .*

22 *Tanık Yarlıgçı . . . . . Kirmiş Sangun . . . . . .*

23 *Tanık Kınguuçı Asıg Sangun. Tanık Bitkeçi . .*

Sa 19 SUK 42, U 5968 U 5971, Sayit-Yüsüp 19

1 biş y(i)g(i)rmi yaşar türk . . . . . .

2 satd(ı)m bu türk ḳ(a)ra baş satıgın ikigü ınçe söz-

3 leşt(i)m(i)z yüz kidin yorıyur onar çig t(a)mgal(ı)g ḳunpuḳa

4 tegi bir üvge yel(e)ş at üstüni uyaz altını iki

5 arda igsiz togasız at bu yüz ḳunpu bir at birle

6 bitig ḳılmış künte tüketi ald(ı)m taş ḳ(a)ra atl(ı)g türk

7 ḳ(a)ra başımın an tirekke tutuzu birdim bu ḳ(a)rabaş

8 üze miŋ yıl tümen künke tegi an tirek erklig bolzun

9 taplasar özi tutzun taplamasar adın kişike ötkürü

10 birzün kim y(i)me tıdmazun kin arḳun men külüg tintanç-

11 nıŋ ḳam ḳadaşım oglum ḳızım bu ḳarabaşıg ayıtsar

12 isteser savları yorımazun an tirek savı yorızun

13 taḳı birök beg işiniŋ küç küçek sav keltürüp ayıtsar

14 isteser an tirekke taplamış anıça tenglig ḳ(a)rabaş

15 . . . . . an tirek ḳorsuz bolzun s. . . . . ikigü

16 . . . . . bu savda ḳayusı elig

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *on beş yaşında genç . . . . . .*

2 *satt(ı)m. Bu genç köle satışını ikimiz şöyle konuştuk:*

3 *Pazarda geçerli onar çig damgalı kuanpuya*

4 *kahvrengi hastalıksız at için*

5 *yüz kuanpuya anlaştık.*

6 *Anlaşma yapılan günde tamamen aldım. Taş K(a)ra adlı genç*

7 *kölemi An Tirek'e teslim ettim. Bu köle*

8 *üzerinde bin yıl on bin güne dek An Tirek sahip olsun.*

9 *İsterse kendisi kullansın. İstemezse başka kişiye devretsin.*

10 *Kimse de engellemesin. Daha sonra ben Külüg Tintanç'ın*

11 *akrabalarım oğlum kızım bu köleyi sorarlarsa*

12 *isterlerse sözleri geçersiz olsun. An Tirek(in) sözü geçerli olsun.*

13 *Ve eğer bey ve nüfuzunun güçlü sözünü kullanıp sorarlarsa*

14 *isterlerse An Tirek'e (onun) istediği gibi köle*

15 . . . . . *An Tirek sorumlu olmasın (zarar görmesin). s. . . . . ikimiz*

16 . . . . . *bu sözde hangisi elini*

Sa 20 SUK 44, U 5371, Sayit-Yüsüp 20

1 . . . . . ḳa maŋa ḳantur sangun

2 . . . . . k(e)rgek boltı bir asıl bay

3 . . . . . un . . . yig sangunḳa

4 . . . . . t(a)varın ınça söz

5 . . . . . iki uçı kinlig otra

6 . . . . . üzüştümüz bu bitig

7 . . . . . ḳunpu men ḳantur sangun

8 . . . . . altım bu künte inaru

9 . . . . . miŋ yıl tümen

10 . . . . . asil bay atl(ı)g ḳarabaş

11 . . . . . bitigi

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 . . . . . *bana ḳantur sangun*

2 . . . . . *gerek oldu. Bir Asıl Bay*

3 . . . . . *un . . . Yig Sangun'a*

4 . . . . . *mallar için şöyle söz*

5 . . . . . *iki ucu bağlı orta*

6 . . . . . *anlaştık. Bu senet*

7 . . . . . *kuanpu ben Kantur Sangun*

8 . . . . . *aldım. Bu günden itibaren*

9 . . . . . *bin yıl on bin*

10 . . . . . *Asıl Bay adlı köle*

11 . . . . . *senedi.*

Sa 21 SUK 45, U5240, Usp 61, Sayit-Yüsüp 21

1 taḳıgu yıl törtünç ay sekiz yaŋıḳa maŋa

2 liv taypunuŋ oglı kovçuḳa yuŋlaḳlıḳ kümüş

3 k(e)rgek bolup pukiŋ atlı er ḳarabaşımın

4 kiŋsun ayagḳa tegimligke yiti elig s(ı)tır

5 yarmaḳ kümüşke toguru tomlıtu satdım bu

6 satıg yiti elig s(ı)tır kümüşüg bu bitig ḳılmış kün

7 üze men kiŋzun ayagḳa tegimlig tükel sanap

8 birtim men kovçu y(i)me tükel sanap altım bu

9 pukiŋ atl(ı)g karabaş üze kiŋsun ayagḳa

10 tegimlig erklig bolzun taplasar özi tutzun

11 taplamasar adın kişike ötkürü satzun meniŋ

12 y(i)me küdegüm samsıba inim sısı . inim sisi

13 Uytaḳı kim ḳayu çam çarım ḳılmazunlar apam

14 çam çarım ḳılsarlar bu ḳarabaş . . . tenginçe iki

15 ḳarabaş yaratu birip yulup alzunlar tanuḳ ḳotan togrıl

16 tanuḳ ḳız turmış tanuḳ maşı . . . . . t(a)mga men kovçu-

17 nuŋ ol men yüz begi esene aytıp bitidim bu ḳarabaş

18 kim çam ḳılsar biz silu küdegü . . . . . bedizçi

19 sasıçı maşı birle berürbiz

20 taḳıgu yıl törtünç ay toḳuz yaŋıḳa men kovçu pukiŋ

21 atl(ı)g er ḳarabaş satıgı yiti elig s(ı)tır kümüş-

22 üg tükel altım tanuḳ ḳız turmış tanuḳ ḳotan

23 togrıl bu t(a)mga men kovçunıŋ ol men esene aytıp bitidim

24 pukiŋ . . . . er ḳarabaşnıŋ baş bitigi ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Tavuk yıl(ının) dördüncü ay(ının) sekizinci gün(ün)de bana*

2 *Liv Taypu'nun oğlu Kovçu'ya kullanmak için gümüş*

3 *gerek olup Pukin adlı erkek kölemi*

4 *saygıdeğer Kinsun'a kırk yedi sıtır*

5 *yarmak gümüşe doğrudan sattım. Bu*

6 *satış (bedeli) kırk yedi sıtır gümüşü bu sözleşme hazırlanan günde*

7 *ben saygıdeğer Kiŋzun tamamen (eksiksiz) sayıp*

8 *verdim. Ben Kovçu da tamamen (eksiksiz) sayıp aldım. Bu*

9 *Pukiŋ adlı köleye saygıdeğer Kiŋzun*

10 *sahip olsun. İsterse kendisi kullansın*

11 *istemezse başka kişiye devretsin. Benim de*

12 *damadım Samsıba kardeşim Sısı*

13 *evdeki her kimse itiraz etmesinler. Eğer*

14 *itiraz ederlerse bu köle . . . dengince iki*

15 *köle temin ederek verip geri alsınlar. Tanık Kotan Togrıl.*

16 *Tanık Kız Turmış. Tanık Maşı . . . . . damga ben Kovçu'nundur.*

17 *Ben yüz beyi Esen'e sorup yazdım. Bu köle (için)*

18 *kim itiraz ederse biz Silu damat . . . . . ressam*

19 *Sasıçı Maşı ile veririz.*

20 *Tavuk yıl(ının) dördüncü ay(ının) dokuzuncu gün(ün)de ben Kovçu, Pukin*

21 *adlı erkek köle satış (bedeli) kırk yedi sıtır gümüşü*

22 *tamamen (eksiksiz) aldım. Tanık Kız Turmış. Tanık Kotan*

23 *Togrıl. Bu damga ben Kovçu'nundur. Ben Esen'e sorup yazdım.*

24 *Pukin . . . . erkek kölenin orijinal sözleşmesidir.*

Sa 22 SUK 47, Clark 56, Usp 114, Sayit-Yüsüp 22

1 toŋuz yıl altınç ay yeti yaŋıḳa maŋa yrp togrılḳa

2 . . . . . kümüş k(e)rgek bolup kimzun atl(ı)g ebçi ḳarabaşım-

3 nı elig s(ı)tır yarmaḳ kümüşke ineçike tog(u)ru tomlıtu

4 satdım bu ḳarabaş s(a)tıgı kümüşni bitig ḳılmış kün

5 üze men ineçi tükel sanap birtim men yrp togrıl y(i)me

6 tükel sanap aldım bu ḳarabaş üze neçeke tegi ineçi

7 erklig bolzun taplasar özi tutzun taplamasar adın . . . .

8 . . ötkürü s(a)tzun bu ḳarabaş yolınta men yrp togrıl

9 . . . . içim inim tugmışım gadaşım yigenim tagayım

10 kim ḳayu çam çarım ḳılmazunlar apam birök çam çarım

11 ḳılsarlar bu ḳarabaş tengınçe iki ḳarabaş yaratu birip

12 yulup alzun yuldaçı kişi ḳorlug bolzun bu bitig tuta

13 ineçi ḳorsuz bolzun tanuḳ elik tanuḳ taḳıçuḳ tanuḳ tarım . . .

14 tanuḳ topula bu t(a)mga meniŋ ol men edgü togrıl aytıp bitidim

15 toŋuz yıl altınç ay on yaŋıḳa men yrp togrıl kimzun

16 atl(ı)g ḳarabaş s(a)tıgı elig s(ı)tır yarmaḳ kümüşüg ineçi-

17 tin tükel altım tanuḳ taḳıçuḳ bu t(a)mga meniŋ ol men edgü togrıl bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Domuz yıl(ının) altıncı ay(ının) yedi(nci) gün(ün)de bana Yrp Togrıl'a*

2 . . . . . *gümüş gerek olup Kimzun adlı kadın kölemi*

3 *elli sıtır gümüşe İneçik'e doğrudan*

4 *sattım. Bu köle satış (bedeli) gümüşü anlaşma yapılan günde*

5 *ben İneçi tamamen (eksiksiz) sayıp verdim. Ben Yrp Togrıl da*

6 *tamamen (eksiksiz) sayıp aldım. Bu köleye sonsuza dek İneçi*

7 *sahip olsun. İsterse kendisi kullansın. İstemezse başka . . . .*

8 . . *devretsin. Bu köle için ben Yrp Togrıl*

9 . . . . *ağabeyim, kardeşim, çocuğum, akrabam, yiğenim, dayım*

10 *hiç kimse itiraz etmesin. Eğer itiraz*

11 *ederlerse bu köle dengince iki köle temin ederek verip*

12 *geri alsın(lar). Geri alan kişi sorumlu olsun (zarar görsün). Bu sözleşmeye sahip olarak*

13 *İneçi sorumlu olmasın (zarar görmesin). Tanık Elik. Tanık Takıçuk. Tanuk Tarım . . .*

14 *Tanık Topula. Bu damga benmdir. Ben Edgü Togrıl sorup yazdım.*

15 *Domuz yıl(ının) altıncı ay(ının) onunda ben Yrp Togrıl Kimzun*

16 *adlı köle satış (bedeli) elli sıtır gümüşü İneçi'den*

17 *tamamen (eksiksiz) aldım. Tanık Takıçuk. Bu damga benimdir. Ben Edgü Togrıl yazdım.*

Sa 23 SUK 49, Clark 55, Usp 110, Sayit-Yüsüp 23

1 it yıl onunç ay on yaŋıḳa . . . elik ḳaya

2 açıḳa yuŋlaḳlıḳ böz k(e)rgek bolup iki y(i)g(i)rmi yaş

3 lıg tag küŋ atlıg ḳız ḳa(a)r(a)başımnı eniçükke toguru

4 tomlıtu s(a)ttım satıg bözin ince tiştimiz kidin yorır

5 altı sıŋar sulug t(a)mgalıg s(e)kiz on bözke kesişdim(i)z bu

6 ḳ(a)r(a)baş s(a)tıgı sekiz on bözni bitig ḳılmış kün üze men

7 eniçük tükel birdim men elik ḳ(a)ya açı y(i)me tükel

8 s(a)nap altım bu ḳ(a)r(a)baş üze miŋ yıl tümen kün eniçük

9 erklig bolzun taplasar özi tutzun taplamasar adın kişike

10 ötkürü satzun men elik ḳ(a)ya açınıŋ içim inim ḳam

11 ḳad(a)şım çam çarım ḳılmazunlar taḳı birök erklig beg işi

12 küçin tutup yul(a)yın al(a)yın tip çam ḳılg(a)lı alg(a)lı saḳın-

13 sarlar bu ḳ(a)r(a)baş t(e)ngince iki ḳ(a)r(a)baş eniçükke y(a)r(a)tu birip

14 yulup alzun yuldaçı kişi ḳorlug bolzun bu bitig tuta

15 eniçük ḳorsuz bolzun bu ḳ(a)r(a)baş yolınta kimtin ḳ(a)yu-

16 tın çam çarım ḳ(ı)lsar men elik ḳaya açı bilür men eniçük

17 bilmez men t(a)nuḳ inalçuḳ t(a)nuḳ ogul toŋa t(a)nuḳ küden t(a)nuḳ

18 taş ḳan bu t(a)mga men elik ḳ(a)ya açınıŋ ol men toyın

19 ḳulı tutuŋ bular ikegüke ayıtıp bititim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Köpek yıl(ının) onuncu ay(ının) onuncu gün(ün)de . . . Elik Kaya*

2 *Açık'a kullanmak için pamuk kumaş gerek olup on iki yaşlı*

3 *Tag Küŋ adlı kız kölemi Eniçük'e doğrudan*

4 *s(a)ttım. Satıl(an) pamuk kumaş için şöyle konuştuk: Pazar(da) geçerli*

5 *altı kenar, damgalı seksen pamuk kumaşa anlaştık. Bu*

6 *köle satış (bedeli) seksen pamuk kumaşı anlaşma yapılan günde ben*

7 *Eniçük tamamen verdim. Ben Elik K(a)ya Açı da tamamen (eksiksiz)*

8 *sayıp aldım. Bu köle üzerinde bin yıl on bin gün Eniçük*

9 *sahip olsun. İsterse kendisi kullansın istemezse başka kişiye*

10 *devretsin. Ben Elik K(a)ya Açı'nın ağabeyim kardeşim akrabalarım*

11 *itiraz etmesinler. Ve eğer güçlü bey ve nüfuzunu*

12 *kullanıp geri alayım deyip itiraz etmeyi almayı düşünürlerse*

13 *bu köle dengince iki köle Eniçük'e hazırlayarak verip*

14 *geri alsınlar. Geri alan kişi sorumlu olsun. Bu anlaşma(ya) sahip olarak*

15 *Eniçük sorumlu olmasın (zarar görmesin). Bu köle hakkında kimden hangisinden*

16 *itiraz gelirse ben Elik Kaya Açı sorumlu olurum. Eniçük*

17 *sorumlu olmam. Tanık İnalçuk. Tanık Ogul Tonga. Tanık Küden. Tanık*

18 *Taş Kan. Bu damga ben Elik K(a)ya Açı'nındır. Ben Toyın*

19 *Kulu Tutun bunlar(ın) ikisine sorup yazdım.*

Sa 24 SUK 51, Sayit-Yüsüp 24

1 luu . . . sekizinç ay altı otuzḳa men atay tutuŋḳa yuŋlaḳlıḳ çao k(e)rgek

2 bolup pintuŋ atl(ı)g ḳıday er ḳ(a)rabaşımnı şivsay tayşıḳa . . . . . .

3 toḳuz çao yastuḳḳa toguru satdım bu ḳ(a)rabaş satıgı toḳuz yastuḳ çaonı

4 men şivsay tayşı bitig ḳılmış kün üze tükel sanap birtim men atay tu

5 y(i)me bir egsüksüz tükel sanap altım bu ḳ(a)r(a)baş üze miŋ yıl tümen

6 künke tegi şivsay tayşı erklig bolzun taplasar özi tutzun taplamasar

7 adın kişike ötkürü satzun men atay tutuŋnuŋ içim inim tugmış-

8 ım ḳadaşım y(i)genim t(a)gayım kim kimme erser çam çarım ḳılmazunlar

9 apam birök erklig beg işi yat yalavaç küçin tutup yul(a)yın alayın

10 saḳınsarlar bu ḳ(a)rabaş tengince iki ḳ(a)rabaş birip yulup alzunlar yultaçı

11 kişi ḳorlug bolzun şıvsay tayşı ḳorsuz bolzun tanuḳ yapıg tanuḳ baçaḳ

12 togrıl tanuḳ bayaçuḳ tanuḳ ḳuduyçı esen ḳıtay bu t(a)mga men atay

13 tutuŋuŋ ol men t(e)ŋrim ḳutı sevinç bütün ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *ejderha . . . sekizinci ay(ının) yirmi altı(sın)da ben Atay Tutun'a kullanmak için çao gerek*

2 *olup Pintun adlı ḳıtay erkek kölemi Şivsay Tayşı'ya . . . . . .*

3 *dokuz çao yastuğa doğrudan sattım. Bu köle satış bedeli dokuz yastuk çaoyu*

4 *ben Şivsay Tayşı anlaşma yapılan günde tamamen sayıp verdim. Ben Atay Tu*

5 *da bir eksiksiz tamamen sayıp aldım. Bu köle üzerinde bin yıl on bin*

6 *güne dek Şivsay Tayşı sahip olsun. İsterse kendisi kullansın. İstemezse*

7 *başka kişiye devretsin. Ben Atay Tutun'un ağabeyim kardeşim çocuğum*

8 *akrabam yiğenim dayım her kim olursa itiraz etmesinler.*

9 *Eğer güçlü bey ve nüfuzunu elçi gücünü kullanıp geri almayı*

10 *düşünürlerse bu köle dengince iki köle verip geri alsınlar. Geri alan*

11 *kişi sorumlu olsun. Şıvsay Tayşı sorumlu olmasın (zarar görmesin). Tanık Yapıg. Tanık Baçak.*

12 *Togrıl. Tanık Bayaçuk. Tanık Kuduyçı Esen Kıtay. Bu damga ben Atay*

13 *Tutun'undur. Ben Tenrim Kutı Sevinç sorup tamamen yazdım.*

Sa 25 SUK 53, Clark 53, Usp 56, Sayit-Yüsüp 25

1 küskü yıl . . . . . ay . . . . . .

2 ḳa maŋa . . . . . .

3 bmz k(e)rgek bolup bulattın yüz

4 böz alıp men ḳalımdunıŋ kişi-

5 tin ulam satgın almış ulat

6 atlıg küngümni toguru tomlıtu

7 sattım bu küŋniŋ satıgı

8 yüz bözni men ḳalımdu bitig

9 ḳılmış kün üze tükel

10 sanap aldım men bulat y(i)me

11 bir egsüksüz tükel sanap

12 birdim bu küŋke miŋ yıl

13 tümen künke tegi bulat erklig

14 bolzun taplasar özi tutzun

15 taplamasar adın kişike

16 ötkürü satzun bu küŋniŋ

17 çamı çarımı etserler yalganı

18 bolsar men ḳalımdu bilürmen bulat

19 bilmez tanuḳ şabi buḳa tanuḳ

20 ḳutlug temür tayaḳ tanuḳ budasın

21 bu nişan tamga men ḳalımdunıŋ ol

22 men özüm bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Fare yıl(ının) . . . . . ay . . . . . .*

2 *a bana . . . . . .*

3 *pamuk kumaş gerek olup Bulat'dan yüz*

4 *pamuk kumaş alıp ben Kalımdu'nun kölelerinden*

5 *sonsuza kadar satın aldığ(ım) Ulat*

6 *adlı kölemi doğrudan*

7 *sattım. Bu kölenin satış (bedeli)*

8 *yüz pamuk kumaşı ben Kalımdu anlaşma*

9 *yapılan günde tamamen*

10 *sayıp aldım. Ben Bulat da*

11 *bir eksiksiz tamamen sayıp*

12 *verdim. Bu köleye bin yıl*

13 *on bin güne dek Bulat sahip*

14 *olsun. İsterse kendisi kullansın.*

15 *İstemezse başka kişiye*

16 *devretsin. Bu köle için*

17 *itiraz ederlerse (kölenin) yalanı*

18 *olursa ben Kalımdu sorumlu olurum. Bulat*

19 *sorumlu olmaz. Tanık Şabi Buka. Tanık*

20 *Kutlug Temür Tayak. Tanık Budasın.*

21 *Bu nişan damga ben Kalımdu'nundur.*

22 *Ben kendim yazdım.*

Sa26 SUK 55, Clark 51, Usp 57, Sayit-Yüsüp 26

1 . . . . . yıl üçünç ay tört yaŋı-

2 ḳa . . . . . kutlug temür er tugmış

3 toḳdamış olarḳa yuŋlaḳlıḳ yarmaḳ

4 kümüş kergek bolup sengaktez aḳatın

5 altmış altun alıp müberek ḳoç atlıg

6 oglumnı men atası kutlug temür aḳa-

7 sı er tugmış aḳası toḳtamış üçegü birle

8 bolup toguru tomlıtu sattım men bu

9 ogulḳa miŋ yıl tümen künke tegi

10 sengektez aḳa erklig bolzun

11 taplasar özi tutzun taplamasar

12 adın kişike ötkürü satzun biz-

13 niŋ onluḳumuz yüzlükümüz alımçımız

14 birimçimiz aḳamız inimiz kim kim

15 me bolup çam çarım ḳılmazunlar

16 apam birök çamlasarlar bu kişi

17 tenginçe iki kişini birip sözleri

18 yorımazunlar tanuḳ soma tanuḳ

19 ḳarajunas tanuḳ ḳıpçaḳ bu nişan biznіŋ

20 ol men asıg bolmış olar-

21 ḳa inçge ayıtıp bitidim bu bitig

22 a . . . nıŋ begi adarnıŋ tegresin-

23 te bitidim

24 bu nişan men tanuḳ somanıŋ ol

25 bu nişan men tanuḳ ḳarajunasnıŋ ol

26 bu nişan men tanuḳ ḳıpçaḳnıŋ ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 . . . . . *yıl(ının) üçüncü ay(ının) dördüncü gününde*

2 . . . . . *Kutlug Temür, Er Tugmış*

3 *Toḳdamış onlara kullanmak için gümüş para*

4 *gerek olup Sengaktez Aka'dan*

5 *altmış altın alıp Müberek Koç adlı*

6 *oglumu ben babası Kutlug Temür ağabeyi*

7 *Er Tugmış, ağabeyi Toktamış üçümüz birlikte*

8 *doğrudan sattım. Bu*

9 *oğula bin yıl on bin güne dek*

10 *Sengektez Aka sahip olsun.*

11 *İsterse kendisi kullansın. İstemezse*

12 *başka kişiye devretsin. Bizim*

13 *onluğumuz yüzlüğümüz alacaklımız*

14 *borçlularımız ağabeyimiz kardeşimiz her kim*

15 *olursa itiraz etmesinler.*

16 *Ve eğer itiraz ederlerse bu kişi*

17 *dengince iki kişi verip sözleri*

18 *geçerli olmasın. Tanık Soma. Tanık*

19 *Karajunas. Tanık Kıpçak. Bu nişan bizimdir.*

20 *Ben Asıg Bolmış onlara*

21 *böyle sorup yazdım. Bu anlaşma*

22 *a . . . nın beyi Adar'ın yanında*

23 *yazdım.*

24 *Bu nişan ben tanık Soma'nındır.*

25 *Bu nişan ben tanık Karajunas'ındır.*

26 *Bu nişan ben tanık Kıpçak'ındır.*

Sa 27 SUK 57, Clark 50, U 5235, Sayit-Yüsüp 27

1 toŋuz yıl ikinti ay üç y(a)ŋıḳa
2 maŋa ḳugdmunu tmunıḳa ḳayun ḳ(ı)laḳ-
3 lıḳ böz kergek bolup apış-
4 tın elig tas böz iligte
5 alıp özümniŋ yuŋçı atl(ı)g
6 on üç yaşar er olannı
7 alpışḳa tog(u)ru tomlıtu sattım
8 iligte alıp bu bitigni
9 ḳılmış kün üze men alpış
10 tükel s(a)n(a)p birdim men ḳuḳdmunı
11 y(i)me tükel s(a)nap aldım bir egsük-
12 süz bu yuŋçıḳa miŋ yıl tümen
13 künke tegi alpış erklig bolzun
14 taplasar özi tutsun taplamasar
15 adın kişike ötkürü satzun
16 bu yuŋçınıŋ soŋ bayan
17 ogrısı yalganı bolsa tevi ḳaşa-
18 sı bolsa onluḳı yüzlüki bolup
19 çam çarım ḳılsar men ḳuḳdmunı
20 bilir men alpış bilmez kim kim
21 me bolup çam çarım ḳılsar
22 ulug süüke aḳ yastuḳ beg-
23 lerke egerke yaragı at
24 birip sözleri yorımazun
25 bu nişan tamga men ḳuḳdmunı-
26 nıŋ ol t(a)nuḳ ötgek t(a)nuḳ ilçi buḳa
27 t(a)nuḳ tüştmür bu nişan men tanuḳ
28 ötgekniŋ ol
29 bu nişan men t(a)nuḳ ilçi buḳanıŋ ol
30 bu nişan men t(a)nuḳ tüştmürniŋ ol
31 bu nişan men togan tugdḳannıŋ ol
32 men şıla ḳuḳdmunıḳa inçge aytıp
33 bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Domuz yıl(ının) ikinci ay(ının) üç(üncü) gün(ün)de*
2 *bana Kugdmunu Tmunı'ya kullanmak için*
3 *pamuk kumaş gerek olup Apış'dan*
4 *elli işlenmemiş pamuk kumaş elden*
5 *alıp kendimin Yunçı adlı*
6 *on üç yaşındaki erkek çocuğumu*
7 *Alpış'a doğrudan sattım.*
8 *Elden alıp bu anlaşma*
9 *yapılan günde ben Alpış*
10 *tamamen sayıp verdim. Ben Kukdmunı*
11 *da tamamen bir eksiksiz sayıp aldım.*
12 *Bu Yunçı'ya bin yıl on bin*
13 *güne dek Alpış sahip olsun.*
14 *İsterse kendisi kullansın. İstemezse*
15 *başka kişiye devretsin.*
16 *Bu Yunçı'nın sonra hırsızlığı*
17 *yalanı olursa hilesi kazası*
18 *olursa onluğu yüzlüğü olup*
19 *itiraz ederse ben Kukdmunı*
20 *sorumlu olurum. Alpış sorumlu olmaz. Her kim*
21 *olursa itiraz ederse*
22 *ulu majestelerine beyaz yastuḳ beylere*
23 *eyere yaraşır at*
24 *verip sözleri geçersiz olsun.*
25 *Bu nişan damga ben Kukdmunı'ndır.*
26 *Tanık Ötgek. Tanık İlçi Buka.*
27 *Tanık Tüştmür. Bu nişan ben tanık*
28 *Ötgek'indir.*
29 *Bu nişan ben tanık İlçi Buka'nındır.*
30 *Bu nişan ben tanık Tüştmür'ündür.*
31 *Bu nişan ben Togan Tugdka'nındır.*
32 *Ben Şıla Kukdmunı'ka böyle sorup*
33 *yazdım*

Sa 28 SUK 59, Clark 52, Usp 16, Sayit-Yüsüp 28

1 biçin yıl çaḳşaput ay iki yaŋı
2 ḳa maŋa tedmilig ḳara buḳa
3 ikegüke ḳarçlıḳ kerek bolup
4 ḳutlug atlıġ ḳatun kişini satıp
5 ḳutlug temürtin yüz elig ḳalın böz
6 aldımız bu yüz elig bözni
7 satıg ḳılmış kün üze biz
8 tedmilig ḳara buḳa ikegü tükel
9 sanap altımız men ḳutlug temür
10 y(i)me tükel sanap birdim bu kutlug
11 atlıg ḳatun kişike miŋ yıl
12 tümen künke tegi ḳutlug temür erklig
13 bolzun taplasa özi tutzun
14 taplamasa adın kişike satzun
15 biz tedmilig ḳara buḳa ikegü
16 nüŋ aḳamız inimiz onluḳumuz
17 yüzlükümüz kim kim me bolup
18 çam çarım ḳılmazun erklig beg
19 işi ilçi yalavaç küçin tutup
20 çamlasarlar yulayın alayın tiser-
21 ler bu ḳutlug teng iki kişi yaratu
22 birip sözleri yorumazun çamlaguçı
23 kişi ḳorlug bolzun ḳutlug temür
24 ḳorsuz bolzun tanuḳ töredü tanuḳ
25 tonur muŋsuz tanuḳ torçı tanuḳ toyın
26 bu nişan biz tedmilig ḳara buḳa ikegü-
27 niŋ ol men toŋma baḫşı tedmilig
28 ḳara buḳa ikegü inçge ayıtıp bitidim
29 bu nişan men tanuḳ töredüniŋ ol
30 bu nişan men tanuḳ muŋsuznıŋ ol
31 bu nişan men tanuḳ torçınıŋ ol
32 bu nişan men tanuḳ toyınıŋ ol
33 ḳutlugnıŋ
34 baş bitigi ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Maymun yıl(ının) on ikinci ay(ının) ikinci gün(ün)de*
2 *bana Tedmilig ve Kara Buka*
3 *ikimize harçlık gerek olup*
4 *Kutlug adlı kadın köleyi satıp*
5 *Kutlug Temür'den yüz elli kalın pamuk kumaş*
6 *aldık. Bu yüz elli pamuk kumaşı*
7 *satış yapılan günde biz*
8 *Tedmilig (ve) Kara Buka ikimiz tamamen*
9 *sayıp aldık. Ben Kutlug Temür*
10 *de tamamen sayıp verdim. Bu Kutlug*
11 *adlı kadın köleye bin yıl*
12 *on bin güne dek Kutlug Temür sahip*
13 *olsun. İsterse kendisi kullansın.*
14 *İstemezse başka kişiye satsın.*
15 *Biz Tedmilig (ve) Kara Buka ikimizin*
16 *ağabeyimiz kardeşimiz onluğumuz*
17 *yüzlüğümüz her kim olursa*
18 *itiraz etmesin. Güçlü bey (ve)*
19 *nüfuzunu (veya) elçi gücünü kullanıp*
20 *itiraz ederlerse ger alayım derlerse*
21 *bu Kutlug'(a) denk iki kişi hazırlayarak*
22 *verip sözleri geçersiz olsun. İtiraz eden*
23 *kişi sorumlu olsun. Kutlug Temür*
24 *sorumlu olmasın (zarar görmesin). Tanık Töredü. Tanık*
25 *Tonur Munsuz. Tanık Torçı. Tanık Toyın.*
26 *Bu nişan biz Tedmilig (ve) Kara Buka ikimizindir.*
27 *Ben Tongma Bahşı Tedmilig*
28 *(ve) Kara Buka ikisi(ne) böyle sorup yazdım.*
29 *Bu nişan ben tanık Töredü'nündür.*
30 *Bu nişan ben tanık Munsuz'undur.*
31 *Bu nişan ben tanık Torçı'nındır.*
32 *Bu nişan ben tanık Toyın'ındır.*
33 *Kutluk'un*
34 *esas sözleşmesidir.*

Sa 29 SUK 61, Clark 14, Sayit-Yüsüp 29

1 . . . . yıl aram ay bir y(a)ŋıḳa maŋa . . . . .

2 . . yuŋlaḳlıḳ böz kerg(e)k bolup bedrüztin

3 elig . . . baglıḳ böz alıp meniŋ esen

4 tigin atlıg küŋümni bedrüzke elig iki

5 baglıḳ bözke toguru tomlutu sattım bu satıg

6 bözni bitig ḳılmış kün üze men bedrüz bir

7 egsüksüz tükel s(a)n(a)p ḳarılap birdim men

8 baçaḳ y(i)me bir egsüksüz tükel s(a)n(a)p ḳ(a)rıl(a)p

9 aldım bu men baçaḳ satmış kişike meniŋ aḳam

10 inim urugum tugmışım onluḳum yüzlüküm

11 alımçım birimçim kim kim me bolup çam çarım

12 ḳılsarlar bu men satmış kişike miŋ yıl tümen

13 künke tegi bedrüz erklig bolzun t(a)plasar özi

14 tutzun t(a)plamasar adın kişike ötkürü satzun

15 bu kişike çam çarım ḳılmasun apam birök

16 erklig beg işi ilçi yalavaç küçin tutup

17 yulayın alayın tiserler bu kişi t(e)ng iki kişi

18 birip me sözleri yorımazun çamladaçı kişi-

19 ler ḳorlug bolzun bu bitig tuda

20 bedrüz ḳorsuz bolzun bu bitigke tanuḳ

21 çogı tanuḳ mısır ḳ(a)ya ḳuz tanuḳ beg t(e)mir

22 ḳuz tanuḳ yaġ sılġa bu nişan tamga men baçaknıŋ ol

23 men alp baçaḳḳa inçge aytıp bitidim

24 bu nişan men tanuḳ çoḳınıŋ ol

25 bu nişan men tanuḳ mısır ḳ(a)ya ḳuznıŋ ol

26 bu nişan men tanuḳ beg t(e)mir ḳuznıŋ ol

27 bu nişan men tanuḳ yaġ sılġanın ol

28 bu baş bitig

29 esen tiginiŋ ol

30 bu esen

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 . . . . *yıl ilk ay(ının) bir(inci) gü(nü)nde bana . . . . .*

2 . . *kullanmak için pamuk kumaş gerek olup Bedrüz'den*

3 *elli . . . bağlı pamuk kumaş alıp benim Esen*

4 *Tigin adlı kölemi Bedrüz'e elli çift*

5 *katlı pamuk kumaşa doğrudan sattım. Bu satış (bedeli)*

6 *pamuk kumaşı anlaşma yapılan günde ben Bedrüz bir*

7 *eksiksiz tamamen sayıp ölçüp verdim. Ben*

8 *Baçak da bir eksiksiz tamamen sayıp ölçüp*

9 *aldım. Bu ben Baçak satığım köleye benim ağabeyim*

10 *kardeşim, akrabam, çocuğum, onluğum, yüzlüğüm,*

11 *alacaklım, borçlum her kim olursa itiraz*

12 *ederlerse bu ben(im) sattığım köleye bin yıl on bin*

13 *güne dek Bedrüz sahip olsun. İsterse kendisi*

14 *kullansın. İstemezse başka kişiye devretsin.*

15 *Bu köleye itiraz edilmesin. Ve eğer*

16 *güçlü bey ve nüfuzunu (veya) elçi gücünü kullanıp*

17 *geri alayım derlerse bu köle(ye) denk iki kişi*

18 *verip sözleri geçersiz olsun. İtiraz eden kişiler*

19 *sorumlu olsun. Bu anlaşma(ya) sahip olarak*

20 *Bedrüz sorumlu olmasın (zarar görmsin). Bu anlaşmaya tanık*

21 *Çogı. Tanık Mısır Kaya Kuz. Tanık Bey Temir*

22 *Kuz. Tanık Yag Sılga. Bu nişan damga ben Baçak'nındır.*

23 *Ben Alp Baçak'a böyle sorup yazdım.*

24 *Bu nişan ben tanık Çoḳı'nındır.*

25 *Bu nişan ben tanık Mısır Kaya Kuz'undur.*

26 *Bu nişan ben tanık Beg Temir Kuz'undur.*

27 *Bu nişan ben tanık Yag Sılga'nındır.*

28 *Bu esas anlaşma*

29 *Esen Tigin'indir.*

30 *Bu Esen.*

Ex 01 SUK 64, Clark 47, U 3907 Usp 30, Sayit-Yüsüp 30

1 . . . . . .

2 . . . virya açari ḳarşa . . . . . .

3 . . . s . . . n almış PWZKN . . . . . .

4 yaruḳ üner v(i)rḥarlıḳḳa . . . . . .

5 v(i)rḥarḳa sanlıg . . . . . .

6 yitmiş ḳaya açariḳa birip ḳas . . . . . .

7 altınḳı ḳavlalıḳ ortaḳı yarıg . . . . . .

8 açari virya açari alıp tegşürüşüp . . . . . .

9 nuŋ sıçısı öŋtün yıŋaḳ yol . . . . . .

10 yıŋaḳ yol kidin yıŋaḳ yaruḳ üner v(i)rḥarlıḳ . . . . . .

11 tagtın yıŋaḳ ḳumluḳ v(i)rḥarlıḳ . . . . . .

12 niŋ ortuḳ çug adırar bu tört sıçılıḳ

13 yir üze öküş ḳaya açari yitmiş ḳaya

14 açari erklig bolzun taplasar özi tutzun

15 taplamasar adın kişike ötkürü satzun

16 ḳarşa açariniŋ virya açariniŋ içim(i)z

17 inim(i)z tugmışım(ı)z ḳadaşım(ı)z kim y(i)me çam çarım

18 ḳılmazunlar çam çarım ḳılıp alayın yulayın

19 tiserler bu yir tingınçe iki yir öküş

20 ḳaya açari olarḳa y(a)ratu birip yulup alzun

21 yultaçı kişi ḳorluḳ bolzun öküş ḳaya . . . . . .

22 olar ḳorsuz bolzun altınḳı ulug ḳavlalıḳ-

23 ḳa sun yolı biz ḳarşa açari virya açari

24 olar almış ḳavlalıḳ ortaḳı yer içinte erür

25 tanuḳ ḳıtay bürt tanuḳ ozmış tanuḳ

26 ögrünç ḳaya tanuḳ ḳotana bu t(a)mga

27 biz ḳarşa açariniŋ virya açariniŋ

28 ol men ineçük ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 . . . . . .

2 . . . *Virya Açari Karşa* . . . . . .

3 . . . *s . . . n almış PWZKN* . . . . . .

4 *ışıklı manastıra* . . . . . .

5 *manastıra ait* . . . . . .

6 *Yetmiş Kaya Açari'ye verip ḳas* . . . . . .

7 *aşağıdaki bahçe ortadaki kaya* . . . . . .

8 *Açari Virya Açari alıp takas edip* . . . . . .

9 *nun sınırı doğu tarafından yol* . . . . . .

10 *tarafından yol batı tarafından ışık çıkan manastır* . . . . . .

11 *kuzey tarafından kumluk manastır* . . . . . .

12 *nin ortak çalılık ayırır. Bu dört sınırlı*

13 *yere Öküş Kaya Açari Yitmiş Kaya*

14 *Açari sahip olsun. İsterse kendileri kullansın.*

15 *İstemezlerse devretsinler.*

16 *Karşa Açari'nin Virya Açari'nin ağabeyimiz,*

17 *kardeşimiz, çocuğumuz, akrabamız her kimse itiraz*

18 *etmesinler. İtiraz edip geri alayım*

19 *derlerse bu yer dengince iki yer Öküş*

20 *Kaya Açari onlara hazırlayarak verip geri alsın.*

21 *Geri alan kişi sorumlu olsun. Öküş Kaya . . . . . .*

22 *onlar sorumlu olmasın (zarar görmesin). Aşağıdaki büyük bahçeye (giden)*

23 *su yolu biz Karşa Açari, Virya Açari'nindir.*

24 *Onlar(ın) aldığı bahçenin ortasındaki yer içindedir.*

25 *Tanık Kıtay Bürt. Tanık Ozmış. Tanık*

26 *Ögrünç Kaya. Tanık Kotana. Bu damga*

27 *biz Karşa Açari'nin, Virya Açari'nindir.*

28 *Ben İneçük sorup yazdım.*

Ex 02 SUK 66, U 5237, Sayit-Yüsüp 31

1 . . . . . biş şıg

2 . . . . . ḳa yanturup teŋ bolup

3 yene yol togantaḳı y(a)rım eŋiz yirim-

4 ni ḳayımtuḳa teşgürüşüp üzülüşüp

5 . . . . . timiz bu yirke miŋ yıl tümen kün-

6 ke tegi ḳayımtu erklig bolzun taplasar

7 özi tutzun taplamasar adın kişike

8 ötkürü s(a)tzun tip bitig

9 birdim(i)z bu yirte biz torçı yolçı ilçi

10 üç aḳa inilerniŋ soŋ bayan urug tarıg

11 ünüp kim kim me bolup çam çarım ḳılmazun-

12 lar tanuḳ tapmış tanuḳ ḳara baḫşı t(a)nuḳ

13 . . . . ma ḳ(a)ya t(a)nuḳ temür ḳ(a)ya bu nişan biz

14 üçegüniŋ ol men torçı aḳa inilerke

15 ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 . . . . . *beş şıg*

2 . . . . . *a çevirip denk olup*

3 *yine Yol Togan'daki yarım eniz yerimi*

4 *Kayımtu'yla değiştirip anlaşıp*

5 . . . . . *timiz. Bu yere bin yıl on bin güne*

6 *ke dek Kayımtu sahip olsun. İsterse*

7 *kendisi kullansın. İstemezse başka kişiye*

8 *devretsin diye senet*

9 *verdik. Bu yerde biz Torçı, Yolçı, İlçi*

10 *üç ağabey (ve) kardeşlerin önceki sonraki soy sopları*

11*gelip her kim olursa itiraz etmesinler.*

12 *Tanık Tapmış. Tanık Kara Bahşı. Tanık*

13 . . . . *ma Kaya. Tanık Temür Kaya. Bu nişan biz*

14 *üçümüzündür. Ben Torçı ağabey (ve) kardeşlere*

15 *sorup yazdım.*

Ex 03 SUK 67, U 5280, Sayit-Yüsüp 32

1 . . . . . .

2 . . . . . altı şıg atl(ı)g yirimin . . . . . .

3 . . . . . tegi teşgürüşüp . . . . . .

4 . . . . . künke tegi sevinçi tutuŋ erklig bolzun taplasar . . .

5 . . . . . taplamasar adın kişike ötkürü satzun biziŋ . . . . . .

6 . . . . . m v(i)rḥar sanlıg şeli sngisdvri bolup kim kim me . . . . . .

7 . . . . . ḳılmazunlar apam birök erklig beg işi küçin . . . . . .

8 . . . . . yulayın tiser sözleri yorumazunlar t(a)nuḳ . . . . . .

9 . . . . . ir turmış t(a)nuḳ . . . ḳarġu bu nişan biz şeliler . . . . . .

10 . . . . . .ögrünç ḳ(a)ya şelilerke ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 . . . . . .

2 . . . . . *altı şıg adlı yerimi* . . . . . .

3 . . . . . *kadar değiştirip* . . . . . .

4 . . . . . *güne dek Sevinçi Tutun sahip olsun. İsterse* . . .

5 . . . . . *istemezse başka kişiye devretsin. Bizim* . . . . . .

6 . . . . . *ünlü manastır rahibi ile olup her kim* . . . . . .

7 . . . . . *etmesinler. Ve eğer güçlü bey ve nüfuzunu* . . . . . .

8 . . . . . *geri alayım derse sözleri geçersiz olsun. Tanık* . . . . . .

9 . . . . . *İr Turmış. Tanık . . . Kargu. Bu nişan biz Şeliler* . . . . . .

10 . . . . . *.Ögrünç Kaya Şeliler'e sorup yazdım.*

RH 01 SUK 70, Clark 29, U 5270, Usp 86, Sayit-Yüsüp 33

1 tavışgan yıl üçünç . . . . . .

2 ḳaymış saŋunḳa . . . yaḳaḳa . . . . . .

3 boltı vr(a)rdaḳı açari beg . . . . . .

4 yaḳaḳa tutdum yaḳasın . . . . . .

5 elig ḳunpuḳa üzüşdümüz . . . . . .

6 negü irti birti ḳalsar . . . . . .

7 bilmez men men açari bilürmen . . . . . .

8 beg bars tanuḳ ḳutlug . . . . . .

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Tavşan yıl(ının) üçüncü . . . . . .*

2 *Kaymış Sangun'a . . . kiralamak . . . . . .*

3 *oldu. Manastırdaki Açari Bey . . . . . .*

4 *kiraladım. Kirasını . . . . . .*

5 *elli kuanpuya anlaştık . . . . . .*

6 *Herhangi vergisi kalırsa . . . . . .*

7 *sorumlu olmam. Ben Açari sorumlu olurum . . . . . .*

8 *Beg Bars. Tanık Kutlug . . . . . .*

RH 02 SUK 70, U 5267, Sayit-Yüsüp 34

1 it yıl üçünç ay biş yanıḳa maŋa . . . . . .

2 atız yir yaġaḳan k(e)rgek boltı altım : matay . . . . . .

3 sözleştim(i)z ḳoço kidin yoryur ḳırḳ . . . . . .

4 tanuḳ wang tarḥan ġatgın . . . . . .

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Köpek yıl(ının) üçüncü ay(ının) beş(inci) gününde bana* . . . . . .

2 *atız yir yaġaḳan k(e)rgek boltı altım : matay* . . . . . .

3 *sözleştim(i)z ḳoço kidin yorur ḳırḳ* . . . . . .

4 *tanuḳ wang tarḥan ġatgın* . . . . . .

RH 03 SUK 71, Clark 32, Usp 87, Sayit-Yüsüp 35

1 tavışgan yıl aram ay bir yaŋıḳa men aram

2 ḳ(a)ya ḳınısun birle yuŋlaḳlıḳ ço k(e)rgek bolup

3 töküzteki tarıg tarımaḳḳa yirni altmış aḳḳa

4 apamḳa on iki sıtır ço yaḳasın iligte

5 alıp birürmen tanuḳ sısıdu tanuḳ toyın bu

6 tamga bişiŋ ol men ḳına özüm bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Tavşan yıl(ının) ilk ay(ının) bir(inci) gün(ün)de ben Aram*

2 *Kaya, Kınısun ile kullanmak için ço gerek olup*

3 *Töküz'deki ekin ekmek için (olan) yeri Altmış Ak'a*

4 *dedeme on iki sıtır ço kirasıyla elden*

5 *alıp veririm. Tanık Sısıdu. Tanık Toyın. Bu*

6 *damga beşi(miz)indir. Ben Kına kendim yazdım.*

RH 04 SUK 72, Clark 30, U 5272, Usp 2, Sayit-Yüsüp 36

1 taḳıgu yıl ikinti ay on yaŋıḳa

2 maŋa bay t(e)mürke kepez tarıgu

3 yir kergek bolup t(e)miçiniŋ

4 bu suvtaḳı uturu borluḳın on

5 t(e)ŋ kepez yaḳaḳa tuttum bu

6 on t(e)ŋ kepezni küz yaŋıda

7 başı taşı birle birür men bu

8 borluḳnıŋ negü kim ḳalanı ḳavıtı

9 bolsar men t(e)miçi bilür men ḳulı

10 t(e)mür bilmez tanuḳ nom ḳulı

11 tanuḳ bulat bu nişan men t(e)miçi-

12 niŋ ol men t(e)miçi ök

13 bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Tavuk yıl(ının) ikinci ay(ının) on(uncu) gün(ün)de*

2 *bana Bay T(e)mür'e pamuk ekecek*

3 *yer gerek olup T(e)miçi'nin*

4 *bu suyun karşısındaki bağını on*

5 *t(e)n pamuk (karşılığında) kiraladım. Bu*

6 *on t(e)n pamuğu güz mevsiminde*

7 *tamamıyla veririm. Bu*

8 *bağın herhangi ḳalanı ḳavıtı (vergisi)*

9 *olursa ben T(e)miçi sorumluyum. Kulı*

10 *T(e)mür sorumlu değil. Tanık Nom Kulı.*

11 *Tanık Bulat. Bu nişan ben T(e)miçi-*

12 *nindir. Ben T(e)miçi kendim (bizzat)*

13 yazdım.

RH 05 SUK 73, Clark 26, U 5271 Usp 11, Sayit-Yüsüp 37

1 biçin yıl aram ay iki

2 yaŋıḳa maŋa temür buḳaḳa

3 tarıg tarıgu yir kergek bolup

4 ḳ(a)yımtunıŋ çaḳçaḳtaḳı ilçi

5 birleki teŋ ülüşlüg yirin

6 iki şıg yaḳaḳa tut(t)um bu

7 yiri eŋiz tutsa birim

8 alım kelse men temür buḳa bilür

9 men ḳayımtu bilmez ulug birim

10 kelse ol arḳalıḳ bolur t(a)nuḳ

11 mısır tanuḳ sanga bu nişan

12 men temür buḳanıŋ ol men

13 ḳayımtu temür buḳaḳa

14 ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Maymun yıl(ının) ilk ay(ının) iki(nci)*

2 *gün(ün)de bana Temür Buka'ya*

3 *ekin ekecek yer gerek olup*

4 *K(a)yımtu'nun Çaḳçaḳ'daki İlçi*

5 *ile denk hisseli yerini*

6 *iki şıga kiraladım. Bu*

7 *yiri anızlık tutsam birim*

8 *alım (vergi) kelse ben Temür Buka sorumluyum.*

9 *Ben Kayımtu sorumlu değilim. Büyük birim (vergi)*

10 *gelirse o üstlenir. Tanık*

11 *Mısır. Tanık Sanga. Bu nişan*

12 *ben Temür Bukanın'dır. Ben*

13 *Kayımtu, Temür Buka'ya*

14 *sorup yazdım.*

RH 06 SUK 74, Clark 27, U 5268, Usp 66, Sayit-Yüsüp 38

1 biçin yıl aram ay iki . . . . . .

2 maŋa tınsıduḳa yir kergek . . . . .

3 çikezteki tarıg neteg . . . . .

4 küley yazlıg küzlüg . . . . .

5 yarım şıg tarıg iki . . . . . .

6 ür yaka birgü kerek . . . . . .

7 bu yirke eŋiz tuta . . . . . .

8 kelse men tinsidu bilür . . . . . .

9 men ulug birim bolsa . . . . . .

10 -lıḳ bolur tanuḳ ḳutlug . . . . . .

11 tanuḳ ḳ . . . . . .

12 ol men boḳsadu . . . . . .

13 bitidim bu köni . . . . . .

14 -lıḳ ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Maymun yıl(ının) ilk ay(ının) iki* . . . . . .

2 *bana Tınsıdu'ya yer gerek* . . . . .

3 *Çikez'deki ekin nasıl* . . . . .

4 *sürülmemiş yarlayı baharlık ve güzlük* . . . . .

5 *yarım şıg ekin iki* . . . . . .

6 *darı karşılığında verecek* . . . . . .

7 *Bu yere anızlık tuta* . . . . . .

8 *gelse ben Tinsidu sorumlu* . . . . . .

9 *Ben büyük birim (vergi) olsa* . . . . . .

10 *-lık olur. Tanık Kutlug* . . . . . .

11 *Tanık k* . . . . . .

12 *dır. Ben Boksadu* . . . . . .

13 *yazdım. Bu doğru* . . . . . .

14 *lıkdır.*

RH 07 SUK 75, Clark 28, U 5273, Usp 28, Sayit-Yüsüp 39

1 taḳıgu yıl ikinti ay sekiz y(i)g(i)mike

2 maŋa ilçike tarıg tarıgu yir kergek

3 bolup ḳayımtunıŋ yol togantaḳı yarım

4 eŋiz yirin anuḳḳa tuttum bu yirke

5 neçe urug batsar ikegü teŋ üntürüp

6 tarır biz bolmış tüşin teŋ üleşür-

7 biz bu yirke birim alım kelser ikegü

8 teŋ bilirbiz bu sözke tanuḳ ḳaya

9 baḥşı tanuḳ çisim bu nişan men ilçi-

10 niŋ ol men mısır şila ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Tavuk yıl(ının) ikinci ay(ının) on sekiz(in)de*

2 *bana İlçi'ye ekin ekecek yer gerek*

3 *olup Kayımtu'nun Yol Togan'daki yarım*

4 *anızlık yerini hazırlamak için tuttum. Bu yere*

5 *ne kadar tohum ekilirse ikimiz eşit yetiştirip*

6 *biçeriz. Ürünü eşit paylaşırız.*

7 *Bu yere birim alım (vergi) gelirse ikimiz*

8 *eşit sorumlu oluruz. Bu söze Tanık Kaya*

9 *Bahşı. Tanık Çisim. Bu nişan ben İlçi-*

10 *nindir. Ben Mısır Şila sorup yazdım.*

RH 08 SUK 76, Clark 31, U 5269, Sayit-Yüsüp 40

1 yunt yıl altınç ay sekiz

2 y(i)g(i)rmike maŋa mısırḳa yür tarı-

3 gu yir kergek bolup ḳayımtu-

4 nuŋ sıġaptaḳı yarım eŋiz

5 yirin anuḳḳa tuttum bu yirke

6 niçe urug batsa ikigü teŋ

7 alırbiz bu yirke birim alım

8 kelse ikirer yarım bilşip . . . .

9 birürbiz tanuḳ Eşgekçi . . . . .

10 seŋe bu nişan men ḳayımtu . . . .

11 ol . . . . . bitidim

12 . . . . . .

13 . . . . . .

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *At yıl(ının) altıncı ay(ının) on sekiz(in)de*

2 *bana Mısır'a darı ekecek*

3 *yer gerek olup Kayımtu'nun*

4 *Sıgap'taki yarım anızlık*

5 *yerini hazırlamak için tuttum. Bu yere*

6 *ne kadar tohum ekilirse ikimiz eşit*

7 *alırız. Bu yere birim alım (vergi)*

8 *gelirse ikimiz yarım (eşit) sorumlu olup . . . .*

9 *veririz. Tanık Eşgekçi . . . . .*

10 *Senge. Bu nişan ben Kayımtu . . . .*

11 *dur . . . . . yazdım.*

12 . . . . . .

13 . . . . . .

RH 09 SUK 77, U 5275 U 5274, Sayit-Yüsüp 41

1 togrulḳa . . . . . yir

2 kergek bol . . . . . açariniŋ

3 berk togantaḳı bir eŋiz

4 yirin anuḳḳa tuttum

5 örtgünte anuḳ bolmışta

6 iki şıg arpanıŋ tüşin

7 tilik togrul alır tört

8 küri arpa men tilik togrul

9 bulda açariḳa birip altı küri

10 bulda açari . . . . . .

11 üntürüp . . . . . .

12 . . . . . .

13 bu yirke . . . . . .

14 k(e)lse iki ülüş tilik togrul

15 birür men bulda bir ülüş

16 birür men . . . y(i)ne üç şıg

17 arpatın artuḳ batsa ikigü

18 teŋ urug üntürüp . . . . .

19 tarır biz men kaşmirlıḳ

20 bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Togrul'a . . . . . yer*

2 *gerek ol . . . . . Açari'nin*

3 *Berk Togan'daki bir anızlık*

4 *yeri hazırlamak için tuttum.*

5 *Harman yerinde hazır olduğu zaman*

6 *iki şıg arpanın ürününü*

7 *Tilik Togrul alır. Dört*

8 *küri arpa ben Tilik Togrul*

9 *Bulda Açari'ye verip altı küri*

10 *Bulda Açari . . . . . .*

11 *yetiştirip . . . . . .*

12 . . . . . .

13 *bu yere . . . . . .*

14 *gelse iki pay Tilik Togrul*

15 *veririm. Bulda bir pay*

16 *veririm . . . .Yine üç şıg*

17 *arpadan fazla ekilirse ikimiz*

18 *eşit tohum yetiştirip . . . . .*

19 *ekeriz. Ben Kaşmirlık*

20 *yazdım.*

RH 10 SUK 78, U 5276, Sayit-Yüsüp 42

1 . . . . . onunç ay

2 . . . . . -ḳa maŋa temür

3 . . . . . tarıgu yir

4 . . . . . p ḳ(a)yımtunıŋ

5 . . . . . ilçi bile ki-

6 . . . . . y(a)rım eŋiz yirin

7 . . . . . tuttum bu yirke

8 . . . . . batsa ikigü

9 . . . . . üp

10 . . . . . üleşip alır-

11 . . . . . yirke eŋiz

12 . . . . . alım kelse

13 . . . . . bilürbiz

14 . . . . . tanuḳ saŋa

15 . . . . . temür buḳa

16 . . . . . in

17 . . . . . u

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 . . . . . *onuncu ay*

2 . . . . . *-a bana Temür*

3 . . . . . *ekecek yer*

4 . . . . . *p K(a)yımtu'nun*

5 . . . . . *İlçi ile ki-*

6 . . . . . *yarım anızlık yerini*

7 . . . . . *tuttum Bu yere*

8 . . . . . *ekilirse ikimiz*

9 . . . . . *üp*

10 . . . . . *paylaşıp alır-*

11 . . . . . *yere anız*

12 . . . . . *alım (vergi) gelse*

13 . . . . . *sorumlu oluruz.*

14 . . . . . *Tanık Sanga*

15 . . . . . *Temür Buka*

16 . . . . . *in*

17 . . . . . *u*

RH 11 SUK 79-80, Clark 31, U 5277, Sayit-Yüsüp 43

1 yunt yıl altınç ay sekiz

2 y(i)g(i)rmike maŋa mısırḳa yür

3 tarıgu yir kergek bolup ḳayımtu-

4 nıŋ sıḳaptaḳı ilçi bile ülüş-

5 lüg maŋa teger y(a)rım eŋiz yir

6 yene üstünki yirni mısırḳa birip

7 altın y(a)rım eŋiz yirni anuḳ-

8 ḳa birdim bu yirke niçe urug

9 batsa ikigü t(e)ŋ üleşip alır biz

10 alım birim kelse ik(i)rer t(e)ŋ bilişip

11 t(e)ŋ birürbiz tanuḳ eşgekçi tanuḳ

12 s(e)ŋe bu nişan men t(e)mürnüŋ . . men

13 ḳayımtu temürke ayıtıp

14 özüm bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *At yıl(ının) altıncı ay(ının) on sekiz(in)de*

2 *bana Mısır'a darı*

3 *ekecek yer gerek olup Kayımtu'nun*

4 *Sıkap'daki İlçi ile ortak*

5 *bana düşen yarım anızlık yer*

6 *yine üstündeki yeri Mısır'a verip*

7 *alttaki yarım anızlık yeri hazırlamak*

8 *için verdim. Bu yere ne kadar tohum*

9 *ekilirse ikimiz eşit paylaşıp alırız.*

10 *Alım birim (vergi) gelse ikimiz eşit soumlu olup*

11 *eşit veririz. Tanık Eşekçi. Tanık*

12 *S(e)nge. Bu nişan ben T(e)mür'ün(dür). Ben*

13 *Kayımtu Temür'e sorup*

14 *kendim yazdım.*

RH 12 SUK 80-81, U 5279, Sayit-Yüsüp 44

1 taŋ kepezi . . . . .

2 borluḳnıŋ yirniŋ

3 . . . . . ḳalanı bolsar

4 men t(e)miçi bilür men

5 bay t(e)mür bilmez t(a)nuḳ

6 tükel y(a)ŋa t(a)nuḳ ḳoyn

7 . . . . . bu nişan men t(e)miçi

8 niŋ ol men özüm

9 bitidim

<u>Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı</u>

1 *tang pamuğu . . . . .*

2 *üzüm bağının yerin*

3 . . . . . *kalanı (vergisi) olursa*

4 *ben T(e)miçi sorumlu olurum.*

5 *Bay T(e)mür sorumlu olmaz. Tanık*

6 *Tükel Y(a)nga. Tanık Koyn.*

7 . . . . . *Bu nişan ben T(e)miçi'nindir.*

8 *Ben kendim*

9 *yazdım.*

RH 13 SUK 81-82, Clark 24 U 5265, Usp 3, Sayit-Yüsüp 45

1 yunt yıl altınç ay on y(a)ŋıḳa

2 m(a)ŋa s(a)ranguçḳa uzunḳa bargu

3 eşek ulag kergek bolup ḳıbrıdu-

4 nuŋ eşekin onarḳa toḳuz otuz-

5 luḳ bözke terke altım

6 ḳutabatın yanmışta bu eşek-

7 ni teri birle köni birür-

8 men eşekni teri birle birmes(e)r

9 men s(a)rḳuytaḳı maḥmura birle

10 ülüşlüg yirimni iki tüzin

11 tarıp yişün bu eşek barır-

12 ta kelirte taş t(e)gil bolsar biş

13 yaşar yaratu eşekig birür-

14 men eşekni birginçe bu

15 yir(i)mni yizün tip

16 nişan çizip bitig birdim

17 tanuḳ il buḳa t(a)nuḳ

18 isigi men ḳarım

19 s(a)ranguçḳa üç ḳata

20 ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *At yıl(ının) altıncı ay(ının) on(uncu) gününde*

2 *bana Saranguç'a uzun yola gidecek*

3 *eşek ulak gerek olup Kıbrıdu'nun*

4 *eşeğini onlu yirmi dokuz*

5 *pamuğa kiraladım.*

6 *Kutaba'dan döndüğünde bu eşeği*

7 *kirası ile doğru bir şekilde veririm.*

8 *Eşeği kirası ile vermezsem*

9 *S(a)rḳuy'daki Mahmura ile*

10 *hisseli yerimi iki eşit biçimde*

11 *ekip (ürünü) alın. Bu eşek gidip*

12 *gelirken kaybolursa beş*

13 *yaşındaki eşeği hazırlayarak veririm.*

14 *Eşeği verinceye kadar bu*

15 *yerimi kullansın diye*

16 *nişan çizip anlaşma yaptım.*

17 *Tanık İl Buka. Tanık*

18 *İsigi. Ben Karım*

19 *S(a)ranguç'a üç defa*

20 *sorup yazdım.*

RH 14 SUK 83, Clark 25, Sayit-Yüsüp 46

1 yunt yıl ikinti ay

2 toḳuz yaŋıḳa maŋa tölek

3 temürke terken ud

4 kergek bolup umar-

5 nıŋ ala udın terken

6 aldım bu udnıŋ

7 teriŋge küz yaŋıta

8 iki şıg tarıg üç şıg

9 yür birürmen bu ud-

10 nıŋ ölser ıdsar

11 men umar birür men yoḳ

12 bolsar men bilürmen

13 bu udnı onunç ay

14 baġırçaḳḳa teginç

15 işletmek boldun

16 tanuḳ nom ḳulı tanuḳ

17 köküs ḳaya bu nişan

18 meniŋ ol men tölek

19 temür özüm bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *At yıl(ının) ikinci ay(ının)*

2 *dokuz(uncu) gün(ün)de bana Tölek*

3 *Temür'e kiralık sığır*

4 *gerek olup Umar'ın*

5 *ala sığırını kiraladım.*

6 *Bu sığırın*

7 *kirası için güz mevsiminde*

8 *iki şıg tahıl üç şıg*

9 *darı veririm. Bu sığırın*

10 *ölmesi hâlinde veya kaçarsa*

11 *ben Umar sorumlu olurum. Kaybolursa*

12 *ben sorumlu olurum.*

13 *Bu sığırı onuncu aya kadar*

14 *arabalı kullanmaya*

15 *sahip oldum.*

16 *Tanık Nom Kulı. Tanık*

17 *Köküs Kaya. Bu nişan*

18 *benimdir. Ben Tölek*

19 *Temür kendim yazdım.*

Lo 01 SUK 86, Clark 15 U 5233, Usp 85, Sayit-Yüsüp 48

1 taḳıgu yıl altınç ay bir yaŋıḳa men inal barsḳa

2 yüz ḳanpu k(e)rgek boltı yoḳtırta altım iki

3 it yıl altınç ay bir yaŋıḳa elig ḳanpu başınta

4 urup yüz elig ḳanpu birür men bu . . . . . .

5 –çı totoḳ tanuḳ kenç bars . . . . . .

6 bu . . . . . .

<u>Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı</u>

1 *Tavuk yıl(ının) altıncı ay(ının) ilk gün(ün)de ben İnal Bars'a*

2 *yüz kuanpu gerek oldu. Yoktır'dan aldım. İki*

3 *köpek yıl(ının) altıncı ay(ının) ilk gü(ün)de elli kuanpu faiz*

4 *koyup yüz elli kuanpu veririm. Bu . . . . . .*

5 *–çı Totok. Tanık Kenç Bars . . . . . .*

6 *bu . . . . . .*

Lo 02 SUK 86, U 5232, Sayit-Yüsüp 49

1 . . . . . y(i)g(i)rmike maŋa abıçḳa ḳuanpu

2 . . . . . di açari begte miŋ ḳuanpu altım

3 . . . . . ḳuanpuḳa ay sayu seşürmetin

4 . . . . . ḳuanpu birginçe men abiç örü ḳodı bolsarmen

5 . . . . . enük birle köni birzün bu savda tanuḳ

6 . . . . . buġaçı sa . . . . tanuḳ tibaḥşı ḳotıç

7 . . . . . arslan . . tamga biz üçegünüŋ ol

8 yikçi alpyegen sangun . .

<u>Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı</u>

1 . . . . . *yirmi(sin)de bana Abıç'a Kuanpu*

2 . . . . . *di Açari Beg'den bin kuanpu aldım.*

3 . . . . . *Kuanpuya her ay karıştırmadan*

4 . . . . . *kuanpu verinceye kadar ben Abiç kaybolursam*

5 . . . . . *Enük ile doğru bir şekilde versin. Bu söze tanık*

6 . . . . . *Bugaçı sa . . . . Tanık Tibahşı Kotıç.*

7 . . . . . *Arslan . . damga biz(im) üçümüzündür.*

8 *Yikçi Alpyegen Sangun . .*

Lo 03 SUK 87, Sayit-Yüsüp 50

1 . . . yıl törtünç ay toḳuz yeg(i)rmike maŋa ilte . . . .

2 . . . . . p artmışta altmış üç ḳuanpuḳa altım s . . . . .

3 . . . . . i-ta ḳapıg kiriçeteki küp üze bir . . . . . .

4 . . . . gınça ḳap yarılsar kölük bertinser . . . . . .

5 . . . . men artmış bilirmen bu süçüg bi . . . . . .

6 . . . . . ḳıryaḳuz köni birsün t(a)nuḳ yogu . . . . . .

7 . . . . . biz ekegünüŋ ol bu süçüg algalı . . . . . .

8 . . . . . miş intü berirmen

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 . . . *yıl(ının) dördüncü ay(ının) on dokuz(un)da bana İlte* . . . .

2 . . . . . *p Artmış'tan altmış üç kuanpu aldım. S* . . . . .

3 . . . . . *i-ta Kapıg Kiriçe'deki küpte bir* . . . . . .

4 . . . . *gınça kap yarılırsa yük hayvanı zarar görürse* . . . . . .

5 . . . . *ben Artmış sorumlu olurum. Bu şarap bi* . . . . . .

6 . . . . . *Kıryakuz doğru bir şekilde versin. Tanık Yogu* . . . . . .

7 . . . . . *biz ikimizindir. Bu şarabı almak için* . . . . . .

8 . . . . . *miş İntü veririm.*

Lo 04 SUK 88, U 5399, U 6068, Sayit-Yüsüp 51

1 yırn yıl altınç ay sekiz yaŋıḳa men ḳutlug

2 y(e)gen toŋatan yüz ḳanpu algu erti bir . . . .

3 elig ḳanpuḳa ḳoçotaḳı . . . . ḳışnaḳḳa

4 sayu iki yogun böz kirür taḳı kin ögen

5 . . . . . savım yorımazun y(e)gen toŋa savım

6 yorızun tanuḳ alp ḳ . . . . . tiŋ turgan ḳutlug

7 . . . . . ḳutlug

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Yılan yıl(ının) altıncı ay(ının) sekiz(inci) gün(ün)de ben Kutlug*

2 *Y(e)gen Tona'dan yüz kuanpu alacaktım. Bir . . . .*

3 *elli kuanpuya Koço'daki . . . . Kışnak'a*

4 *sayarak iki kalın pamuk kumaş girer ve sonra Ögen*

5 . . . . . *sözüm geçerli olmasın. Y(e)gen Tona sözüm*

6 *geçerli olsun. Tanık Alp K . . . . . tin Turgan Kutlug*

7 . . . . . *Kutlug*

Lo 05 SUK 89, Sayit-Yüsüp 52

1 ud yıl üçünç ay bir yanıḳa . . . . . .

2 kergek boltı teg . . . yüz . . . . . .

3 ay bir yanıḳa yüz elig . . . . . .

4 . . . . . inçe örü ḳotı

5 . . . . . oglum t(u)rdu kün arslan ikegü köni birzün çam

6 . . . . . ḳılmazun men ḳut arslan saŋunnuŋ oglum t(u)rdu

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Sığır yıl(ının) üçüncü ay(ının) ilk gün(ün)de* . . . . . .

2 *gerek oldu. Teg . . . yüz* . . . . . .

3 *ay(ının) bir gün(ün)de yüz elli* . . . . . .

4 . . . . . *böyle ortadan kaybolur(sam)*

5 . . . . . *oğlum T(u)rdu (ve) Kün Arslan ikisi doğru bir şekilde versin. İtiraz*

6 . . . . . *etmesin. Ben Kut Arslan Sanun'un oğlum T(u)rdu*

Lo 06 SUK 89, Clark 18, U 5231, Usp 63, Sayit-Yüsüp 53

1 ud yıl ikinti ay bir yaŋıḳa maŋa

2 büdüs tutuŋa napçikda kidiz k(e)rgek

3 bolup arslan siŋḳur ogulta bir kidiz altı

4 bözke altım birle barmış arḳış yanmışta

5 altı böz birip ıdurmen arḳıştın ıdmasar-

6 men birer ay birer böz asıg birle könü birür-

7 men ḳaç ay tutsar bu oḳ yaŋça asıgı

8 birle köni birürmen böz birigınçe yoḳbar bolsar

9 evtekiler köni birzün tanuḳ yigen taş ogul

10 bu tamga men büdüs tutuŋnuŋ ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Sığır yıl(ının) ikinci ay(ının) ilk gün(ün)de bana*

2 *Büdüs Tutu'a Napçik'ten keçe g(e)rek*

3 *olup Arslan Sinkur Ogul'dan bir keçe(yi) altı*

4 *pamuk kumaş (karşılığında) aldım. Bununla beraber gitmiş (olan) kervan döndüğünde*

5 *altı pamuk kumaş verip gönderirim. Kervanla göndermezsem*

6 *birer ay birer pamuk kumaş faizi ile doğru bir şekilde veririm.*

7 *Kaç ay tutarsam faizi yasaya göre*

8 *ile doğru bir şekilde veririm. Pamuk kumaş verinceye kadar kaybolursam*

9 *evdekiler doğru bir şekilde versin. Tanık Yigen Taş Ogul.*

10 *Bu damga ben Büdüs Tutun'undur.*

Lo 07 SUK 90, Clark 1, U5230, Usp 18, Sayit-Yüsüp 54

1 küskü yıl törtünç ay bir yanıḳa

2 maŋa bolmışḳa asıgḳa kümüş

3 kergek bolup ḳ(a)ra ogulta altı s(ı)tır

4 kümüş altım ḳaç ay tutsar men ay

5 sayu birer yarım baḳır kümüş asıg-

6 ı bile köni birürmen birginçe yoḳ

7 bar bolsar men kişim tüzük köni

8 birzün tanuḳ borluḳçı tanuḳ er buḳa

9 .. tamga men bolmışnıŋ ol men

10 yıgına tutuŋ ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Fare yıl(ının) dördüncü ay(ının) ilk gün(ün)de*

2 *bana Bolmış'a faiz karşılığında gümüş*

3 *gerek olup K(a)ra Ogul'dan altı s(ı)tır*

4 *gümüş aldım. Kaç ay tutarsam her*

5 *ay (için) birer yarım bakır gümüş faizi ile*

6 *doğru bir şekilde veririm. Verinceye kadar kaybolursam*

7 *eşim Tüzük doğru bir şekilde*

8 *versin. Tanık Borlukçı. Tanık Er Buka.*

9 *(Bu) damga ben Bolmış'ındır. Ben*

10 *Yıgına Tutun sorup yazdım.*

Lo 08 SUK 91, Clark 2, Usp 52, Sayit-Yüsüp 55

1 küskü yıl toḳuzunç ay iki y(i)g(i)rmike maŋa bolmışḳa asıg-

2 ḳa kümüş kergek bolup işirete üç s(ı)tır kümüş altım

3 ḳaç ay tutsar men ay sayu birer baḳır kümüş asıgı

4 bile köni birürmen birginçe yoḳ bar bolsar men kişim tüz-

5 ük köni birzün tanuḳ borluḳçı tanuḳ baçara bu tamga

6 men bolmışnıŋ ol men yıgına tutuŋ ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Fare yıl(ının) dokuzuncu ay(ının) on iki(sin)de bana Bolmış'a faiz*

2 *karşılığında gümüş gerek olup İşirete'den üç s(ı)tır gümüş aldım.*

3 *Kaç ay tutarsam her ay birer bakır gümüş faizi*

4 *ile doğru bir şekilde veririm. Verinceye kadar kaybolursam eşim Tüzük*

5 *doğru bir şekilde versin. Tanık Borlukçı. Tanık Baçara. Bu damga*

6 *ben Bolmış'ındır. Ben Yıgına Tutun sorup yazdım.*

Lo 09 SUK 92, Clark 3, Usp 47, Sayit-Yüsüp 56

1 taḳıgu yıl bişinç ay sekiz yaŋıḳa maŋa

2 bolmışḳa kümüş kergek bolup kösünçite

3 tört satır kümüş altım bir ayta birer

4 baḳır kümüş asıg birle köni birürmen

5 birginçe iştin taştın bolsarmen inim

6 . . Y X T CY köni birzün tanuḳ . . . .

7 borluḳçı tanuḳ kişeçük bu tamga men

8 bolmışnıŋ ol men yamçurtu ayıtıp

9 bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Tavuk yıl(ının) beşinci ay(ının) sekiz(inci) gün(ün)de bana*

2 *Bolmış'a gümüş gerek olup Kösünçi'den*

3 *dört satır gümüş aldım. Bir ayda birer*

4 *bakır gümüş faizi ile doğru bir şekilde veririm.*

5 *Verinceye kadar kaybolursam kardeşim*

6 . . *Y X T CY doğru bir şekilde versin. Tanık . . . .*

7 *Borlukçı. Tanık Kişeçük. Bu damga ben*

8 *Bolmış'ındır. Ben Yamçurtu sorup*

9 *yazdım.*

Lo 10 SUK 92-93, Clark 4, Usp 113, Sayit-Yüsüp 57

1 toŋuz yıl ikinti ay altı

2 otuzḳa maŋa şivsadu tutuŋa

3 kümiş kergek bolup şinsun şali-

4 te on s(ı)tır kümiş altım onınç

5 ay on yaŋıḳa tegimçe birür

6 men birginçe yoḳ bar bolsar

7 men inim ozmış togrıl köni . . .

8 . . . . . birzün tanuḳ arḳagur inal

9 t(a)nuḳ sarıg toyın tanuḳ öküz

10 togrıl tanuḳ kent ḳaya

11 t(a)nuḳ artı inal bu tamga

12 biznin ikegünüŋ ol men

13 şivsadu tutuŋ ayıtım bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Domuz yıl(ının) ikinci ay(ının) yirmi*

2 *altı(sın)da bana Şivsadu Tutun'a*

3 *gümüş gerek olup Şinsun Şali'den*

4 *on s(ı)tır gümüş aldım. Onuncu*

5 *ay(ın) on(uncu) gün(ün)de uygun bir şekilde veririm.*

6 *Verinceye kadar kaybolursam*

7 *ben(im) kardeşim Ozmış Togrıl doğru bir şekilde . . .*

8 . . . . . *versin. Tanık Arkagur İnal*

9 *Tanık Sarıg Toyın. Tanık Öküz*

10 *Togrıl. Tanık Kent Kaya.*

11 *Tanık Artı İnal. Bu damga*

12 *bizim ikimizindir. Ben*

13 *Şivsadu Tutun sordum. Yazdım.*

Lo 11 SUK 93, Sayit-Yüsüp 58

1 . . . . . yaŋıḳa maŋa çivkuy

2 . . . . . böz kergek bolup işigite yüz böz

3 . . . . . ay tutsamen ay tu . . . p asıgı

4 . . . . . n birginçe yoḳ bar bolsamen evteki-

5 ler . . . . birzün bu tamga men çivkuvnıŋ ol men

6 . . . . . ayıtıp bitidim

<u>Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı</u>

1 . . . . . *gün(ün)de bana Çivkuy*

2 . . . . . *pamuk kumaş gerek olup İşigi'den yüz pamuk kumaş*

3 . . . . . *ay tutarsam ay tu . . . p faizi*

4 . . . . . *n verinceye kadar kaybolursam evdekiler*

5 . . . . *versin. Bu damga ben Çivkuv'undur. Ben*

6 . . . . . *sorup yazdım.*

Lo 12 SUK 94-95, Clark 11, Usp 34, Sayit-Yüsüp 59

1 on iki böz ol

2 biçin yıl törtünç ay biş

3 yaŋıḳa biz sısı körüke

4 ikegüke böz kergek bolup

5 oḳuytın üçer böz aldım-

6 mız küz yaŋıḳa altırar

7 bözni köni birirbiz birmedin

8 keçürserbiz il yaŋınça

9 asıgı birle köni birürbiz

10 birginçe bar yoḳ bolsarbiz

11 inimiz çisun seŋe evteki-

12 ler birle köni birzünler

13 tanuḳ ilçi tanuḳ temür

14 turmış bu nişan biziŋ ol

15 men körü sısıḳa ayıtıp

16 özüm bitidim

17 bütün birdi

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *On iki pamuk kumaştır.*

2 *Maymun yıl(ının) dördüncü ay(ının) beş(inci)*

3 *gün(ün)de biz Sısı (ve) Körük'e*

4 *ikimize pamuk kumaş gerek olup*

5 *Okuy'dan üçer pamuk kumaş aldık.*

6 *Güz mevsim(in)de altışar*

7 *pamuk kumaşı doğru bir şekilde veririz. Vermeden*

8 *geçirirsek ülke hukukuna göre*

9 *faizi ile doğru bir şekilde veririz.*

10 *Verinceye kadar kaybolursak*

11 *kardeşimiz Çisun Sene evdeki-*

12 *ler ile doğru bir şekilde versinler.*

13 *Tanık İlçi. Tanık Temür*

14 *Turmış. Bu nişan bizimdir.*

15 *Ben Körü Sısık'a sorup*

16 *kendim yazdım.*

17 *Tamamen verdi.*

Lo 13 SUK 95-96, U 5255, Sayit-Yüsüp 60

1 taḳıgu yıl üçünç ay

2 biş yegermike maŋa marlan-

3 ḳa asıgḳa böz kergek bolup

4 kayımtutın üç y(a)rım

5 tas böz altım yaŋıta

6 yiti tas böz birürmen

7 birmedin keçürsermen il

8 y(a)ŋınça asıgı bile köni

9 birürmen birginçe bar yoḳ

10 bolsar men inim suryaşiri

11 evtekiler bile köni birzün-

12 ler t(a)nuḳ temür t(a)nuḳ

13 seŋe bu nişan men marlannıŋ

14 ol men marlan özüm

15 bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Tavuk yıl(ının) üçüncü ay(ının)*

2 *on beş(in)de bana Marlan'a*

3 *faizi ile pamuk kumaş gerek olup*

4 *Kayımtu'dan üç y(a)rım*

5 *kalın pamuk kumaş aldım. Zamanında*

6 *yedi kalın pamuk kumaş veririm.*

7 *Vermeden geçirirsem ülke*

8 *töresine göre faizi ile doğru bir şekilde*

9 *veririm. Verinceye kadar kaybolursam*

10 *kardeşim Suryaşiri*

11 *evdekiler ile doğru bir şekilde versinler.*

12 *T(a)nık Temür. Tanık*

13 *Sene. Bu nişan ben Marlan'ındır.*

14 *Ben Marlan kendim*

15 *yazdım.*

Lo 14 SUK 97, Clark 12, U 5262, Usp 10, Sayit-Yüsüp 61

1 luu yıl ikinti ay biş

2 otuzḳa maŋa torçıḳa süçüg-

3 ke böz kergek bolup ḳ(a)yımtutın

4 bir y(a)rım böz aldım küz yaŋı-

5 ḳa otuzar tenbin süçügni

6 bir ḳap birürmen birmedin

7 keçürser men il yaŋınça

8 asıgı bile köni birürmen

9 birginçe bar yoḳ bolsarmen

10 oglum temür buḳa evteki-

11 ler bile köni birzünler tanuḳ

12 ḳara baḫşı tanuḳ temür bu nişan

13 men torçınıŋ ol men özüm

14 bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Ejderha yıl(ının) ikinci ay(ının) yirmi*

2 *beş(in)de bana Torçı'ya şarap (karşılığında)*

3 *pamuk kumaş gerek olup K(a)yımtu'dan*

4 *bir y(a)rım pamuk kumaş aldım. Güz mevsim(in)de*

5 *otuzar tenbin şarabı*

6 *bir kap veririm. Vermeden*

7 *geçirirsem ülke töresine göre*

8 *faizi ile doğru bir şekilde veririm.*

9 *Verinceye kadar kaybolursam*

10 *oğlum Temür Buka evdeki-*

11 *ler ile doğru bir şekilde versinler. Tanık*

12 *Kara Bahşı. Tanık Temür. Bu nişan*

13 *ben Torçı'nındır. Ben kendim*

14 *yazdım.*

Lo 15 SUK 98, Clark 13, U 5257, Usp 29, Sayit-Yüsüp 62

1 yılan yıl üçünç ay iki yaŋıḳa maŋa

2 ḳıryaġuzḳa böz kergek bolup

3 vapdutın iki baġ

4 böz aldım yaŋıda iki şıg

5 tarıg birürmen birmedin keçürser-

6 men il y(a)ŋınça tüşi birle

7 köni birürmen birginçe bar yoḳ

8 bolsamen meniŋ samduküteki paynı

9 bile teŋ ülüşülüg yarım aŋız

10 yirte m(a)ŋa teger bölük ülüş-

11 lüg yirim birzün t(a)nuḳ

12 tapmış t(a)nuḳ mısır bu

13 nişan men ḳıryaḳuznıŋ ol

14 men torçı ḳıryaḳuzḳa ayıtıp

15 bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Yılan yıl(ının) üçüncü ay(ının) iki(nci) gün(ün)de bana*

2 *Kıryakuz'a pamuk kumaş gerek olup*

3 *Vapdu'dan iki bağ*

4 *pamuk kumaş aldım. Zamanında iki şıg*

5 *ekin veririm. Vermeden geçirirsem*

6 *ülke hukukuna göre faizi ile*

7 *doğru bir şekilde veririm. Verinceye kadar kaybolursam*

8 *benim Samdukü'deki payı(m)*

9 *ile eşit hisseli yarım anızlık*

10 *yerde bana düşen bölüm(ü) hisseli*

11 *yerimi versin. Tanık*

12 *Tapmış. Tanık Mısır. Bu*

13 *nişan ben Kıryakuz'undur.*

14 *Ben Torçı Kıryakuz'a sorup*

15 *yazdım.*

Lo 16 SUK 99, Clark 10, U 5264, Usp 8, Sayit-Yüsüp 63

1 . . . . . yıl ar(a)m ay üç yanıḳa

2 . . . . . il t(e)mürke t(a)var kergek

3 . . . . . seŋge baytemür ikegütin

4 bir tavar altım bu tavarnıŋ

5 s(a)tıgı elig tas bözni aram

6 ay içinte birürmen birmedin

7 keçürsermen birke bir ḳoşup birür-

8 men birginçe bar yoḳ bolsarmen arıg

9 tigin evtekiler birle köni

10 birzün tanuḳ çoluḳ bu nişan men il

11 t(e)mürniŋ ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 . . . . . *yıl ilk ay(ının) üç(üncü) gün(ün)de*

2 . . . . . *İl T(e)mür'e hayvan gerek*

3 . . . . . *Sene (ve) Baytemür'(den) ikisinden*

4 *bir hayvan aldım. Bu hayvanın*

5 *satış (bedeli) elli kalın pamuk kumaşı ilk*

6 *ay(ın) içinde veririm. Vermeden*

7 *geçirirsem bire bir katıp veririm.*

8 *Verinceye kadar kaybolursam Arıg*

9 *Tigin evdekiler ile doğru bir şekilde*

10 *versin. Tanık Çoluk. Bu nişan ben İl*

11 *T(e)mür'ündür.*

Lo 17 SUK 99-100, U 5968, U 5971, Sayit-Yüsüp 64

1 yunt yıl sekizinç ay altı otuzḳa men

2 kuintu bekümişke tuvasti küri üze toḳuz

3 şıg toḳuz küri arıg silig bugday ikiki tüş-

4 ke birgü birdim men bekümiş kuintutın . . . . . .

5 toḳuz küri bugday arıg silig altım bu bugday

6 iki tüşi sekizinç ayın kuintuḳa yıyıp

7 birürmen bu savda tanuḳ içim er tanuḳ

8 teşik tanuḳ vapdu tanuḳ ḳutlug bars bu tamga

9 men berkümişniŋ ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *At yıl(ının) sekizinci ay(ının) yirmi altı(sın)da ben*

2 *Kuintu Bekümiş'e Tuvasti'nin küri(si) ile dokuz*

3 *şıg dokuz küri temiz bugday(ı) iki kat faizli*

4 *geri ödeme (şartıyla) verdim. Ben Bekümiş Kuintu'dan . . . . . .*

5 *dokuz küri temiz buğday aldım. Bu buğday(ı)*

6 *iki (kat) faizi ile sekizinci ayda Kuintu'ya toplayıp*

7 *veririm. Bu sözde tanık ağabeyim Er. Tanık*

8 *Teşik. Tanık Vapdu. Tanık Kutlug Bars. Bu damga*

9 *ben Berkümiş'indir.*

Lo 18 SUK 100, İstanbul 9, Sayit-Yüsüp 65

0 it yıl üçü

1 it yıl altınç ay yiti y(a)ŋıḳa

2 maŋa ḳ(a)lımduḳa bugday kergek

3 bolup irinçiplıtın iki y(a)rım

4 tagar bugday aldım bu bugdayḳa

5 on altı yaşlıg y(e)g(i)rmi yaşlıg

6 ḳatun kişini iki y(a)r(a)tu

7 kişini yidinç aynıŋ on

8 bişte ḳoçoḳa tegürüp birür men

9 ol kim künte birmeser men

10 kün t(e)ri bile birürmen

11 birginçe bar yoḳ bols(a)rmen

12 inim çanaşiri evt(e)kiler bile

13 köni birzünler t(a)nuḳ toyın

14 bu nişan men ḳ(a)lımtunıŋ ol

15 bu nişan men tanuḳ toyınnıŋ ol

16 bu nişan men tanuḳ esen buḳanıŋ ol

17 men ḳ(a)lımtu özüm bititim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

0 *Köpek yıl(ının) üçü*

1 *Köpek yıl(ının) altıncı ay(ının) yedinci gün(ün)de*

2 *bana K(a)lımtu'ya buğday gerek*

3 *olup İrinçiplı'dan iki y(a)rım*

4 *çuval buğday aldım. Bu buğdaya*

5 *on altı yaşlı (ve) yirmi yaşlı iki*

6 *kadın köleyi hazırlayarak*

7 *köleleri yedinci ay(ın) on*

8 *beş(in)de Koço'ya ulaştırıp veririm.*

9 *O günde vermezsem*

10 *günlük kirası ile veririm.*

11 *Verinceye kadar kaybolursam*

12 *kardeşim Çanaşiri evdekiler ile*

13 *doğru bir şekilde versinler. T(a)nık Toyın.*

14 *Bu nişan ben K(a)lımtu'nundur.*

15 *Bu nişan ben tanık Toyın'ındır.*

16 *Bu nişan ben tanık Esen Buka'nındır.*

17 *Ben K(a)lımtu kendim yazdım.*

Lo 19 SUK 101-102, Sayit-Yüsüp 66

1 bars yıl altınç ay iki otuzḳa maŋa yigedmiş-

2 ke tüşke üür k(e)rgek bolup çanaḳta vaptso tu-

3 nuŋ kürisi üze iki şıg üür altım yaŋıta

4 arḳalıḳ tüşi birle köni birürmen birginçe yoḳbar

5 bolsar men oglum ḳaysuŋ köni birzün tanuḳ baçaḳ

6 tanuḳ ḳumaru bu tamga biz ikegünün ol men vaptso tu bitidim

7 yigedmişniŋ

8 ög bitigi

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Kaplan yıl(ının) altıncı ay(ının) yirmi iki(sin)de bana Yigedmiş'e*

2 *faizi ile mısır g(e)rek olup Çanak'tan Vaptso Tu-*

3 *nun kürisi ile iki şıg mısır aldım. Zamanında*

4 *destek faizi ile doğru bir şekilde veririm. Verinceye kadar kaybolursam*

5 *oğlum Kaysun doğru bir şekilde versin. Tanık Baçak.*

6 *Tanık Kumaru. Bu damga biz ikimizindir. Ben Vaptso Tu yazdım.*

7 *Yigedmiş'in*

8 *ana belgesidir.*

Lo 20 SUK 102-103, U 5256, Sayit-Yüsüp 67

1 yunt yıl üçünç . .

2 biş otuzḳa maŋa mısır-

3 ḳa tüşike yur kergek . . . . .

4 ḳayımtutın tört küri . . .

5 aldım yaŋıda altınç . .

6 içinte men sekiz küri yur

7 köni birürmen birmedin keçürser-

8 men il y(a)ŋınça tüşi bile . . . .

9 birürmen birginçe bar yoḳ bolsar-

10 men inim temür köni birzün

11 t(a)nuḳ terbiş t(a)nuḳ seŋe . .

12 nişan men mısırnıŋ ol men

13 ḳayımtu mısırḳa ayıtıp

14 özüm bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *At yıl(ının) üçüncü . .*

2 *yirmi beş(in)de bana Mısır'a*

3 *faizi ile darı gerek . . . . .*

4 *Kayımtu'dan dört küri . . .*

5 *aldım. Zamanında altıncı . .*

6 *içiden ben sekiz küri darı*

7 *doğru bir şekilde veririm. Vermeden geçirirsem*

8 *ülke hukukuna göre faizi ile . . . .*

9 *veririm. Verinceye kadar kaybolursam*

10 *kardeşim Temür doğru bir şekilde versin.*

11 *T(a)nık Terbiş. T(a)nık sene . .*

12 *nişan ben Mısır'ındır. Ben*

13 *Kayımtu Mısır'a sorup*

14 *kendim yazdım.*

Lo 21 SUK 103, U 5254, Sayit-Yüsüp 68

1 ḳoyn yıl ikinti ay biş y(a)ŋıḳa-

2 ḳa maŋa toŋamaḳa tüşke yur

3 kergek bolup ḳ(a)yımtutun bir

4 şıg yur altım küz yaŋıda

5 bir y(a)rım şıg yur köni birür

6 men birmedin keçürsermen il y(a)ŋın-

7 ça tüşi bile köni birzün-

8 ler birginçe bar yoḳ bolsar-

9 men inim barçaḳı evtekiler

10 bile köni birzünler tanuḳ

11 temür tanuḳ seŋe bu nişan

12 men taŋamanıŋ ol men mısır

13 şila toŋamaḳa ayıtıp

14 bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Koyun yıl(ının) ikinci ay(ının) beşi(nci) gün(ün)de*

2 *bana Tonamak'a faizi ile mısır*

3 *gerek olup K(a)yımtu'dan bir*

4 *şıg mısır aldım. Güz mevsiminde*

5 *bir buçuk şıg mısır(ı) doğru bir şekilde veririm.*

6 *Ben vermeden geçirirsem ülke hukukuna göre*

7 *faizi ile doğru bir şekilde versinler.*

8 *Verinceye kadar kaybolursam*

9 *kardeşim Barçakı evdekiler*

10 *ile doğru bir şekilde versinler. Tanık*

11 *Temür. Tanık Sene. Bu nişan*

12 *ben Tanama'nındır. Ben Mısır*

13 *Şila Tonamak'a sorup*

14 *yazdım.*

Lo 22 SUK 104, U5253, Sayit-Yüsüp 69

1 biçin yıl törtünç ay sekiz

2 y(i)g(i)rmike büz üdke arslan

3 buḳa ada ḳulun alp miŋ

4 buḳa aryaşiri t(e)mir y(i)ne

5 t.m.. mısır başlap on-

6 luḳlarḳa t(a)rıg kergek bolup

7 ḳayımtu baḫşıtın bir . . . . . .

8 . . . . . aldımız küz y(a)ŋı-

9 ta tört küri bile

10 iki şıg t(a)rıg birürbiz

11 bu nişan biz onluḳlarnın ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Maymun yıl(ının) dördüncü ay(ının) on*

2 *sekiz(in)de Büz Üdke, Arslan*

3 *Buḳa, Ada Kulun Alp Miŋ*

4 *Buḳa, Aryaşiri T(e)mir y(i)ne*

5 *t.m.. Mısır'(dan) başlayıp on-*

6 *luklara ekin gerek olup*

7 *Kayımtu Bahşı'dan bir . . . . . .*

8 . . . . . aldık. Güz mevsim(in)de

9 *dört küri ile*

10 *iki şıg ekin veririz.*

11 *Bu nişan biz onluklarındır.*

Lo 23 SUK 105, Sayit-Yüsüp 70

1 t(a)ḳıgu yıl törtünç ay

2 toḳuz otuzḳa maŋa ḳ . . . .ḳa

3 ögrüz temirke tüşke tarıg

4 kerg(e)k bolup badruntın iki

5 küri tarıg aldım küz

6 yaŋıda otuz tembin bir ḳap

7 süçüg köni birürmen birginçe

8 bar yoḳ bolsarmen inim ḳusı

9 evtekiler birle köni birzün-

10 ler tanuḳ b(e)g temir tanuḳ

11 mısır ḳaya bu nişan men

12 ögrüs temirniŋ ol

13 men yogaşiri bitidim

<u>Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı</u>

1 *Tavuk yıl(ının) dördüncü ay(ının)*

2 *yirmi dokuz(un)da bana ḳ . . . .a*

3 *Ögrüz Temir'e faizi ile ekin*

4 *ger(e)k olup Badrun'dan iki*

5 *küri ekin aldım. Güz*

6 *mevsiminde otuz tembin bir kap*

7 *şarabı doğru bir şekilde veririm. Verinceye kadar*

8 *kaybolursam kardeşim Kusı*

9 *evdekiler ile doğru bir şekilde versinler.*

10 *Tanık B(e)g Temir. Tanık*

11 *Mısır Kaya. Bu nişan ben*

12 *Ögrüs Temir'indir.*

13 *Ben Yogaşiri yazdım.*

Lo 24 SUK 106, U 5252, Sayit-Yüsüp 71

1 biçin yıl törtünç ay on

2 yaŋıḳa maŋa ḳımırḳa tüşke

3 künçit kergek bolup ḳ(a)yımtutın

4 tört şiŋ künçit aldım küz

5 yaŋıta sekiz şiŋ künçit köni

6 birürmen birginçe bar yoḳ bolsamen

7 inim ıdaba evtekiler bile

8 köni birzünler t(a)nuḳ temir

9 tanuḳ seŋe bu nişan men ıdaba-

10 nıŋ ol men ḳayımtu ıdabaḳa

11 ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Maymun yıl(ının) dördüncü ay(ının) on(uncu)*

2 *gün(ün)de bana Kımır'a faizi ile*

3 *susam gerek olup K(a)yımtu'dan*

4 *dört şin susam aldım. Güz*

5 *mevsiminde sekiz şin susam(ı) doğru bir şekilde*

6 *veririm. Verinceye kadar kaybolursam*

7 *kardeşim Idaba evdekiler ile*

8 *doğru bir şekilde versinler. T(a)nık Temir.*

9 *Tanık Sene. Bu nişan ben Idaba-*

10 *nındır. Ben Kayımtu Idabak'a*

11 *sorup yazdım.*

Lo 25 SUK 107, Usp37, Sayit-Yüsüp 72

1 biçin yıl törtünç ay

2 yiti yaŋıḳa maŋa çüri-

3 ke tüşke künçit

4 kergek bolup ḳayımtutın

5 bir küri künçit aldım

6 yaŋıta iki küri künçit

7 köni birürmen birmedin

8 keçürsermen il y(a)ŋınça tüşi

9 bile köni birürmen birginçe

10 bar yoḳ bolsa men oglum

11 ḳara ḳuş evtekiler birle

12 köni birzünler tanuḳ

13 temür tanuḳ seŋe bu

14 nişan men çüriniŋ ol

15 men mısır şila ayıtıp

16 bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Maymun yıl(ının) dördüncü ay(ının)*

2 *yedi(nci) gün(ün)de bana Çüri'ye*

3 *faizi ile susam*

4 *gerek olup Kayımtu'dan*

5 *bir küri susam aldım.*

6 *Zamanında iki küri susam(ı)*

7 *doğru bir şekilde veririm. Vermeden*

8 *geçirirsem ülke hukukuna göre faizi*

9 *ile doğru bir şekilde veririm. Verinceye kadar*

10 *kaybolursam oğlum*

11 *Kara Kuş evdekiler ile*

12 *doğru bir şekilde versinler. Tanık*

13 *Temür. Tanık Sene. Bu*

14 *nişan ben Çüri'nindir.*

15 *Ben Mısır Şila sorup*

16 *yazdım.*

Lo 26 SUK 108, U 5261, Usp20, Sayit-Yüsüp 73
1 taḳıgu yıl ikinti
2 aynıŋ yeti
3 yaŋıda maŋa
4 suriyaşiriḳa
5 künçit kergek
6 bolup ḳayımtu
7 baḫşıtın bir küri
8 künçit aldım küz
9 yaŋıda iki küri
10 künçit köni berür-
11 men bergińçe bar yoḳ
12 bolsar evt(e)ki-
13 ler köni birürmen
14 t(a)nuḳ ḳulduḳaya
15 t(a)nuḳ eşgekçi
16 bu nişan men
17 surıyaşiriniŋ ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Tavuk yıl(ının) ikinci*
2 *ay(ının) yedi(nci)*
3 *gün(ün)de bana*
4 *Suriyaşiri'ye*
5 *susam gerek*
6 *olup Kayımtu*
7 *Bahşı'dan bir küri*
8 *susam aldım. Güz*
9 *mevsiminde iki küri*
10 *susam(ı) doğru bir şekilde veririm.*
11 *Verinceye kadar kaybolursam*
12 *evdekiler*
13 *doğru bir şekilde versin.*
14 *T(a)nık Kuldukaya.*
15 *T(a)nık Eşgekçi.*
16 *Bu nişan ben*
17 *Surıyaşiri'nindir.*

Lo 27 SUK 109, U 5258, Usp 27, Sayit-Yüsüp 74

1 biçin yıl törtünç ay

2 biş yaŋıḳa maŋa somaş-

3 iriḳa tüşke künçit

4 kergek bolup ḳayımtutın

5 öz patır bile on iki

6 patır künçit aldım küz

7 yaŋıda y(i)girmi iki patır

8 künçit köni birürmen

9 birmedin keçürsermen il

10 y(a)ŋınça tüşi bile köni birür-

11 men birginçe bar yoḳ bolsar-

12 men inim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Maymun yıl(ının) dördüncü ay(ının)*

2 *beş(inci) gün(ün)de bana Somaş-*

3 *iri'ye faizi ile susam*

4 *gerek olup Kayımtu'dan*

5 *kendi kase(m) ile on iki*

6 *kase susam aldım. Güz*

7 *mevsiminde yirmi iki kase*

8 *susam(ı) doğru bir şekilde veririm.*

9 *Vermeden geçirirsem*

10 *ülke yasasına göre faizi ile doğru bir şekilde*

11 *veririm. Verinceye kadar kaybolursam*

12 *ben kardeşim*

Lo 28 SUK 110, U5259, Usp 7, Sayit-Yüsüp 75

1 küskü yıl altınç ay on y(a)ŋıḳa

2 maŋa ḳaysıduḳa tüşke künçit

3 kergek bolup il t(e)mirtin bir küri

4 künçit altım küz iki küri kün-

5 çit birürmen birm(e)din keçürsermen il

6 y(a)ŋınça tüşi bile birür birginçe

7 bar yoḳ bolsarmen inim ḳaşuḳ ev-

8 t(e)kiler bile köni birzünler tanuḳ

9 ḳıpçaḳ tanuḳ büzgek bu nişan

10 m(e)niŋ ol men ḳayşidu özüm

11 bitidim

12 bu bitig

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Fare yıl(ının) altıncı ay(ının) on(uncu) gün(ün)de*

2 *bana Kaysıdu'ya faizi ile susam*

3 *gerek olup İl T(e)mir'den bir küri*

4 *susam aldım. Güz (mevsiminde) iki küri susam*

5 *veririm. Verm(e)den geçirirsem ülke*

6 *hukukuna göre faizi ile verir(im). Verinceye kadar*

7 *kaybolursam kardeşim Kaşuk ev*

8 *d(e)kiler ile doğru bir şekilde versinler. Tanık*

9 *Kıpçak. Tanık Büzgek. Bu nişan*

10 *benimdir. Ben Kayşidu kendim*

11 *yazdım.*

12 *Bu belge.*

Lo 29 SUK 111, U 5263, Usp 70, Sayit-Yüsüp 76

1 toŋuz yıl üçünç ay altı yeg(i)rmike

2 maŋa üsineke kepez kerek bolup saurıya

3 şiritin tört taŋ kepez tüşke altım

4 küz yaŋıta yiti taŋ kepez köni berürmen

5 birginçe bar yoḳ bolsarmen inim budruḳ evtekiler

6 birle birürmen birmedin keçürsermen il yaŋınça

7 asıgı birle berürmen bu nişan men tanuḳ buyan ḳ(a)ya

8 tanuḳ sası ḳudlug ḳ(a)ya

9 bu nişan men üsineniŋ ol

10 men togluḳ toŋa ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Domuz yıl(ının) üçüncü ay(ının) on altısında*

2 *bana Üsine'ye pamuk gerek olup Saurıya*

3 *Şiri'den dört taŋ pamuk(u) faizi ile aldım.*

4 *Güz mevsiminde yedi taŋ pamuk(u) doğru bir şekilde veririm.*

5 *Verinceye kadar yok olursam kardeşim Budruk evdekiler*

6 *ile versin. Vermeden geçirirsem ülke hukukuna göre*

7 *faizi ile veririm. Bu nişan ben tanık Buyan K(a)ya'(nındır).*

8 *Tanık Sası Kudlug K(a)ya*

9 *Bu nişan ben Üsine'nindir.*

10 *Ben Togluk Tona sorup yazdım.*

Lo 30 SUK 112, U 5260, Usp1, Sayit-Yüsüp 77

1 ḳoyn yıl üçünç ay iki otuzḳa

2 maŋa miŋ t(e)mürke tüşke bor kergek

3 bolup turı baḥşıtın yarım ḳap bor

4 altım küz y(a)ŋıda bir bir ḳap

5 süçüg köni birürmen birm(e)din

6 keçürsermen il y(a)ŋınça tüşi

7 bile köni birürmen birginçe bar

8 yoḳ bols(a)r men nom ḳulı evt(e)ki-

9 ler bile köni birzünler t(a)nuḳ

10 tesek turmış t(a)nuḳ buldan bu nişan

11 men miŋ temürniŋ ol men turmış miŋ

12 temürke ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Koyun yıl(ının) üçüncü ay(ının) yirmi ikisinde*

2 *bana Min T(e)mür'e faizi ile şarap gerek*

3 *olup Turı Bahşı'dan yarım kap şarap*

4 *aldım. Güz mevsiminde bir kap*

5 *şarap(ı) doğru bir şekilde veririm. Vermeden*

6 *geçirirsem ülke hukukuna göre faizi*

7 *ile doğru bir şekilde veririm. Verinceye kadar*

8 *kaybolursam Nom Kulı evdekiler*

9 *ile doğru bir şekilde versinler. T(a)nık*

10 *Tesek Turmış. Tanık Buldan. Bu nişan*

11 *ben Mi Temür'ündür. Ben Turmış Min*

12 *Temür'e sorup yazdım.*

Ad 01 SUK 116, Clark 65, Sayit-Yüsüp 80

1 it yıl bir y(i)rminç ay altı otuzḳa maŋa ḳaytsu tutuŋ

2 ḳa yuŋlaḳlıḳ t(a)var k(e)rgek bolup titsu atl(ı)g oglumnı çintsu

3 ayaḳga tegimligke süt sevinçi yarım yastuḳ alıp ogul-

4 luḳ birtim bu titsu atl(ı)g ogul çintsu ayagḳa tegimlig-

5 ke bar erginçe könin bişigin tapınıp ayagḳa tegimlik-

6 te kin tört yolı boş öz köŋülinçe barzun men

7 çintsu ayagḳa tegimligniŋ inim içim oglum ḳam

8 ḳadaşım ilmezün tartmazun apam birök ilgli tartglı

9 saḳınsar savları yorımazun yasataḳı ḳınḳa tegzün-

10 ler men ḳaytsu tutuŋnıŋ titsunı men başlap inim içim

11 ḳam ḳadaşım erklig beg işiniŋ küçin tutup

12 üntürürmen tiserler savları yorımazunlar

13 ögödey süsinge iki yürüŋ atan ötünüp ambi

14 balıḳ tarugalarıŋa ederke yaraşu at birip çintsu

15 ayagḳa tegimlikke birke iki birip agır ḳınḳa

16 tegir biz tanuḳ ḳutrulmış tanuḳ buyan toŋa

17 tanuḳ ked burḥan men ḳaytsu tutuŋ öz ilgim bitidim

18 bu tamga biz ikegüniŋ ol men titsu yme baḥşımḳa

19 köni tapınmadın kideyin tisermen bu bitigteki ḳınḳa

20 tegirmen bu tamga men titsunuŋ ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Köpek yıl(ının) on birinci ay(ının) yirmi altı(sın)da bana Kaytsu Tutun'a*

2 *kullanmak için mal gerek olup Titsu adlı oğlumu saygıdeğer Çintsu'ya*

3 *yetiştirme bedeli yarım yastuk alıp evlatlık*

4 *verdim. Bu Titsu adlı oğul saygıdeğer Çintsu'ya*

5 *olabildiğince doğrulukla ve istekle hizmet edip saygıdeğer*

6 *(Çintsu'dan) sonra dört yönde kendi istediği yere gitsin. Ben*

7 *saygıdeğer Çintsu'nun kardeşim ağabeyim oğlum*

8 *akrabalarım karışmasın. Eğer karışmayı*

9 *düşünürlerse sözleri geçersiz olsun. Yasadaki cezaya çarptırılsınlar.*

10 *Ben Kaytsu Tutun'un kardeşim ağabeyim*

11 *akrabalarım güçlü bey ve nüfuzunu kullanıp*

12 *alırım derlerse sözleri geçersiz olsun.*

13 *Ögöday ordusuna iki beyaz deve sunup Ambi*

14 *şehr(i) valilerine eyere yaraşır at verip saygıdeğer Çintsu'ya*

15 *bire iki verip ağır cezaya*

16 *çarptırılsın(lar). Biz tanık Kutrulmış, tanık Buyan Tona.*

17 *Tanık Ked Burhan. Ben Kaytsu Tutun kendi elim ile yazdım.*

18 *Bu damga biz ikimizindir. Ben Titsu da bahşıma*

19 *doğru bir şekilde tapınmadan gideyim dersem bu belgedeki cezaya*

20 *çarptırılırım. Bu damga ben Titsu'nundur.*

Ad 02 SUK 118, Clark 66, Sayit-Yüsüp 81

1 ud yıl sekizinç ay biş y(i)g(i)rmike men titsu aġam

2 ançuḳ bile aytışıp aġamnıŋ boguzın yigedgli

3 alp bolmışḳa inim antsonı tuymışım(ı)z

4 toynaḳ şilavantiḳa süt sevinçi y(i)g(i)rmi s(ı)tır

5 kümüş alıp ogulluḳ birtim(i)z men toynaḳ şilavanti

6 yme ogulum sambodu bile tüz ülüşlüg ḳılıp

7 ogullanu altım men titso bitig ḳılmış kün

8 üze y(i)g(i)rmi s(ı)tır kümüş tükel altım men toynaḳ

9 şila yme tükel birtim bukünki kün kün başlap inim

10 antsonı ilip tartıp çam çarım ḳılmazmen men

11 toynaḳ şila yme minita soŋ piryanımtaḳı

12 negü orpaḳım telüküm bar erser ogulum

13 smbodu bile tüz üleşip alzunlar ḳayusı

14 bu savtın agışsarbiz birer yastuḳ ḳuvar

15 birüşürbiz t(a)nuḳ basa yalavaç t(a)nuḳ

16 b(e)g turmış bu bitigni yaḳşıdu tuŋ bay y(a)ŋa

17 şila tayl . . du şilalarnıŋ üksinte ḳıltım(ı)z

18 . . . . . .

19 bu tamga biz ikegünüŋ ol men algür tuŋ

20 aytıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Sığır yıl(ının) sekizinci ay(ının) on beş(in)de ben Titsu ağabeyim*

2 *Ançuk ile konuşup ağabeyimin karnımızı doyurması*

3 *zorlaştığı için kardeşim Antso'yu akrabamız*

4 *Toynaḳ Şilavanti'ye süt sevinci (yetiştirme bedeli) yirmi s(ı)tır*

5 *gümüş alıp evlatlık verdik. Ben Toynak Şilavanti*

6 *de oğlum Sambodu ile eşit tutup*

7 *oğlanı aldım. Ben Titso anlaşma yapılan günde*

8 *yirmi s(ı)tır gümüş tamamen aldım. Ben Toynaḳ*

9 *Şila da tamamen verdim. Bugünden itibaren kardeşim*

10 *Antso'yu geri çağırıp itiraz etmem. Ben*

11 *Toynaḳ Şila da "Benden sonra evimde*

12 *her ne yırtık delik (eşyam) varsa oğlum*

13 *Smbodu ile eşit paylaşıp alsınlar. Hangisi*

14 *bu sözden cayarsa birer yastuk para cezası*

15 *veririz. T(a)nık Basa Yalavaç. T(a)nık*

16 *B(e)g Turmış. Bu anlaşmayı Yakşıdu Tuŋ Bay Y(a)ŋa*

17 *Şila tayl . . du Şilalar'ın huzurunda yaptık.*

18 . . . . . .

19 *Bu damga biz ikimizindir. Ben Algür Tun*

20 *sorup yazdım.*

Ad 03 SUK 120, Clark 64, Usp 98, Sayit-Yüsüp 82

1 . . . . . umugsuz urısız ḳalgay tip
2 bu iki oglanlarımta turmış atlıg
3 oglumnı sutbaḳḳa il törüsi
4 birle ogulluḳ birdim andın
5 şük kalmışta bu ogul sutmaḳ-
6 nıŋ birmiş aşın yip aymış
7 işin ḳılıp ogul törüsi birle
8 ölginçe köni bişig tapınzun
9 men sutbaḳ yme bu turmış atlıg
10 ogulnı özümtin tugmışça
11 oḳ saḳınıp ḳız alıp birip
12 yene minde ogul ḳız tugsa ol
13 oglum birle teŋ tüz tutup
14 meniŋ evümteki barḳımtakı
15 negü kimimni orpaḳ ayıg sınuḳ
16 barım bulguça bulsa neçe oglan-
17 larım bolsa ol oglanlar birle
18 teŋ öŋ ülüş ḳopu birürmen
19 apam birök bu ogulnıŋ küçin alıp
20 bodḳa tegmişte orunın yigin
21 ḳılmayın edgü tutmayın ḳodı asıra
22 kişiçe tutsarmen ḳayuḳa barsar
23 öz köŋülinçe tapınça barzun sutbaḳ-
24 nıŋ sözi yorımazun sutbaḳ yme
25 tugmış ogulları birle teŋ tutup
26 kelinlep birip edgü asırap
27 ogul törisinçe tutup ḳulyaḳ
28 boyın tolap ünermen kidermen tiser
29 törü yargu yosunı birle ata
30 yazmış yazuḳḳa tegzün tanuḳ
31 . . . temür tanuḳ arug bu nişan
32 tamga men torçınıŋ ol
33 men iş ḳara torçı baḫşıḳa
34 inçge ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 . . . . . *umutsuz çocuksuz kalacak diye*
2 *bu iki oğlumdan Turmış adlı*
3 *oğlumu Sutbak'a ülke yasasına göre*
4 *evlatlık verdim. Ondan (sonra)*
5 *sessiz kalıp bu oğul Sutbak'ın*
6 *verdiği yemeği yiyip söylediği*
7 *işi yapıp evlat kanunu ile*
8 *ölünceye kadar doğru bir şekilde istekli (olarak) hizmet etsin.*
9 *Ben Sutbak da bu Turmış adlı*
10 *oğlu kendimden doğmuş gibi*
11 *koruyup kız alıp verip*
12 *yine benden oğul kız (çocuğum) doğarsa o*
13 *oğlum ile eşit tutup*
14 *benim evimdeki barkımdaki*
15 *herhangi bir şeyimi kötü, yırtık, kırık*
16 *eşyamı olduğu gibi bulsa nice çocuklarım*
17 *olsa o çocuklar ile*
18 *eşit payı doğru bir şekilde veririm.*
19 *Eğer bu oğlun gücü arttığında*
20 *büyüdüğünde yerini iyileştirmeden*
21 *iyi tutmadan aşağılık*
22 *kişi gibi davranırsam nereye giderse*
23 *kendi gönlünce istediği gibi gitsin. Sutbak'ın*
24 *sözü geçersiz olsun. Sutbak da*
25 *doğmuş çocukları ile eşit tutup*
26 *evlendirip verip iyi yetiştirip*
27 *evlat(lık) yasasına göre davranmasına rağmen kulak*
28 *boyun dolayıp (arkasını dönüp) "Çekip giderim" derse*
29 *töre ve kanun cezası ile baba(ya karşı)*
30 *işlenmiş cezaya çarptırılsın. Tanık*
31 . . . *Temür. Tanık Arug. Bu nişan*
32 *damga ben Torçı'nındır.*
33 *Ben İş Kara Torçı Başı'ya*
34 *böyle sorup yazdım.*

Pl 01 SUK 124, Clark 68, Sayit-Yüsüp 83

1 toŋuz yıl ar(a)m ay on yaŋıḳa maŋa ḳytso
2 tutuŋḳa yuŋl(a)ḳlıḳ kümüş k(e)rgek bolup
3 özümte tugmış titso atl(ı)g oglumnı
4 çintso şilaḳa üç yıllıḳ tutgug birtim
5 tutgug kümüşin ince sözleşt(i)m(i)z on satır
6 kümüşke tutgug birtim bu on satır kümüşni
7 bitig ḳılmış kün üze men ḳaytso tu
8 tükel tartıp altım men çintso şila yme
9 bir egsüksüz tükel birtim bu ogulḳayaḳa bir
10 yılta bir üm köküşmek bir ḳay bir uyuḳ ç(a)ruḳ
11 iki yılta bir çekrek üç yılta bir kürk
12 bile birürmen ogulḳ(ı)ya çintso şilanıŋ evinteki-
13 ler bile yorıp ogrı tev ḳılsar tutgu ḳapgu
14 yoḳ ittik ḳılsarmen ḳaytso tu başımḳa bolur
15 bolur yalŋuz yorıp ogrı tev ḳılsar yoḳ
16 itük kılsar men ḳaytso tu başımḳa bolur
17 igleser yiti künki mün aş men çintso
18 şila birürmen yiti küntin kiçser men ḳaytso
19 tu igelep alıp kün egsükin köni birürmen
20 iglep ölser yarım t(a)varı ölür yarım
21 t(a)varı tirilür tirilteçi t(a)var yene men
22 ḳaytso tu üze bolup köni birürmen üç
23 yıl tükemeginçe üntürmez men apam üntürür men
24 tiser men bu kümüşüg birmiş küntin berüki
25 asıgı birle köni birürmen tanuḳ ḳutdmış ḳ(a)ya tanuḳ
26 sengiçün bu t(a)mga men ḳaytso tunuŋ ol buyan ḳ(a)ya bitidim
27 toŋuz yıl ar(a)m ay on y(a)ŋıḳa maŋa
28 ḳaytso tutuŋa yuŋlaḳlıḳ tavar
29 kergek bolup titso atl(ı)g ogulumnı
30 çintso şilaḳa üç yıllıḳ tutug

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Domuz yıl(ının) ilk ay(ının) on(uncu) gün(ün)de bana Kaytso*
2 *Tutun'a kullanmak için gümüş gerek olup*
3 *benden doğmuş Titso adlı oğlumu*
4 *Çintso Şila'ya üç yıl için rehin verdim.*
5 *Rehin gümüşünü şöyle konuştuk: On satır*
6 *gümüşe rehin verdim. Bu on satır gümüşü*
7 *anlaşma yapılan günde ben Kaytso Tu*
8 *tamamen ölçüp aldım. Ben Çintso Şila da*
9 *bir eksiksiz tamamen verdim. Bu oğlancığa ilk*
10 *yılda bir pantolon, ceket, bir ayakkabı bir keçe çizme*
11 *iki(nci) yılda bir gömlek üç(üncü) yılda bir kürk*
12 *veririm. Oğlancık Çintso Şila'nın evindeki-*
13 *ler ile hırsızlık yaparsa alırsa*
14 *zarar verirse Çintso Şila sorumludur.*
15 *Yalnız başına hırsızlık yaparsa, alırsa*
16 *zarar verirse ben Kaytso Tu sorumlu olur(um).*
17 *Hastalanırsa yedi güne kadar yemeğini ben Çintso*
18 *Şila veririm. Yedi günden fazla sürerse ben Kaytso*
19 *Tu ilgilenip alıp gün gün (bedelini) doğru bir şekilde veririm.*
20 *Hastalanıp ölürse eşyalarının yarısı yok olur. Eşyalarının*
21 *yarısı kalır. Kalacak eşya(dan) yine ben*
22 *Kaytso Tu sorumlu olur doğru bir şekilde veririm. Üç*
23 *yıl geçmeyince geri vermem. Eğer "Geri veririm"*
24 *dersem bu gümüşü verdiğim günden beri (işleyen)*
25 *faizi ile doğru bir şekilde veririm. Tanık Kutdmış K(a)ya. Tanık*
26 *Sengiçün. Bu d(a)mga ben Kaytso Tu'nundur. Buyan K(a)ya yazdım.*
27 *Domuz yıl(ının) ilk ay(ının) on(uncu) gün(ün)de bana*
28 *Kaytso Tutun'a kullanmak için mal*
29 *gerek olup Titso adlı oğlumu*
30 *Çintso Şila'a üç yıllık rehin (verdim).*

Pl 02 SUK 127, Clark 67, Usp 51, Sayit-Yüsüp 84

1 . . . . . sekiz otuzḳa maŋa kedireke yuŋlaḳlıḳ

2 . . . . . özümte tugmış bolmış atlag toyın ogulumnı yegeḳaya

3 . . . . . samboḳdu tutuŋa yarım yastuk kümüşke tutug

4 . . . . . bu tutug kümüşüg tutug birmiş kün üze men kedire biş

5 . . . . . satır yarmaḳ kümüş sanap altım men samboḳdu tutuŋ tükel birtim bu

6 bolmışḳa samboḳdu tutuŋ erklig bolzun men samboḳdu tutuŋ birtke

7 . . . etser bolmışḳa ton etük adaḳ baş birmezmen ev teg yogun iş

8 işletser men ilniŋ tutug y(a)ŋınça birürmen ḳalmış turuşı y(e)ŋi

9 tutug y(a)ŋınça bolzun tanuḳ aḳbıra tanuḳ ḳataḳı bu tamga men kedireniŋ ol

10 küskü yıl ikinti ay sekiz otuzḳa men kedire samboḳdu tutuŋa

11 . . . . . birmiş bolmış atl(ı)g ogulumnıŋ biş otuz satır kümüşni tükel altım tanuḳ

12 . . . . . men ḳarımdu tutuŋ kedireke ayıtıp bitidim bu t(a)mga men kedireniŋ ol

<u>Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı</u>

1 . . . . . *on sekiz(in)de bana Kedire'ye kullanmak için*

2 . . . . . *benden doğmuş Bolmış adlı rahip oğlumu Yegekaya*

3 . . . . . *Sambokdu Tutun'a yarım yastuk gümüşe rehin*

4 . . . . . *bu rehin gümüşünü rehin verilen günde ben Kedire beş*

5 . . . . . *satır gümüş parayı sayıp aldım. Ben Sambokdu Tutun tamamen verdim. Bu*

6 *Bolmış'a Sambokdu Tutun sahip olsun. Ben Sambokdu Tutun birte (vergiye)*

7 . . . *ederse Bolmış'a kıyafet ayakkabı giyim giyecek vermem. Evdeki gibi çok iş*

8 *işletirsem ülkenin rehin kanununa göre veririm. Davranışı*

9 *rehin kanununa göre olsun. Tanık Akbıra. Tanık Katakı. Bu damga ben Kedire'nindir.*

10 *Fare yıl(ının) ikinci ay(ının) yirmi sekiz(in)de ben Kedire Sambokdu Tutun'a*

11 . . . . . *verdiğim Bolmış adlı oğlumun yirmiş beş satır gümüş(ü)nü tamamen aldım. Tanık*

12 . . . . . *Ben Karımdu Tutun Kedire'ye sorup yazdım. Bu damga ben Kediren'indir.*

Em 01 SUK 130, Sayit-Yüsüp 85

1 luu yıl sekizinç ay altı otuzḳa men şivsay tayşı
2 ulug suuḳa buyanı tegzün anta basa aḳa ini ogullarḳa buyanı tegzün basa ḳoço il
3 beg(e)tleriŋe ançasılarḳa şazın uluglarıŋa ilke bodunḳa
4 ḳuvragḳa alḳu tınl(ı)g uguşıŋa anta basa baḫşım ulugum kev baḫşıḳa
5 meniŋ öz bodumḳa kişimke oglanlarımḳa basa esen togrıl turmış tutuŋ
6 atay tutuŋ ögrünç ḳız başaḳa başlap urugḳa ḳadaşḳa buyanı tegzün
7 tip meniŋ patırta şükünte ḳazganmış negü kimni satıp yulup ḳoçotaḳı
8 atay tutuŋnuŋ pinduŋ atl(ı)g ḳırḳ yaşlıg ḳıtay oglanın nom bitig
9 bilir üçün toḳuz y(a)stuḳ çao birip yulup altım men şivsay tayşıḳa kişim-
10 ke ulug ogul bolup evimni barḳımnı igilep asırap yorızun biz munta
11 ötser şinkiŋ sinin başlap oglanlarım birle evimni tutup ayıtışıp
12 kengişip yorızunlar oglanlarım birle siguşu yaraşu umasar pinduŋ evimteki
13 negüke kimke ḳatılmadın öz bodı örü tagḳa ḳodı ḳumḳa b(a)rsar tört yolı
14 boş bolzun bu bitigteki söztin öŋi bolsar biz
15 ulug suuḳa bir altun yastuḳ aḳa ini tegitler birer kümüş yastuḳ iduḳḳutḳa
16 bir y(a)stuḳ şazın ayguçıḳa bir at ḳızgut ötünüp sözleri yorımazun
17 tanuḳ tört maharanç t(e)ŋriler yiti eke baldız terimler yügerüki tanuḳ
18 ḳoştır tanuḳ ḳudugçı esen tanuḳ terinçi boḳşıŋdu bu tamga
19 men şivsay tayşınıŋ ol men tölek şivsay taysıḳa ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Ejderha yıl(ının) sekizinci ay(ının) yirmi altı(sın)da ben Şivsay Tayşı*

2 *ulu majestelerine sevabı ulaşsın. Ondan sonra ağabey, kardeş, çocuklara sevabı ulaşsın. Sonra Koço il*

3 *beylerine, müffetişlere, din öğreticilerine, ülkeye, millete,*

4 *topluluklara, tüm yaratılmışlara, ondan sonra bahşım büyüğüm usta bahşıya*

5 *benim kendi aileme, eşime, çocuklarıma sonra Esen Togrıl, Turmış Tutun*

6 *Atay Tutun, Ögrünç Kız (ve) Başaka(dan) başlayıp aileye, akrabaya sevabı ulaşsın*

7 *diye benim kazandığım her şeyi satıp Koço'daki*

8 *Atay Tutun'un Pindun adlı kırk yaşlı Kıtay kölesini dinî öğreti*

9 *bildiği için dokuz y(a)stuk çao verip aldım. Ben Şivsay Tayşı'ya eşime*

10 *büyük oğul olup evim(le) barkım(la) ilgilenerek, koruyup yaşasın. Biz bundan sonra*

11 *ölürsek Şinkin Sinin(den) başlayıp oğlanlarım ile evimi koruyup*

12 *anlaşarak yaşasınlar. Oğlanlarım ile Siguşu anlaşamazsa Pindun evimdeki*

13 *hiçbir şeye kimseye dalaşmadan kendi isteğiyle yukarı dağa aşağı çöle gitse tört yolu (tüm yolu)*

14 *boş (açık) olsun. Bu anlaşmadaki sözden başka davranırsak biz*

15 *ulu majestelerine bir altun yastuk, ağabey, kardeş prenslere birer gümüş yastuk İdikut'a*

16 *bir y(a)stuk din öğreticilerine bir at ceza arz edip sözler(*imiz*) geçersiz olsun.*

17 *Tanık (dünyayı gözeten) dört Maharaja, yedi kız kardeş Tanrıçalar. Şu an tanık*

18 *Koştır. Tanık Kudugçı Esen. Tanık Terinçi Bokşındu. Bu damga*

19 *ben Şivsay Tayşı'nındır. Ben Tölek Şivsay Tayşı'ya sorup yazdım.*

Wp 01 SUK 134, Clark 70, U 5243, Usp 78+82, Sayit-Yüsüp 87

1 küskü yıl sekizinç ay sekiz y(i)g(i)rmike

2 men tüşiki agır igke t(e)gmişke

3 edgü ayıg bolgaymen tip kişim

4 sılaŋḳa bitig koddum mınta

5 kin erke begke t(e)gmetin evim-

6 ni tutup oglum altmış ḳayanı

7 asırap yorızun oglum ḳoşaŋ esen

8 ḳaya olar ögey anamız bizke

9 t(e)gir alır biz tip almazun ḳatıl-

10 mazunlar apam birök alır biz

11 tip çamlasarlar ulug süüke

12 bir altun yastuḳ oglan tigit-

13 lerke birer kümüş yastuḳ

14 içgerü agılıḳḳa bir yastuḳ

15 içgerü agılıḳḳa bir at birip

16 agır ḳıy(ı)nḳa t(e)gip sözleri

17 yorımazun bu bitigni şutza

18 ked ḳ(a)ya tutuŋ tükele kimtso

19 başlap ḳuvraḳ tavgaç y(a)ŋa ikiçi

20 başlap bodun ḳataşlarımız esene

21 olar üskinte birtim t(a)nuḳ iŋe

22 t(a)nuḳ ḳan toyın bu t(a)mga m(e)niŋ ol

23 men ḳaysin ayıtıp bitidim

24 bu t(a)mga men tavgaç y(a)ŋanıŋ ol

25 bu t(a)mga men esenenіŋ ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Fare yıl(ının) sekizinci ay(ının) on sekiz(in)de*
2 *ben Tüşiki ağır hastalığa tutulup*
3 *iyi veya kötü olacağım (belli olmaz) diye eşim*
4 *Sıla'a vasiyet bıraktım. Bundan*
5 *sonra başka erkekle evlenmeden evimde*
6 *yaşayıp oğlum Altmış Kaya'yı*
7 *büyütüp yaşasın. Oğlum Koşan (ve) Esen*
8 *Kaya onlar "Üvey anamız bize*
9 *kalır, alırız" diye almasınlar anlaşmasınlar.*
10 *Eğer alırız*
11 *diye düşünürlerse ulu majesteye*
12 *bir altun yastuḳ oğlan prenslere*
13 *birer gümüş yastuk*
14 *içeri hazineye bir yastuk*
15 *içeri hazineye bir at verip*
16 *ağır cezaya çarptırılıp sözleri*
17 *geçersiz olsun. Bu vasiyeti Şutza*
18 *Ked K(a)ya Tutuŋ tamamına Kimtso(dan)*
19 *başlayıp topluluk(tan) Tavgaç Y(a)ŋa, İkiçi(den)*
20 *başlayıp yakınlarımdan, akrabalarımız Esen(in)*
21 *onların huzurunda verdim. T(a)nık İne.*
22 *T(a)nık Kan Toyın. Bu d(a)mga benimdir.*
23 *Ben Kaysin sorup yazdım.*
24 *Bu d(a)mga ben Tavgaç Y(a)na'nındır.*
25 *Bu d(a)mga ben Esen'indir.*

Wp 02 SUK 136, Clark 59, Sayit-Yüsüp 86

1 taḳıgu yıl üçünç ay iki yaŋıḳa men
2 köni ḳuz agır igke tegip ölüp ıdıp
3 bargay-men tip şinkuy tutuŋ begke
4 küdegüm likeke kiŋeşip aytışıp
5 kevşite tugmış burḥan ḳulı atl(ı)g
6 ogulanḳa ögke ḳaŋḳa buyanı
7 tegzün tip boş bitig birtim
8 bu künte minçe burḥan ḳulınıŋ
9 örü tagḳa ḳodı ḳuumḳa barsar
10 öz köŋülinçe buyan birip yorızun
11 m(e)niŋ ḳatınlarım tirige ıtmişe başlap
12 evteki ḳatınlarım m(e)niŋ tugmışlarım
13 kim yme ç(a)mlamazunlar ç(a)mlasarlar
14 içgerü agılıḳḳa bir altun yastuḳ
15 ḳoço beginge bir at balıḳ beginge bir
16 ud birip agır ḳıy(ı)nḳa tegzün tanuḳ
17 tört maḥaraç t(e)ŋriler tanuḳ yiti eke baldız
18 t(e)ŋrimler yügerüki tanuḳ ikiçi tanuḳ er toŋa
19 bu bitigni aḳası boḳsaŋ toyın üskinte
20 ḳatınlarımḳa ayıtıp birtim bu t(a)mga men
21 likeniŋ ol men ḳaysın tu ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Tavuk yıl(ının) üçüncü ay(ının) iki(nci) gününde ben*

2 *Köni Kuz ağır hastalığa tutulup ölüp gideceğim*

3 *diye Şinkuy Tutun Beg'e*

4 *damadım Like'ye danışıp sözleşip*

5 *Kevşi'den doğmuş Burhan Kulı adlı*

6 *oğlana anne(si)ne baba(sı)na sevabı*

7 *ulaşsın diye azat etme belgesi verdim.*

8 *Bu günden sonra Burhan Kulı*

9 *yukarı dağa aşağı çöle gitse*

10 *kendi gönlünce erdemli olarak yaşasın.*

11 *B(e)nim eşlerim Tirige ltmişe(den) başlayıp*

12 *evdeki eşlerim b(e)nim çocuklarım*

13 *kimse itiraz etmesin. İtiraz ederlerse*

14 *içeri hazineye bir altun yastuk*

15 *Koço beyine bir at şehir beyine bir*

16 *sığır verip ağır cezaya çarptırılsın(lar). Tanık*

17*(dünyayı gözeten) dört Maharaja, yedi kız kardeş*

18 *tanrıçalar. Şu an tanık İkiçi. Tanık Er Tona.*

19 *Bu belgeyi ağabeyi Boksan Toyın huzurunda*

20 *eşlerime sorup verdim. Bu d(a)mga ben*

21 *Like'nindir. Ben Kaysın Tu sorup yazdım.*

Wp 03 SUK 137, Clark 71, Sayit-Yüsüp 88

1 toŋuz yıl törtünç ay men ḳaraçuḳ agır iglemişte oglum-

2 ḳa ḳalmış tavarıg ötiglep ḳoddum on toḳuz ulug ḥu a çan töşek

3 üç törtkil töşek yiti yürüŋ tarda töşek biş bozaḳ

4 tarda töşek bir tükçük töşeki bir manmur bir siliŋ

5 . . . ḳıdıg keviz altı y(i)g(i)rmi yagaḳ ayaḳ biş yagaḳ tepsi

6 tört igaç tepsi iki yagaḳ könek bir bedizlig sır

7 könek bir yayaḳ ḳapan bir ıgaç ḳapan bir yayaḳ

8 irkün iki sögüt irkün bir sır ayaḳ üç yayaḳ mün

9 uzluḳ iki yayaḳ ḳadıŋ yiti tirek ḳatıŋ bir ḳurug sin

10 . . g bir çaçan iki sır ḳaşuḳ altı kişlik sır çöki sekiz

11 on kişlik ḳızıl çöki bir bedizlig sutḳu üç üçer ḳaplıḳ

12 küp üç birer ḳaplıḳ idiş

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Domuz yıl(ının) dördüncü ay(ında) ben Karaçuk ağır hastalığa (tutulduğum için) oğluma*

2 *kalan malları düzenleyip (vasiyet) bıraktım. On dokuz büyük keçe döşek,*

3 *üç dörtgen döşek, yedi beyaz (tavuk tüyünden) döşek, beş boz*

4 *döşek, bir tükçük döşeği bir manmur bir ipekli*

5 . . . *kumaş on altı tane ceviz kase, beş ceviz tabak,*

6 *dört ağaç tabak, iki ceviz kova, bir işlemeli sırlı*

7 *kova, bir ceviz kase, bir ağaç kase, bir ceviz*

8 *kap, iki sögüt kap, bir sırlı kase, üç ceviz kap*

9 *iki ceviz kap, yedi kavak kap, bir kuru …*

10 . . *g bir çay fincanı, iki sırlı kaşık altı kişilik sırlı çubuk, seksen*

11 *kişilik kızıl çubuk bir işlemeli kutu üç üçer kaplık*

12 *küp üç birer kaplık kap*

Wp 04 SUK 138-139, Clark 69, Usp 55, Sayit-Yüsüp 89
0 . . . . . .
1 . . . . . ıp ḳutlug buḳaḳa bir . .
2 . . . . . üç yastuḳ çao birzün tip bir . . .
3 . . . . . bir iŋek bir işiç bir s(a)naç bir . . .
4 . . . . . ḳ . . . . kalıŋ öçgü üç yastuḳ birzün turmış
5 . . . . . i şuikü ögente bekin bile ülüşlüg . . . . . y(i)g(i)rmi
6 . . . . . te altı şıg yir iç ḳırata s(e)kiz şıg yirte tört
7 . . . . . .çlarta biş şıg yir smdukü ḳırata turmış tutuŋ
8 . . . . . iki şıg yirte maŋa tegmiş altı şıg yir siŋgiŋ
9 . . . . . köl üze suvaḳlıg maŋa t(e)gir on şıg yirte biş şıg yir
10 . . . . . oglan bir at bir ud bir eşgek bir kitmen
11 . . . . . işiç bir snaç on ayaḳ bir iŋek eski ulusnıŋ
12 . . . . . tegmiş tüz y(a)rımnıŋ taytsaŋtaḳı ḳum borluḳumta booş
13 . . . . . z yarıp öŋdün yanın çurḳuşı bile t(e)rbişke birip
14 . . . . . mışḳa birtim t(e)rbişke t(e)gmişi turmuşḳa üç ḳata
15 . . . . . mış senilekni bındusın alḳusın toyın işin saḳış
16 . . . . . içind(e)ki bekin bile üleşip almış borluḳumnı aŋa
17 . . . . . taldınḳı boş yiri bile maŋa lan ḳdḳanlıḳın t(e)rbişke siz
18 . . . . . ülüşke t(e)gmişi sıḳap ög(e)nteki yazılartın almış
19 . . . . . ḳu ḳıratakı turuḳ ögeçüktin almış on şıg yir
20 . . . . . mış öleŋ yir siggikte ulug köl üze suvaḳ-
21 lıg . . . maŋa tegmiş üç künlük yaz suvaḳlıg bir y(a)rım küz künlük
22 . . . . . tüz y(a)rımı taysaŋtaḳı ḳum borluḳumnı boş yiri bile
23 . . . . . öŋdün yanın çırḳuşı bile t(e)rbişke birtim tükel atlıg
24 . . . . . k(a)lıg bekin bile üleşip almış olurur ev bir ḳ(a)ŋlı
25 . . . . . iŋek üç eşgek bir bedük bir kiçig iki işiç bir
26 . . . . . kitmen on ayaḳ bir kümüş ḳupiŋ ana t(e)giri mamat moŋgolçin
27 . . . . . ödekçi bile ortuḳ altı şıg yir bile munça t(e)girni
28 . . . . . z bu munça m(a)ŋa birmiş ülüşni bitigdekiçe alıp
29 . . . . . i üçegü birisi törter s(a)tır tüz tutup yorızunlar
30 . . . l . n tama ata bitigi yorızun tip bar üçün bitig
31 . . bütürüp birtim bu bitigni ḳayusı taplamadın çatış-
32 . . . . ylar
33 . . . . . ni yorıtmamış yazuḳḳa t(e)gip ülüş almadın kişisi
34 . . . . . yiti ḳamçı berge yip yitzün t(a)nuḳ b(e)g buḳa t(a)nuḳ
35 . . . . . ḳutlug beg t(a)nuḳ çgrünçe bu tamga men vpyxnın ol men
36 . . . . . eligim bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

0 . . . . . .

1 . . . . . *ıp Kutlug Buka'ya bir . .*

2 . . . . . *üç yastuk çao versin diye bir . . .*

3 . . . . . *bir inek bir tencere bir çanta bir . . .*

4 . . . . . *ḳ . . . . ödemek için üç yastuk versin. Turmış*

5 . . . . . *i Şuikü kanalında Bekin ile ortak . . . . . yirmi*

6 . . . . . *te altı şıg yer iç tarladan s(e)kiz şıg yerden dört*

7 . . . . . *.çlarta beş şıg yer Smdukü tarlasında Turmış Tutun*

8 . . . . . *iki şıg yerden bana düşen altı şıg yer Singin*

9 . . . . . *göl(ün)den sulanabilen bana düşen on şıg yerden beş şıg yer*

10 . . . . . *oğlan bir at bir sığır bir eşek bir kazma*

11 . . . . . *tencere, bir çanta, on kase, bir inek, eski ulusun*

12 . . . . . *kalmış tam yarısının Taytsan'daki kumlu üzüm bağımdan boş*

13 . . . . . *z bölüp doğu tarafının Çurkuşı ile T(e)rbiş'e verip*

14 . . . . . *mışa verdim. T(e)rbiş'e kalanı Turmuş'a üç defa*

15 . . . . . *mış Senilek'i hepsini toyunu işini sayı*

16 . . . . . *içind(e)ki Bekin ile paylaşıp aldığ(ım) üzüm bağımı ona*

17 . . . . . *dışarıdaki boş yeri ile bana hazırlayacağını T(e)rbiş'e siz*

18 . . . . . *mirastan kalanı Sıkap kanalındaki ovalardan almış*

19 . . . . . *ḳu tarlasındaki Turuk Ögeçük'den aldığı on şıg yer*

20 . . . . . *mış boş yer (mera). Singik'te büyük gölle sulanabilen*

21 *. . . bana kalan üç adet yaz (mevsiminde) sulanabilen bir y(a)rım güz (mevsiminde)*

22 . . . . . *tam yarısını Taysan'daki kum üzüm bağımı boş yeri ile*

23 . . . . . *doğu tarafındaki tarla ile T(e)rbiş'e verdim. Tükel adlı*

24 . . . . . *Bekin ile paylaşıp almış olduğu oturduğu ev. Bir arabalı*

25 . . . . . *inek, üç eşek, bir büyük bir küçük iki tencere, bir*

26 . . . . . *kazma, on kase, bir gümüş ibrik. Ana mirası: Mamat Mongolçin*

27 . . . . . *Ödekçi ile ortak altı şıg yer ile bunça mirası*

28 . . . . . *z bu bunca b(a)na verilen payı vasiyetteki gibi alıp*

29 . . . . . *i üçte birini dörder s(a)tır eşit tutup yaşasınlar.*

30 . . . *l . n Ve ata vasiyetnamesi geçerli olsun diye var olsun (diye) vasiyetname*

31 . . *hazırlayıp verdim. Bu vasiyetnameyi hangisi bulmadan çatış-*

32 . . . . *ylar*

33 . . . . . *ni uygulamamış (gibi) günaha girip pay almadan eşi*

34 . . . . . *yedi kırbaç yiyip ölsün. T(a)nık B(e)g Buka. T(a)nık*

35 . . . . . *Kutlug Beg. T(a)nık Çgrünçe. Bu damga ben . . . Ben*

36 . . . . . *elimle yazdım.*

Wp 05 SUK 141, Clark 76, Usp 127, Sayit-Yüsüp 90

1 taḳıgu yıl ikinti ay y . . . . . niŋ ḳalmışta var ötügi

2 iki inçge tın iki yiplig çug bir ḳ(a)ra çug iki . . . . ḳvgaḳ

3 bir yiplig işgirti iki k . . bir ala torḳu bir . . . . . aḳ

4 bir ületü iniş bir sin . . . bir laty iki ületü alḳugun

5 tört sıtır biş baḳır sökti altun iki sıtır itig

6 altun tört miŋ ḳuanpu biş koyn munça tavarnı men il

7 üzünmiş ogl(a)nım yrp turmışḳa b(e)g turmışḳa eniçükke birürmen

8 bu tamga biz üçegüniŋ ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Tavuk yıl(ının) ikinci ay(ının) y . . . . . niŋ kalan mal beyanıdır.*

2 *İki ince elbise, iki ipli kese, bir siyah kese, iki . . . . örtü*

3 *bir ipli ipek kumaş iki k . . bir renkli ipek bir . . . . . ak*

4 *bir bez . . . bir şal, iki bez hepsi birlikte.*

5 *Dört sıtır beş bakır, sökti altun, iki sıtır takı*

6 *altın, dört bin kuanpu, beş koyun bunca malı ben İl*

7 *Üzünmiş çocuklarım Yrp Turmış'a, B(e)g Turmış'a, Eniçük'e veririm.*

8 *Bu damga biz üçümüzündür.*

Wp 06 SUK 142-143, Sayit-Yüsüp 91

1 . . . . . .

2 nıŋ yaḳası men . ok . . kümüş yolınta

3 basa bitigsiz altı ülüşte tegmiş er

4 kul küŋ yolınta yene tiginiŋ ken-

5 tin yine ḳayaḳa yantut bolmış negü kim

6 yolınta sevinç buḳa munta yoḳ erser . . . .

7 biz bilirbiz timiş yolınta inilerim uur ḳ-

8 (a)ya küvez yulay birle basaçuḳ tutuŋ satmiday açari

9 yavlaḳ öz açari ḳan toyın tutuŋ ḳotana anant

10 tutuŋ tükele esen buḳa şılastı atl(ı)g beg

11 başlap uygur urug ḳadaş üksinte sözleşip

12 atamızınıŋ ülüş bitigindekiçe negüsin

13 kimin tapşura birip muntın taş yiri-

14 niŋ suvınıŋ yaḳasıŋa yene iki bölük

15 bu bitigteki t(a)varḳa tutup on tamga bütün

16 kümüş yastuḳı bir yürüŋ toyın atl(ı)g açari

17 ogl(a)n eligte birip otuz yaştın altın

18 y(i)g(i)rmi yaştın üstün ortun er ebçi iki

19 ḳ(a)rabaş iki at iki ud birle munça t(a)varnı

20 uur ḳaya başlap inilerimke birip

21 öz köŋülüm bolup yaraşıp . . . . . yme vapça

22 yaŋlaça negüme çam ç(a)rım bar erser ḳodup

23 bu bitigni birtim bu künte minçe men

24 elik iş ayguçı minte tugmış sarman

25 tölek başlap oglanlarım birle atamız

26 nıŋ bularḳa ülüş ḳılıp ḳodmış

27 yiriŋe suvıŋa bagıŋa borluḳ-

28 ıŋa negüsiŋe kimiŋe basa inç

29 ḳ(a)yanı oglum . . . . anıŋ ediŋe

30 t(a)varıŋa nesiŋe kimiŋe bu bitig-

31 teki birmiş yastuḳ ḳul küŋ ud . . yol-

32 ınta çam çarım . . . . . .

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 . . . . . .

2 *nın kirası ben . ok . . gümüş için*

3 *sonra yazma bilmeyen miras kalmış altı köle*

4 *cariye için yine prensin ken-*

5 *tine Yine Kaya'ya geri verilecek şeyler*

6 *için Sevinç Buka burada yoksa . . . .*

7 *"Biz sorumlu oluruz." demesi için kardeşlerim Uur Kaya*

8 *Küvez Yulay ile Basaçuk Tutun, Satmiday Açari*

9 *Yavlak Öz Açari, Kan Toyın Tutun Kotana, Anant*

10 *Tutun, Tükel'e Esen Buka Şılastı adlı bey(lerden)*

11 *başlayıp Uygur ailesinin huzurunda anlaşıp*

12 *babamızın miras belgesindeki neyi*

13 *kimi varsa veririz. Bundan sonra taş yerin*

14 *suyun kirasına yine iki parça*

15 *bu vasiyetnamedeki malları tutup on damga bütün*

16 *kümüş yastuğı bir Yürün Toyın adlı açari*

17 *oğlanı elden verip otuz yaş(ın)dan küçük*

18 *yirmi yaş(ın)dan büyük orta (yaşlı) köle, iki*

19 *köle, iki at, iki sığır ile bunca malı*

20 *Uur Kaya(dan) başlayıp kardeşlerime verip*

21 *kendi gönlümle yaraşıp . . . . . kanuna*

22 *uygun neyim (varsa) itiraz olur (diye) hazırlayıp*

23 *bu vasiyetnameyi verdim. Bu günden sonra ben*

24 *iş veren Elik benden doğmuş Sarman*

25 *Tölek(ten) başlayıp oğlanlarım ile babamızın*

26 *bunlara pay edip bıraktığı*

27 *yerine, suyuna, bağına, üzüm*

28 *bağına, her şeyine sonra İnç*

29 *Kaya'yı oğlum . . . . onun malına*

30 *mülküne her şeyine bu vasiyetnamedeki*

31 *verilen yastuk, köle, cariye, sığır . . hakkında*

32 *itiraz . . . . . .*

Mi 01 SUK 146, Clark 63, Usp 115, Sayit-Yüsüp 92

1 . . . . . yıl üçünç ay toḳuz yaŋıḳa . . . . . .

2 . . . . . atay ḳızını . . . . . .

3 . . . . . iŋe birtim artı oglı . . . . . .

4 . . . . . tişip sözleşip atay ḳızḳa birmiş

5 . . . . . iki yastuḳ y(i)g(i)rmi s(a)tır kümüş

6 . . . . . ḳa yanturu birip atay kız . . .

7 barça orpaḳı telüki birle men ḳutlug

8 toŋa atay ḳızını igelep alıp kittim

9 bu künte minçe atay ḳızınıŋ orpaḳ

10 telük negüsi kimi bar tip ineçike

11 inisi iŋe ogulıŋa çam çarım ḳılmaz

12 men men ḳutlug toŋanıŋ içim inim

13 ogulum ḳızım tugmışım ḳadaşım y(e)genim

14 tagayım kim ḳayu kişi ineçike çam . . .

15 ḳılmazunlar apam çam çarım ḳılsarlar

16 ulug süüke biş altun yastuḳ aḳa ini

17 tigitlerke birer altun yastuḳ ḳızgut

18 ötünüp iduḳḳutḳa bir altun yastuḳ

19 kögürüp ḳoço balıḳ ayguçıḳa bir kümüş

20 yastuḳ birip agır ḳıy(ı)nḳa tegzünler

21 tanuḳ t(e)mir tanuḳ ınag ḳulı tanuḳ büken t . . .

22 tanuḳ togan bu t(a)mga men ḳutlug toŋanıŋ ol

23 men b(e)g bars ḳutlug toŋaḳa ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 . . . . . *yıl(ının) üçüncü ay(ının) dokuz(uncu) gün(ün)de . . . . . .*

2 . . . . . *Atay Kız'ı . . . . . .*

3 . . . . . *İne verdim. Artı oğlu . . . . . .*

4 . . . . . *tişip anlaşıp Atay Kız'a vermiş*

5 . . . . . *iki yastuḳ yirmi sıtır gümüş*

6 . . . . . *ḳa geri verip Atay Kız . . .*

7 *Bütün eşyaları ile ben Kutlug*

8 *Tona Atay Kız'ı sahip olup alıp gittim.*

9 *Bu günden sonra Atay Kız'ın eşyası*

10 *neyi kimi var diye İneçik'e*

11 *erkek kardeşine, oğluna itiraz etmem.*

12 *Ben Kutlug Tona'nın ağabeyim, kardeşim,*

13 *oğlum, kızım, çocuklarım, akrabam, yeğenim,*

14 *dayım hiçkimse İneçik'e itiraz . . .*

15 *etmesin. Eğer itiraz ederlerse*

16 *ulu majesteye beş altın yastuk, ağabey, kardeş*

17 *prenslere birer altun yastuk,*

18 *arz edip İdukkut'a bir altun yastuk*

19 *sunup Koço şehri başdanışmanına bir gümüş*

20 *yastuk verip ağır cezaya çarptırılsınlar.*

21 *Tanuk T(e)mir. Tanık Inag Kulı. Tanık Büken t . . .*

22 *Tanık Togan. Bu damga ben Kutlug Tona'nındır.*

23 *Ben B(e)g Bars Kutlug Tona'ya sorup yazdım.*

Mi 02 SUK 147-148, Clark 62, Usp 73-81, U 5242, Sayit-Yüsüp 93

1 bars yıl toḳuzunç ay altı otuzḳa

2 biz otuznuŋ b . . ltur atl(ı)g t(e)mirçi

3 ḳarabaş toyın çognuŋ ay sılıg

4 atl(ı)g ebçi ḳarabaş bözçi bu ikegü

5 begetleriŋe ayıtmatın er ebçi

6 bolmışlar kin men toyın çog

7 otuz bile eşitip adır(ı)m(a)tın

8 toyın çognıŋ ebçi ḳ(a)rabaşnıŋ

9 birtin toyın çog oḳ alır men

10 men otuznuŋ t(e)mirçi ḳ(a)r(a)başnıŋ

11 birtin men otuz oḳ alır men men

12 otuz ḳulumnuŋ negü erser bar

13 tip toyın çogḳa ebçike çam ḳılmaz-

14 men men toyın çog meniŋ küŋnüŋ negü

15 erser bar tip otuzḳa ḳulḳa

16 çam ḳılmaz men tanuḳ ḳarıḳ tanuḳ çavsu

17 tanuḳ ötüken t(e)mir bu t(a)mga biz ikegü-

18 nüŋ ol men mongol buḳa ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Kaplan yıl(ının) dokuzuncu ay(ının) yirmi altı(sın)da*

2 *biz Otuz'un b . . ltur adlı demirci*

3 *köle(si) ile Toyın Çog'nun Ay Sılıg*

4 *adlı pamuk kumaş dokumacısı köle(si) bu ikisi*

5 *beylerine sormadan karı koca*

6 *olmuşlar. Sonra ben Toyın Çog*

7 *Otuz ile duyup ayırmadan*

8 *Toyın Çog'un kadın kölesinin*

9 *birtini (vergisini) Toyın Çog ben üstlenirim.*

10 *Ben Otuz'un demirci kölesinin*

11 *birtini (vergisini) ben Otuz üstlenirim. Ben*

12 *Otuz kölemin neyi olursa olsun*

13 *Toyın Çog'a, kadın köleye itiraz etmem.*

14 *Ben Toyın Çog benim kölemin neyi*

15 *olursa olsun Otuz'a, köleye*

16 *itiraz etmem. Tanık Karık. Tanık Çavsu.*

17 *Tanık Ötüken T(e)mir. Bu damga biz ikimizindir.*

18 *Ben Mongol Buka sorup yazdım.*

Mi 03 SUK 149, Clark 31, Usp 116, Sayit-Yüsüp 94

1 küskü yıl aram ay iki y(e)g(i)mike men ḳıt(a)y

2 ḳayanıŋ suŋ . . . atl(ı)g ḳıt(a)y oglanım

3 yaşıp ḳaç künte tilep tapış(ı)mtın

4 turur . . . . . –ta ineçiniŋ . . . . . .

5 atl(ı)g ḳıt(a)y oglanı taştın sınḳa ḳaŋlı

6 yolın körgeli barıp bir böz ton tapıp

7 kelmiş bu tonug soyup almışḳa ḳulum

8 öldi tip men ḳıt(a)y ḳ(a)ya çamlasar men

9 biz içinteki söz turur tip için yaraşı

10 ineçitin yarım yastuḳ kümüş alıp

11 üzüşüp kesişip kitdim(i)z bukünte ınaru

12 ölmiş ḳıt(a)y yolınta men ḳıt(a)y ḳ(a)ya ineçike

13 sözüm savım çamım çarım yoḳ apam çam

14 çarım ḳılsar men

15 ulug süüke iki yastuḳ ötünüp miŋ

16 begike bir yastuḳ lükçüŋ targuıŋa

17 yarım yastuḳ birip agır ḳın t(e)gir men

18 t(a)nuḳ ḳulun ḳ(a)ya t(a)nuḳ elik t(a)nuḳ t(a)ḳıçuḳ

19 edgü togrıl bu tamga men ḳıt(a)y ḳ(a)yanıŋ ol

20 men ödüş ikigüke ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Fare yıl(ının) ilk ay(ının) on iki(sin)de ben Kıt(a)y*

2 *Kaya'nın sun . . . adlı Kıt(a)y kölem*

3 *kaybolup kaç gün arasam da bulunamamıştır.*

4 . . . . . *–ta İneçi'nin* . . . . . .

5 *adlı Kıt(a)y kölesi dışarıda mezarlığa doğru araba*

6 *yolunu görerek varıp bir kumaş elbise bulup*

7 *gelmiş. Bu elbiseyi soyup alındığı için "kölem*

8 *öldü." diye ben Kıt(a)y K(a)ya itiraz edersem*

9 *biz(im) sözümüz olduğu için buna uygun olarak*

10 *İneçi'den yarım yastuk gümüş alıp*

11 *anlaşıp gittik. Bu günden sonra*

12 *ölmüş Kıt(a)y için ben Kıt(a)y K(a)ya(nın) İneçik'e*

13 *sözüm (ve) itirazım yok. Eğer itiraz*

14 *edersem*

15 *ulu majesteye iki yastuk arz edip bin (kişinin)*

16 *beyine bir yastuk Lükçün hâkimine*

17 *yarım yastuk verip ağır ceza alırım.*

18 *Tanık Kulun K(a)ya. Tanık Elik. Tanık Takıçuk*

19 *Edgü Togrıl. Bu damga ben Kıt(a)y K(a)ya'nındır.*

20 *Ben Ödüş ikisine sorup yazdım.*

Mi 04 SUK 150, Clark 79, Usp 111, Sayit-Yüsüp 95

1 toŋuz yıl onunç ay altı y(e)g(i)rmi-

2 ke men ozmış togrıl inim basa

3 togrıl bileki alış biriş tıltag-

4 ınta ḳıtay yalavaç alp turmış

5 olar üskinte tişip alım birim

6 üzüşdümüz men ozmış togrıl

7 kin öŋdün basa togrılḳa

8 kimniŋ ḳayunıŋ küçin

9 tutup çam çarım ḳılsar men

10 yasataḳı ḳıyınḳa tegir-

11 men tanuḳ alp turmış tanuḳ

12 yrp togrıl men baçaḳ ozmış

13 togrılḳa ayıtıp bitidim

14 bu t(a)mga men ozmış togrılnıŋ ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Domuz yıl(ının) onuncu ay(ının) on altı(sın)da*

2 *ben Ozmış Togrıl, kardeşim Basa*

3 *Togrıl ile alışveriş sebebiyle*

4 *Kıtay Yalavaç (ve) Alp Turmış(ın)*

5 *onlar(ın) huzurunda sözleşip alışveriş*

6 *yaptık. Ben Ozmış Togrıl*

7 *daha sonra Togrıl'a*

8 *herhangi birinin gücünü*

9 *kullanıp itiraz edersem*

10 *yasadaki cezaya çarptırılırım.*

11 *Tanık Alp Turmış. Tanık*

12 *Yrp Togrıl. Ben Baçak Ozmış*

13 *Togrıl'a sorup yazdım.*

14 *Bu damga ben Ozmış Togrıl'ındır.*

Mi 05 SUK 151, Clark 85, Sayit-Yüsüp 96

1 taḳıgu yıl yitnç ay sekiz y(i)g(i)rmike men

2 toyınçog tüşiki basıḳı biz üçegü evte . . .

3 çogı bolmışḳa tugmışımız edgü toŋa tardu

4 öz ḳana üskinte tişip bu künte

5 öŋdünki tüşikiniŋ tangutta ḳıtay-

6 ta negü yme birimi bar erser toyınçog basıḳı

7 bilmez men tüşiki bilir men bu künte

8 kin negü yme ḳalan basıg bolsar üçegü

9 ḳalanmızḳa üleşip birür biz t(a)nuḳ yapıçı

10 tanuḳ abırı bu tamga tüşikiniŋ ol men

11 öz ḳana tu ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Tavuk yıl(ının) yedinci ay(ının) on sekiz(in)de ben*

2 *Toyınçog, Tüşiki, Basıkı biz üçümüz evde . . .*

3 *anlaşmazlık olduğu için akrabamız Edgü Tona Tardu,*

4 *Öz Kana huzurunda sözleşip bu günden*

5 *önce Tüşiki'nin Tangut'ta Kıtay'da*

6 *her ne vereceği varsa Toyınçog (ve) Basıkı*

7 *sorumlu değil. Tüşiki sorum olurum. Bu günden*

8 *sonra kalan basıg (vergisi) olsa üçümüz*

9 *vergiyi paylaşıp veririz. Tanık Yapıçı.*

10 *Tanık Abırı. Bu damga Tüşiki'nindir. Ben*

11 *Öz Kana Tu sorup yazdım.*

Mi 06 SUK 152, Clark 81, Usp 48, Sayit-Yüsüp 97

1 it yıl ikinti ay toḳuz yaŋıḳa men

2 ḳanturmış togrıl kedireke birmiş asıglıg

3 biş satır kümüşüg tükel altım ög

4 bitigi yoḳ bolmışḳa buçuŋ bitig

5 birdim kin öŋtün ög bitigi

6 ünser yorım(a)zun buçuŋ bolzun

7 tanuḳ yaŋa bars tanuḳ buyançuḳ

8 bu t(a)mga men ḳanturmış togrılnıŋ ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Köpek yıl(ının) ikinci ay(ının) dokuz(uncu) gün(ün)de ben*

2 *Kanturmış, Togrıl Kedire'e verdiğim faizli*

3 *beş satır gümüşü tamamen aldım. Orijinal*

4 *belgesi kaybolduğu için geçici belge*

5 *verdim. Sonra orijinal belge*

6 *ortaya çıkarsa geçersiz olsun.*

7 *Tanık Yana Bars. Tanık Buyançuk.*

8 *Bu damga ben Kanturmış Togrıl'ındır.*

Mi 07 SUK 153, Clark 72, Usp 112, Sayit-Yüsüp 98

1 ḳoyn yıl ç(a)ḥş(a)put ay y(i)g(i)rmike men yuḳa

2 basa togrılnıŋ sevig bürt bile-

3 ki çamlıg edgü ḳuturulmış olar bile

4 bitig ḳılıp birmiş asıglıg kümüş-

5 tin basa togrılnıŋ basıgḳa teg-

6 miş sekiz sıtır kümüşüg men yuḳa

7 altımög bitigin titp basa togrıl-

8 ḳa çamım yoḳ özge onluḳlarınta

9 çamım üzülmeyükkeög bitigin

10 birmetim tanuḳ . . . . . tanuḳ bulat

11 bu tamga men yuḳanıŋ ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Koyun yıl(ının) on ikinci ay(ının) yirmi(sin)de ben Yuka*

2 *Basa Togrıl'ın Sevig bürt ile*

3 *davalı Edgü Kuturulmış onlar ile*

4 *anlaşma yapıp verdiği faizli gümüş-*

5 *ten Basa Togrıl'ın basıg (vergisinden) kalmış*

6 *sekiz sıtır gümüşü ben Yuka*

7 *aldım. Ana (orijinal) belgeyi yok edip Basa Togrıl'a*

8 *itirazım yok. Başka onluklarına*

9 *itirazım geçerli olmayacağı için ana (orijinal) belgeyi*

10 *vermedim. Tanık . . . . . Tanık Bulat.*

11 *Bu damga ben Yuka'nındır.*

Mi 08 SUK 154, Clark 72, Usp 120, Sayit-Yüsüp 99

1 biçin yıl onunç ay altı y(i)g(i)rmike men ineçi alp togrılḳa tutar yiti

2 küri üyürni apam k(i)lmişte alp togrılḳa yiti küri üyür köni birgil

3 tiser men ineçi ḳoyn yıltın berü tüşi bile köni birürmen apam . . . .

4 birgü ermez tiser men ineçi çamsız tutar men t(a)nuḳ tumdur bu t(a)mga m(e)niŋ ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Maymun yıl(ının) onuncu ay(ının) on altı(sın)da ben İneçi Alp Togrıl için tuttuğum yedi*

2 *küri mısırı (Alp Togrıl) geldiğinde Alp Togrıl'a "Yedi küri mısır(ı) doğru bir şekilde ver"*

3 *derse ben İneçi koyun yıl(ın)dan itibaren faizi ile doğru bir şekilde veririm. Eğer . . . .*

4 *"verilecek yok" derse ben İneçi itiraz etmem. Tanık Tumdur. Bu damga benimdir.*

Mi 09 SUK 154, U 5534, Sayit-Yüsüp 100

1 yılan yıl ar(a)m ay altı otuzḳa biz . . . . . .

2 . . . . . bile bi üçgün

3 adaş boltumuz kim ḳayu kişi kitser biz bir

4 inçge böz birirbiz amr(a)mas(a)r abita t(e)ŋri

5 burḫan uluşınta tugmalım men öz togrıl üçgüke

6 ayıtıp bitidim ötig ḳıltım bu tamga biz

7 törtgünnüŋ ol t(a)nuḳ esen t(a)nuḳ t(ı)şırd

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Yılan yıl(ının) ilk ay(ının) yirmi altı(sın)da biz . . . . . .*

2 . . . . . *ile biz üçümüz*

3 *adaş olduk. Kime hangi kişi(ye) gidersek bir*

4 *ince pamuk kumaş veririz. Sevmezsek Abita Tanrı*

5 *Burhan ülkesinde doğmayalım. Ben Öz Togrıl üçüne*

6 *sorup yazdım, kaydettim. Bu damga biz*

7 *dördümüzündür. Tanık Esen. Tanık T(ı)şırd.*

Mi 10 SUK 155, Clark 87, Sayit-Yüsüp 101

1 . . . yıl sekizinç ay altı otuzḳa men atay pintuŋ-

2 nuŋ satıgı toḳuz yastuḳ çaonı şivsay taysıtın

3 tükel sanap alıp bu bitigni birtim tanuḳ baçau togrıl

4 tanuḳ ilavu bu çug tamga men ataynıŋ ol men özüm bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 . . . *yıl(ının) sekizinci ay(ının) yirmi altı(sın)da ben Atay, Pintun'un*

2 *satış (bedeli) dokuz yastuk çaoyu Şivsay Taysı'dan*

3 *tamamen sayıp alıp bu senedi verdim. Tanık Baçau Togrıl.*

4 *Tanık İlavu. Bu damga ben Atay'ındır. Ben kendim yazdım.*

Mi 11 SUK 156, Clark 90, U 5250 Usp 83, Sayit-Yüsüp 102

1 taḳıgu yıl törtünç

2 ay sekiz y(i)g(i)rmike

3 kiŋtsuin şila-

4 taḳı yitmiş iki

5 kiçigni men

6 titso şila

7 . . altım tanuḳ

8 esen tutuŋ

9 bu tamga men titso

10 şilanıŋ ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Tavuk yıl(ının) dördüncü*

2 *ay(ının) on sekiz(in)de*

3 *Kintsuin Şila-*

4 *daki yetmiş iki*

5 *öğrenciyi ben*

6 *Titso Şila*

7 . . *aldım. Tanık*

8 *Esen Tutun.*

9 *Bu damga ben Titso*

10 *Şila'nındır.*

Mi 12 SUK 157, Clark 91, U 5249, Usp 84, Sayit-Yüsüp 103

1 taḳıgu yıl törtünç ay sekiz

2 y(i)g(i)rmike murut v(i)rḥarḳa ḳoşmış

3 ayagḳa tegimlik ḳodmış töşekte orunta

4 kiŋtsuin şila bir eski töşek

5 bir eski taman çımdannı biz toyın

6 ḳulı şila kamtsuin şilalar aldım(ı)z

7 tanuḳ esen tutuŋ ol

<u>Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı</u>

1 *Tavuk yıl(ının) dördüncü ay(ının) on*

2 *sekiz(in)de Murut Manastırı(na) saygıdeğer*

3 *Koşmı(ın) koyduğu döşekten, yerden*

4 *Kintsuin Şila bir eski döşek*

5 *bir eski elbiseyi biz Toyın*

6 *Kulı Şila (ve) Kamtsuin Şila aldık.*

7 *Tanık Esen Tutun'dur.*

Mi 13 SUK 158, Clark 89, Usp 125, Sayit-Yüsüp 104

1 luu yıl ç(a)ḥşap(u)t ay biş yaŋıḳa bizler k(e)rsin

2 arslan balban bile beg tutar altı sıtır altı b(a)ḳır

3 kümüşte biş s(ı)tır biş b(a)ḳır altımız bir s(ı)tır

4 bir b(a)ḳır kümüşni beg boşudı bu kümüş-

5 ni basa togrıltın altım(ı)z bu t(a)mga t(a)nuḳ

6 klirt tanuḳ mayaḳ bu t(a)mga biziŋ ol men

7 tegirçi bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Ejderha yıl(ının) on ikinci ay(ının) beş(in)de bizler K(e)rsin*

2 *Arslan Balban ile beyin tuttuğu altı sıtır altı b(a)kır*

3 *gümüşten beş s(ı)tır beş b(a)ḳır aldık. Bir s(ı)tır*

4 *bir b(a)ḳır gümüşü bey bağışladı. Bu gümüşü*

5 *Basa Togrıl'dan aldık. Bu damga. Tanık*

6 *Klirt. Tanık Mayak. Bu damga bizimdir. Ben*

7 *Tegirçi yazdım.*

Mi 14 SUK 158, Clark 88, Usp 126, Sayit-Yüsüp 105

1 biçin yıl bir y(i)g(i)rminç ay on yaŋıḳa biz

2 basa t(e)mir ked t(a)ş birle açıgḳa ḳod-

3 ar arpa kümüşinte edgü unınta-

4 ḳı bir şıg iki küri arpanıŋ

5 üç s(ı)tır altı baḳır kümüş

6 altım(ı)z bu arpanı açıgḳa kelür-

7 ip birürbiz bu tanuḳ taş bu tamga

8 biz ikigünüŋ ol men asıg bitidim

<u>Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı</u>

1 *Maymun yıl(ının) on birinci ay(ının) on(uncu) gün(ün)de biz*

2 *Basa T(e)mir (ve) Ked T(a)ş ile ambara konacak*

3 *arpa için iyi un için*

4 *bir şıg iki küri arpa*

5 *üç s(ı)tır altı bakır gümüş*

6 *aldık. Bu arpayı ambara getirip*

7 *veririz. Bu tanık Taş. Bu damga*

8 *biz ikimizindir. Ben asıg yazdım.*

Mi 15 SUK 159, Clark 92, Usp 117, Sayit-Yüsüp 106

1 it yıl çaḫş(a)pat ay biş otuzḳa ineçiniŋ

2 saŋḳa ḳotgan üç küri ürni men iliçük

3 ḳutlug bürt biz ikigü altım bu tamga biz

4 ikigünüŋ ol

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Köpek yıl(ının) on ikinci ay(ının) yirmi beş(in)de İneçi'nin*

2 *depoya koyacağı üç küri mısırı ben İliçük (ve)*

3 *Kutlug Bürt biz ikimiz aldı(k). Bu damga biz*

4 *ikimizindir.*

Mi 16 SUK 160, Clark 93, Usp 124, Sayit-Yüsüp 107

1 . . . yıl . . . . . z y(i)g(i)rmike . . . .

2 . . . ḳara . . . ke satmış ta. . .

3 k . . . . . .i sekiz on lükçüŋ

4 kidini yorır bözüg tükel altım

5 kin öŋtün yoḳ tanuḳ ḳançuḳ

6 . . . . . iş ḳ(a)ya bit . . . . m . . . . . n . . . . . .

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 . . . *yıl(ının)* . . . . . *z yirmi(sin)de* . . . .

2 . . . *ḳara . . . ke satmış ta. . .*

3 *k . . . . . .i on sekiz Lükçün*

4 *pazarı(nda) geçerli pamuk kumaşı tamamen aldım.*

5 *Başka yok. Tanık Kançuk.*

6 . . . . . *iş ḳ(a)ya bit . . . . m . . . . . n . . . . . .*

Mi 17 SUK 160-161, Clark 82, Usp 12, Sayit-Yüsüp 108

1 ḳoyn yıl aram ay on sekizke biz inç buḳa
2 arug ikegü terbiş apam . . yme ergente bitig
3 birtimiz erdi ḳoçotaḳı taysaŋ borluḳ balıḳ
4 borluḳ taştın ḳaç bölük yirniŋ satagı
5 altı yüz yastuḳ çao içindin yüz yastuḳ birip
6 ḳalgan biş yüz yastuḳ çao ḳaldı bu çaonı
7 ogul tigin yeŋgemizke yaz küz kim kelser
8 tegürüp birürbiz bu bitigdeki çaonı birginçe
9 bitigni kim alıp kelser negükeme tıldamayın
10 bütürüp birürbiz bu bitigdeki çaonı birginçe
11 biz inç buḳa arug iştin taştın bar yoḳ
12 bolsar biz birle alguçı tuŋsu taypaoşın men
13 inç buḳanıŋ inim esen men arugnıŋ
14 oglum ḳara tuyma ikegü bu bitigteki
15 çaonı bitig yosunça negükeme tıldamayın
16 çamsız köni birürbiz
17 bu nişan men inç buḳanıŋ ol
18 bu nişan men arugnıŋ ol
19 bu nişan men paoşın eseniŋ ol
20 bu nişan men paoşın ḳara tuymanıŋ ol
21 bu nişan men tanuḳ torçınıŋ ol
22 bu nişan men arugnıŋ ol
23 bu nişan men tanuḳ tölek ḳ(a)yanıŋ ol
24 men tugma bular inç buḳa arug ikegüniŋ
25 sözinçe bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Koyun yıl(ının) ilk ay(ının) on sekiz(in)de biz İnç Buka*

2 *Arug ikimiz Terbiş'e . . senet*

3 *vermiştik. Koço'daki Taysan bağı, şehir(deki)*

4 *bağ dışında birkaç parça yerin satış bedeli*

5 *altı yüz yastuk çao içinden yüz yastuk verip*

6 *kalan beş yüz yastuk çao kaldı. Bu çaoyu*

7 *Ogul Tigin (ve) yengemize yaz güz kim gelirse*

8 *ulaştırıp veririz. Bu senetteki çaoyu verinceye kadar*

9 *senedi kim alıp gelirse hiçbirşeyi gözetmeden*

10 *tamamlayıp veririz. Bu senetteki çaoyu verinceye kadar*

11 *biz İnç Buka, Arug ortadan kaybolursak*

12 *kefil olarak ben*

13 *İnç Buka'nın kardeşi Esen, ben Arug'un*

14 *oğlu Kara Tuyma ikimiz bu senetteki*

15 *çaoyu senet kanununa göre hiçbirşeyi gözetmeden*

16 *itirazsız doğru bir şekilde veririz.*

17 *Bu nişan ben İnç Buka'nındır.*

18 *Bu nişan ben Arug'undur.*

19 *Bu nişan ben kefil Esen'indir.*

20 *Bu nişan ben kefil Kara Tuyma'nındır.*

21 *Bu nişan ben tanık Torçı'nındır.*

22 *Bu nişan ben Arug'undur.*

23 *Bu nişan ben tanık Tölek K(a)ya'nındır.*

24 *Ben Tugma bunlar(ın) İnç Buka (ve) Arug ikisinin*

25 *sözüne göre yazdım.*

Mi 18 SUK 162, Clark 80, U 5251, Usp 5, Sayit-Yüsüp 109

1 yılan yıl ar(a)m ay tört otuzḳa men balaḳ umar

2 ikegü taşıḳ başındaḳı yarım tarını yarım torḳunı

3 turıtın alıp ög bitigi yoḳ bolmış üçün

4 tutup turgu yanut bitig birtimiz soŋ bitig

5 ünser vuçuŋ bolup yorımazun tanuḳ torçı

6 tanuḳ bürlüg ḳ(a)ya bu nişan biz balaḳ umar ikegü-

7 niŋ ol men ḳınḳudu ikegüke inçge ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Yılan yıl(ının) ilk ay(ının) yirm dört(ün)de Ben Balak (ve) Umar*

2 *ikimiz Taşık için yarım deriyi yarım ipeği*

3 *Turı'dan alıp ana (orijinal) belgesi yok olduğu için*

4 *(bunun yerini) tutacak geçici senet verdik. Sonra senet*

5 *ortaya çıkarsa geçersiz olup kullanılmasın. Tanık Torçı.*

6 *Tanık Bürlüg K(a)ya. Bu nişan biz Balak (ve) Umar ikimizindir.*

7 *Ben Kınkudu ikisine böyle sorup yazdım.*

Mi 19 SUK 163-164, Clark 74, U 5246, Usp 32, Sayit-Yüsüp 110

1 koyn yıl aram ay on yaŋıḳa men taşıḳ turıḳa
2 bitig birür men men ḳalanḳa yadap birim alım
3 telim bolup alımçılarımma telim bolup
4 turgu teg bolmayın ḳaçıp yaşıp barmış
5 üçün yene turı birleki maŋa teger üç
6 er kömer borluḳumnı turuḳa meniŋ birim-
7 lerimni sen üzüp sen alıp ḳalırmusan tiser men
8 yoḳ erser özge kişike ḳodar men tiser-
9 men turı birimiŋni men birür men borluḳḳa
10 özge kişi kögürmez men timiş üçün barça
11 toyınḳa iki tavar ḳançuḳḳa yarım küp bor
12 yumşaḳḳa iki şıg ür bir ḳ(a)ra ton ḳıtay
13 buḳaḳa üç tavar munça neselerni san birip
14 bitiglerim algıl tip ḳodup bardım bu nese-
15 lerni turı birip birimimni turı üzser bu
16 borluḳ turıḳa töleç bolzun yene bu neselerni
17 men taşıḳ yanıp kelip turıḳa tölep birs(e)r-
18 men men turı borluḳnı yanturup birür men men
19 taşıḳ üç yılḳa t(e)gi yanıp kelip bu neseler-
20 ni turıḳa birmeser men borluḳ turıḳa togru
21 töleç bolzun t(a)nuḳ kersin t(a)nuḳ ögrünç buḳa
22 bu nişan men taşıḳnıŋ ol men baçaḳ turmış
23 taşıḳ apamḳa ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Koyun yıl(ının) ilk ay(ının) on(uncu) gün(ün)de ben Taşık Turı'ya*

2 *senet veririm. Kalan (vergisine) gücüm yetmeyip birim alım (vergisi)*

3 *çok olup alacaklılarım çok olduğu için*

4 *duracak gibi olmayıp kaçıp gizlenip gittiğim*

5 *için yine Turı ile bana düşen üç*

6 *erlik bağımı Turu'ya "Benim vergilerimi*

7 *sen ödeyip sen alıp üstlenir misin?" dersem*

8 *"yoksa başka kişiye bırakırım" dersem*

9 *Turı "Vergini ben veririm, bağa*

10 *başka kişi sokmam" dediği için Barça*

11 *Toyın'a iki ipekli kumaş; Kançuk'a yarım küp şarap;*

12 *Yumşak'a iki şıg mısır bir k(a)ra elbise, Kıtay*

13 *Buka'ya üç ipekli kumaş "Bunca eşyayı sen verip*

14 *senetlerimi al." deyip bırakıp gittim. Bu eşyaları*

15 *Turı verip vergiyi Turı öderse bu*

16 *bağ Turı'ya tazminat olsun. Yine bu eşyaları*

17 *ben Taşık geri dönüp Turı'ya ödeyip verirsem*

18 *ben Turı bağı geri veririm. Ben*

19 *Taşık üç yıla kadar dönüp gelip bu eşyaları*

20 *Turı'ya vermezsem bağ Turı'ya doğrudan*

21 *tazminat olsun. T(a)nık Kersin. T(a)nık Ögrünç Buka.*

22 *Bu nişan ben Taşık'ındır. Ben Baçak Turmış*

23 *Taşık Apam'a sorup yazdım.*

Mi 20 SUK 165, Clark 86, U 5245, Usp 14, Sayit-Yüsüp 111

1 tavışgan yıl ikinti ay iki otuzḳa biz
2 beg buḳa bay buḳa yürüŋ ḳıpçaḳ il buḳa
3 malda ḳıdan y(e)ne yürüŋ tümen kök t(e)mür
4 esen t(e)mür meŋgü t(e)mür turmış utmış tınmış
5 ḳul ḳ(a)ya umınçı isigi tölek abış başlap
6 il bodunḳa ol öŋdüninte yuŋlaḳlıḳ böz
7 kergek bolup ınal ḳoçtın yüz iki y(a)rım baglıḳ
8 böz alıp bizni bile ḳalançı turını borluḳçı
9 birip biznin burun birgüçi ḳ(a)ra toyın atl(ı)g
10 ḳalançımızını yanturup altımız bu borluḳ
11 uçagur turının üçün amtı bu kün
12 başlap bu turıta negüme ḳalan ḳavut tütün
13 ḳ(a)bın ḳodgu umdu borluḳ eŋiz t(i)rig
14 ür kepez ḳavlalıḳ eŋiz basıg salık
15 negüme ḳatılmaz bir salmaz biz tip bu
16 budaşırı baḫşıḳa tapşurup birtimiz
17 bu işke tanuḳ iş buḳa tanuḳ era buḳa
18 t(a)nuḳ mısır t(a)nuḳ kersin bu nişan biz
19 bitigteki çe atl(ı)g il bodunnıŋ ol
20 men baçaḳ turmış bitkeçi ilke bodunḳa
21 üç kata inçge ayıtıp bitidim
22 bu nişan t(a)nuḳ men iş buḳanıŋ ol
23 bu nişan t(a)nuḳ men era buḳanıŋ ol
24 bu nişan t(a)nuḳ men mısırnıŋ ol
25 bu nişan tanuk men kersiniŋ ol
26 ilke asıgı bar üçün borluḳ igesi
27 turını borluḳçı birip ḳ(a)ra toyınnı
28 yanturup altımız

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Tavşan yıl(ının) ikinci ay(ının) yirmi iki(sin)de biz*
2 *Beg Buka, Bay Buka, Yürün, Kıpçak, İl Buka*
3 *Malda Kıdan yine Yürün, Tümen, Kök T(e)mür,*
4 *Esen T(e)mür, Mengü T(e)mür, Turmış, Utmış, Tınmış,*
5 *Kul K(a)ya, Umınçı, İsigi, Tölek, Abış(tan) başlayıp*
6 *ülke halkına önceden kullanmak için pamuk kumaş*
7 *gerek olup Inal Koç'tan yüz iki y(a)rım bağlı*
8 *pamuk kumaş alıp biz Kalançı Turı'yı bağcı*
9 *verip bizim önce verilen K(a)ra Toyın adlı*
10 *vergi toplayan kişiyi geri döndürüp aldık. Bu bağ*
11 *esasen Turı'nın (olduğu) için şimdi bugün(den)*
12 *başlayıp bu Turı'dan kalan kavut (vergi), tütün,*
13 *ḳ(a)bın (vergi), ḳodgu (vergi), umdu (vergi), bağ, anız,*
14 *mısır, pamuk, sebze bahçesi, anız, basıg (vergi), salık (vergi),*
15 *varsa hiçbirşeye katılmayız, ödemeyiz diye bu(nu)*
16 *Budaşırı Bahşı'ya teslim edip verdik.*
17 *Bu işe tanık İş Buka. Tanık Era Buka.*
18 *Tanık Mısır. Tanık Kersin. Bu nişan*
19 *senetteki gibi adları olan ülke halkınındır.*
20 *Ben Baçak Turmış (yazıcı) ülkenin halkına*
21 *üç defa böyle sorup yazdım.*
22 *Bu nişan tanık ben İş Buka'nındır.*
23 *Bu nişan tanık ben Era Buka'nındır.*
24 *Bu nişan tanık ben Mısır'ındır.*
25 *Bu nişan tanık ben Kersi'nindir.*
26 *Ülke(ye) faydası olduğu için bağ sahibi*
27 *Turı'yı bağcı (olarak) verip K(a)ra Toyın'ı*
28 *geri döndürüp aldık.*

Mi 21 SUK 167, Clark 73, U 5244, Usp 6, Sayit-Yüsüp 112

1 it yıl bir y(i)g(i)minç ay on yaŋıḳa men era t(e)mür turıḳa

2 bitig birür men turınıŋ borluḳnıŋ maŋa ḳılıp birmiş

3 baş bitig idiş bitig ol soŋ bayan çin bitig

4 ol tip çam çarım ḳılmaz men borluḳın ḳaçan til(e)s(e)r negükeme

5 şıltamayın yanturup birür men y(e)ne toŋuz yıl edlemişke

6 altmış tmbin süçüg yaḳanı köni birür men bu sözke

7 tanuḳ sevinç ḳ(a)ya t(a)nuḳ budaşiri bu nişan men era t(e)mürniŋ ol

8 men baçaḳ turmış erge t(e)mür aḳaḳa ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Köpek yıl(ının) on birinci ay(ının) on(uncu) gün(ün)de ben Era T(e)mür Turı'ya*

2 *sözleşme veririm. Turı'nın bağına (ait) bana hazırlayıp verdiğ(i)*

3 *asıl sözleşme geçici sözleşmedir. Sonra "önceki gerçek sözleşmedir"*

4 *diye itiraz etmem. Bağı ne zaman isterse bir şey*

5 *gözetmeden geri veririm. Yine domuz yıl(ının) içinde*

6 *altmış tmbin şarap kirasını doğru bir şekilde veririm. Bu söze*

7 *tanık Sevinç K(a)ya. Tanık Budaşiri. Bu nişan ben Era T(e)mür'ündür.*

8 *Ben Baçak Turmış Erge T(e)mür ağabeye sorup yazdım.*

Mi 22 SUK 168, Clark , U 5278, Usp 19, Sayit-Yüsüp 113

1 yunt yıl ikinti ay sekiz

2 otuzḳa maŋa ḳ(a)yımtuḳa

3 edlep yigü borluḳ kergek

4 bolup mısırnıŋ şuküteki

5 borluḳsıŋ aldım bu borluḳ-

6 ḳa eŋiz tutsa birim alım

7 kelse men mısır bilürmen ḳ(a)yımtu

8 bilmez tanuḳ beg buḳa tanuḳ

9 ilçi bu nişan men mısır ḳ(a)yanıŋ

10 ol men ḳ(a)yımtu

11 mısırḳa ayıtıp

12 bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *At yıl(ının) ikinci ay(ının) on*

2 *sekiz(in)de bana K(a)yımtu'ya*

3 *işleyip yiyecek bağ gerek*

4 *olup Mısır'ın Şukü'deki*

5 *bağını aldım. Bu bağa*

6 *anız tutsa birim alım (vergi)*

7 *gelse ben Mısır sorumlu olurum. K(a)yımtu*

8 *sorumlu olmaz. Tanık Beg Buka. Tanık*

9 *İlçi. Bu nişan ben Mısır K(a)ya'nındır.*

10 *Ben K(a)yımtu*

11 *Mısır'a sorup*

12 *yazdım.*

Mi 23 SUK 169, U 5248, Sayit-Yüsüp 114

1 yunt yıl çaḥşaput ay on yaŋıḳa men ögrünç

2 k(a)ya yıgıdanḳa yantut bitig birürmen

3 bu borluḳnıŋ tört yılı toşmışḳa

4 otuz yiti bözin tapşurup birip alıp

5 borluḳnı yanturup birürmen bu böz iki baglıḳ

6 böz ol tanuḳ tapmış tanuḳ kizigin bu nişan

7 men ögrünç ḳ(a)yanıŋ ol men ardana bitidim

<u>Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı</u>

1 *At yıl(ının) on ikinci ay(ının) on(uncu) gün(ün)de ben Ögrünç*

2 *K(a)ya Yıgıdan'a yanıt mektub(u) veririm.*

3 *Bu bağın dört yılı (için) Tosmış'a*

4 *otuz yedi pamuk kumaşı iletip, verip, alıp*

5 *bağı geri veririm. Bu pamuk kumaş çift kat*

6 *pamuk kumaştır. Tanık Tapmış. Tanık Kizigin. Bu nişan*

7 *ben Ögrünç K(a)ya'nındır. Ben Ardana yazdım.*

Mi 24 SUK 169-170, Clark 78, Sayit-Yüsüp 115

1 it yıl sekizinç ay yeg(i)rmi altıḳa men

2 muŋsuz ḳ(a)ya turmış temürke bitig birür men

3 apamnıŋ ögürtiçe temürke ülüş ḳıl(ı)p ḳodmış

4 çug adırıp tıŋaḳa borluḳınḳa apamnıŋ

5 bitigi . . . çın tep çın üçün tıŋaḳatın

6 satgın almış baş bitigin birip bu borluḳta

7 çamım ḳargaşa yoḳ tep bitig birdim mundın

8 soŋra men özüm oglanım aḳa inim

9 onluḳum yüzlüḳüm kim kimme çam

10 ḳargaşa ḳılmazunlar çamlasarlar söz-

11 lerimiz yorımazun bu sözke ḳora ḳıtay tanuḳ

12 küçtemür açbuḳa tükel ḳ(a)ya buyan ḳ(a)ya tanuḳ

13 bu nişan men muŋsuz ḳ(a)yanıŋ ol men togda

14 muŋsuz ḳaya aytıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Köpek yıl(ının) sekizinci ay(ının) on altı(sın)da ben*

2 *Munsuz K(a)ya Turmış Temür'e senet veririm.*

3 *Dedemin öğütü(ne) uygun olarak Temür'e çalıyla ayırıp miras bıraktığı*

4 *Tınaka'nın üzüm bağına dedemin*

5 *senedi . . . gerçek olduğundan Tınaka'dan*

6 *satın alınmış asıl senedi verip bu üzüm bağı ile ilgili*

7 *itirazım yok diye senet verdim. Bundan*

8 *sonra ben kendim, çocuğum, ağabeyim, kardeşim*

9 *onluğum, yüzlüğüm hiçkimse itiraz (etmesin),*

10 *kargaşa çıkarmasın. İtiraz ederlerse sözlerimiz*

11 *geçersiz olsun. Bu söze Kora Kıtay tanık.*

12 *Küçtemür Açbuḳa, Tükel K(a)ya, Buyan K(a)ya tanık.*

13 *Bu nişan ben Munsuz K(a)ya'nındır. Ben Togda*

14 *Munsuz Kaya sorup yazdım.*

Mi 25 SUK 171, U 5247, Sayit-Yüsüp 116

1 yılan yıl ikinti ay üç yaŋıḳa
2 men temür ombu bu sıḳıduḳa ḳoço-
3 taḳı yirte suvta mediz bile teŋ
4 yizün tip bitig birdim sıḳapta
5 üstün altın yirte yarımnı çaḳçaḳta
6 on iki şıg yirte yarımnı y(e)ne adaḳta
7 sekiz şıg yirte yarımnı y(e)ne adırı sinte
8 . . . . şıg yirte yarımnı y(e)ne yol toganta
9 üç şıg yirte yarımnı y(e)ne buḳapaçı
10 ḳırata sekiz şıg yirte yarımnı y(e)ne . . . .
11 . . . . . ḳırata on şıg yirte üç şıg
12 . . . . . .ç ḳırata biş şıg yirte yarımnı
13 . . . . . ögente altı şıg yir . . . . ta
14 . . . . . şıg ḳavlalıḳ y(e)ne
15 . . . . . bile ülüşlüg
16 . . . . . borluḳ
17 . . . . . adaḳta on iki şıg
18 . . . . . sarḳuta sekiz
19 . . . . . te balıḳ tübin
20 . . . . . .i şıg kösür yir
21 . . . . . köl üze suvaḳlıḳ on şıg yir
22 bu yirlerni sıḳıdu mediz bile
23 teŋ yizün . . . tip . . nişan . çizip
24 bitip birür men bu nişan men temür ombu-
25 nıŋ ol men mısır ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Yılan yıl(ının) ikinci ay(ının) üç(üncü) gün(ün)de*

2 *ben Temür Ombu bu Sıkıdu'ya Koço'daki*

3 *yerde suda Mediz ile denk*

4 *yesin diye senet verdim. Sıkap'ta*

5 *üstte, altta (bulunan) araziden yarısını Çakçak'ta*

6 *on iki şıg yerden yarısını yine Adak'ta*

7 *sekiz şıg yerden yarısını yine Adırı Sin'de*

8 . . . . *şıg yerden yarısını yine Yol Togan'da*

9 *üç şıg yerden yarısını yine Bukapaçı*

10 *boş tarladan sekiz şıg yerden yarısını yine . . . .*

11 . . . . . *tarladan on şıg yerden üç şıg*

12 . . . . . *.ç tarladan beş şıg yerden yarısını*

13 . . . . . *su kanalında altı şıg yir . . . . ta*

14 . . . . . *şıg sebze bahçesi yine*

15 . . . . . *bile hisseli*

16 . . . . . *üzüm bağı*

17 . . . . . *Adak'ta on iki şıg*

18 . . . . . *Sarku'ta sekiz*

19 . . . . . *te şehr(in) sonu*

20 . . . . . *.i şıg yer*

21 . . . . . *gölle sulanabilen on şıg yer*

22 *bu yerleri Sıkıdu Mediz ile*

23 *denk yesin . . . diye . . nişan . çizip*

24 *senet veririm. Bu nişan ben Temür Ombu'nundur.*

25 *Ben Mısır sorup yazdım.*

Mi 26 SUK 172-173, Clark 77, U 5266, Usp 62, Sayit-Yüsüp 117

1 it yıl onunç ay sekiz yaŋıḳa

2 men sadınıŋ ortuḳlug

3 adaḳ totoḳtaḳı üç baḳır

4 lalnı men sadı öŋtün kidin

5 satıgḳa yorıp yüz yastuḳ-

6 ḳa kesişdimiz yüz yastuḳḳa

7 barsa elig yastuḳluḳ

8 edni men sadı

9 adaḳ totoḳḳa kelürüp birürmen

10 yüz yastuḳḳa tegmese bu . . oḳ

11 lalnı kelürüp birürmen

12 tanuḳ uruz tanuḳ somaçı

13 bu nişan men sadınıŋ ol

14 men yaraḳ sadıḳa ayıtıp bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Köpek yıl(ının) onuncu ay(ının) sekiz(inci) gün(ün)de*

2 *ben Sadı'nın*

3 *Adak Totok ile ortaklı üç bakır*

4 *yakutu ben Sadı doğudan batıdan*

5 *satışa çıkarıp yüz yastuğa*

6 *anlaştık. Yüz yastuğa*

7 *varırsa elli yastukluk*

8 *malı ben Sadı*

9 *Adak Totok'a getirip veririm.*

10 *Yüz yastuğa ulaşmazsa bu . . oḳ*

11 *yakutu getirip veririm.*

12 *Tanık Uruz. Tanık Somaçı.*

13 *Bu nişan ben Sadı'nındır.*

14 *Ben Yarak Sadı'ya sorup yazdım.*

Mi 27 SUK 173, Clark 87, Sayit-Yüsüp 118

1 luu yıl toḳuzunç ay tört

2 yaŋıḳa men tikuy tayşı atay-

3 nıŋ ş'iusayḳa satmış ḳul-

4 nıŋ yolınta ş'iusay bile

5 yaraşıp ş'iusayḳa oḳ birip

6 kitdim sayın buḳatın öz-

7 k(e)ye kimtinme çam çarım

8 kelser men tikuy tayşi

9 bilirmen t(a)nuḳ t(a)ngut buḳa men

10 tikuy tayşi bitidim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Ejderha yıl(ının) dokuzuncu ay(ının) dörd(üncü)*

2 *gün(ün)de ben Tikuy Tayşı, Atay'ın*

3 *Ş'iusay'a sattığı köle*

4 *için Ş'iusay ile*

5 *anlaşıp Ş'iusay'ya bizzat verip*

6 *gittim. Sayın Buka'dan (veya) başka birisinden*

7 *itiraz*

8 *gelirse ben Tikuy Tayşi*

9 *sorumlu olurum. Tanık Tangut Buka. Ben*

10 *Tikuy Tayşi yazdım.*

Mi 28 SUK 174-175, Clark 45, U 5239, Usp 15, Sayit-Yüsüp 119

1 bars yıl törtünç ay y(i)g(i)rmike maŋa tölek temürke sanlıg

2 tıyuḳtaḳı taş köprügnüŋ öŋdün sıŋarḳı tegzintürü

3 tamlıg ḳavlalıḳımnı yene çaŋgur agıztaḳı yiti kürilig yirimni

4 yene törtkil çugdaḳı tört şıg yirimni yene povu ḳıra-

5 daḳı üstün çeçeklikdeki altı şıg yirimni yene altın

6 çeçeklikdeki tört şıg yirimni maŋa sanlıḳ bu munça yirler-

7 imni maŋa tölek temürke yuŋlaḳlıḳ çao yastuḳ kergek bolup

8 tolmış ayaga tegimliktin y(i)g(i)rmi yastuḳ çuŋduŋ bao-çao

9 alıp taşıḳḳa utmışḳa bu yirlerimni tarıp yizün tip

10 . . . ḳılıp birtim . . . . . .

11 tanuḳ kerey tanuḳ temür buḳa antaḳı aḳam inim tugmışım ḳataşım

12 kim kimme bolup talaşmasunlar

13 bu nişan men tölek temürniŋ ol

14 bu nişan men buyan temürniŋ ol

15 bu nişan men tanuḳ kereyniŋ ol

16 bu nişan men tamür buḳanıŋ ol

17 bu bitigni men buyan temür öz iligin bitiyü tegintim

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Kaplan yıl(ının) dördüncü ay(ının) yirmi(sin)de bana Tölek Temür'e Sanlıg*

2 *Tıyuk'taki taş köprünün doğu tarafındaki duvarla çevrili*

3 *sebze bahçemi yine Çangur Agız'daki yedi kürilik yerimi*

4 *yine Törtkil Çug'daki dört şıg yerimi yine Povu Kıra'daki*

5 *üst çiçeklikteki altı şıg yerimi yine alt*

6 *çiçeklikdeki dört şıg yerimi bana ait bunca yerlerimi*

7 *bana Tölek Temür'e kullanmak için çao yastuk gerek olup*

8 *saygıdeğer Tolmış'tan yirmi yastuk Çundun*[28] *bao-çao*

9 *alıp Taşık'a, Utmış'a bu yerlerimi ekip yesin diye*

10 . . . *kılıp verdim. . . . . .*

11 *Tanık Kerey. Tanık Temür Buka. Oradaki ağabeyim, kardeşim, çocuğum, akrabam*

12 *her kim olursa dalaşmasınlar.*

13 *Bu nişan ben Tölek Temür'ündür.*

14 *Bu nişan ben Buyan Temür'ündür.*

15 *Bu nişan ben tanık Kerey'indir.*

16 *Bu nişan ben Temür Buka'nındır.*

17 *Bu belgeyi ben Buyan Temür kendi elimle saygıyla yazdım.*

,

[28] Çuŋduŋ (<Çin. zhong thong), milattan sonra 1260-1263 yıllarını kapsayan bir Çin hükümeti devrinin adıdır.

Mi 29 SUK 176, U 5969, Sayit-Yüsüp 120

1 it yıl üçünç ay altı y(i)g(i)rmike maŋa küç

2 ogul inalḳa yuŋlaḳlıḳ tavar k(e)rgek boldı ö. . . .

3 . . . . . tegirmente üz . . . . . .

4 . . . . . ögürteki küç ogul inalta almış öleŋ yir

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Köpek yıl(ının) üçüncü ay(ının) on altı(sın)da bana Küç*

2 *Ogul İnal'a kullanmak için mal gerek oldu. ö. . . .*

3 . . . . . *değirmende* . . . . . .

4 . . . . . *Nehirdeki Küç Ogul İnal'dan alınmış otluk yer.*

Mi 30 SUK 176, İstanbul 3, Sayit-Yüsüp 121

1 taḳıgu yıl . . . . . .

2 bizke m/ar . . . . . .

3 kergek bolup . . . . . .

4 tegir altım(ı)z . . . . . .

5 ay bir yaŋı . . . . . .

6 biz bir ay y . . . . . .

7 . . . .r ḳalı . . . . . .

8 . . . . . biz . . . . . .

9 . . . . . z . . . . . .

10 . . . . . yarı . . . . . .

11 . . . bir . . . . . .

12 baçaḳ turmış . . . . . .

13 ol men y(a)rumış . . . . . .

14 bitidim

<u>Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı</u>

1 *Tavuk yıl(ının)* . . . . . .

2 *bize m/ar* . . . . . .

3 *gerek olup* . . . . . .

4 *pay aldık* . . . . . .

5 *ay bir yaŋı* . . . . . .

6 *biz bir ay y* . . . . . .

7 . . . .*r ḳalı* . . . . . .

8 . . . . . *biz* . . . . . .

9 . . . . . z . . . . . .

10 . . . . . *yarı* . . . . . .

11 . . . *bir* . . . . . .

12 *Baçak Turmış* . . . . . .

13 *Ben Y(a)rumış* . . . . . .

14 *yazdım.*

Mi 31 SUK 177, İstanbul 6, Sayit-Yüsüp 122

1 . . . . . y(i)g(i)rminç ay

2 . . . . . men butsin

3 . . . . . birür men

4 . . . . . bile maŋa teger

5 . . . . . inniŋ

6 . . . . . örmiş apam

7 . . . . . r sırķ . . . .

8 . . . . . ķulı

9 . . . . . ke men butsin

10 . . . . . a butsin çıķa

11 . . . . . ol buķa b(a)rs

12 . . . . . lar negüme

13 . . . . . lmız yoķ tip men

14 . . . . . nişan çizip

15 . . . . bitidim bu söz

16 . . . . . butsin buķa

17 . . . . . buķa men arslan

18 . . . . ıķa üç ķata

19 . . . . . ayıtıp bitigil timiş-

20 . . . . . elçi

21 . . . . . isuldi

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 . . . . . *yirminci ay(ının)*

2 . . . . . *ben Butsin*

3 . . . . . *veririm.*

4 . . . . . *ile bana düşen*

5 . . . . . .

6 . . . . . *Örmiş.*

7 . . . . . *r sırḳ . . . .*

8 . . . . . *Kulı*

9 . . . . . *ke ben Butsin*

10 . . . . . *a Butsin çıka*

11 . . . . . *ol Buka B(a)rs*

12 . . . . . *lar her kim*

13 . . . . . *lmız yok diye ben*

14 . . . . . *nişan çizip*

15 . . . . *yazdım. Bu söz*

16 . . . . . *Butsin Buka*

17 . . . . . *Buka ben Arslan*

18 . . . . *ıḳa üç defa*

19 . . . . . *sorup yaz dediği için*

20 . . . . . *Elçi*

21 . . . . . *İsuldi.*

Mi 32 SUK 178, İstanbul 8, Sayit-Yüsüp 123

1 . . . . . ḳ(ı)lılıḳ . . . . .

2 . . . . . yazıḳ art . . . . . .

3 . . . . . bedük etiz tört

4 . . . . . uḳḳa tuttum bu

5 . . . . . ebiz yaḳ eŋiz . . . t . .

6 . . . . . rim bedük edizniŋ

7 . . . . . üleşür biz

8 . . . . bedük ediz üç ḳ . . . . nıŋ

9 . . . in alır agız tuta

10 . . . . . ki ediz yirniŋ birim

11 . . . . . ḳl . . . yirniŋ birimte

12 . . . . . bilür biz tanuḳ taş tola

13 . . . . . bu nişan men meŋgüniŋ ol

14 . . . . . s . . . . . men art . alıp bi . .

15 . . . . . ḳ yene men meŋü bilür men

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 . . . . . *bahçesi* . . . . .

2 . . . . . *yazıḳ art* . . . . . .

3 . . . . . *büyük tarla dört*

4 . . . . . *tuttum. Bu*

5 . . . . . *Ebiz yaḳ anız . . . t . .*

6 . . . . . *rim büyük tarlanın*

7 . . . . . *paylaşırız.*

8 . . . . *Büyük tarla üç ḳ . . . . nıŋ*

9 . . . *in alır. Anız tutarak*

10 . . . . . *ki tarlanın birim (vergi)*

11 . . . . . *ḳl . . . yerin vergisinden*

12 . . . . . *sorumlu olur. Biz tanık Taş Tola.*

13 . . . . . *Bu nişan ben Mengü'nündür.*

14 . . . . . *s . . . . . ben Art. Alıp bi . .*

15 . . . . . *ḳ yene ben Mengü sorumlu olurum.*

Mi 33 SUK 179, Clark 58, Sayit-Yüsüp 124

1 tavışgan yıl ç(a)ḥşaput ay altı y(i)g(i)rmike

2 men otaçı tayşı kümüşni şiusay taysıtın

3 alıp şiusay tayşı ḳayda barsar b . . . . .

4 birürmen . . . . . apam . . . . ḳa kümüş . . . . .

5 ḳurug ḳalır men kümüş sa . . . . . .

6 yaraşı ermeser men şiusay tayşı bilmezmen

7 tanuḳ seŋim bu nişan meniŋ . . . . . .

8 ḳoştar otaçıḳa ayıtıp . . . . . .

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1 *Tavşan yıl(ının) on ikinci ay(ının) on altı(sın)da*

2 *ben doktor Tayşı gümüşü İiusay Tayşı'dan*

3 *alıp Şiusay Tayşı nereye gitse b . . . . .*

4 *veririm . . . . . Eğer . . . . ḳa gümüş . . . . .*

5 *faiz almam. Gümüş sa . . . . . .*

6 *uygun olmazsa ben Şiusay Tayşı sorumlu olmam.*

7 *Tanık Senim. Bu nişan benim . . . . . .*

8 *Koştar doktora sorup . . . . . .*

EKLER

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nın bazı örnekleri aşağıda dikkatlere sunulmuştur:

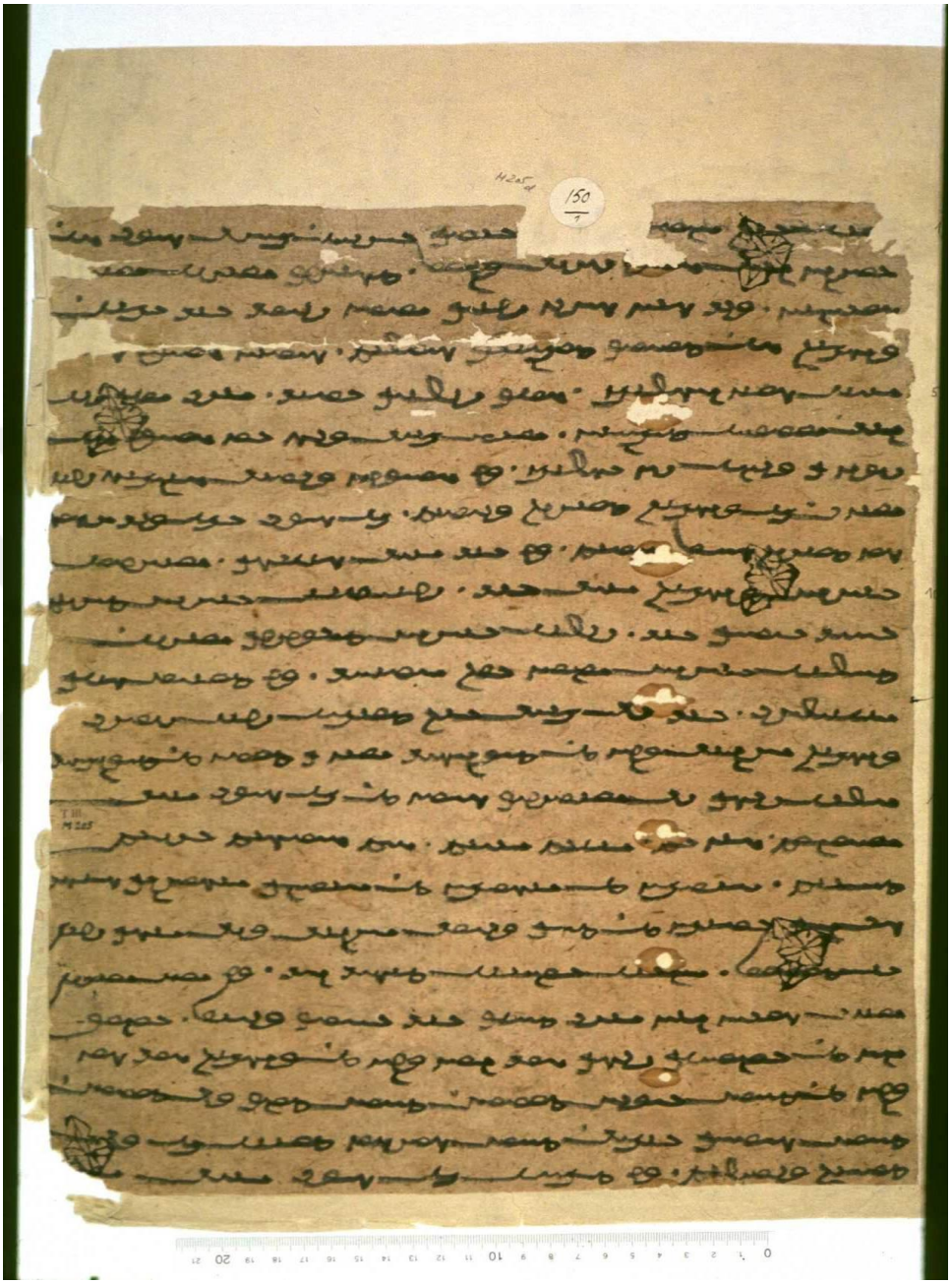

Resim 1: Arazi satış belgesi (Sa 04)

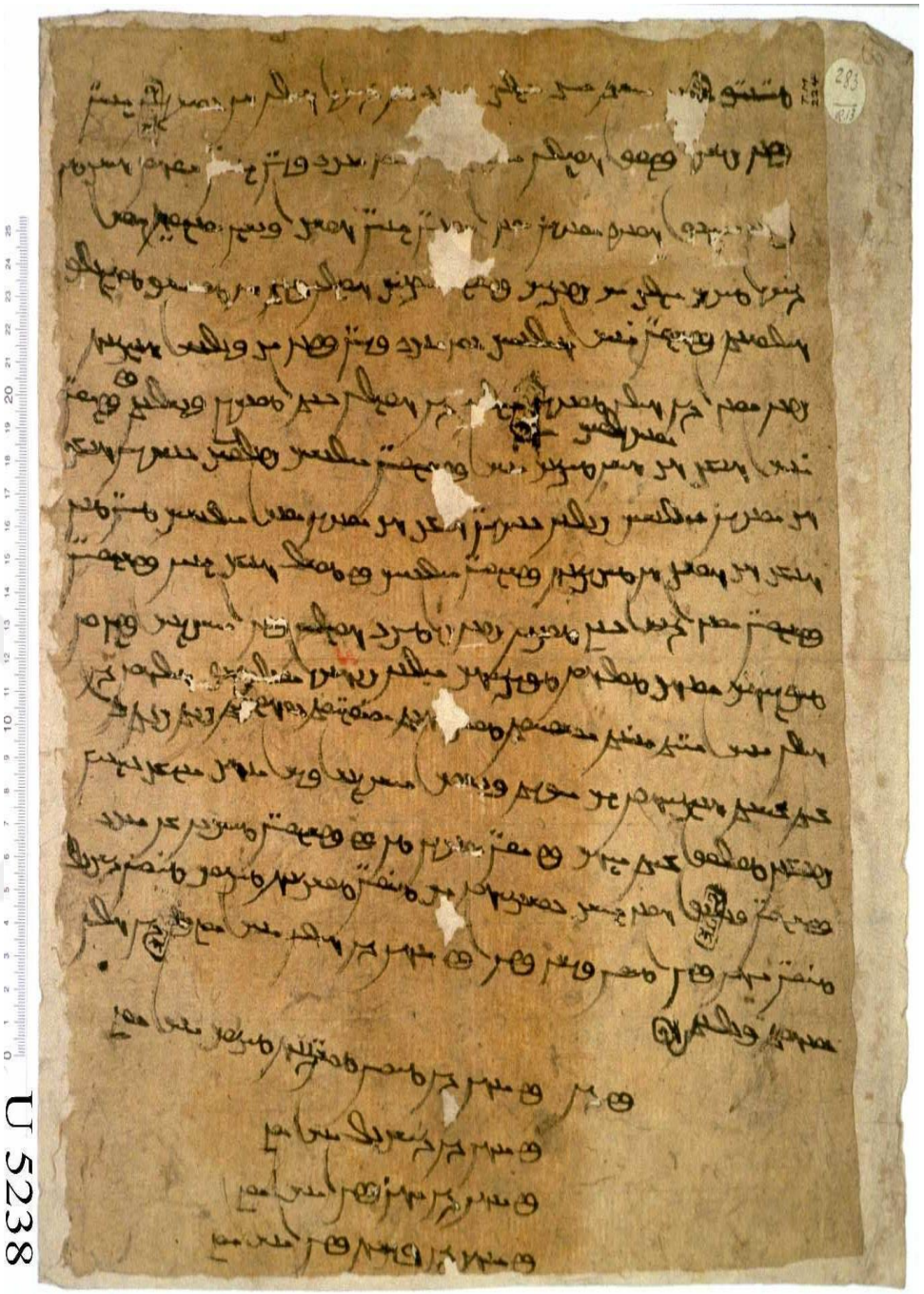

Resim 2: Arazi satış belgesi (Sa 10)

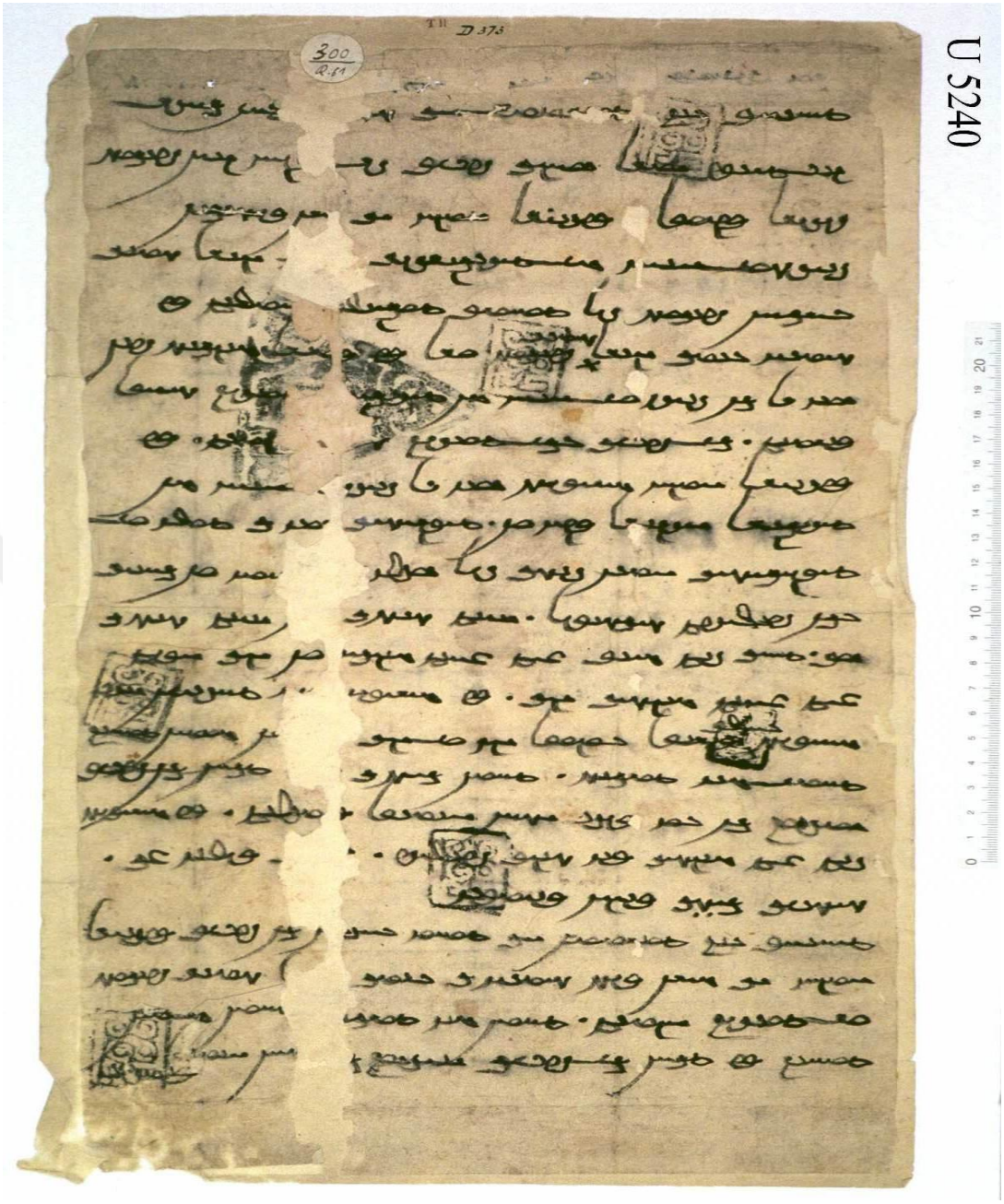

Resim 3*:* Arazi satış belgesi (Sa 21)

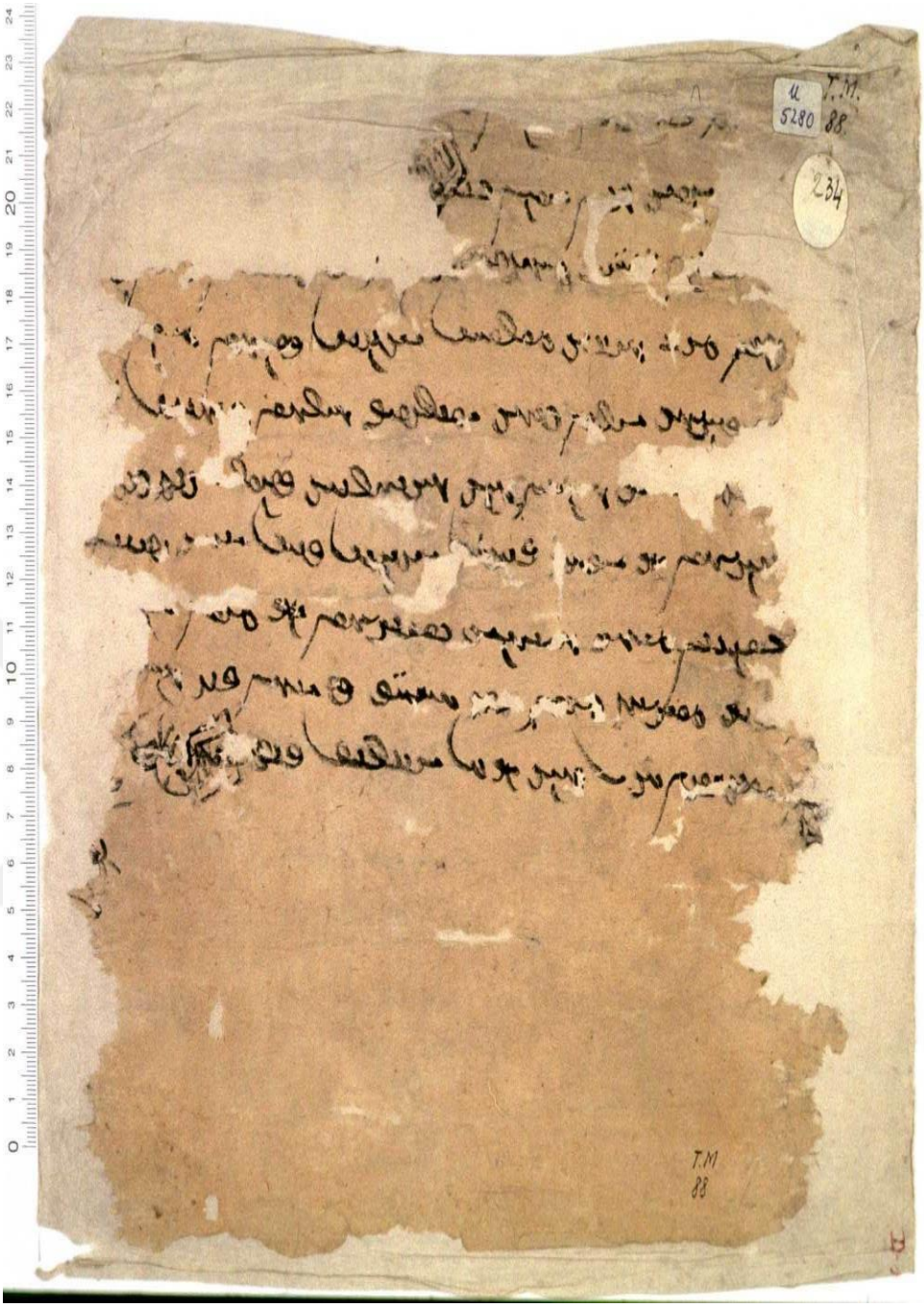

Resim 4: Takas belgesi (Ex 03)

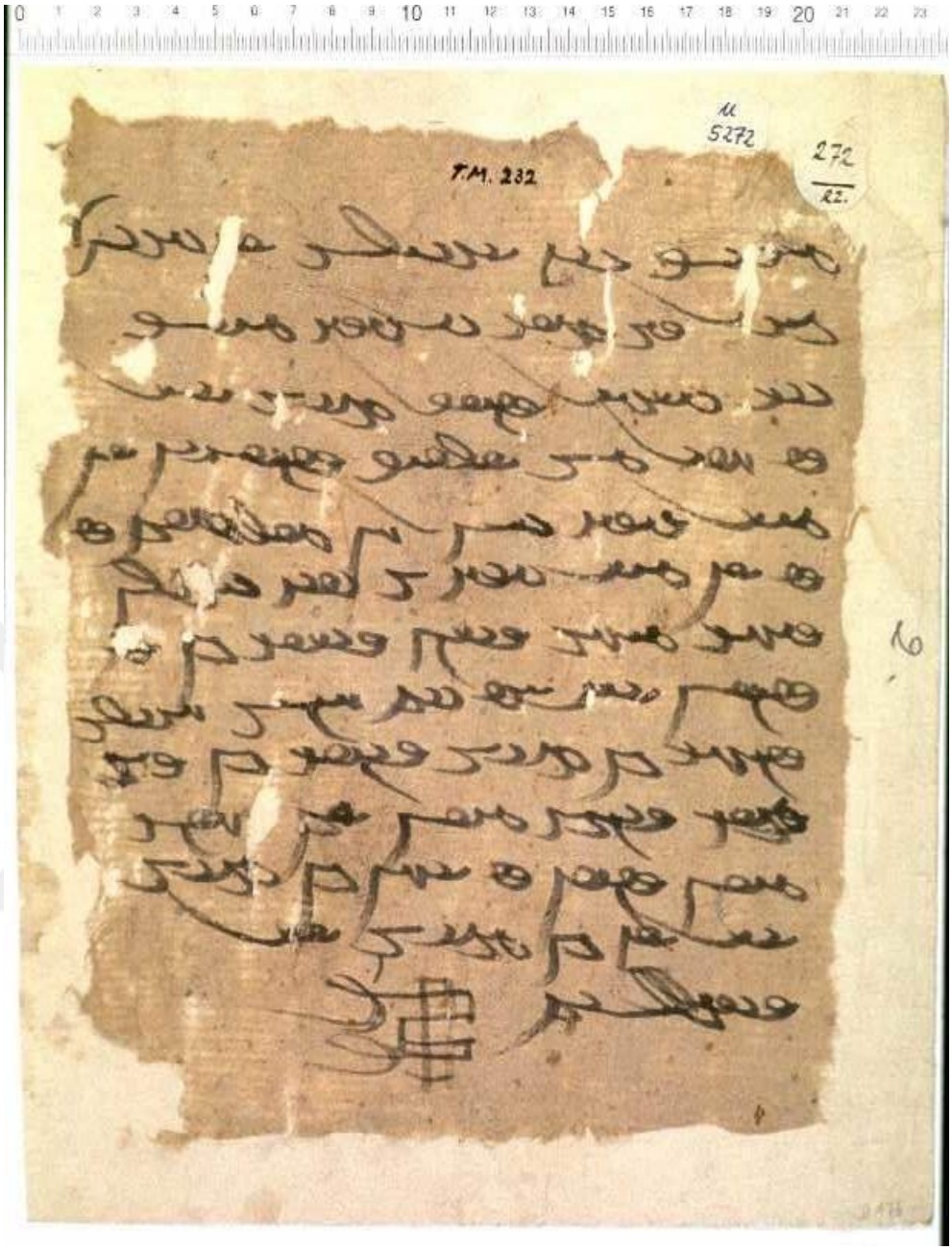

Resim 5: Kiralama belgesi (RH 04)

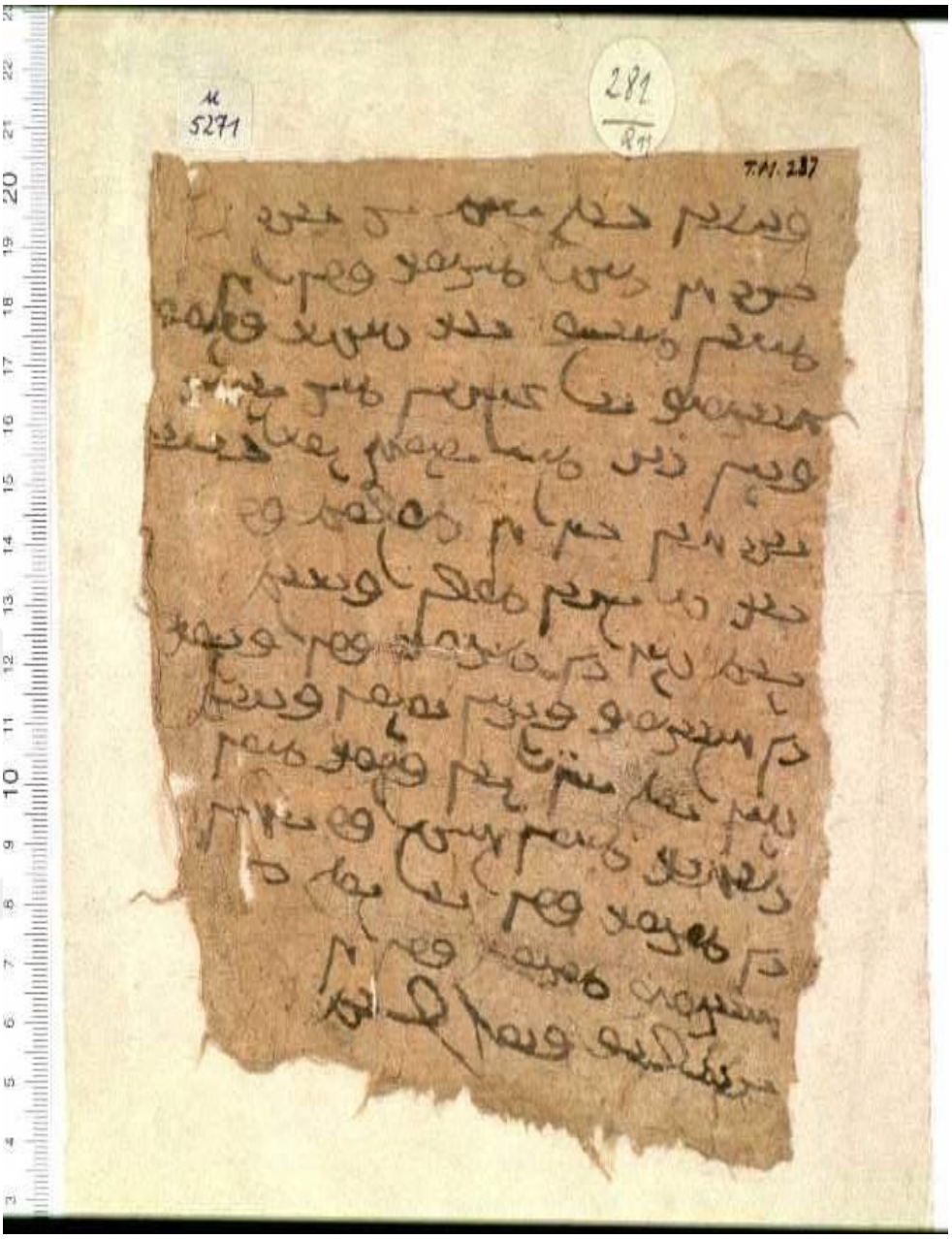

Resim 6: Kiralama belgesi (RH 05)

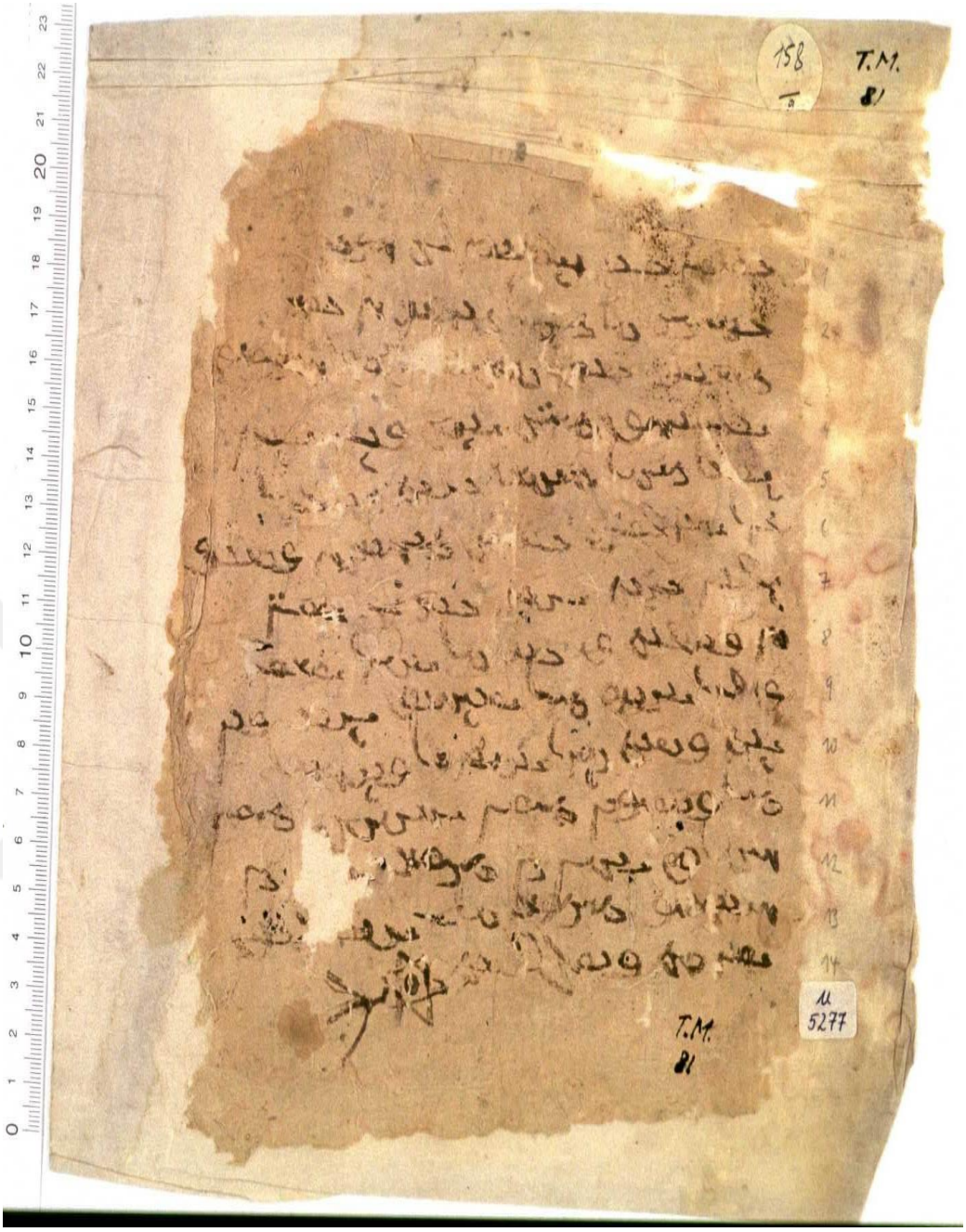

Resim 7: Kiralama belgesi (RH 11)

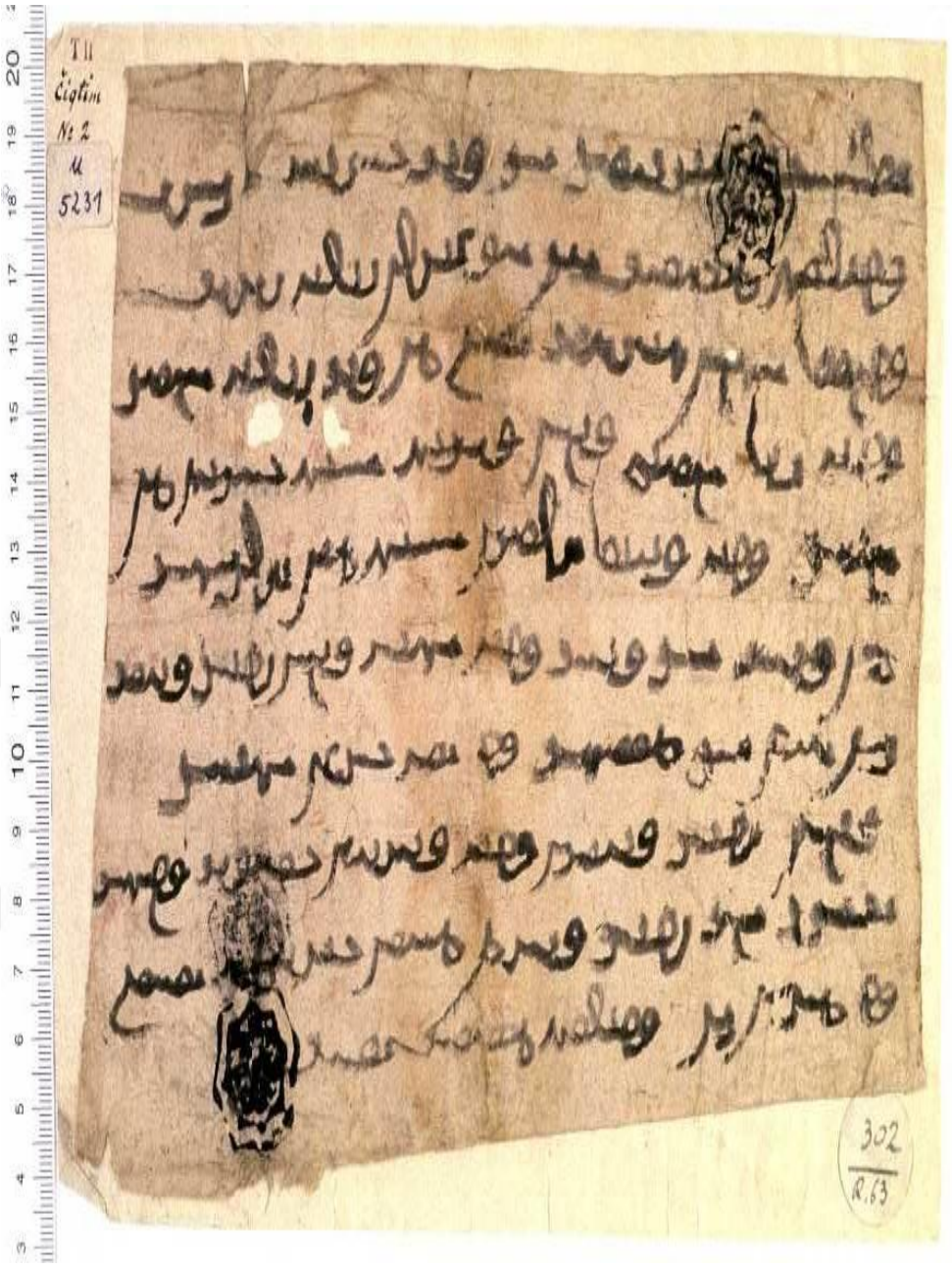

Resim 8: Ödünç alma belgesi (Lo 06)

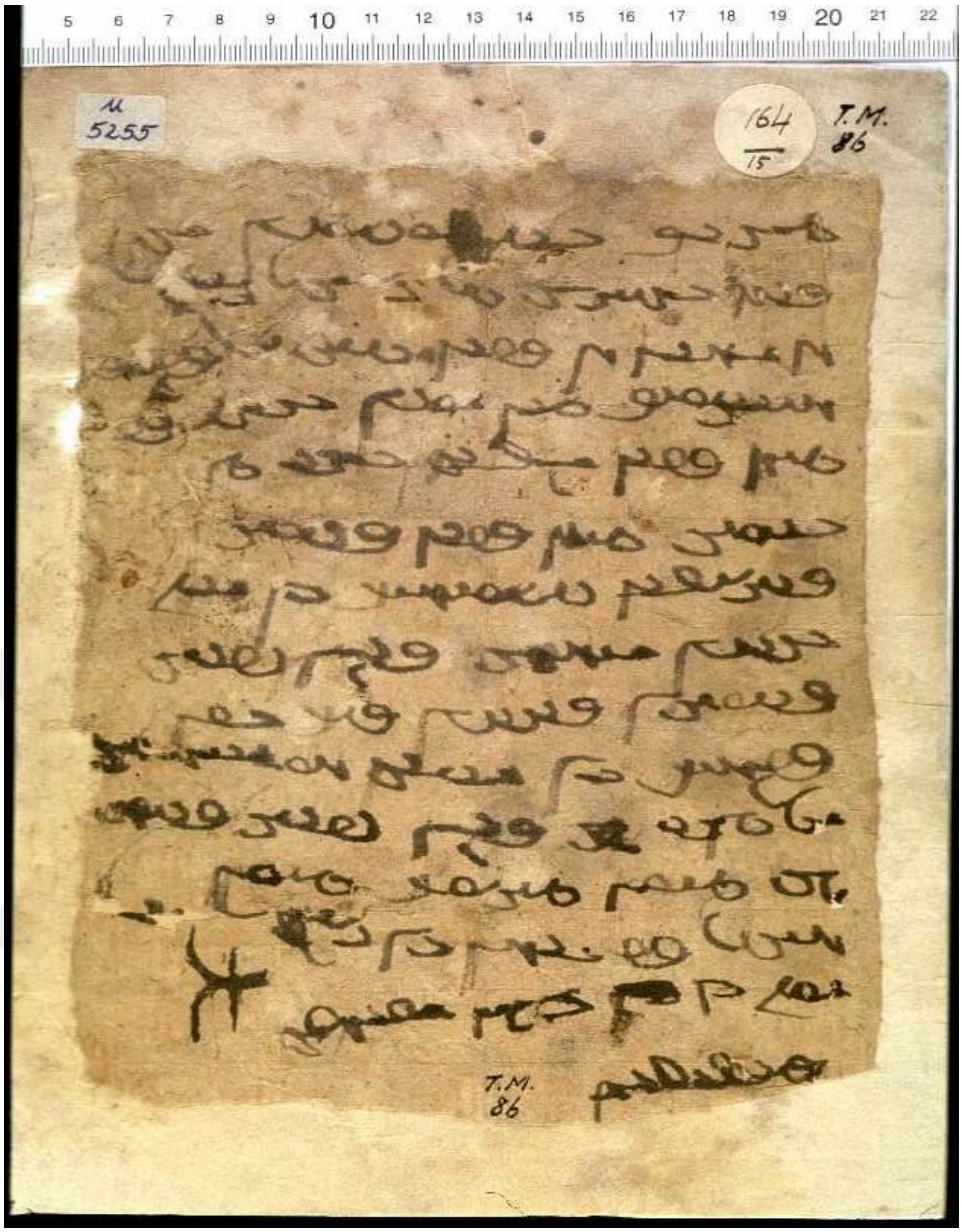

Resim 9: Ödünç alma belgesi (Lo 13)

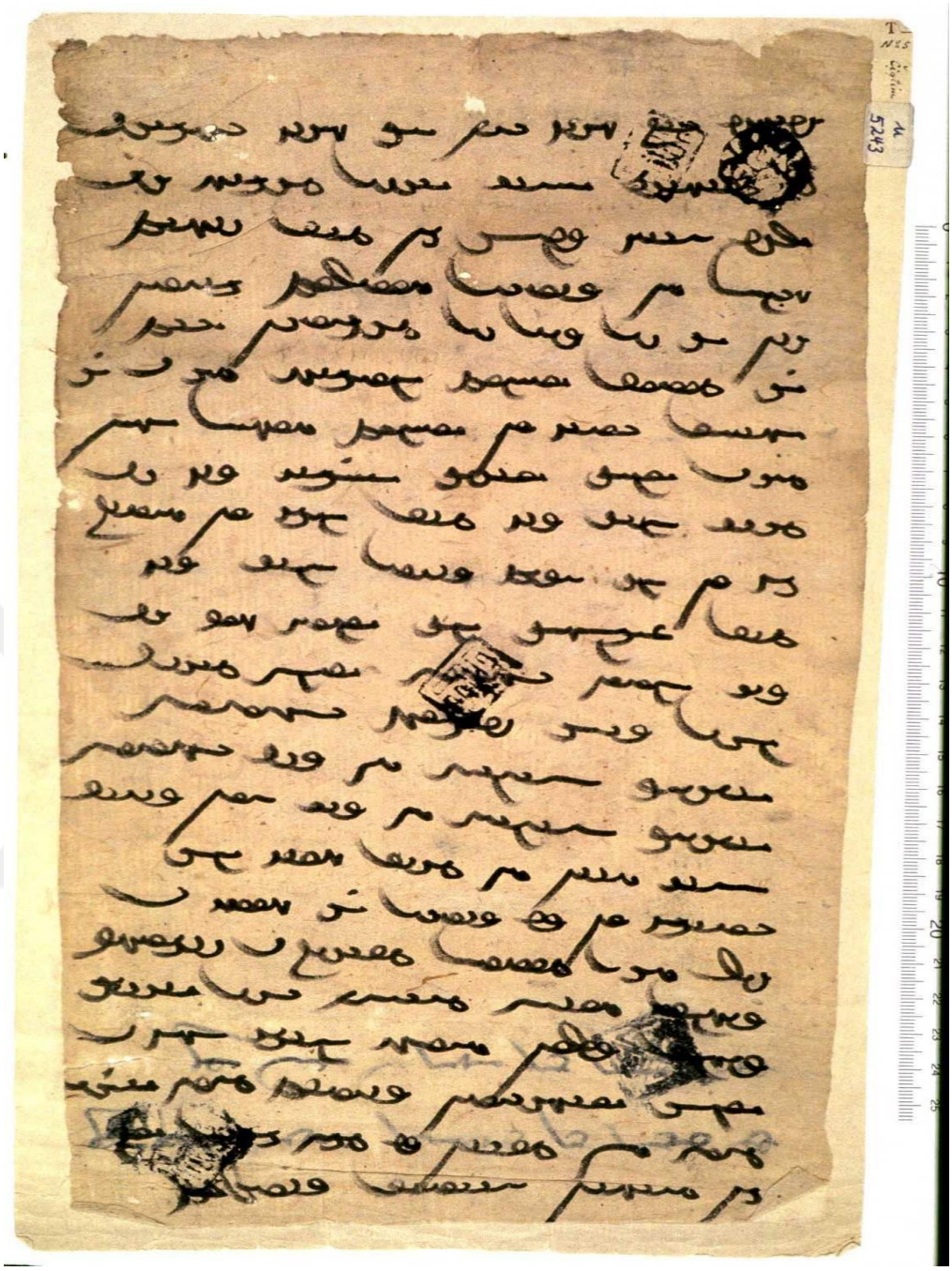

Resim 10: Vasiyet belgesi (Wp 01)

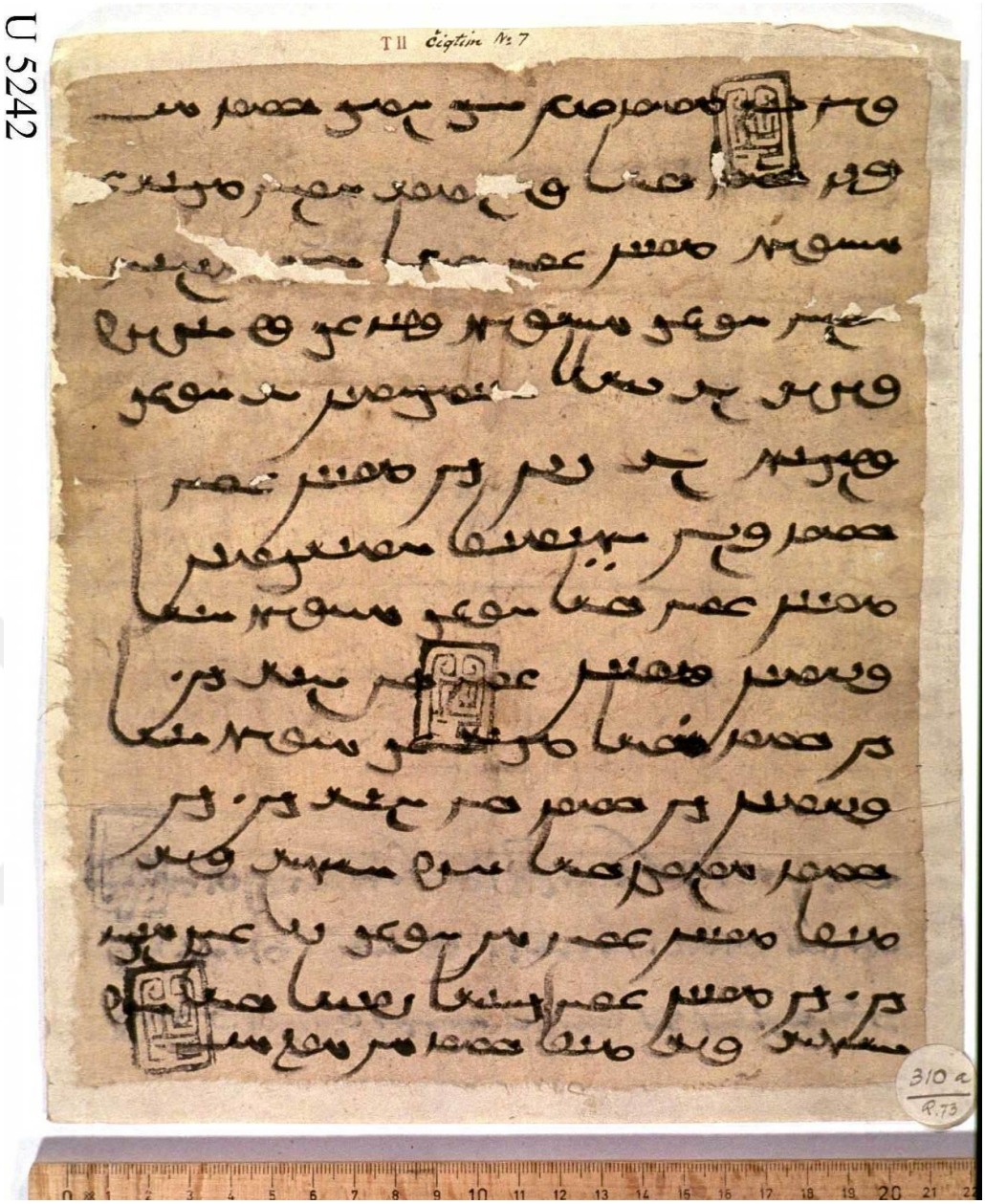

Resim 11: Karışık belgeler: Kölelerin beylerinin izinlerini almadan evlenmesi ile ilgili belge (Mi 02)

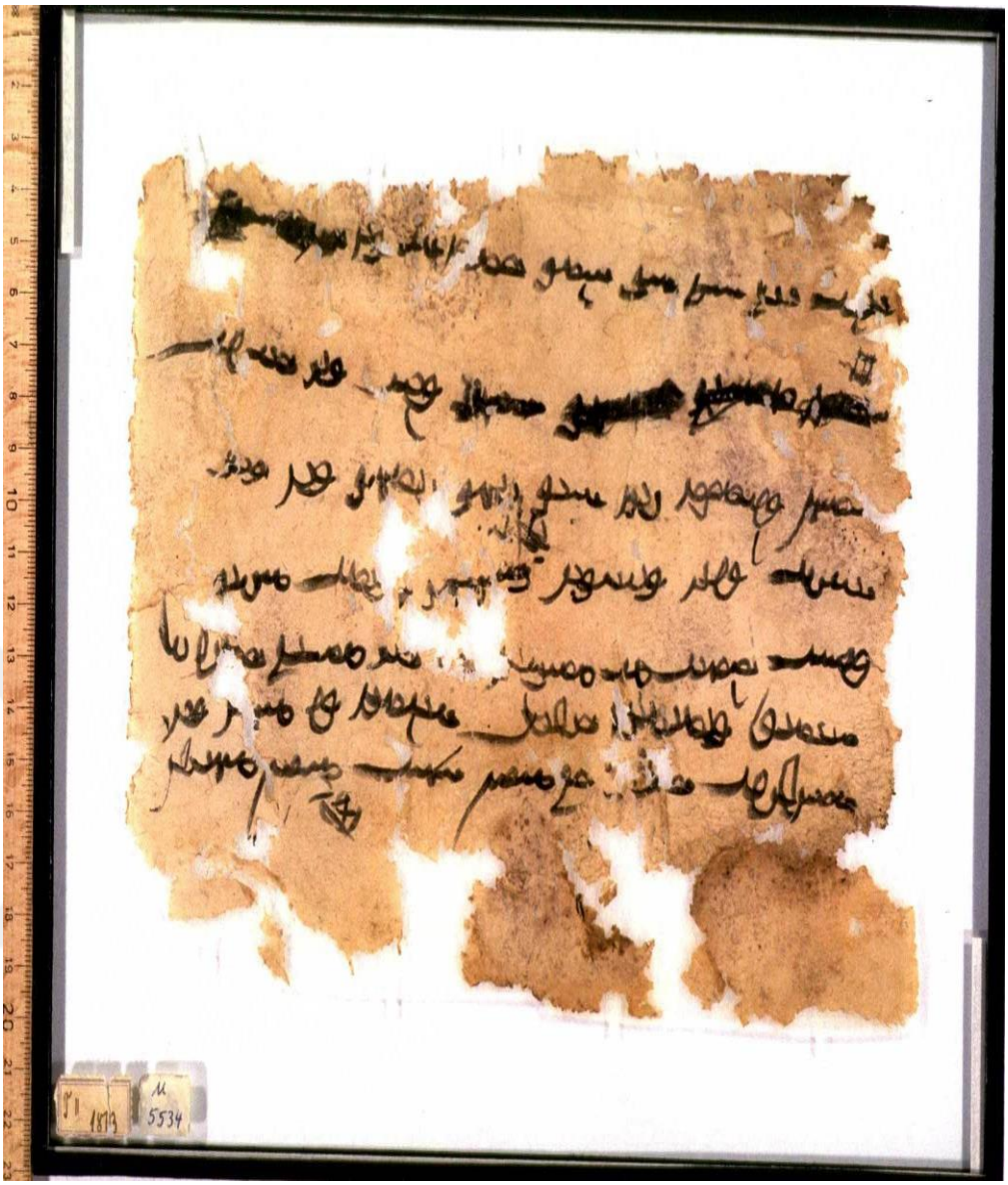

Resim 12: Karışık belgeler: Adaş olan üç kişi ile ilgili belge (Mi 09).

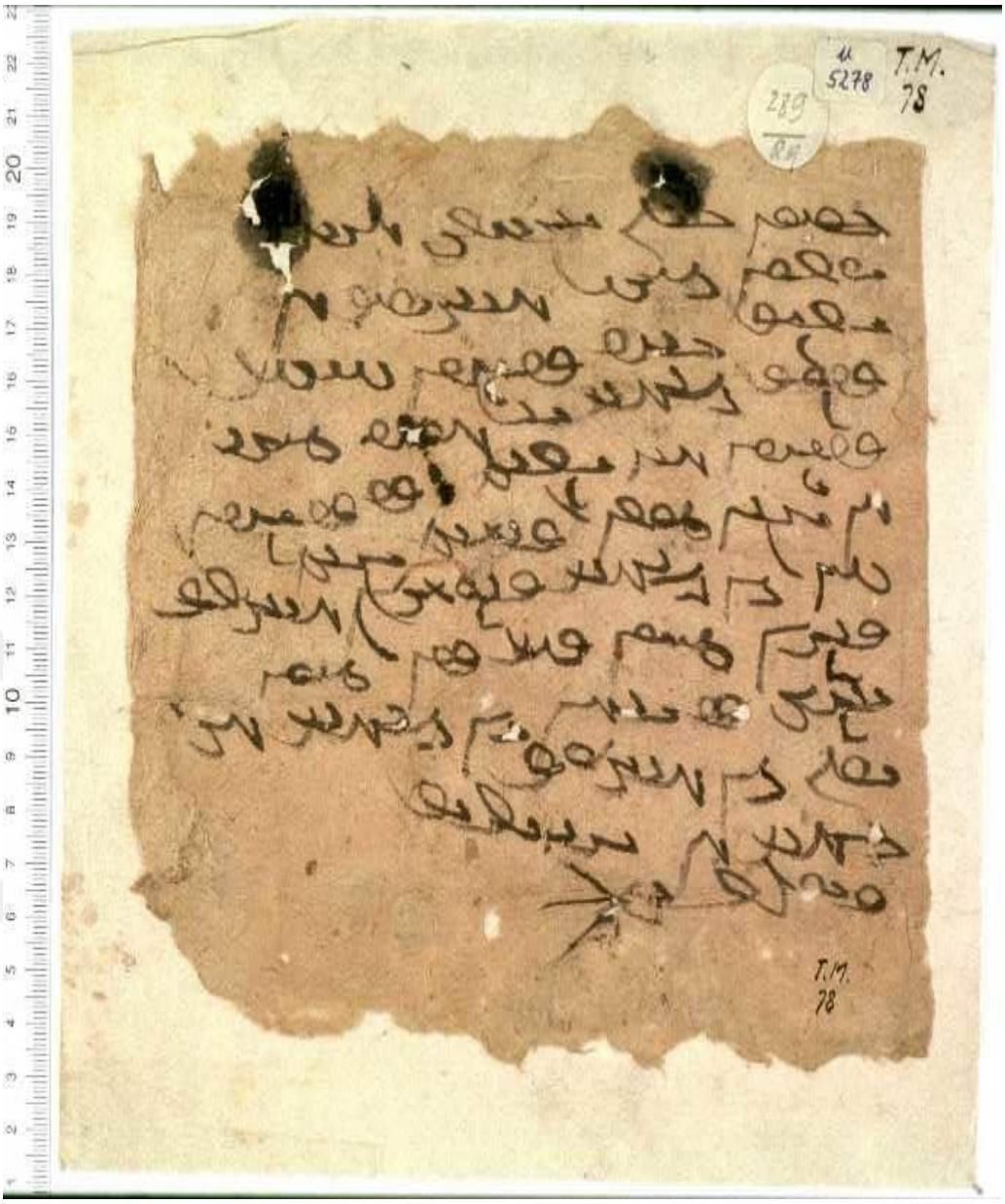

Resim 13: Karışık belgeler: Satın alınan araziye vergi gelmesi ile ilgili belge (Mi 22)

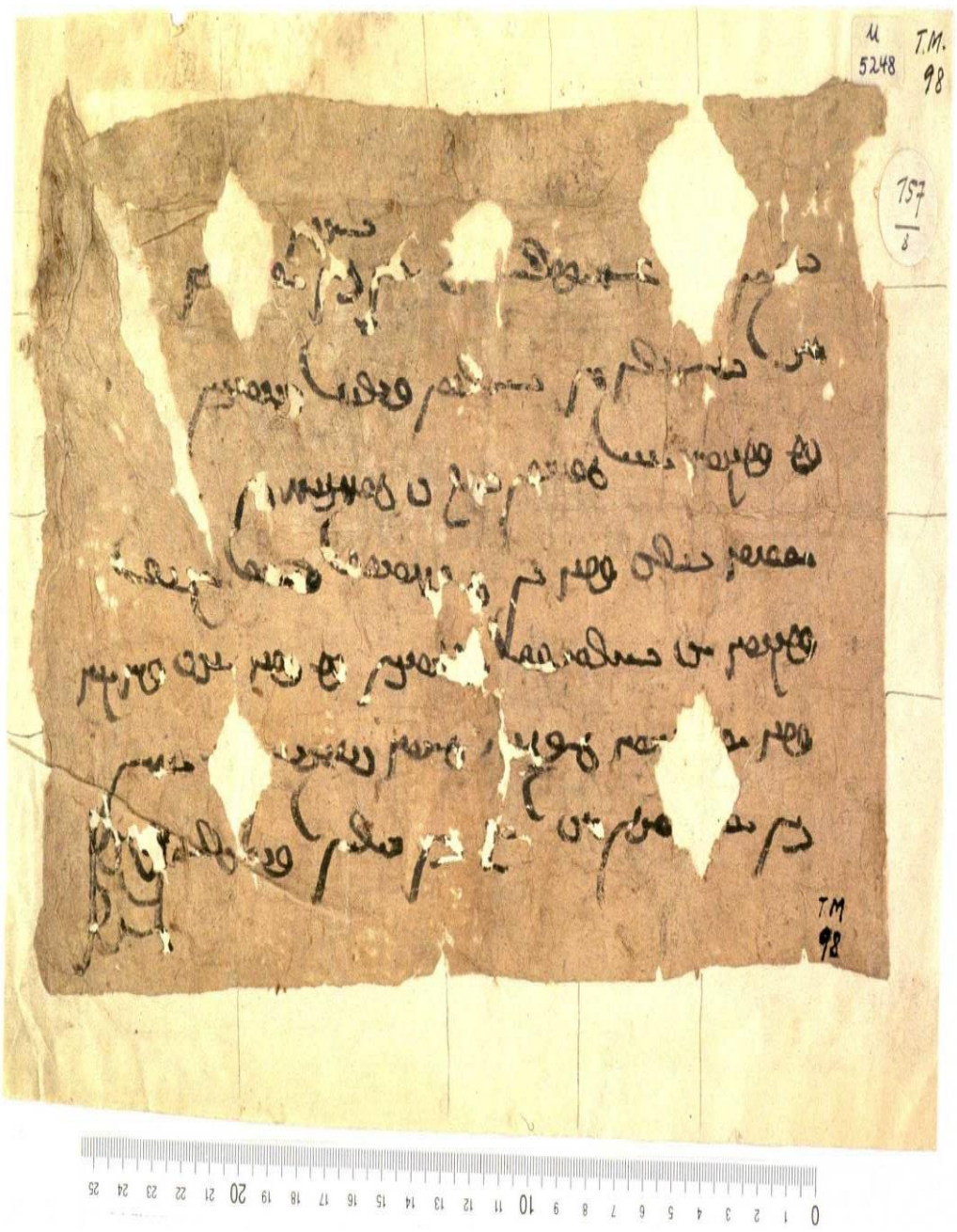

Resim 14: Karışık belgeler: Üzüm bağı satışı ile ilgili bir mektup (Mi 23)

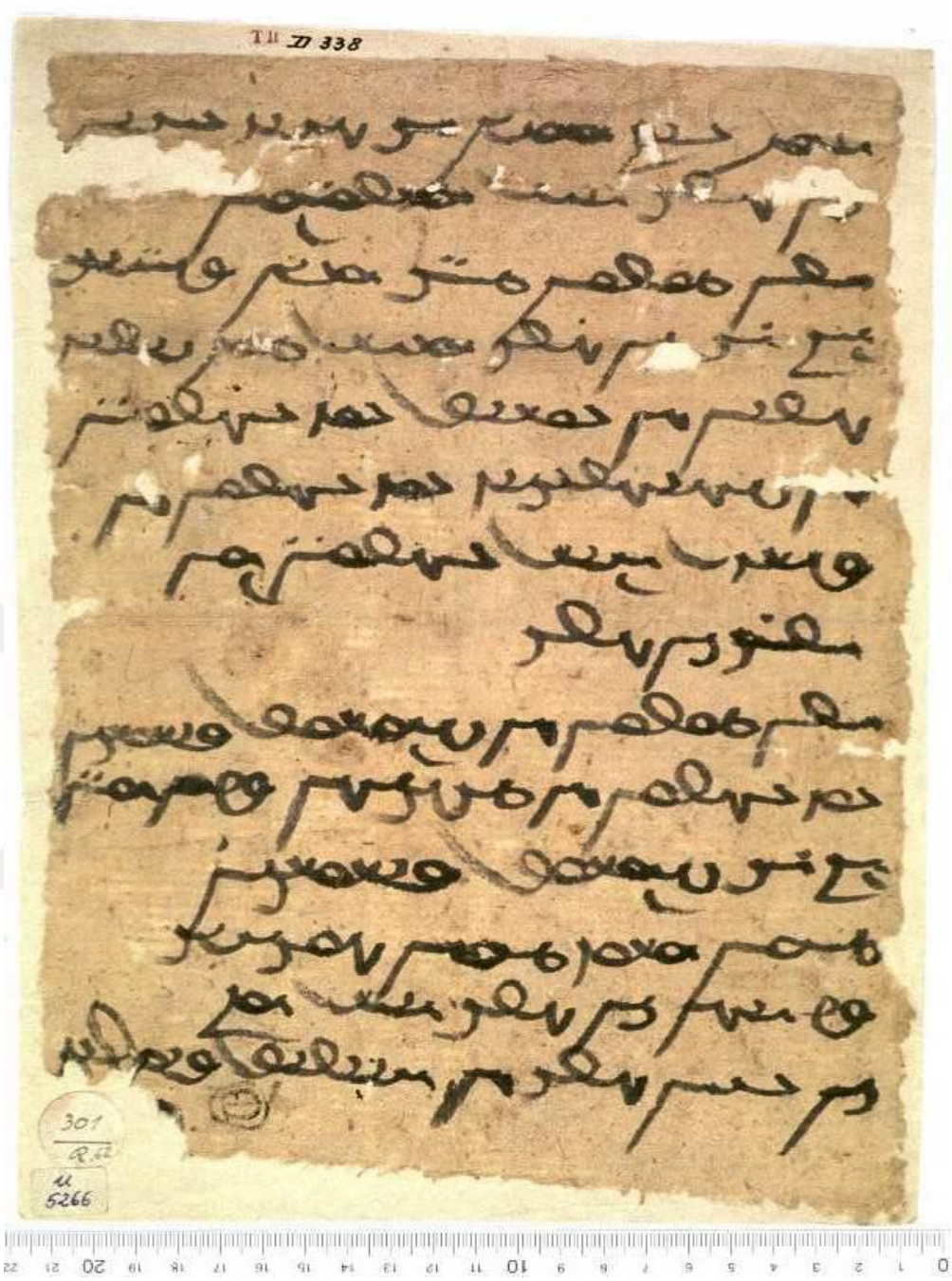

Resim 15: Karışık belgeler: Satış anlaşması ile ilgili belge (Mi 26)

ÖZ GEÇMİŞ

ÖZGEÇMİŞ			
Adı-Soyadı	Nazmi		ŞEN
Doğum Yeri ve Yılı			
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		
Eğitim Durumu	**Başlama - Bitirme**		**Kurum Adı**
Lise	2006	2010	AYDIN CUMHURİYET LİSESİ
Lisans	2010	2014	BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
Yüksek Lisans	2014	2017	BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Doktora	2018	2022	BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Çalıştığı Kurum	**Başlama - Ayrılma**		**Çalışılan Kurumun Adı**
1.	2015	2016	BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ TÖMER
2.	2018	-	BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ TÖMER
Üye Olduğu Bilimsel ve Meslekî Kuruluşlar	ULUSLARARASI TEKE DERNEĞİ		
Katıldığı Proje ve Toplantılar	Adaptation Guide to Educational System & Social Life for International Students		
Yayınlar:	1. Şen, N. (2019). Dîvânu Lugâti't-Türk'te bulunan atasözlerindeki değerler. *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, *2019*(1), 35-56. 2. Şen, N. (2020). Balıkesir Kavakbaşı köyü mezarlığındaki eski Türk kültürüne ait izler. *BUGU Dil ve Eğitim Dergisi, 1*(2), 163-175. 3. Şen, N. (2021). Eski Uygurcanın el sözlüğü eski Uygurca - Almanca - Türkçe sözlük (Handwörterbuch des Altuigurischen Altuigurisch - Deutsch - Türkisch) üzerine. *BUGU Dil ve Eğitim Dergisi, 2*(2), 217-223. 4. Şen, N. (2021). . Teke akademi youtube kanalı'nın Türkolojiye katkıları. *BUGU Dil ve Eğitim Dergisi, 2*(4), 380-392. 5. Şen, N. (2022). Eski Uygur hukuk vesikalarındaki işaretsiz (/.Ø./) görev ögeleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi, 11*(1), 1-15.		
Diğer:			
İletişim (e-posta):			
Tarih: **İmza:** **Adı-Soyadı:**			